

Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás.

Le dénombrement des habitants, des propriétés et du cheptel dans la zone nord réincorporée en 1938.

Résumé. Grâce à la sentence arbitrale rendue à Vienne le 2 novembre 1938, un territoire d'environ 12.000 km² comptant 1.041.000 habitants a fait retour à la Hongrie. Pour organiser sur ce territoire l'administration civile, il fallait absolument connaître les circonstances, sans quoi une bonne administration est inconcevable. Les vingt ans d'occupation et d'administration tchéco-slovaques ont si profondément transformé la structure démographique de la population, sa répartition entre les catégories de professions, ainsi que ses conditions sociales et culturelles que l'état de choses d'avant la guerre se trouve aujourd'hui bouleversé de fond en comble. Les statistiques tchèques n'étaient, d'un autre côté, pas propres à inspirer à l'administration hongroise les mesures à prendre, parce que, d'une part, elles reposaient sur des fondements différents de ceux de la statistique hongroise et avaient servi à des buts administratifs tout à fait autres que ceux du régime hongrois, et que, d'autre part, l'arbitrage de Vienne a eu pour conséquence qu'environ 100.000 agriculteurs, artisans, commerçants, fonctionnaires, militaires, etc., pour la plupart d'origine tchèque ou morave, sont rentrés dans leur pays, ce qui fait que les territoires recouverts se trouvaient dans un état dont ni l'ancienne statistique hongroise, ni la statistique tchèque ne donnaient l'image fidèle. Un rapide bilan statistique s'imposait donc d'urgence. Aussi le Gouvernement royal hongrois a-t-il ordonné deux grandes enquêtes et en avait-il confié l'exécution immédiate à l'Office central r. h. de statistique. L'Office s'en est acquitté avant d'engager les enquêtes systématiques prévues pour le début de l'année 1939. Le premier travail d'information générale et sommaire, qui avait pour objet la situation économique, culturelle, sanitaire, etc., fut exécuté dès le mois de novembre 1938 par les agents de l'Office. Le recensement général de la population, de la propriété foncière et du cheptel, oeuvre de grande envergure, eut lieu vers la mi-décembre 1938.

Le temps était mesuré pour préparer et exécuter ce travail, et pour analyser et coordonner les éléments d'information recueillis. L'Office a pourtant réussi, au prix d'efforts soutenus, à mener à bien le recensement cinq semaines après le retour des territoires libérés. Et que cinq mois après le recensement, les statistiques sont établies et même imprimées, on en est redevable à ses collaborateurs qui, le jour ne suffisant pas, ne ménageaient pas leurs nuits.

Le recensement avait pour objet uniquement le territoire réannexé dont la sentence de Vienne avait fixé les limites; celles-ci coïncidaient, au Sud, avec l'ancienne frontière du traité de Trianon, et, au Nord, avec la ligne de démarcation provisoire. La délimitation définitive de mars 1939 a entraîné des changements dont on a tenu compte dans le travail de coordination — au besoin, en procédant à une enquête complémentaire.

Pour faire vite au milieu des circonstances extraordinaires, on a donné au recensement une forme toute spéciale, s'écartant des normes habituelles. L'opération statistique, poursuivant d'ordinaire des buts essentiellement scientifiques, s'est transformée pour une bonne part en opération administrative. A son commencement, l'administration était entre les mains des autorités militaires qui prêtaient leur bienveillant concours aux enquêteurs; à la fin du recensement, les autorités civiles étaient déjà à leur place. L'Office avait délégué sur les lieux environ une centaine de ses fonctionnaires qui veillaient à la mise en train du travail, instruisaient les 2.866 recenseurs locaux et les 635 contrôleurs, dirigeaient toute l'opération, etc.

En principe, le recensement eut lieu le 15 décembre 1938; en fait, il se déroulait du 15 au 22 décembre, intervalle de temps notablement plus court que les délais ordinairement impartis à ces sortes de travail. Les vérifications locales devaient être terminées au 30 décembre, et les matériaux convenablement classés remis à l'Office au plus tard le 2 janvier. Il est caractéristique pour la rapidité du travail que l'Office a reçu le premier envoi dès le 29 décembre; le dernier lui est parvenu le 25 janvier, mais le retard était pleinement justifié. A peine dix jours après la réception de la dernière tranche de la documentation, l'Office a pu publier les résultats provisoires dans le no 1 de la Revue Hongroise de Statistique, paru le 4 février 1939. L'analyse et la coordination proprement dites des matériaux recueillis commença aussitôt et furent achevées en moins de trois mois, le 2 mai dernier. A la fin de mai, le volume contenant les résultats partiels relatifs aux communes, ainsi que les principaux résultats généraux, sortit de la presse d'imprimerie. Environ 300 collaborateurs de l'Office prenaient part à l'étude des documents du recensement de la population; quant au recensement de la propriété foncière et du cheptel, cent fonctionnaires de l'Office s'en occupaient.

Sept formulaires furent utilisés pour atteindre le but principal de l'opération (qui consistait à déterminer le nombre des habitants, à mettre en lumière la situation de la propriété foncière, et à dresser l'état du cheptel):

A) Feuille de recensement enregistrant les données individuelles de chaque habitant présent sur le territoire.

Aa) Feuille de statistique pour les renseignements relatifs à la propriété foncière des personnes morales ou des personnes physiques non résidentes ou absentes.

Ab) Feuille de statistique pour les personnes qui furent dépossédées de leurs biens agricoles postérieurement à la date du 31 octobre 1918 en application de la loi tchéco-slovaque sur les saisies ou de n'importe quelle autre règle juridique.

Ac) Feuille de statistique pour les personnes auxquelles, postérieurement à la date du 31 octobre 1918, les pouvoirs publics ont donné de la terre en application de la loi sur les saisies ou d'une autre règle juridique.

B) Enveloppe-maison pour l'enregistrement des données principales relatives aux bâtiments et logements, aux personnes demeurant dans la maison, aux personnes provisoirement absentes, et aux personnes définitivement parties.

C) Bordereau communal relatant les enveloppes-maison et les feuilles de recensement de la commune, par rayon de recenseur et, à l'intérieur de chaque rayon, par numéro de maison.

D) Feuille totalisatrice pour résumer les données inscrites sur les bordereaux communaux de la localité.

Les feuilles de recensement posaient 36 questions à l'individu recensé. Elles s'enquirent aussi des données relatives aux biens agricoles et au cheptel appartenant aux personnes physiques. Le reste des formulaires servait aux buts précisés plus haut.

Le recensement a été organisé pour combler les vides d'une information absolument insuffisante. Comme il cherchait à saisir les caractéristiques d'une période transitoire, il devait aboutir à des résultats fatalement incomplets. En voici les principales raisons: L'enquête se rapportait uniquement à la population civile présente et négligeait les militaires. Le tableau des professions ne pouvait être qu'imparfait, puisque bon nombre d'établissements industriels chômaient ou travaillaient à personnel réduit dans les circonstances extraordinaires créées par les événements politiques. La plupart des registres cadastraux manquaient, et sans ces registres, il était impossible de dresser l'état exact des biens immobiliers. Malgré toutes les difficultés, le recensement reflète assez

bien la situation qui existait au milieu de décembre 1938 et ses résultats nous permettent de faire une idée généralement juste de l'état des territoires recouverts.

*

A Magyarbirodalomnak Trianonban elszakított részein, az elszakítás óta lepergett két évtized alatt mindenütt a magyar nyelvvidékek népességi és gazdasági (kivált földbirtok-) viszonyai változtak meg a legnagyobb mértékben és a legerőszakosabb módon. A bécsi döntés alapján visszacsatolt, túlnyomórészt színmagyar felvidéki területsáv húszéves története úgyszólván iskola-példa erre. A békediktátumok legképtelenebb és legsérelmesebb rendelkezése kétségen kívül az egységes nyelvterületek kettévágása volt. A minden ízében össze nem illő részekből egybeforrasztott cseh-szlovák állam létét és fennállását is ezek részéről, vagyis: az északnyugati határokon települt szudétánémetség és a déli-délkeleti határ mentén őslakos magyarság részéről fenyegette a legnagyobb veszedelem. Nem csoda, hogy a cseh uralom a mesterséges államalakulatnak ezen a részein a nyomasztó túlsúlyban élő „kisebbségi“ elemekkel szemben lélekszámuk erőszakos csökkentésében, zárt soraik megbontásában, megélhetési viszonyaik, gazdasági körülményeik és általában egész életsorsuk megnehezítésében kereste és látta a védekezés legfőbb eszközeit és módozatait. Valójában és végsősorban azonban ezáltal csak a bomlási folyamatot gyorsította meg.

Elsősorban tehát „államvédelmi“ okok magyarazzák azokat a törekvéseket, amelyeket a csehek a magyar nyelvterülethez tartozó cseh-szlovákiai magyarság gyengítése és meglazítása céljából két évtizeden át kifejtettek. Ezért kellett a városlakó magyar értelmiség jelentékeny részének életpályáját elhagyni és ezért vált menekülővé, vagonlakóvá a magyar középosztály oly sok értékes tagja. Ezért sujtotta tulajdonképpen csak a magyar birtokososztályt a cseh-szlovákiai földbirtokreform s ezért árasztotta el a színmagyar falvakat a cseh-morva telepéseknek, a városokat pedig a Kárpátokon túlról származó tisztviselőknek, iparosoknak, kereskedőknek, ügyvédeknek, orvosoknak és más hasonló foglalkozást űzőknek népes tömege. Ezért vesztette el adótartozás címén ingóságainak, gazdasági felszerelésének, sőt sokszor földtulajdonának egy részét a magyar parasztság és ezért öltött éppen a magyar

kisiparosok és munkások körében csaknem félelmetes méreteket az elproletarizálódás. Végül pedig ezért kísérelte meg a magyar érzés kiirtását, a nemzethűség gyengítését a cseh-szlovák iskola- és kultúrpolitika is.

Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között a húsz trianoni esztendő a magyarlakta felvidéki határsvonon is sok nyomot hagyott. *A gyors statisztikai tájékozódás tehát talán sehol sem volt olyan szükséges, mint éppen a bécsi döntés alapján visszacsatolt területen.* A legfontosabb statisztikai alapfelvételeknek: a népösszeírásnak, valamint a földbirtokok és az állatállomány számbavételének soronkívüli lebonyolítását e mellett még a cseh-szlovák statisztika torzításai s a területfelszabadulást természetesen nyomon követő változások is szükségessé tették. A cseh összeíró közegek — mint ismeretes — a magyarlakta vidékeken igen gyakran a népszámlálási utasítások szellemével ellenkező módon jártak el, s ezzel sok esetben a magyarság kárára módosították a nemzetiségi adatokat. A cseh népszámlálások eredményei azonban nemcsak ezért, hanem a cseh uralom megszűnésével járó népességi és gazdasági eltolódások miatt sem szolgálhattak magyar részről kormányzati és közigazgatási intézkedések alapjául. Azok az idegen, túlnyomóan cseh-morva népelemek (telepesek, iparosok, kereskedők, hivatalnokok, katonák stb.) ugyanis, amelyek a trianoni békediktátum óta még a legmagyarabb felvidéki helységeket is elárasztották, többnyire már jóval a magyar csapatok bevonulása előtt elhagyták a Magyarországnak visszaírt területet s tulajdonképeni hazájukba: Cseh- és Morvaországokba, valamint részben Szlovákiába tértek vissza. Óvatos becslés szerint százezernél is sokkal többre tehető azoknak a túlnyomóan cseh nemzetiségű egyéneknek a száma, akik a cseh-szlovák válság kiéleződése és 1938 november eleje között eltelt időben a számukra idegen vidékekről hazavándoroltak. Ez a természetes irányú visszavándorlás azután nemcsak a lélekszám nagyságát, hanem a népesség összetételét, főleg annak anyanyelvi megoszlását is befolyásolta, sőt mint-hogy a telepesek közül szintén nagyon sokan visszatértek szülőfalujukba, a földbirtokviszonyokat is módosította.

A Magyar kir. Kormány az itt csak nagy vonalakban vázolt szempontokra való tekintettel két nagyobb statisztikai munka soronkívül való elvégzését rendelte el és bízta a

M. kir. Központi Statisztikai Hivatalra. A Hivatal mindkét munkálatot még a rendszeres statisztikai adatgyűjtéseknek 1939 év eleji megindítása előtt foganatosította. A gyors tájékoztatás céljait szolgáló első adatgyűjtést, amely általában községi részletezésben kutatta a gazdasági, kulturális, egészségügyi stb. viszonyokat és írta össze a különféle intézményeket, valamint a területkiürítés során okozott károkat is, a Hivatal kiküldöttei még 1938 novemberében hajtották végre. Ennek az adatgyűjtésnek eredményeit a Magyar Statisztikai Szemlének 1938. évi 11—12. (felvidéki) száma már közzé is tette. A jóval nagyobb terjedelmű második munkálatra, *a nép-, földbirtok- és állatösszeírásra pedig 1938 december közepén került sor.*

Ez utóbbi nagyszabású statisztikai művelet előkészítésére, végrehajtására és az általa nyert adatok feldolgozására ezúttal sokkal rövidebb idő állt a statisztikai szolgálat rendelkezésére, mint bármikor máskor. A Központi Statisztikai Hivatal csak a legnagyobb körültekintéssel, az összeírás programjának legszigorúbb betartásával érthette el azt, hogy már alig öt héttel a felszabaduló területek birtokbavétele után ezt az igen bő terjedelmű összeírást végrehajthatta. Azt pedig, hogy öt hónappal az adatgyűjtés foganatosítása után már az anyag feldolgozása is befejezést nyert, sőt az összeírás eredményei nyomtatásban is közkinccsé válhattak, csak éjszakákba nyúló megfeszített munkával biztosíthatta.

Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás *eszmei időpontja 1938 december 15.* volt. Az adatgyűjtés természetesen csupán a *bécsi döntés alapján visszacsatolt területre terjedhetett ki*, vagyis arra a trianoni határokkal többé-kevésbé párhuzamosan húzódó, nagyrészt elég keskeny földsvárra, amely a felvidéki magyar nyelvterületnek legalább is túlnyomórészét foglalja magában. Ennek az összeírási területnek az északi határa a bécsi döntést követően megállapított *ideiglenes katonai demarkációs vonal* volt. S mert ez a demarkációs vonal számos község területét átszelte, az adatok általában az 1938 november elején magyar fennhatóság alá jutott községekre és községrészekre vonatkoznak. A község-határokhöz igazodó *végleges határ* kijelölése nagy általánosságban csak 1939 március elején történt meg. Ennek az alapján bekövetkezett kisebb területmódosulások túlnyomó

része már nem volt figyelembe vehető. A végleges határmegállapodás alapján 1939 március 14-én visszacsatolt 18 községben, valamint Alsójattó külterületi településen és Jászó községnek csupán ekkor magyar kézbe jutott nagyobbik részében azonban az összeírást a Központi Statisztikai Hivatal *1939 március 15-i eszmei időponttal pótlólagosan mégis végrehajtotta.* E 18 község és 2 községrész adatai tehát az összeírás végeredményeibe még *belefoglaltattak.* Ezzel szemben viszont *kihagyattak* a végeredményekből a határegyezmény alapján szlovák fennhatóság alá került 8 községnek és a végleges határvonal szerint szintén Szlovákiát megillető néhány jelentéktelenebb külterületi lakott helynek az adatai. A közzétett eredmények tehát egyrészt a szomorú emlékü trianoni mesgye, másrészt szlovákiai viszonylatban — néhány lényegtelen ponttól eltekintve — a végleges magyar-szlovák határ, kárpátaljai viszonylatban pedig az ideiglenes katonai demarkációs vonal közötti területsáv (már a bécsi döntéskor hazatért városok és községek) adatait foglalják magukban. És bár ezek az eredmények időbelileg nem teljesen homogének, azok nagy általánosságban mégis az 1938 december 15-i demográfiai és birtokviszonyokat, valamint az állatállományt szemléltetik.

Talán nem felesleges itt röviden e nagy állapotfelvétel *szervezeti kérdésein és időrendjén* is végigpillantani. Az összeírás előkészítése és megszervezése, sőt részben végrehajtása is a katonai közigazgatás időszakára, illetőleg a katonai közigazgatás végét és a polgári közigazgatás elejét jellemző átmenetre esett; annak befejezése pedig már abban az időben zajlott le, amikor a közigazgatás teljesen a polgári hatóságok kezében összpontosult. A közigazgatási szervezet megváltozása — pillanatnyi kisebb nehézségektől eltekintve — komoly zökkenőt az összeírás helyszíni munkálataiban nem okozott, mert mind a katonai, mind a polgári hatóságok a nagy munka jelentőségéhez illő támogatásban részesítették a számlálóbiztosokat és kellő gonddal teljesítették az összeírás körül rendeletileg rájuk bízott feladatokat. Minthogy az alapvető munkálatokat még a katonai közigazgatás idején kellett elvégezni, az összeírás időpontját, tartalmát, terjedelmét, valamint végrehajtásának eszközeit, módozatait és végül pénzügyi vonatkozásait (munkadíjak stb.) is *a honvéd vezérkar főnökének rendelete* sza-

bályozta. A szokásos kiválóképpen tudományos célú statisztikai számlálásból ezúttal jelentős mértékben közigazgatási jellegű *összeírássá* módosult művelet során a Központi Statisztikai Hivatal mindvégig a legnagyobb mértékben élvezte a honvéd vezérkari főnökség, valamint az érdekelt katonai hatóságok — elsősorban a honvédelmi minisztérium — támogatását; a polgári közigazgatás megszervezése után pedig hasonlóképpen azoknak a központi és helyi polgári hatóságoknak (városi polgármesteri hivataloknak, községi és körjegyzőségeknek) támogatását is, amelyekre az összeírás közvetlen foganatosításának meglehetősen nehéz feladata hármlott.

Az előkészítésre rendelkezésre álló idő rövidsége miatt, valamint a munkálat gyors lebonyolítása érdekében a Központi Statisztikai Hivatal az anyag megküldése és az összeírás statisztikai irányítása szempontjából *különleges intézkedésekre* is kényszerült. A Hivatal ugyanis a közel 24.000 kg-nyi nagy anyagot (kérdőívek, utasítások stb.) időnyerés céljából nem a szokásos postai úton továbbította rendeltetési helyére, hanem az 1938. évi december hó 10-én éjszaka, illetőleg 11-én hajnalban induló négy (részben pótkocsis) teherautón szállította el a járási (városi) katonai parancsnokságokra. A szállítás, valamint az anyaglerakás pontosságáról pedig a küldeményeket kísérő saját hivatali kiküldöttjeivel gondoskodott. A nyomtatványokat a jegyzőségek között a járási (városi) katonai parancsnokságok székhelyén december hó 12-én tartott beoktatóértekezleteken osztották szét. Ezen az értekezleteken az összeírás járási vezetőin és a helybeli összeíróközegeken kívül mindenekelőtt a számlálást közvetlenül lebonyolító polgári megbízottak (a járás területén működő községi és körjegyzők stb.) vettek részt és a beoktatóelőadást a Központi Statisztikai Hivatal járási kiküldöttjei tartották. Ezeket az előadásokat azután december hó 13-án és 14-én az előre kijelölt körzetekbe kiküldött hivatali alkalmazottak előadásai követték, akik a jegyzőségek székhelyein a közigazgatás helyi vezetői és a jegyzőség területén működő számlálóbiztosok, felülvizsgálók és másolók részére tartottak beoktatóelőadást. *A Hivatalnak mintegy 100 alkalmazottja volt járási és körzeti kiküldött.* Ezek a kiküldöttek azonban nemcsak a beoktatást végezték, hanem azért is, hogy a tulajdonképeni összeírási művelet egész tartama alatt, tehát 1938 december

15. és 22. közt is a helyszínen maradtak s a körzetükbe tartozó összes jegyzőségeket és községeket (városokat) végigjárták, az adatgyűjtő tevékenység helyességét, hiánytalanságát és főleg a rendeletben előírt időpontig való sikeres befejezését is ellenőrizték. Ugyanez a jól bevált rendszer biztosította a végleges határmegállapítás alapján 1939 március 14-én visszatért 18 községben és 2 községrészben a március 24. és 30. közt végrehajtott pótösszeírás gyors és eredményes befejezését is. Ennél a pótlólagos műveletnél azonban a Hivatal 9 kiküldött nemcsak a beoktatásokat bonyolította le március 22-én és 23-án a körjegyzőségi székhelyeken, hanem elvégezte az anyagszállítást, a szétosztást s a nagy forgalmi zavarokat okozó áradás, valamint az abban az időben folyó katonai műveletek és határincidensek által megnehezített számlálás községenkénti megszervezését, végrehajtását, ellenőrzését, végül a begyűjtött anyagnak késedelemmentes beszállítását is.

Az összeírást szabályozó rendelet a munkát gyors lebonyolítása érdekében a *helyszíni adatgyűjtés* (a kérdőminták kiosztása, kitöltése, ellenőrzése és begyűjtése) *számára jóval rövidebb időtartamot* (1938 december 15—22.) *szabott ki, mint máskor.* A további határidők (az anyagnak a jegyzőségeken való beadása: december 24., a felülvizsgálás befejezése: december 30., az anyag postáraadása: 1939 január 2.) szintén a megszokottnál lényegesen gyorsabb ütemben követték egymást. A gyorsított ütem és a kérdőminták nagyobb számára s megnőtt terjedelmére való tekintettel a végrehajtási rendelet a normálisnál kisebb számlálókörületek és felülvizsgálati körök megalakítását írta elő. A számlálásban tehát a helyi közigazgatási irányítókon kívül a rendszeres népszámlálásokhoz képest igen nagyszámú helyi számlálóbiztos (2.866) és felülvizsgáló (635), valamint a közigazgatási okokból szükséges adatok kijegyzését végző sokszáz másoló vett, mégpedig mintaszerű odaadással, részt. Ez a *mintegy négyezer főt tevő összeírási személyzet szinte utolsó főig, a visszacsatolt városok és községek lakosságából került ki.* Ennek folytán az összeírási munkadíjak címén kifizetett tekintélyes összeg az átmenet miatt *mutakozó — inkább csak pillanatnyi — kereseti nehézségeken is enyhíthetett, sőt — bár csak szerény mértékben — a felföldi területű gazdasági vérkeringésében is érezte hatását.*

Az adatgyűjtés fontosabb állomásai közül említést érdemel még, hogy bár a rendelet szerint az anyagot 1939 január 2-ig kellett postára adni, az *első szállítmányt már 1938 december 29-én megkapta* a Központi Statisztikai Hivatal, az anyag zöme pedig már 1939 január 3. és 8. közt a Hivatalban volt. *Úgy, hogy a nyomtatványoknak csupán egy kis része érkezett — főleg közlekedési nehézségek miatt — megkésve; a legutolsó küldeményt pedig január 25-én vette kézhez a Hivatal.* Időnyerés céljából természetesen nyomban az első küldemények beszolgáltatása után megkezdődött a csomagok bontása, a különböző nyomtatványok szétválasztása, nyers rendezése, elraktározása, teljességének ellenőrzése, valamint az ideiglenes végadatok kijegyzése és összeállítása. A munkálatok gyors ütemét talán az jellemzi leginkább, hogy *alig tíz nappal az utolsó küldemény beérkezése után, 1939 február 4-én a Magyar Statisztikai Szemlének folyó évi 1. száma már az előzetes eredményeket* (terület, lakóházak száma, lélekszám összesen és nem szerint, népsűrűség) *községi részletezésben és az 1910. és 1930. évi lakosszámadatokkal, valamint egy községi alapon készült színes népsűrűségi térképpel kiegészítve közzé is tette.*

A *tulajdonképeni anyagfeldolgozás — a január 24-én megkezdett első átfogó revízió után, majd azzal párhuzamosan — 1939 február 4-én kezdődött és alig három hónap alatt: május 2-ig be is fejeztetett.* Közvetlenül ehhez csatlakozóan s hasonlóképen a leggyorsabb ütemben készültek el a *különféle összesítések is, úgyhogy május végére már a községenkénti részleteredményeket, valamint a fontosabb összefoglaló adatokat tartalmazó kötet is elhagyhatta a sajtót.* A több oldalról felmerült, igen sokirányú adatszükségletnek megfelelően a feldolgozás egyrészt a legutolsó általános népszámlálás, másrészt az 1935. évi mezőgazdasági összeírás adatcsoportosításainak legtöbb részletére kiterjedt. Az ilyen módon igen terjedelmessé és aprólékossá vált *anyagfeldolgozásnak* a jelzett rendkívül rövid idő alatt való elvégzését, nemkülönben a kötet gyors megjelenését csupán a hivatali munkaidőnek az éjszakai órákba nyúló meghosszabbításával és igen nagymértékű hivatalon kívül végzett ú. n. szakmáymunkák útján lehetett biztosítani. A központi anyagkezelés (szétküldés, bontás, elraktározás) munkáját, továbbá a népösszeírás feldolgozások irányítását a körülbelül

20 főnyi — több ízben 40—50 főre kibővülő — népszámlálási törzscsoport végezte. A népességi feldolgozásokban e törzscsoport tagjaival együtt *mintegy 300*, részben nem a Hivatal kötelékébe tartozó *munkaerő vett részt*; a földbirtok- és állatstatisztikai feldolgozásokat s az ezzel kapcsolatos anyagkezelést pedig a Hivatal mezőgazdasági osztályának körülbelül *100 alkalmazottja* foganatosította. E munkálatokkal kapcsolatosan meg kell azonban jegyezni, hogy mind a demografiai, mind a mezőgazdasági vonatkozású feldolgozásokat végző osztályokra a munkálatoknak szinte minden szakaszában — előbb a határmegállapító bizottsági tárgyalásokkal, utóbb Kárpátalja visszaszerzésével kapcsolatban — számos más soronkívüli összeállítás és községjegyzék stb. elkészítése is háramlott. Ezenkívül meg kell itt emlékezni arról is, hogy a rendelkezésre álló munkaerők teljes kihasználása, valamint a feldolgozások sürgős befejezése természetesen csak azáltal vált lehetségessé, hogy a Hivatalnak a múlt-hatáttalanul szükséges anyagi fedezet teljes mértékben rendelkezésére állott.

Az 1938 december 15-i összeírás a bécsi döntés alapján visszacsatolt több mint 11.900 négyzetkilométernyi területre, mintegy 195.000 lakóházra, valamint körülbelül 1.040.000 lakos és majdnem 100.000 nem helybenlakó, távollévő és jogi személy földtulajdonos népességi adataira, illetőleg földbirtokviszonyaira és állatállományára terjedt ki. Az 1940. évi általános népszámlálás közeiségre és az állapotok átmeneti voltára való tekintettel a Központi Statisztikai Hivatal eredetileg tudományosan kiépített népszámlálás helyett csupán szűkebb körű népességi összeírást tervezett. A cseh adatok megbízhatatlansága és a hiányzó községi részleteredmények miatt, valamint a különböző minisztériumok részéről támasztott igények következtében azonban az összeírás népességi tekintetben lényegesen kibővült, a földbirtokviszonyok és az állatállomány tudakolása, valamint a népességnyilvántartási célra szolgáló számlálólapp-másolatok kiállítása folytán pedig ezenfelül még nagy mértékben közigazgatási jellegűvé is szélesbedett. Céljaira *hétféle nyomtatvány minta* szolgált:

A) *Számlálólapp* a jelenlevő népesség adatainak egyénenkinti számbavételére.

Aa) *Statisztikai lap* a jogi személyek, a nem helybenlakó és a távollévő egyé-

nek mezőgazdasági adatainak bevallására.

Ab) *Statisztikai lap* azok részére, akikről a cseh-szlovák lefoglalási törvény vagy más jogszabály alapján közhatalmi úton 1918. év október 31-e után földbirtokot vettek el.

Ac) *Statisztikai lap* azok részére, akik a lefoglalási törvény vagy más jogszabály alapján közhatalmi úton 1918. év október 31-e után földhöz jutottak.

B) *Házboríték* az épületekre és a lakásokra vonatkozó főbb adatok bejegyzésére, továbbá az egy-egy épületben lakó egyéneknek s a lakás(ok)ból ideiglenesen távollévőknek, valamint véglegesen eltávozottaknak kimutatására.

C) *Községi gyűjtőív* az egy-egy községben vagy városban kitöltött házborítékoknak és számlálólappoknak számlálóbiztos kerületenkint, ezeken belül pedig házzámok szerint való kimutatására.

D) *Községi összesítőív* egy-egy község vagy város összes községi gyűjtőívei végeredményeinek összefoglalására.

E hétféle nyomtatványt a magyar-, szlovák- és ruténnyelvű *hirdetményeken* kívül még az összeírás alkalmával felmerült *költségek kimutatására* szolgáló táblázat, a *végrehajtási rendelet*, a *részletes utasítás*, valamint a magyar- és szlováknyelvű ú. n. *kis utasítás* és még *néhány kisebb jelentőségű nyomtatvány* egészítette ki. De ott szerepelt a nyomtatványok között az az ú. n. *zöldnyomású másolati számlálólapp* is, amely a közigazgatási szempontból szükséges nyilvántartások elkészítésének alapjául *szolgál*, s amelyre e célból a 11 évnél idősebb férfiak és bizonyos meghatározott foglalkozási ágakba tartozó hasonló korú nők számlálólappjainak egyes adatbejegyzései vezettetek át.

Az *egyéni számlálólapp* — minden népösszeírásnak legfontosabb, legsajátlagosabb adatgyűjtő nyomtatványa — ezúttal a megszámlált egyén nevét, szüleinek nevét, majd a megszámlált születésének időpontját és helyét, állandó lakóhelyét, helybenlakásának és a visszacsatolt területen való állandó tartózkodásának időtartamát, állampolgárságát és illetőségét, nemét és családi állapotát, majd törvényes gyermekeinek számát kérdezte az összes, az életben lévő és az ellátatlan gyermekek részletezésével; tudakolta a vallást, anyanyelvet, nyelvismeretet és iskolai végzettséget; a foglalkozást, szakkép-

zetséget és foglalkozási viszonyt; az önálló iparosok, kereskedők és közlekedési vállalkozók vállalkozásának természetét, alkalmazottaik számát és az előállított vagy eladásra kerülő áruk nemét; az alkalmazottak munkaadóját, az alkalmazás időtartamát stb.; végül a közsegélyezésre és a katonai szolgálatra vonatkozó igen részletes kérdéseken kívül még a ház- és földtulajdonra és egyéb földhasználatra, valamint az állat- és járműállományra vonatkozó bő kérdéseket is tartalmazta. A számlálólap mellett még *a nem helybenlakók, a távollevők és a jogi személyek földbirtokviszonyát s állatlétszámát* tudakoló kérdőlap volt a tulajdonképeni demografiai és agrárstatisztikai feldolgozások tárgya. A közlésre kerülő adatok e két alapnyomtatványanyagból származnak. A földreform során bekövetkezett eltolódásokat számbavevő két kérdőminta a változásokról teljes képet a dolog természeténél fogva nem nyújthatott s csupán belső célú, tájékoztató feldolgozások alapjául szolgált. A házboríték és a községi gyűjtő- és összesítőív pedig az előzetes adatösszefoglalások gyors elkészítését tette lehetővé, egyébként azonban nem került feldolgozásra.

Az összeírás rendkívül nagy adathiány pótlása céljából rendeltetett el. De mert kifejezetten *átmeneti időpontban* kutatta a legfontosabb népességi és mezőgazdasági adatokat, már kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hogy *annak valamennyi eredményét nem lesz szabad teljes értékűnek tekinteni*. Teljes értékűvé már csak azért sem válhatott, mert a szabadságon lévő katonáktól és a hadsereg kötelékébe tartozók hozzátartozóitól eltekintve csupán a *jelenlévő polgári népességre* terjeszkedett ki. Ezenfelül a visszaesetolt részeken az összeírás időpontjában *a közigazgatási személyzetnek és az értelmiségnek létszáma sem volt teljes*; viszont a még ott talált telepések és egyéb cseh elemek az adatokban szórványosan még benne foglaltatnak. *A foglalkozási adatkép sem lehetett tökéletes*, mert mint ismeretes, a bizonytalan őszi hónapok alatt, valamint a nagy fordulat idején és után az üzemek egy része egyáltalában nem, vagy csak csökkent munkáslétszámmal dolgozott. Sőt a tapasztalatok szerint némi adatszolgáltatási bizonytalanságot okozott az is, hogy a cseh népszámlálások helyi végrehajtói több helyütt az anyanyelv befolyásolástól mentes vallásáról teljesen leszoktatták a lakosságot. *A községi egységeken* (birtokokon és

birtokrészekon) nyugvó földbirtokstatisztika adatainak taglalásánál pedig mindenekelőtt azt kell szem előtt tartani, hogy *a kataszteri birtokívek az esetek túlnyomó részében egyáltalában nem állottak rendelkezésre*, vagy legfeljebb a járási központban voltak — felhasználásra alkalmatlan, rendezetlen állapotban — felhalmozva. Az adatbejegyzések ezért általában csupán a lakosság egyszerű bemondásán nyugodhattak. Itt-ott nagyobb hiányok mutatkoztak még azért is, mert a távollévő és nem helybenlakó földtulajdonosok birtokának teljes számbavétele nem járt sikerrel; úgyhogy a Hivatal egyes esetekben régebbi adatok alapján területkiegészítő becslésektől sem tekinthetett el. Az összeírás adatainak minél nagyobb pontossága érdekében egyébiránt a Hivatal a legfontosabb eredményeket a korábbi — részben cseh — hivatalos statisztikai feljegyzésekkel s más — saját — összeírásaival is egybevetette, sőt a jogi személyek ingatlanaira és különösen a nagyobb birtokokra vonatkozó válaszokat külön adatgyűjtés útján is helyesbítette. Ezzel azután el is érte azt, hogy a Magyar Statisztikai Közlemények új sorozatának most megjelent 108. számú kötetében részletesen közreadott, a Szemle jelen számának három cikkében pedig összefoglalásszerűen előtárt számanyag nem csupán tájékoztató értékű, hanem *az 1938. évi december közepén fennállott viszonyoknak, ha nem is tökéletes, de nagyban-egészben hű tükörképe*. Teljesen pontos területi és földbirtokadatokra természetesen majd csak néhány év múlva, a felmérések megtörténte, vagy legalább is helyesbítése után számíthatunk, míg a véglegesen kialakult népességi állapotok feltárása az 1940. évi december 31-i országos népszámlálás feladata lesz.

A magyar Felvidék felszabadult területein nagy feladatok megoldása van folyamatban s nagy problémák várnak feltárára és megoldásra. Mindez a most közzétett statisztikai adatanyagnak rendkívüli jelentőséget kölcsönöz. Ezért a Központi Statisztikai Hivatal joggal remélheti, hogy a felvidéki összeírás gyorsan feltárt eredményeinek közreadásával nemcsak a tudománynak, a szülőföldismeretnek lehet javára, hanem hozzájárulhat a kormányzat és a közigazgatás intézkedéseinek eredményességéhez is, a magyar életnek minden vonatkozásában pedig általában hasznos szolgálókat tehet.

Konkoly Thege Gyula dr.

A néesség a Felvidék visszacsatolt részén.

La population de la zone nord réincorporée.

Résumé. Le recensement opéré le 15 décembre 1938 sur le territoire réincorporé à la Hongrie en vertu de l'arbitrage de Vienne, avait en vue, au fond, uniquement la population civile, puisque les militaires en garnison sur ce territoire à l'époque du recensement venaient de la Hongrie du traité de Trianon, donc leur présence dans les statistiques aurait brouillé l'image de la population autochtone. Les tableaux démographiques sont assez détaillés pour refléter fidèlement l'état de la population; les imperfections qu'on constate à certains points de vue (à celui des professions, par exemple) sont dues au caractère transitoire de l'époque. Il va sans dire que le recensement ne pouvait embrasser que le territoire attribué à la Hongrie par la sentence du 2 novembre 1938, sans tenir compte de la Subcarpathie recouvrée depuis (12.141 km² avec environ 600.000 habitants).

Le territoire qui faisait l'objet du recensement mesure 11.927 km² et compte, au 15 décembre 1938, exactement 1.041.401 habitants. Le Tableau 1 indique les comitats de la Hongrie agrandie, ayant des morceaux de territoire dans la zone recouvrée (sur la base de la division administrative actuelle); le Tableau 2 donne les comitats de l'ancien royaume de Hongrie se trouvant dans le même cas. Du Tableau 3 il ressort que sur les 11.927 km² de superficie, le nombre des maisons est monté depuis 1910 de 136.000 à 196.000 (ce qui constitue un accroissement de 44,1%); le chiffre de la population civile de 860.370 à 1.041.401 (accroissement total: 21,0%; accroissement annuel moyen: 0,75%), la densité de la population de 71,7 à 87,1. La densité actuelle de la population de la Haute-Hongrie récupérée n'atteint pas le niveau de la Hongrie du traité de Trianon; mais si on met Budapest et sa banlieue à part, c'est le chiffre relatif à la Haute-Hongrie qui apparaît comme plus élevé. Portons la comparaison sur le rythme de la croissance de la population depuis 1910; il y a alors une légère différence en faveur de la zone libérée; au point de vue du nombre des maisons construites, il y a égalité. Notons que le territoire recouvert compte 9 communes ayant chacune plus de 10.000 habitants; la première place appartient à la ville de Kassa dont la population civile se chiffre par 58.090 âmes; le chiffre moyen de la population des communes (et villes) était au 15 décembre 1938 de 1.189 habitants (voir Tableau 4).

Au point de vue démographique, il y a lieu de remarquer (voir Tableau 5) que la proportion des femmes (1.024 pour 1.000 hommes) est plus faible que dans le pays démembré (1.040); cela tient

peut-être à l'instabilité de la situation. L'excédent des femmes se manifeste à partir du groupe d'âge de 40—44 ans (sur le territoire du traité de Trianon, on le constate dès l'âge de 15 à 19 ans). Considérée sous l'angle de la distribution des âges, la population de la zone libérée est légèrement plus jeune que celle la mère-partie, profondément influencée par la grande ville qu'est sa capitale, Budapest. Toutefois, la restriction volontaire de la natalité a eu comme conséquence que, dans certaines régions, la proportion des enfants au-dessous de 6 ans ne s'élève qu'à 8 ou 9%, contre 10,8%, moyenne générale; la base de la pyramide des âges se trouve ainsi rétrécie. Quant à l'état matrimonial, la proportion des célibataires, rapportée à la population au-dessus de 15 ans, est un peu plus faible que dans le pays démembré (Tableau 5). La liaison étroite entre l'état matrimonial et l'âge s'aperçoit très bien sur le diagramme des âges et le Tableau 6; on voit que parmi les très vieilles personnes, il y a à peine de célibataires, mais que l'âge moyen où l'on se marie est plus élevé qu'il n'est souhaitable. La fécondité des femmes mariées (Tableau 5) a été déterminée sur la base du nombre total des enfants issus des mariages; elle ressort à 3,19 par femme mariée, chiffre inférieur à ce qui a été trouvé en 1930 pour la Hongrie du traité de Trianon. Si on calcule la fécondité en tenant compte uniquement des enfants vivants (2,35 par femme mariée), la situation se renverse; cela prouve que le pourcentage des enfants conservés à la vie (73,6%) est plus favorable en Haute-Hongrie que dans le reste du pays. Les régions du territoire recouvert diffèrent d'ailleurs l'une de l'autre: vers l'Est, la population est prolifique (3,68 enfants en moyenne par femme mariée dans les comitats de Bereg et Ugocsa; seulement 2,65 dans les comitats de Bars et Hont). 13,8% des femmes mariées étaient stériles (sur le territoire de Trianon, sous l'effet de Budapest, 17,1%); 25,8% ont eu 5 ou plus d'enfants, mais seulement 14,2% des femmes mariées avaient 5 ou plus d'enfants vivants. La statistique des religions (Tableau 7) fait apparaître le rôle dominant des Catholiques romains; depuis 1910, leur proportion est montée de 60,8% à 62,3%, celle des Réformés est tombée de 21,4% à 18,8%; les Israélites sont 7,8%, les adeptes de la Confession d'Augsbourg (Luthériens) 3,3%. La répartition des membres des diverses Églises est assez inégale: les Catholiques forment la majorité absolue dans 21 districts et communes; les Réformés ont en plusieurs localités la majorité relative; celle-ci appartient dans trois villes de l'Est aux Israélites. Le

A MAGYARBIRODALOM SZÉTDARABOLÁSA A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS SZERINT.

(AZ 1938. ÉS 1939. ÉVBEN VISSZACSATOLT FELVIDÉKI RÉSZEK FELTÜNTETÉSÉVEL.)

AZ EGYES ÁLLAMOK RÉSZESEDESE:
(Az 1910. évi népszámlálás alapján.)

Állam	Km ²	Lélekszám
ROMANIA	103.093	5.297.467
JUGOSZLÁVIA		
a) az anyaországtól elszakított rész	20.551	1.509.295
b) Horvát-Szlavónország	42.541	2.621.954
CSEH-SZLOVÁKIA	61.633	3.517.598
AUSZTRIA	4.020	291.618
LENGYELORSZÁG	589	23.662
OLASZORSZÁG	21	49.806

1910. évi adatok	Km ²	Lélekszám
Összesen elszakított terület	232.448	13.271.370
Magyarországnak maradt	92.963	7.615.117
Magyarbirodalom összesen	325.411	20.886.487
Az 1938-ban visszacsatolt rész:		
1910. évi területe	12.109	—
1938 évvégi lélekszáma	—	1.041.401
Az 1939-ben visszacsatolt rész:		
1910. évi területe	12.170	—
1939 évvégi lélekszáma	—	592.901

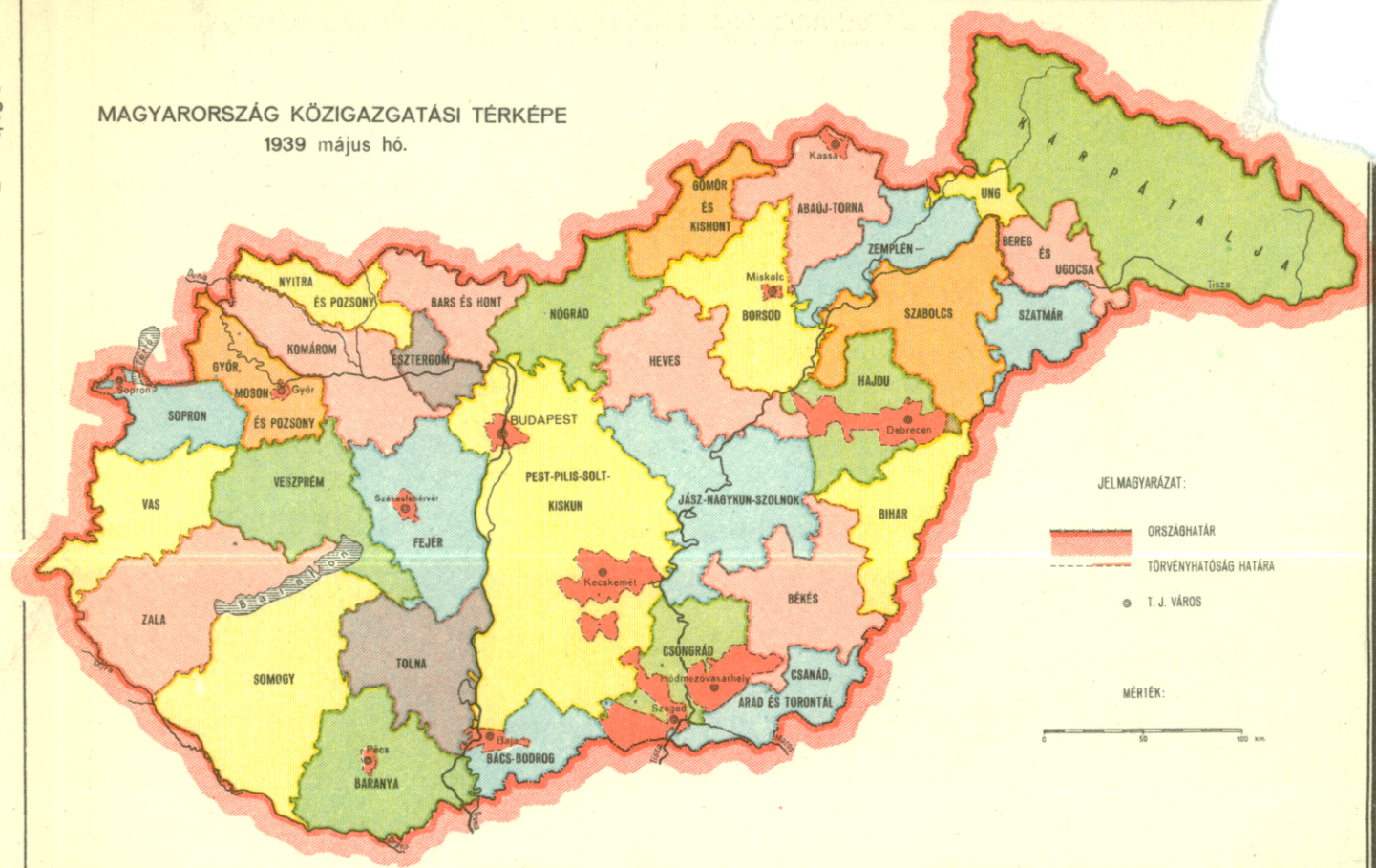
Visszacsatolt rész (1938)
 Visszacsatolt rész (1939)

RÉGI ORSZÁGHATÁR
 MAI ORSZÁGHATÁR
 MEGYEHATÁR
 VOLT TRIANONI HATÁR
 MÉRTÉK: 0 25 50 100 150 km

MAGYARORSZÁG KÖZIGAZGATÁSI TÉRKÉPE

1939 május hó.

JELMAGYARÁZAT:

- ORSZÁGHATÁR
- TÖRVÉNYHATÓSÁG HATÁRA
- T. J. VÁROS

MÉRTÉK: 0 50 100 km

A FELVIDÉK VISSZACSATOLT RÉSZÉNEK KÖZIGAZGATÁSI BEOSZTÁSA.

MÉRTÉK: 0 10 20 30 40 50 KM

JEL- ÉS SZÍNMAGYARÁZAT:

- Országhatár
- Volt trianoni határ
- Megyehatár
- Járshatár
- Törv. hat. j. város
- Megyei város
- Község
- Megyeszékhely
- Elsőrendű vasút
- Másodrendű vasút
- Visszacsatolt rész

Tableau 7 éclaire la situation sous l'angle de la langue maternelle. La proportion de l'élément hongrois est 84·4% contre 86·5% en 1910, celle de l'élément slovaque — à la suite de la politique scolaire du régime tchéco-slovaque, des colonisations, etc. — se voit portée de 9·8% à 11·9% (les statistiques tchéco-slovaques de 1930 ne se prêtent pas à la comparaison, car elles englobent sous la dénomination „tchécoslovaque“ les Slovaques du pays et les cent ou cent-cinquante mille Tchèques venus après 1918 et retournés maintenant dans leur pays, sans parler des erreurs méthodiques et des imperfections pratiques dont elles sont entachées). La carte montre que l'élément hongrois domine partout (sauf deux îlots) sur le territoire envisagé où il a fait souche dans un passé très reculé. La proportion des personnes sachant le hongrois (Tableau 7) s'élève à 90·7%, celle des personnes parlant uniquement le hongrois à 80·2% (alors que les personnes parlant seulement slovaque représentent en tout 7·5%). Les personnes sachant lire et écrire (Tableau 7) sont 90·4% (la proportion correspondante sur le territoire délimité par le traité de Trianon est un peu plus élevée); l'instruction primaire est l'apanage d'une fraction importante de la population; l'instruction moyenne et supérieure est plus rare que dans la mère-patrie (à cause surtout de la capitale qui grossit les proportions relatives à la mère-patrie).

Selon la statistique des professions (Tableau 8), la proportion de la population active par rapport au reste de la population est de 126:100 (en 1930, dans la mère-patrie comprenant Budapest, 117:100). Les écarts qu'on enregistre à cet égard entre les régions s'expliquent par la non-identité des professions et, surtout, par l'inégalité du nombre moyen des enfants. Parmi les hommes, 66·3% et parmi les femmes 22·6% appartiennent à la population active. Si on examine séparément les catégories de professions, on voit l'agriculture occuper la première place (Tableau 8) avec 58·5%; le caractère agraire serait donc plus prononcé que sur le territoire du pays démembré (51·8%), mais si l'on fait abstraction de Budapest et de sa ceinture, la proportion monte pour ce dernier à 61·6%. Il convient de souligner que le pourcentage agraire s'est moins réduit, par rapport à 1910, dans la zone recouverte que dans le reste du pays, le régime tchéco-slovaque ayant suivi une politique défavorable au développement de l'industrie. Le pourcentage agraire est particulièrement élevé à l'Ouest et sur la périphérie Est du territoire; les agglomérations au-dessus de 10.000 habitants vivent principalement de commerce et d'industrie. Il est caractéristique qu'on compte pour cent travailleurs dans l'agriculture 122 personnes entretenues, dans les transports 217, chez les domestiques 10. La proportion des femmes parmi les gens de maison est

94·7%, parmi les travailleurs des mines seulement 3·8%. La proportion des patrons et indépendants est assez élevée (37·0% dans la population active, 48·5% dans la population totale) — cela tient probablement à la valeur considérable du pourcentage agraire; celle des fonctionnaires est, au contraire, très modeste (4·4% respectivement 4·0%). Il y a 141.253 personnes possédant de la terre (sans déduction des personnes dont la profession principale n'est pas l'agriculture), et 102.308 propriétaires fonciers de profession. La répartition de la terre est saine, comme le prouve l'importance de la catégorie des domaines de 5 à 50 arpents. (Les gens qui ont de la terre sans que la culture de celle-ci soit leur profession principale sont généralement des ouvriers agricoles, artisans, etc.). La proportion des propriétaires, les membres aidants de leurs familles compris, est légèrement supérieure, celle des ouvriers et domestiques agricoles quelque peu inférieure aux proportions correspondantes du territoire d'avant l'arbitrage. Dans l'industrie, le degré de concentration est nettement faible; on y compte relativement presque autant de patrons et dans le commerce plus que sur le territoire de Trianon. Les professions intellectuelles, en particulier les services publics, sont représentés plus faiblement que la proportion normale, en raison du caractère transitoire de l'époque. Il est intéressant de relever que 62·9% des Chrétiens et seulement 7·2% des Juifs vivent d'agriculture, tandis que les Juifs sont 60·7% dans la population vivant de commerce, 67·4% parmi les commerçants-patrons (Tableau 9).

Les quelques chiffres que nous venons d'extraire des Tableaux illustrent bien que le territoire arraché il y a vingt ans à la mère-patrie et lui revenant maintenant grâce à l'arbitrage de Vienne, peuplé d'ailleurs d'une forte majorité de Hongrois, s'intègre harmonieusement dans la vie du pays millénaire.

*

A bécsi döntés alapján, de tulajdonképpen a magyar igazság erejénél fogva csonk hazánkhoz visszacsatolt, hosszan, pántlikaszerűen elnyúló területdarabon 1938 december 15-én végrehajtott nagy adatgyűjtésnek legterjedelmesebb szakasza: a népösszeírás, ennek az átfogó statisztikai műveletnek egyben legfontosabb részlete. A visszaszerzett legnagyobb értéknek, egymilliónál valamivel több nemzettestvérnek népességi s társadalomgazdasági sajátosságait az összeírásnak ez a fejezete tükrözi. Eredményeinek tehát az időpont sok szempontból átmeneti volta és az összeírás erősen közigazgatási jellege ellenére is komoly jelentőséget kell tulajdonítanunk.

A Szemle lapjain már eddig is több ízben vázolhattuk a felszabadult felvidéki övezet

népesedési állapotait.¹⁾ Ismertetéseink a legfontosabb demográfiai részletekre csaknem kivétel nélkül kiterjeszkedhettek s a békebeli magyar és a háború utáni cseh-szlovák népszámlálási adatokhoz a Szemle ezévi első számában már a legfrissebb magyar adatfelvétel előzetes eredményeit²⁾ is hozzáfűzhattük. Az 1938 decemberközepi népösszeírás legkiemelkedőbb végadatainak *vezérfonalszerű összefoglalása* a már elmondottaknak inkább csak érintésével kapcsolódik most a korábbi adatközlésekhez.

Népszámlálásaink hagyományos anyagfeldolgozási és adatközlési rendszeréhez híven a felvidéki népösszeírás *községi részletezésben* elkészített, *kombinációkban is bővelkedő* adatsoportosításai *a népességösszetétel csaknem minden fontosabb vonására rávilágítanak*; a Magyar Statisztikai Közlemé-

nyek Új sorozatának 108. köteteként¹⁾ immár közkézen forgó többszázoldalas kiadvány pedig a községi részleteredmények tömegét, valamint az összefoglaló és kombinatív adatok egész halmazát tárja elő. A közlemény gazdag táblaanyagából *ehelyütt többnyire csupán a legalapvetőbb és legkiemelkedőbb végeredményeket ragadhatjuk ki*, de néhány további feldolgozási eredmény hozzáillesztésével. Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy a helyi részletek és az összefoglaló adatok iránt érdeklődők egyaránt elsősorban az idézett kiadványban, másodsorban pedig a kéziratot táblakincsben a beszédes számok egész seregére bukkanhatnak és a felvidéki vonatkozásban felmerülő kérdések hosszú sorára találhatnak többé-kevésbé kielégítő választ. Az *adatanyag kiak-*

¹⁾ L. M. Stat. Szemle 1938. évf. 929—933. és 1.014—1.026., valamint (a kárpátaljai adatok keretében) 1939. évf. 196—205., 235—240. és 361—364. l. — ²⁾ V. ö. Thirring Lajos dr.: A Felvidék visszacsatolt területén végrehajtott népösszeírásnak előzetes eredményei. M. Stat. Szemle 1939. évf. 1—29. l.

¹⁾ Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. Az 1938 november 2-i bécsi döntés alapján visszacsatolt területen végrehajtott összeírás eredményei községek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 108. kötet. Budapest, 1939. VIII + 51* + 277 lap. — Cikkünk folyamán a kötetet általában népösszeírás közlemény (kiadvány, kötet) megjelöléssel idézzük.

1. Az 1938 novemberi területvisszacsatolás által érintett törvényhatóságok kiterjedése és népessége a felszabadult részek kiemelésével az új közigazgatási beosztás szerint.

Territoire et population, suivant la nouvelle division administrative, des comitats et de la ville autonome affectés par le retour de territoires en novembre 1938, avec spécification des parties libérées.

Törvényhatóság <i>Les comitats et la ville autonome en question</i>	A törvényhatóság egész területe <i>Territoire entier des comitats et de la ville auton. considérés</i> km ² ¹⁾	Ebből a bécsi döntés alapján felszabadult rész területe km ² ²⁾ — <i>Dont partie libérée en vertu de l'arbitrage de Vienne²⁾ en km²</i>	A törvényhatóság 1938. évvégi ³⁾ egész lélekszáma — <i>Population totale à la fin de 1938³⁾</i>	Ebből a bécsi döntés alapján felszabadult rész 1938. évvégi lélekszáma ⁴⁾ — <i>Dont dans les parties libérées du fait de l'arbitr. de Vienne⁴⁾</i>
Abaúj-Torna vm.*)	2.843	1.164	159.388	67.960
Kassa tjv.**)	93	93	58.090	58.090
Bars és Hont k. e. e.***) vm.	1.992	1.522	145.771	116.956
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	1.573	1.204	158.072	133.079
Esztergom vm.	1.074	535	100.269	40.085
Gömör és Kishont vm.	1.940	1.694	106.459	92.512
Komárom vm.	3.557	2.114	284.612	165.675
Nógrád vm.	3.121	696	248.398	54.224
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	1.602	1.602	191.710	191.710
Ung vm.	692	692	73.980	73.980
Zemplén vm.	2.377	611	193.448	47.130
Összesen — Total	20.864	11.927	1,720.197	1,041.401

¹⁾ Egyrészt (a trianoni megerés szempontjából) az 1930. évi magyar népszámlálás, másrészt (a felszabadult megerés tekintetében) az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás után közzétett legutolsó cseh helységnévtárban közölt, de a népösszeírás során részben helyesbített adatok alapján. — *D'après les chiffres du dernier Dictionnaire des Communes paru après le recensement hongrois de 1930 et le recensement tchécoslovaque de 1930, et qui ont été en partie rectifiés.* — ²⁾ A legutolsó cseh-szlovák helységnévtár részben helyesbített adatai alapján. — *Chiffres en partie rectifiés, publiés dans le dernier Dictionnaire des Communes de Tchéco-Slovaquie.* — ³⁾ A törvényhatóságok trianoni részét illetően az 1938 december 31-re kiszámított lélekszámadatoknak (v. ö. M. Stat. Szemle 1939. évf. 105—106. l.), a visszacsatolt részt illetően pedig az 1938 dec. 15-i népösszeírás eredményeinek összege. — *Quant aux parties selon le traité de Trianon des comitats, totaux calculés pour le 31 déc. 1938 (voir Revue Hongroise de Statist., 1939, p. 105—106.); quant aux parties réincorporées, totaux fournis par le dénombrement du 15 déc. 1938.* — ⁴⁾ Az 1938 december 15-i népösszeírás eredményei. — *D'après le dénombrement du 15 déc. 1938.*

*) Vm. = comitat. — **) Tjv. = ville autonome. ***) K. e. e. vm. = comitats provisoirement réunis.

názásának, értékesítésének tehát még igen nagyok a lehetőségei.

A népösszeírást jellemző általános szempontokról a Szemle külön cikke nyújt átfogó képet. Egy-két részletmegjegyzést természetesen fejtegetéseink során sem hagyhatunk majd el; egyébként azonban általánosságban a Szemle e bevezető cikkére utalunk. De előrebozsátjuk, hogy az adatgyűjtés az 1939 március 15. és 18. közt, ill. az 1939 április 4-ig visszاسzerzett kárpátaljai területre természetesen már nem terjeszkedett ki, tehát csak a Szlovákiából és a Ruténföldből az 1938 november 2-i bécsi döntés alapján visszacsatolt, szigorúan magyar többségű területsáv népességi viszonyait tárta fel (és pedig amennyiben lehetett, az 1939 március eleji egyezményben megállapított végleges határvonalnak megfelelően). Eszerint végösszegeink mindig erre az egyfelől az egykori trianoni határ, másfelől Szlovákia határa, valamint a csak újabban hazatért Kárpátalját a már a múlt év novemberében felszabadult területtől elválasztó — december közepén leszegezett — megyehatárok közé ékelődő területszalagra vonatkoznak. Ehhez képest a megyei adatok, sőt részben a járási eredmények is (a teljes járásoktól eltekintve) az illető törvényhatóságoknak és járásoknak csupán e földsvához tartozó részei.

Ennek jellemzése és értékelése céljából még a részletes adatismertetést megelőzően az 1. sz. összeállításban mutatjuk be az új közigazgatási beosztásnak megfelelően mindazokat a megyéket, amelyek között a bécsi döntés alapján visszacsatolt terület megoszlak.¹⁾ Táblázatunk híven szemlélteti azt, hogy az egyes törvényhatóságok egész területéből és 1938. évvégi lélekszámából mekkora rész tartozik az 1938 novemberében felszabadult területsávhoz: az 1938 december 15-i összeírás ez utóbbi részre terjeszkedett ki.

Ugyancsak tájékoztatás céljából érdemes a legutolsó békebeli magyar népszámlálás adatai alapján megvizsgálni azt, hogy a bécsi döntés révén hazakerült terület a világháború előtti Magyarbirodalom megyéi között hogyan oszlott meg, továbbá, hogy a felszabadult megyedarabok területe és 1910. évi lakossága az egyes törvényhatóságok békebeli egész kiterjedésének és népességének hány %-át alkotta. Minderről a 2. sz. össze-

állítás csak egészen vázlatosan számol be,¹⁾ míg arra vonatkozóan, hogy régi megyéinknek ma végeredményben mekkora része tartozik a megnagyobbodott Csonka-Magyarországhoz, a Szemle korábbi közléseire utalunk.²⁾

¹⁾ Részletesebb adatokat a népösszeírási kötet 1. sz. összefoglaló táblája közöl. — ²⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 1.015. l.; itt azonban az 1939 március eleji végleges határmegállapodásnak megfelelő változások még nincsenek számbavéve, míg ezek a lenti (2. sz.) táblánál már figyelembevételtek. A kárpátaljai területvisszaszerzés sem a 2. sz. táblában, sem jelzett korábbi Szemle-közlésünkben nem volt mérlegelés tárgya; e tekintetben a M. Stat. Szemle 1939. évf. 200. és 238. lapján közölt adatokra utalunk.

2. A bécsi döntés alapján visszacsatolt rész 1910. évi területe és népessége a háború előtti közigazgatási beosztás szerint.

Territoire et population en 1910, suivant la division administrative d'avant-guerre, de la zone réincorporée en vertu de l'arbitrage de Vienne.

Törvényhatóság <i>Comitats et villes autonomes</i>	A bécsi döntés alapján felszabadult rész 1910. évi — <i>Partie libérée en vertu de l'arbitrage de Vienne</i>			
	területe <i>territoire en 1910</i>		népessége <i>population en 1910</i>	
	km ²	a törvényhatóság egész területének %-ában <i>par rapport au territoire total des comitats et villes auton. considérés %</i>	szám <i>nom-bres abs.</i>	a törvényhatóság egész népességének %-ában <i>par rapport à la population totale de comitats et villes auton. considérés, %</i>
Abaúj-Torna vm. *)	1.166	36.2	58.298	36.9
Kassa t.jv. **)	93	98.9	44.211	100.0
Bars vm. . .	839	30.8	63.404	35.5
Bereg vm. . .	960	25.4	82.958	35.1
Esztergom vm.	545	50.6	37.092	40.8
Gömör és Kishont vm. . .	1.746	40.8	87.383	46.4
Győr vm. . .	83	5.6	4.895	5.3
Hont vm. . .	841	33.0	45.841	39.1
Komárom vm.	1.364	48.7	81.747	45.5
Komárom t.jv.	28	87.5	19.391	86.8
Nógrád vm. .	556	13.5	40.152	15.4
Nyitra vm. .	718	13.0	77.794	17.0
Pozsony vm. .	1.608	37.4	112.820	36.2
Sáros vm. . .	6	0.2	870	0.5
Szabolcs vm. .	69	1.5	3.479	1.2
Szatmár vm. .	31	5.1	1.525	0.4
Szepes vm. . .	2)	2)	2)	2)
Ugocsa vm. . .	281	23.2	17.645	19.2
Ung vm. . . .	484	14.9	47.896	29.5
Zemplén vm. .	685	10.9	41.956	12.2
Összes. - Total	12.103	1) 18.7	869.357	1) 21.9

*) Vm. — comitat. **) Tjv. — Ville autonome.

¹⁾ A felsorolt 20 törvényhatóság (18 vármegye és 2 t.jv.) egész 1910. évi területének és lélekszámának %-ában (a Magyarbirodalom területének ez 3.7, 1910. évi lélekszámának pedig 4.1%-a). — *Par rapport au territoire et à la population de 1910 des 18 comitats et 2 villes autonomes envisagés (par rapport à la Hongrie entière en 1910, 3.7% et 4.1%).* — ²⁾ Szepes vm.-ből csak 0.3 km², néhány lakost számláló terület csatoltatott vissza Magyarországhoz. — *Du comitat de Szepes, il n'a été réincorporé à la Hongrie qu'un territoire de 0.3 km², comptant très peu d'habitants.*

¹⁾ Idevonatkozó részletesebb adatokat a népösszeírási kötet 2. sz. összefoglaló táblája közöl.

Az alábbi adatelemzés természetesen a *jelenleg fennálló közigazgatási beosztásnak megfelelően* közli az 1938 novemberében visszacsatolt részről a népösszeírás folyamán begyűjtött fontosabb népességstatisztikai adatokat. Dolgozatunk a népesség számából s térbeli elhelyezkedéséből indul ki, ideértve a területre, a lakóházakra és a népesség topografiai elhelyezkedésére s felhalmozódására világot vető adatokat is; fejtegetéseink második szakaszát a népösszeírás szorosabb értelemben vett demografiai eredményei töltik meg, míg a harmadik szakaszban a foglalkozási és gazdaságdemográfiai vizsgálódások foglalnak helyet.

A népesség száma és területi elhelyezkedése.

Terület. A Szemle előző számaiban egyrészt pontosan a mai országhatárokhoz (ill. a volt demarkációs vonalhoz) simuló felmérési adatok hiányában, másrészt a területi számítások fokozatos helyesbítése miatt egymástól kisebb-nagyobb mértékben elütő területi eredmények láttak napvilágot. Most a népösszeírási kötetben két újabb területi adat áll rendelkezésre (l. ezeket a 3. táblában is). Az egyik területi végeredmény a népösszeírás során számbavett községek békebeli egész területének összege; e szerint a bécsi döntés alapján visszakapcsolt rész egész területe valamivel több, mint tizenkétezer négyzetkilométer (pontosabban 12.103 km²) volna. Ez az adat azonban tisztán csak tájékoztatási célokra alkalmas, miután az új szlovákiai (és főleg a régi trianoni) határ elég sok község kataszteri határát vágja át, melyeket tulajdonképpen nem helyes teljes területükkel figyelembe venni. A cseh-szlovák helységnévtárból vett s kb. az 1930 körüli állapotoknak megfelelő adatokon nyugvó második területi sor már lényegesen jobban fedi a tényleges helyzetet; különösen arra való tekintettel, hogy a Központi Statisztikai Hivatal a vitás és kétséges határszéli esetekben a jegyzőségekhez intézett kérdések útján lehetőleg a mai határoknak megfelelően módosította az eredeti cseh adatközléseket. A *bécsi döntés alapján felszabadult résznek így megállapított s a valóságnál egy árnyalattal inkább alacsonyabb, mintsem magasabb területi végadata 11.927 négyzetkilométer.* Ennek az adatnak (és természetesen Kárpátalja területének) figyelembevételével a megnövekedett Csonka-Magyarország területe azután 117.141 km². Ezzel kapcsolatban szükséges azonban hangsúlyozni azt is, hogy mind a 11.927, mind a 117.141

km²-es végszám kisebb valamivel az eddig a rendelkezésre állott leghitelesebb, de a valóságot hasonlóképpen csak megközelítő területi adatnál (11.946, ill. 117.160 km²).

A 3. sz. tábla *területi részletadataiból* megállapítható még, hogy azok a megyerészek és járások, ill. járásrészek, amelyekre a felvidéki összeírás kiterjedt, területi szempontokból meglehetősen aránytalanok és szélsőségesek. (Így pl. a zempléni megyei rész kiterjedése 611, a komáromi megyeié viszont 2.114 km², a putnoki járásból ideeső egyetlen község mindössze 7 km²-nyi területével szemben pedig az érsekújvári járás térbeli nagysága 780 km²-re rúg.) Ez a körülmény azután egészen természetesen az összes népösszeírási adatok területi (megyei, járási) összevetésének az értékét is észrevehetően befolyásolja.

A lakóházak száma és átlagos lakottsága. A felvidéki népösszeírás alkalmával a számlálólapok összegyűjtésé céljából minden lakóházzal házborítékot kellett kiállítani. Ezen a révén a lakóházak számának megállapítására is mód nyílik. Ez a megállapítás azonban csak *hózzávetőleges* lehet, mert a népösszeírás kereteinek korlátozott volta miatt — a részletes lakóház- és lakásstatisztika kimunkálására ezúttal nem törekedhetett. A házborítékon ugyan szerepelt néhány idevonatkozó kérdőpont, az ezekre adott válaszok azonban csak tájékoztató értékűek és statisztikai feldolgozás tárgyát nem is alkották. Tulajdonképpen még a lakóházak (helyesebben a házborítékok) száma (l. a 3. táblát) is csak nyers eredmény. E megközelítő adatok szerint a trianoni területtel a bécsi döntés alapján egyesült részekben 1938 december 15-én *közel 196.000 lakóház került összeírásra.* Huszonnyolc évvel azelőtt, 1910-ben a magyar népszámlálás az ezen a területsávon fekvő városokban és községekben mintegy 136.000 lakóházat írt össze; a lakóházszaporulat — 60.000 új lakóház, azaz 44,1% — határozottan erős ütemű, sőt sok helyen (pl. Kassa, Ungvár és egyes telepes községek) szinte természetellenesen nagy volt. Figyelemreméltó viszont, hogy 1910 és 1938 közt a trianoni területen ugyancsak igen erőteljesen — csaknem 40%-kal: 1,15 millióról 1,6 millióra — nőtt meg a lakóházak száma. Ehhez képest azután a felvidéki lakóháztermelés üteme már nem látszik annyira túlzottnak; különösen nem tűnik fel annak, ha azt is mérlegeljük, hogy míg a trianoni területre vonatkozó két adat teljesen egyenemű, addig az az udvarok számának külön kimutatására alapozott cseh sta-

tisztika némileg elütő rendszerének utóhatásaként az 1938-as felvidéki összeírás alighanem valamivel a valóságosnál nagyobb-nak mutatja ki a házak számát. Erre a zavaró körülményre utal az is, hogy bár a felvidéki lakóház- és lélekszámemelkedés számsorában elég következetesen megfigyelhető az egyébként egészen természetszerű párhuzam, itt-ott kirívóbb ingadozások — a lakóházállag megduzzadásának mértékétől messze elmaradó ütemű népgyarapodás stb. — is mutatkoznak.¹⁾ Az *átlagos lakottság*, vagyis az egy lakóházra jutó lakosság csökkenése a Felvidék magyarlakta övezetén igen figyelemreméltó mérvű volt: 1910-ben még 6·3, 1938-ban ellenben már pontosan egy fővel kevesebb: csupán 5·3 lélek lakott egy-egy épületben; az utóbbi átlagszámnál a trianoni Magyarország adata ugyan magasabb, de csak Budapest speciális nagyvárosias lakóházviszonyai miatt: a székesfőváros nélkül a lakosok lakóházankinti átlagszáma a trianoni területen valamivel alacsonyabb volt — és egyben kb. ugyanúgy megkisebbedett —, mint a Felvidéken. Az északi területsávról a 3. sz. táblában közölt megyei és járási adatokból túlságosan nagy eltérés — a városok kimagaslóbb átlagadataitól eltekintve — nem ütközik ki; a lakottság fokának csökkenése általában szintén elég következetes.

A tízezernél több lakost számláló 9 néptömrülés 1910. és 1938. évi lakóházállománya a következőképen alakult:

A város vagy község neve	A lakóházak száma	
	1910-ben	1938-ban
Kassa tjt.	2.454	6.072
Munkács mv.	2.074	¹⁾ 4.200
Ungvár mv.	1.346	¹⁾ 3.232
Érsekújvár	1.631	3.356
Beregszász	1.584	3.179
Komárom mv. ²⁾	³⁾ 1.553	2.948
Losonc	999	1.920
Léva	1.070	2.245
Guta	1.371	2.179

¹⁾ A város egy része a népösszeíráskor még a demarkációs vonalon kívül esett.

²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

³⁾ Kiszámított adat.

Lakásstatisztikai adatgyűjtésre a felvidéki összeírás nem terjeszkedett ki. A házborítékon foglalt feljegyzéseken nyugvó előzetes összeállítások

¹⁾ Erre különösen olyan helyeken akad példa, ahol a cseh-morva telepések tömegesebben hagyták el a nekik juttatott lakóházakat.

szerint¹⁾ a lakások összes száma 1938 december 15-én kb. 270.000 volt; egy-egy lakásban tehát átlag 3·8 lakos élt. A lakott lakások száma az előzetes adatanyag alapján 245.000-re, nyers laksűrűsége (átlagos lakosszáma) pedig lakásonként 4·2 főre tehető. Az üresen álló és nem lakott lakások aránya²⁾ — kivált a városokban, melyekből az idegen (cseh-) elem tömegesebben távozott el az államfordulat idején — a normálnál valamivel magasabb volt.

A népesség száma és gyarapodása. Már több ízben jeleztük³⁾, hogy az 1938 december 15-i népösszeírás *a jelenlévő polgári népesség* fogalmának egy meglehetősen speciális változatán nyugodott. Az adatgyűjtés ugyanis — a fegyveres erő szabadság címén a felföldi területsávon tartózkodó tagjai (és családtagjai) kivételével — *a katonai népesség regisztrálására nem terjeszkedett ki*; viszont a cseh-szlovák kötelékből éppen csak-hogy hazaengedett magyar fiúk az összeíráskor nem tartoztak a fegyveres erő kötelékébe, tehát mint polgári lakosok szabályszerűen számbavétettek, holott legalább is egy részük normális körülmények közt a katonaság sorában foglalt volna helyet; ez okból a falusi népesség lélekszáma is általában valamivel magasabb lehetett, mint amekkora más alkalmakkor szokott lenni. A városok, valamint a határmenti községek — és egyzersmind az egész összeírási terület — most kimutatott lélekszáma azonban a katonaság figyelmen kívül hagyása következtében elég jelentősen alacsonyabb, mint volna az ú. n. összes (polgári és katonai) népességé. További zavaró tünet, hogy az eltávozóban lévő cseh-morva elem (sokszor csak a családtagok) egy részét a számlálás több helyütt még felölelte. Ezzel szemben az ideiglenesen távollevők száma⁴⁾ meglehetősen magasnak mondható s a hazaköltözött cseh hivatalnoki kar, valamint a cseh-morva iparos, kereskedő és szabad pályán kenyérkeresetet folytatott rétegek helye távolról sem volt még teljesen betöltve az összeírás foganatosításakor. Mindent egybevetve, az 1938. évi népösszeírási eredmény a visszacsatolt területöv népességének mintegy *alsó határszáma*.

Ezeket az inkább csak az összehasonlítási nehézségek jelzésére felhozott körülményeket természetesen a 3. táblából kiraga-

¹⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1939. évf. 10. l.

²⁾ Ezeknek a lakásoknak a száma kb. 24.500 volt.

³⁾ L. főleg M. Stat. Szemle 1939. évf. 3. l.

⁴⁾ Kb. 13.600 fő.

dott népességfejlődési adatok alábbi egybevetésénél sem szabad szem elől veszíteni:

Év, időszak	Polgári népesség	Összes
a) A népesség száma:		
1910	860.370	869.357
1930		1,034.179
1938	1,041.401	
b) Tényleges népgyarapodás 1910—1938:		
Szám szerint	181.031	
Százalékban	21.04	
Évi átlagban, %	0.75	

Az 1930. és 1938. évi végeredmények nyers egybevetése ugyan a népességi stagnálás képét nyújtja; azonban egyrészt az alapul vett népesség fogalmi kerete nem homogén (1930: összes, 1938: polgári népesség), másrészt 1938 őszén, még az uralomváltás előtt (és részben nyomán), a cseh-morva lakosság becslés szerint jóval a százezren felüli tömegének önként bekövetkezett hazáramlása is lezajlott. (Ezt a vándorfolyamatot a húsz évvel ezelőtt kiüldözött magyar néprétegek visszatérése és értelmiségi elemeinek lassú oda-(haza-)települése december közepéig még töredékesen is alig-alig ellensúlyozhatta.) Az elmondottakat mérlegelve az 1930—1938. évi enyhe népszaporulat üteme is egészen más színben tűnik fel, mint az első rápillantásra. És még inkább kidomborodik az a már többször hangsúlyozott tény, hogy 1910 és 1938 közt a Felföldön magyarlakta övezete kifejezetten lendületes: a trianoni népgyarapodás ritmusánál (évi 0.68, sőt Nagy-Budapest nélkül csupán 0.54%) gyorsabb — évi 0.75%-os — népességfejlődés szintere volt.

Az 1938 december 15-i népességi állapotok kialakulatlan volta miatt, és mert 1910 és 1938 közt homlokegyenest ellentétes demográfiai folyamatok szántottak végig a Felföldön — világháborús veszteség, trianoni kiüldözések, idegen elemek betelepülése, majd legutóbb azok hazavándorlása stb. — a 3. táblában megyénként és járásonként előttart (a Szemle f. é. januári számában bővebben taglalt) évi átlagos népgyarapodási (lélekszámkülönbséget) hányadosoknak túlságosan nagy jelentőséget nem tulajdoníthatunk. Elég, ha csak a maximumokat és minimumokat emeljük ki. Ezek: a törvényhatóságoknál egyrészt Kassa tjv. (évi 1.55) ill. Bereg és Ugocsa vm. (1.33), másrészt Gömör és Kishont vm. (0.22%); a járásoknál s megyei városoknál Munkács mv. (2.31), Ungvár mv. (1.48) és a komáromi járás (1.22) egyfelől, a rimaszombati járás (0.14%) másfelől. Ezenkívül már

csak a Szemlében amúgy is bővebben¹⁾ kifejtett arra a tényre utalunk, hogy a Bécsben visszaítélt keskeny területszalagon (a trianoni Magyarország-hoz hasonlóan) szintén a keleti szegletet lakja a legszaporább népesség, viszont a Bars—Hont—Gömör közötti szakasz közismert egykés vidékein a tényleges népszaporodás 1910—1938. évi üteme felettebb gyenge maradt.

Mint említettük, a katonaság és a legvárosiasabb kategóriák (tisztviselő- stb. elemek) hiánya, ill. a cseh-morva néprétegek hazavándorlása leginkább a városok népességének mérlegét torzította látszólag kedvezőtlenre. Nem ilyen előnytelen viszont az adatkép, ha a tízezren felüli agglomerációk 1938-as lakosságával az 1910. évi magyar és az 1930. évi cseh-szlovák népszámlálás hasonlóan, vagyis szintén a polgári népességre vonatkozó adatait állítjuk szembe.²⁾ 1930-hoz képest bizonyos mértékű stagnálás, sőt több helyen visszaesés így is tagadhatatlanul bekövetkezett, kiváltképpen, ha azt is szem előtt tartjuk, hogy 1930-tól 1938 őszéig a városok polgári lélekszáma kétségtelenül még valamelyest tovább nőtt. Bántóan nagy méreteket azonban ez a lélekszámlemorzsolódás sehol sem öltött; különösen nem a kiinduló- és a záró-esztendő: az 1910. és 1938. év adatainak jelentékeny népességfejlődésről tanuskodó viszonyításában. Az idevágó kis összeállítás az összes népességre vonatkozó 1910. és 1930. évi adatokat csak teljesség kedvéért idézi; a statisztikailag is kifogástalan összehasonlításnál természetesen csupán a polgári lakosság számát (az összehasonlítás első három adatoszlopát) szabad alapul venni.

A város és község neve	Polgári népesség			Összes népesség		
	1910	1930	1938	1910	1930	1938
Kassa tjv.	40.476	62.706	58.090	44.211	70.117	
Munkács mv.	16.518	24.648	¹⁾ 27.223	17.275	26.102	
Ungvár mv	15.980	24.614	¹⁾ 22.624	16.919	26.675	
Érsekújvár	16.048	21.965	21.903	16.228	22.457	
Beregszász	12.898	17.934	19.135	12.933	19.007	
Komárom mv. ²⁾	18.863	18 015	17.465	19.391	21.158	
Losonc	11.537	13.066	12.467	12.939	15.459	
Léva	9.458	12.091	12.236	9.675	12.576	
Guta	8.906	10.822	12.160	8.912	10.822	

¹⁾ A város egy része a népösszeírásakor a demarkációs vonalon kívül esett. (Ungvárott ezen a területen kb. 3.000—3.500 lakos élt.) — ²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

Lélekszámadataink taglalása hiányos volna, ha nem említjük meg még azt is, hogy a népösszeírás végleges eredményeinek

¹⁾ L. M. Stat. Szemle 1939. évf. 5. l.

²⁾ Ezt az teszi lehetővé, hogy a cseh-szlovák népszámlálás a tízezernél népesebb városok és községek katonai lélekszámát megadja.

figyelembevételével¹⁾ a megnagyobbodott csonkaország lakosainak száma 1938 végén Kárpátalja nélkül 10,119.588 lélek, e nagyértékű terület népességével együtt pedig kb. 10.75 millió fő volt.

Népsűrűség. Nyilvánvaló, hogy az 1910 és 1938 közt észlelt tekintélyes mérvű tényleges népszaporodás a benépesültség mértékét is emelte: a Pozsony alatti Dunaszakasztól egészen a román határig végighúzó magyar nyelvterületen az 1 km²-re számított *átlagos népsűrűségi hányados* az 1910. évi 71.7-ről meglehetősen magasra: *87.1-re növekedett.* Ez az arányszám ugyan nem éri el a trianoni rész népsűrűségi fokát (1938 végén: 97.5), de csak azért nem, mert az utóbbit a Magyarbirodalom fővárosának, Budapestnek nagy lélekszáma szökteti ily magasra; Nagy-Budapest nélkül a trianoni országcsont minden egyes négyzetkilométerére már a felföldi adatnál valamivel kevesebb: 81.0 lakos jut. A felvidéki határövezet eszerint elég határozott agrárjellegéhez képest *meglehetősen sűrűn lakott* vidéknek számít. Minthogy népességének életlehetőségei a Magyarországra való beilleszkedés következtében némileg módosultak, a terület sűrűn lakottsága a megnagyobbodott, megerősödött Magyarországnak egyik megoldásra váró népesedéspolitikai és gazdasági problémája.

Az 1 km²-re jutó népsűrűségi átlag a 3. táblából kitetszően egyébiránt *elég nagy szélsőségeket* takar — Gömör és Kishont vm.-ben pl. 54.6, Nyitra és Pozsony vm.-ben viszont 119.6 s a tornai járásban 37.9, a vágsellyei járásban pedig 127.0 a viszonylagos népességi arány stb. — és a domborzati viszonyokkal, a termőtalaj minőségével, az iparosodás elütő fokával, az ásványi kincsek előfordulásával, vagy hiányával és még számos más körülménnyel kapcsolatban *vidékek szerint általában is igen határozott eltéréseket mutat.* Tekintettel arra, hogy erről a Szemle hasábjain már volt szó²⁾ és a felvidéki övezet népsűrűségi helyzetét az 1939. évi 1. szám községi alapon megszerkesztett térképe is szemléltette, ezúttal előzetes adatközlésünkhöz³⁾ csupán *a visszakerült községeknek a ritkábban vagy sűrűbben lakottság foka szerint tagolt végleges adatait* fűzzük hozzá:⁴⁾

¹⁾ Ezeket az adatokat természetesen csak a trianoni terület 1938. évi évvégi előzetes kiszámított lélekszámahoz lehetett hozzáadni.

²⁾ L. M. Stat. Szemle 1939. évf. 6—8. l.

³⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1939. évf. 9. l.

⁴⁾ A *vidékenként* jórészt természeti okok következtében mutatkozó *községi eltérések* jellemzésére megemlíthető, hogy Gömör és Kishont vm.-

Népsűrűség 1 km ² -re	A községek (és városok) ¹⁾	
	szám szerint	%-ban
— 20 lakos . . .	9	1.0
20—30 " . . .	32	3.6
30—40 " . . .	65	7.4
40—50 " . . .	113	12.9
50—60 " . . .	137	15.6
60—70 " . . .	105	12.0
70—80 " . . .	112	12.8
80—90 " . . .	82	9.3
90—100 " . . .	53	6.1
100—120 " . . .	70	8.0
120—150 " . . .	42	4.8
150—200 " . . .	25	2.9
200—300 " . . .	13	1.5
300— " . . .	18	2.1
Összesen . . .	2) 876	100.0

¹⁾ Illetőleg községrészek. — ²⁾ Bozita község nélkül, mely Perse község adataiban foglaltatik.

Érdekes, hogy míg az északi területsáv átlagos lakottsága 1938 végén 1 km²-re 87.1 volt, a *népsűrűségi középérték* — az a szám, amelyenél a sűrűbben és a ritkábban lakott községek száma egyenlő — ennél jóval kevesebb: 1 km²-re nem egészen 68.¹⁾ Figyelmet érdemel továbbá, hogy a községeknek a népsűrűségi kategóriák közti megoszlása a trianoni és a visszacsatolt területen csak enyhén tér el egymástól: a trianoni Magyarország földjén a ritkábban lakott községek aránya egy arnyalattal nagyobb, mint a bécsi döntésben visszanyert magyar sávon; az utóbbin viszont a négyzetkilométerenkint 80—100 lakost számláló községkategoria szerepe jóval kiemelkedőbb a trianoni Magyarországon tapasztaltnál. Ennek a meglehetősen sűrűn lakott községcsoportnak hangsúlyozottabb jelentősége a hazatért északi földdarabnak talán legsajátosabb népsűrűségi jellemvonása.

Néptömörülés. A település, a térbeli népességelhelyezkedés szempontjából a lakosság felhalmozódásáról, tömörülési fokáról beszámoló adatoknak szintén nagy a tanulmányértéke. Közigazgatási nézőpontból is jellemző például, hogy a múlt év novemberében hazakerült 876²⁾ község (illetőleg város

ben 1 km²-en átlag 40-nél kevesebb lakos 43, 40—80 lakos 73 (ebből 40—60 lakos 53), 80—120 lakos 16, 120-nál több lakos pedig 3 községben élt; ezzel szemben Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.-ben a népsűrűség 40 léleknél kevesebb egyetlen egy községben sem volt s 40—80 lelket 18 (ebből 60—80 lelket 15), 80—120 lelket 37 (ebből 100—120 lelket 20) s 120 léleknél többet 34 községben ért el.

¹⁾ Ennél valamivel kevesebb (kb. 65) volt 1930-ban a népsűrűségi középérték a trianoni területen. (V. ö. M. Stat. Szemle 1935. évf. 274. l.)

²⁾ Balassagyarmat-Újtelep (Tótygyarmat) és Sátoraljaúj hely-Gyártelep itt külön községnek számított, viszont nincs számbavéve a csehek által önálló községgé fejlesztett 3 telepésközség, amelyeket a magyar népszefrás anyaközségükénél vett számba.

és települési egység) lakosainak átlagos száma mindössze 1.189 volt; ez nem is fele a megfelelő trianoni adatnak, mely 1930-ban községenként 2.543-ra rúgott, sőt még Budapest nélkül is közel 2.250 lelket ért el, továbbá, hogy mintegy 650 fő az a középső lélekszámhatár, melynél kevesebb és több község egyenlően sok van (a trianoni területen ez a községi középérték kb. ezer lélek); végül, hogy népességi alapon számítva a középső érték mintegy 1800 fő (a trianoni Magyarországon 6.300 lélek); vagyis a lakosság-nak egyik fele az 1.800 lakosnál népesebb, a másik fele az ennél kisebb lakosságú községekben él. A 4. táblából kitűnően egyébként a 300—700 lakosú két község-kategória a legtömöttebb; a 700—1.500 lakost számláló ugyancsak két községcsoport is kimagaslik még a többi közül.

4. A népesség tömörülése 1938-ban.

Agglomérations en 1938.

Lélekszám-nagyságcsoportok Catégories de population	A községek (és városok) Communes (et villes)				
	szám szerint leur nombre	o/o	népessége leur population		átlagos lélek- száma — leur population moyenne
			szám szerint nombre	o/o	
— 100 lakos habit.	4	0·5	257	0·0	64
101— 200 "	38	4·3	6.084	0·6	160
201— 300 "	74	8·4	18.676	1·8	252
301— 500 "	186	21·2	74.538	7·2	401
501— 700 "	173	19·8	103.015	9·9	595
701— 1.000 "	129	14·7	106.760	10·2	828
— 1.000 "	604	68·9	309.330	29·7	512
1.001— 1.500 "	126	14·4	153.038	14·7	1.215
1.501— 2.000 "	51	5·8	88.996	8·6	1.745
1.001— 2.000 "	177	20·2	242.034	23·3	1.367
2.001— 3.000 "	43	4·9	103.072	9·9	2.397
3.001— 5.000 "	33	3·8	123.455	11·8	3.741
2.001— 5.000 "	76	8·7	226.527	21·7	2.981
5.001—10.000 "	10	1·1	60.207	5·8	6.021
10.001—20.000 "	5	0·6	73.463	7·0	14.693
5.001—20.000 "	15	1·7	133.670	12·8	8.911
20.001—50.000 "	3	0·4	71.750	6·9	23.917
50.001— "	1	0·1	58.090	5·6	58.090
20.001— "	4	0·5	129.840	12·5	32.460
Összesen — Total	876	100·0	1,041.401	100·0	1.189

Minthogy a nagyobb agglomerációk közigazgatásjogi helyzetének meghatározása még nem történt meg véglegesen, a közigazgatási értelemben vett négy város — Kassa tjv., Komárom, Munkács és Ungvár mv. — kiemelésének nincs különösebb értelme. A

19 ötezernél népesebb város és község 1910. és 1938. évi polgári lakosságának szembeállítása már hasznosabban egészítheti ki a néptömörülési adatokat:

A község (és város) neve	Polgári népesség		Tényleges népgyarapodás 1910—1938., évi átlagban, o/o
	1910	1938	
Kassa tjv.	40.476	58.090	1·55
Munkács mv.	16.518	¹⁾ 27.223	2·31
Ungvár mv.	15.980	¹⁾ 22.624	1·48
Érsekújvár	16.048	21.903	1·30
Beregszász	12.898	19.135	1·73
Komárom mv. ²⁾	18.863	17.465	— 0·33
Losonc	11.537	12.467	0·29
Léva	9.458	12.236	1·05
Guta	8.906	12.160	1·30
Rozsnyó	6.542	6.595	0·03
Nagysurány	5.216	6.562	0·92
Tardoskéd	5.349	6.501	0·77
Dunaszerdahely	4.755	6.410	1·24
Rimaszombat	6.814	6.345	— 0·25
Naszvad	4.306	5.843	1·27
Udvard	4.381	5.678	1·06
Szenc	3.855	5.559	1·58
Vágfarkasd	5.386	5.410	0·02
Radvác	1.359	5.304	10·36

¹⁾ A városnak egy része a volt demarkációs vonalon kívül esett. — ²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

Demográfiai viszonyok.

Nemek. Rég tudott dolog, hogy a zavartalan társadalmifejlődésnek a két nem egyenlőségi helyzete az egyik legfőbb előfeltétele; s az is ismeretes, hogy az Európaszerte eléggé általános enyhe nőtöbbletet nagyobb megrázkódtatások — minő volt a Felföldön a világháború előtt, valamint a cseh uralom szakasza alatt is erős ütemekben folyó kivándorlás, a közbenső időben pedig a háborús véráldozat — módosíthatták és eltorzíthatták a népesség nemek szerint való normális megoszlását. A mult eseményei következtében a Felvidék visszacsatolt részén nagyobb nőtöbbletre is el lehetünk készülvé, mint amelyről most az 1938-as összeírás tanuskodik. Adatai szerint *ugyanis ezer férfire mindössze 1.024 nő jutott*, holott pl. a trianoni csonka országdarabon ez az arányszám még ma is közel 1.040.

A felvidéki arányszám alacsonyabb voltára magyarázatot a területi adatokban (l. 5. sz. tábla) is alig találunk. Polgári népességről lévén szó, jellegzetesnek csak a városok nagyobb nőtöbbletét — Kassán 1.136, Ungvárott 1.100, Munkácsra 1.086 — mondhatjuk (a helyőrségek beszámításával persze egészen más lenne ez az arányszám); viszont a

szeszélyesen ingadozó járási adatsorban csaknem megmagyarázhatatlanul nagyok a szélsőségek (a losonci járásban 1.072, míg a somorjai járásban 943 nő jutott ezer férfire). A társadalomgazdasági (foglalkozási) struktúra különbözősége mellett a népösszeírás körüli időknek a rendkívülisége is közrejátszhatott a népességösszetétel ilyen deformálódásában. A foglalkozási rétegződés és a két nem aránya közti összefüggésekre a trianoni adatokból kiütőköző eltérések is figyelmeztethetnek; az utóbb említett körülmény pedig szinte nyilvánvaló. A rendellenességeket azután egészen különleges tényezők még jobban kiélezhették. Így egyes határszéli községekben a női nem képviselője talán csak azért mutatkozott kisebbnek, mert a határon túl fekvő rendes, megszokott munkahelyükön (pl. Pozsonyban) kerestek — esetleg mint házcselédek, munkásnők — kenyeret s állásukat december közepéig még nem veszítették el; másutt viszont a szomszédos szlovákiai községekben uralkodó zavarok elől a felszabadult részre átszökött magyar legények száma vezethetett nem várt férfitöbblet-re és így tovább.

A két nem arányának életkor szerint való áttekintése a népmozgalmi okokkal magyarázható különbségek mellett szintén főleg ily különleges rúgók fokozottabb szerepére utal; hiszen pl. a nők nagyobb száma, mely 1930-ban a trianoni területen a csecsemő-

és a gyermekkorban a fiúszületési többlet következtében jelentkező fitöbbletet már a 15—19 évesek sorában váltotta fel, a bécsi döntés alapján visszanyert földszávon csupán a 40—44 éves kortól kezdve következetes! A háború alatt megtizedelt évjáratokban azután a trianoni példához hasonlóan itt is igen magasra szökik a női nem túlsúlya, mint ez az erről szóló összeállításból is kiviláglik.

Életkor. Népeségbiológiai nézőszögből, a népesedés dinamikus, stagnáló vagy visszaeső voltának megítélése szempontjából, valamint gazdaságtársadalmi s nemzetpolitikai tekintetben is az életkorstatisztika jelentősége egészen kimagasló. Ennek ellenére térszűke miatt az 5. sz. tábla a felvidéki népösszeírás idevágó bő részletanyagából csupán a legfőbb korcsoportok hányadosait ragadhatja ki.¹⁾ Ezek az arányszámok az abszolút adatokkal karöltve a következő összefoglaló képet festik a Felvidék hazalért népének korstatisztikájáról:

Korcsoport	Férfi	Nő	Együtt	%o-ban
	szám szerint			
6 évnél fiatalabb	57.050	55.580	112.630	10·8
6—11 éves	63.152	61.719	124.871	12·0
12—14 „	32.381	31.935	64.316	6·2
15—19 „	55.155	54.363	109.518	10·5
20—39 „	161.807	159.619	321.426	30·9
40—59 „	95.565	106.960	202.525	19·4
60 évnél idősebb	49.515	56.600	106.115	10·2
Összesen	514.625	526.776	1,041.401	100·0

Adataink szerint²⁾ a visszakerült részen a lakosság korösszetétele (a serdületlen korúak hányadosa 29·0, az alsó munkabíró korúaké 41·4, a felső munkaképes korcsoportokba tartozóké 19·4, az előrehaladott korúaké pedig 10·2%) kedvezőbb, fiatalosabb, mint a szaporátlan népességű székesfőváros és nagy egykés vidékek gyermekhiánya által jellemzett trianoni Magyarországnak.³⁾

¹⁾ Az életkorvizsgálatoknál mindvégig szem előtt kell tartani, hogy a népszámlálás időpontja december 15. volt s így a születési évek és a korévek nem esnek tökéletesen egybe; az életkor kérdésre adott válaszok feldolgozása születési évjáratok szerint történt, az első életév tehát (és így az első 5 életév is) félhónappal rövidebb a teljes egy (öt) évnél. — ²⁾ Az abszolút számokat bővebb korreklétezésben, ill. a két nem szerint is a népösszeírás kötet tartalmazza. — ³⁾ 1936 végén ugyanis a kiszámított adatok szerint a trianoni Magyarországon a 15 évnél fiatalabbak aránya 27·8, a 15—39 éveseké 40·8, a 40—59 éveseké 21·2, a 60 évnél idősebbeké pedig 10·2% volt (I. M. Stat. Szemle 1938. évf. 381. l.).

Életkor ¹⁾	(Születési év) ¹⁾	Ezer férfire jutott nő
5 évnél fiatalabb	(1934—1938)	975
5—9 éves	(1929—1933)	970
10—14 „	(1924—1928)	988
15—19 „	(1919—1923)	986
20—24 „	(1914—1918)	990
25—29 „	(1909—1913)	977
30—34 „	(1904—1908)	987
35—39 „	(1899—1903)	994
40—44 „	(1894—1898)	1.080
45—49 „	(1889—1893)	1.096
50—54 „	(1884—1888)	1.169
55—59 „	(1879—1883)	1.159
60—64 „	(1874—1878)	1.143
65—69 „	(1869—1873)	1.119
70—74 „	(1864—1868)	1.094
75—79 „	(1859—1863)	1.125
80—84 „	(1854—1858)	1.263
85—89 „	(1849—1853)	1.571
90—94 „	(1844—1848)	1.835
95—99 „	(1839—1843)	2.350
100 éves és idősebb	(1838—)	1.750
Ismeretlen korú	—	3.130
Összesen	—	1.024

¹⁾ Minthogy a népösszeírás időpontja december 15. volt, a születési évek és a korévek nem esnek tökéletesen egybe; az életkor kérdésre adott válaszok feldolgozása a születési évjáratok szerint történt, az első életév tehát (és így az első 5 életév is) félhónappal rövidebb a teljes egy (öt) évnél.

A főeredmények területi szétbontásában azonban már a visszacsatolt sávon is számos előnytelen vonás tükröződik. A jövő zálogának, a legfiatalabb (6 éven aluli) gyermekornak a képviselője ugyan Abaúj-Torna, Zemplén s Bereg és Ugocsa vármegyékben, kivált pedig a füzér-gönci járásban (15·4%) és a tiszaujlakiban (14·9%) kedvező élveszületési mozgalomra is mutató méreteket ölt; Esztergom, Bars és Hont s Gömör és Nógrád megyékben viszont a 10% alatt marad, a városi és a falusi egyke gócpontjain pedig egyenesen kirívóan alacsony: így Komárom mv.-ban 6·7, Kassa tjv.-ban 8·1 és Ungvár mv.-ban 8·4, továbbá a lévai járásban 7·8% (!), a szobiban 8·5, a párkányiban 8·5, a losonciban 9·0, a rimaszombatiban 9·1, az ipolyságiban 9·2, a rozsnyóiban 9·3 és a szécsényiben 9·7% volt. Mindez az arányszámok viszonylagos értéke mellett is a — szerencsére még csupán egyes, bár egyre nagyobb és összefüggőbb vidékeken igazán elharapódzott — *egyke kétségbevonhatatlan jele*. A gyermekkor képviselőjének különböző volta részes azután abban, hogy rendre más és más az iskolaköteles korúak aránya, valamint a munkavállalóké és az idősebb korcsoportbelieké is. A megalapozás gyengesége, az ifjúság vérszegény volta miatt pl. az öregkor viszonylagos részesedése egyes szaporátlan népű vidékeken igen nagy, a produktív kor pedig a városokban lép leginkább az előtérbe (így Kassán a 15—59 évesek aránya az egész terület 60·8%-os hányadosával szemben 67·7%).

A népszéírási közlemény és a feldolgozási táblázatok gazdag adatanyagából számos — népességpolitikai oldalról is figyelmet, megszívlelést érdemlő — tanulság bontakozik még ki a nagyon is szükséges részletvizsgálatok nyomán. Ilyen igen sajnálatos lokális jellegzetesség például az, hogy a lévai járásban mindössze 632 egy évnél fiatalabb csecsemőt írtak össze a számlálóbiztosok, a 15—17 évesek száma viszont ugyanakkor 3.218, tehát évjáratonként 440-nél több: 1.073 volt; holott sorukat 14—16 évvel hosszabb időn át tizedelte meg az — igaz, hogy éppen a csecsemőkorban a legnagyobb mértékben pusztító — halál; sőt a háborús születési évjáratokat magában foglaló korcsoporttól eltekintve, egészen a 40—49 évesekig, tehát még a világháborúnak leginkább kitett korosztályokban is, minden egyes évjáratot nagyobb átlagos teltség jellemezte, mint az 1938-ban születetteket; igaz, hogy az utóbbiak csupán 11½ hónapos születési évjáratból származnak, de az elmondottakat ennek a körülménynek a

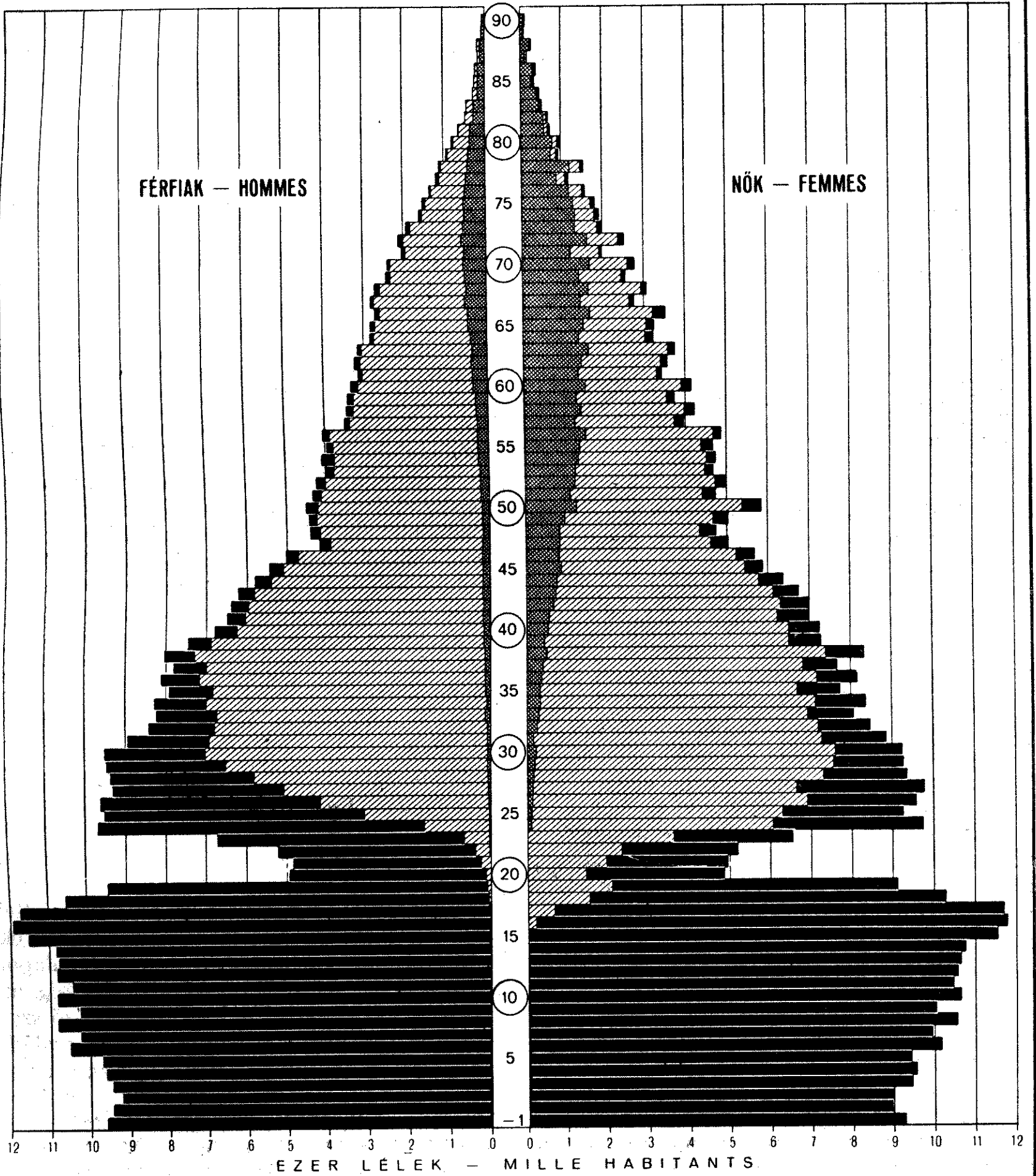
figyelembevételére sem dönti meg. Az ilyen és ehhez hasonló részletjelenségek következetes megemlézésére nem lévén tér, még csak a népszéírási műben az egész visszacsatolt területről korévenként közölt adatokon futunk végig. Az ezen a bázison nyugvó korgrafikon szerint a piramis talapzata sajnálatosan keskenyedő. Az egyes korévek közül az 1922-es születésűek száma a legnagyobb, míg az ennél fiatalabbaké szinte következetesen csökken. (Az 1937-ben és 1938-ban születetteknél mutatkozó enyhe emelkedés a még várható gyermekhalálozás miatt csupán látszólagos.) Vagyis a felvidéki végeredmény szerint évről-évre egyre kevesebb és kevesebb gyermek jön a világra. Ezen a lehangolóan következetes folyamaton a gyermekszám csökkenésének aránylag meglehetősen lassú üteme mit sem változtat. *A családvédelem, a csecsemőgondozás, a szaporodás fokozására törekvő népességpolitika szükségességét és feladatait semmi sem jellemezheti jobban, mint a kor-ábrának és az alapjául szolgáló táblázatnak ez a legkiáltóbb tanulsága*. Hiszen az egész területsávon 16.000-nél több 15—19 évest vett számba a népszéírás, mint 5 évnél fiatalabbat; holott valóban fejlődő népességben ennek pontosan az ellenkezője lenne a természetes. Ebben az irányban továbbkutatva, még számos értékes tapasztalat (a háborús szülöttek korcsoportjában látható behorpadása s ezzel kapcsolatban az ifjú házások, új munkások és katonaköteleskorúak számának összezsugorodása stb.) leszűrésére volna alkalom. Ehelyett csak arra utalunk, hogy a 0-val végződő korévek közismert zavaró hatása erősebben csupán a magasabb korban, az 50 évtől kezdve jelentkezik és akkor is főleg a nők adatszlopában figyelhető meg.

Családi állapot; a házasságok termékenysége. A néptömegek családi állapot szerint való összetételének társadalmi életünk és a népességfejlődés szemszögéből egyaránt nagy a jelentősége. Nyilvánvaló, hogy a családi állapot az életkorral áll a legszervesebb összefüggésben; minthogy a népszéírási kötet területi (járási és megyei) részletezésben csupán az egész népesség családi struktúrájának mérőszámait közölte s ezen a módon — a serdületlen kor elűtő képviselőjére való tekintettel — csak nyers tájékozódásra nyújt lehetőséget, az 5. tábla

A NÉPESSÉG ÉLETKORA A CSALÁDI ÁLLAPOTTAL EGYBEVETVE

COMPARAISON DE LA RÉPARTITION PAR AGE DES HABITANTS ET DE LEUR ÉTAT MATRIMONIAL
1938.

KORÉVEK
AGES EN ANNEES

■ nőtlen, hajadon — personnes célibataires   ▨ házastársaságban — personnes mariées   ▤ özvegy, törvénytelen elvált — personnes veuves et divorcées

ehhez a házasságképes korú — 15 éves és idősebb — lakossághoz viszonyított arányszámokat illeszti még hozzá. Igaz, hogy ez az adatanyag is csak hozzávetőleges értékű, hiszen a családi állapot a két nem szerint nagyon is eltérően alakul ki és ismét eltérően a 15 évnél idősebb réteg további korösszetétele miatt; az ily arányszámoknak a jellemző ereje azonban jóval nagyobb, mint az egész lélekszámhoz viszonyított százalékoké. Mindenekelőtt *nemek szerint* érdemes itt a Felvidék népösszeírasi területének egész lakosságára vonatkozó adatokat felsorakoztatni:

N e m	Nőtlen, hajadon	Házás	Özvegy	Törv. elv.	Összesen					
Férfi	279.533	218.915	14.988	1.189	514.625					
Nő	248.921	220.767	54.610	2.478	526.776					
Együtt	528.454	439.682	69.598	3.667	1.041.401					
Az egész	50·8	42·2	6·7	0·3	100·0					
A 15 éves és idősebb	népesség %ában									
férfi						35·1	60·5	4·1	0·3	100·0
női						26·4	58·5	14·5	0·6	100·0
férfi és női						30·6	59·5	9·4	0·5	100·0

A trianoni csonka-területet az (igaz, hogy 1930. évi) adatok szerint¹⁾ a 15 évnél idősebb házásoknak kb. ugyanakkora, de a nőtleneknek és hajadonoknak egy árnyalattal alacsonyabb aránya, tehát némileg kedvezőbb családi összetétel jellemezte. Amiben az életkorösszetétel belső különbségein kívül a két nemnek éppen a házasságkötés és a fajfenntartás szempontjából legfontosabb korosztályban (15—44 évesek) az északi területsáv *kárára* mutatózó eltérősége²⁾ is szerepet játszhatott. Az özvegy férfiak és nők hányadosa a trianoni és a visszacsatolt részeken szinte hajszálra egyezik egymással, az elváltaké ellenben a nagyvárosias Budapest népének válási gyakorisága folytán a világháborúvégi Magyarországon észrevehetően magasabb.

Az 5. tábla *területi mozaikja* természetesen a családi állapot szerint való összetétel elég sok típusváltozatát tárja elő; a különbségek azonban nem olyan nagyok, mint a népösszeírasi kötetnek az egész lakosság megoszlását jellemző, vagyis a legelső 15 életév elüti számbeli súlya által erősebben befolyásolt adatai szerint. Az 5. sz. táblában

foglalt eredményekből mindenesetre idekiváncokzik annak megemlítése, hogy az egykés vidékeken a házasságot még nem kötöttek aránya átlag alatti; viszont ugyanitt a házásoké és özvegyeké elég lényegesen az átlag fölé emelkedik. Ennek éppen a fordítottja mutatkozik a fiatalosabb koralkatú, jól fejlődő lakosságnak otthont adó területeken. E tekintetben elég táblázatunknak egyfelől Bars és Hont, másfelől Ung, valamint Bereg és Ugocsa megyékben látható arányszámaira utalni. Egyébként a házások és az özvegyek aránya nemcsak a természetes szaporaság dolgában jól álló vidékeken, hanem — persze más okokból — a városokban is alacsonyabb; Munkács és Ungvár városokban a házaspárok arányszámát még mélyebbre az a körülmény nyomhatta le, hogy errefelé a zsidóság körében elég nagy a házasságon kívüli együttélések hányadosa. Az utóbbi jelenség egyébként, ha nem is túlzott erővel, az egész Felvidékre reányomja bélyegét.¹⁾

Újításszámba megy, hogy a felvidéki népösszeírasi alkalmából egy olyan, családstatistikai vonatkozású anyagcsoporthoz is elkészült, mely eleddig nem tartozott a rendszer népszámlálási feldolgozások keretébe. *Ez a családi állapot korévenkénti részletezése:* az a feldolgozási művelet, mely már csak a népmozgalom rendszeres figyelemmelkísérése érdekében is jövő népszámlálásainkból sem szabad, hogy hiányozzék. Rendkívül tanulságos ugyanis *a két nem megkülönböztetésével* megfigyelni azt, hogy mikor kezdődik a házassági kor s a házások hányadosa hol, melyik koréveknél éri el tetőpontját, mennyiben és mely évektől kezdve módosítja azután ezt az arányszámot erősebben — kivált a nők oldalán — az özvegyek és elváltak magasabb korban egyre nagyobb hányadosa, végül, hogy az adatok mennyiben derítenek fel népszaporodási szempontból káros jelenségeket. A népösszeírasi közleményben csupán abszolút számokban előtárt adatanyag újszerűségére való tekintettel a 6. sz. összeállítás az egyes születési évek teljes részletezésében közli a családi állapot szerint való megoszlás százalékaikat, míg az abszolút adatokat a fejtegetéseink előző szakaszába illesztett, s a nemek kívül a családi állapottal is kombinált életkorgrafikon szemlélteti. A tábla beszédes adataihoz és az ábra könnyen érthető tanulságaihoz nincs különösebb hozzáfűzni valónk. Elég, ha arra utalunk, hogy a nőknél természetesen hamarabb kezdődő házassági kor miatt a

¹⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 381. l. —

²⁾ A trianoni területen: nőtöbbség; északon: férfítöbbség.

¹⁾ Ez kivált a nagyobb cigánytömegek által lakott községekre vonatkozhatik.

házassági kötelékben élők arányának maximuma is néhány évvel korábban jelentkezik, mint a férfiaknál; viszont a férjzett nők aránya maximálisan mindössze a 83%-ot éri el, míg a férfiak sorában a házasoké a 92%-ot is megközelíti. Az élet derekán és a magasabb korokban egyre határozottabb nőtöbbletnek s a háborúban elesett férfiak hiányának is jelentős a része abban, hogy a 37. esztendő-től kezdve a hajadonok százaléka (és száma) következetesen magasabb, mint a nőtleneké. A két nem családi összetételében még sokkal nagyobb különbséget okoz azonban az özvegyeknek (és kisebb részben az elváltaknak) a nők oldalán jóval korábban jelentkező és lényegesen magasabbra növekvő aránya. Említést érdemel végül, hogy az 1859-ben született férfiaknak mindössze 1·8%-a volt agglégény, tehát 98·2%-uk élt vagy él házas kötelékben; a nők sorában az 1862-ben születetteknél száll a legalacsonyabbra — 3·1%-ra — a hajadonok aránya s duzzad a legmagasabbra: 96·9%-ra a házasságban élőké és élteké; a férfiak megfelelő hányadosától, tehát egy kissé elmarad. Eszerint *az előrehaladott kort elérő népességből csupán egészen kis töredék nem lépett soha oltár, anyakönyvvezető elé.* Népességpolitikai szempontból kevésbé megnyugtató tünet, hogy a Felvidék magyar övezetén *sok első házasság aránylag elég magas korban kerül megkötésre; a 25—29 éves férfiaknak pl. közel fele és a 30—34 éveseknek is egyötöde nem határozta el még magát életének e döntő lépésére s minden második 20—24 éves leány, valamint minden negyedik 25—29 éves nő nem találta meg még életepárját. Népesedéspolitikánknek eszerint a családalapítás fiatalabb korban való lehetővé tétele s előmozdítása tekintetében felvidéki vonatkozásban is igen nagy a munkatere; s hogy ez a feladata nemzetpolitikai szempontokból szintén kiemelkedő fontosságú, azt a legjobban az hangsúlyozza ki, hogy köztudomás és a statisztika tanuságtétele szerint is csupán a jókor kötött, hosszú időtartamú házasságok válnak és válhatnak sokgyermekessé.*

A családi állapottal a *házassági termékenység* problémaköre is a legszorosabban összefügg. A felvidéki népösszeírás során ugyan az időbeli és költségvetési keretekre való tekintettel és az 1940. évi általános számlálás közelsége miatt a trianoni Magyarországról a kérdés minél teljesebb feltárásához szükséges egybevetésekben elsőíz-

ben 1930-ban elvégzett¹⁾ igen részletes felmérés: a férjes nők házassági termékenységének a kor, házasságtartam és foglalkozás (társadalmi helyzet) hármaskombinációjában való kimutatása nem készülhetett el; *a legfőbb tájékoztató végadatok azonban ezúttal is rendelkezésre állanak.*

Az idevágó törvényhatósági és járási adatok szerint (l. 5. sz. tábla) *az északi határmentén lakó 220.767 férjes nő 1938. évi házassági termékenységi jelzőszámai a következők: száz férjes nőre jutott 319 összesen született, ill. 235 életben lévő gyermek, a gyermektar-tási arány pedig (vagyis az életben lévő gyermekeknek az összesen születettekhez viszonyított százaléka) 73·6%. E három arányszám közül az első kedvezőtlenebb, a másik kettő előnyösebb, mint az 1930-as csonkamagyarországi adatok (327, illetőleg 221 és 67·4%); a különbségek azonban inkább csak árnyalatnyiak. Minthogy egyébként a kimutatott gyermekátlag életerős szaporodáshoz már mind a trianoni, mind a visszacsatolt területen éppen csak hogy elégséges (sőt az élveszületési arányszám legújában egészen a stagnálás határára csúszott le), kétségtelen, hogy *az élveszületési mozgalom élénkítése a legfontosabb és legsürgősebb népességpolitikai feladat.**

Területileg természetesen a statisztika szövetségénekél az tűnik ki (l. 5. sz. tábla), hogy az ezzel kapcsolatos részletfeladatok súlya, rangsora és megoldási módja nem mindenütt azonos. A száz férjes nőre jutó gyermekátlag pl. a tiszaujlaki járásban az összes leszármazottak száma alapján 405, az életben lévő gyermekek száma szerint pedig 286; itt tehát a szaporaság fenntartása a legfőbb feladat. Ebben a járásban egyébként még az életben lévő gyermekek átlagszáma is meghaladja a születéskorlátozás terén sajnálatosan előlhaladó járások összesen született gyermekátlagát; pl. a lévai járásét, ahol ez az arányszám mindössze 236 s az életben lévő gyermekek aránya csaknem katasztrofálisan alacsony: 180. Úgyhogy az utóbbi vidéken az egyke elleni küzdelem minden eszközzel való s azonnali megindítása a feladat. Az adatsorokból rendre megállapítható még, hogy a lévai járáson kívül az ipolysági, a szobi, a párkányi, a putnoki, a rimaszombati, a rozsnói, a tornaljai, losonci és a szécsényi kifejezetten visszamaradó népesedésű; a városias egyke Kassa, Komárom és Ungvár városokban jelentkezik a legerőteljesebben. Ha azután a tábla adatai kapcsán a házassági ter-

¹⁾ L. M. Stat. Szemle 1936. évf. 667—693. l.

mékenység területi alakulásának a képét vetítjük magunk elé, akkor a bécsi döntés alapján visszacsatolt területsávot három meglehetősen homogén szakaszra bonthatjuk. Az első a legnyugatibb részt öleli fel: Komárom, Nyitra és Pozsony megyéket; a házassági termékenység ezen a vidéken a kielégítőnél határozottan valamivel jobb. A második Bars és Hont megyéktől szinte megszakítás nélkül húzódik Gömör és Kishont vármegyéig; e két szélső törvényhatóságon kívül Esztergom és Nógrád megyék felszabadult része is — kevés kivétellel — ehhez az immár igen nagyterületű egykegelyhez tartozik. A harmadik Abaúj-Tornától keletre nyúlik s Zemplént, Ungot és az aránylag legnagyobb gyermekbőséggel dicsekvő Bereg és Ugocsa megyéket öleli fel. Megjegyzendő azonban, hogy még ez utóbbi törvényhatóságnak is sokkal alacsonyabb (368) a házassági termékenységi mutatója, mint amekkora nyolc évvel előbb, 1930-ban Szabolcs megyéé volt (431). A sorban az utolsó helyen álló Bars és Hont megyékben a férjes nők összes születéseinek átlagos száma (265) hasonlóképpen nem éri el a trianoni országdarab legegységesebb vármegyéjét, az 1930-ban 284-es mutatójú Baranya megyét. Az északi határsáv természetesen nemcsak a gyermekbőség és gyermekszegénység dolgában árul el belső területi különbségeket, de a gyermekmegtartó erő szempontjából is meglehetősen sokszínű: Kassán pl. az összesen született gyermekek 77,5%-a életben volt a népszámlálás időpontjában, az ógyallai járásban ellenben mindössze 70,5 s a salgótarjáni járásban csupán 65,0%. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy a felföldi övezeten a csecsemőápolási, gyermekgondozási problémák sem azonosak mindenütt.

Rendkívül sokatmondó képet kapunk a házassági termékenység kisebb egységei szerint való alakulásáról akkor is, ha a múlt év novemberében — tehát elsőnek — felszabadult 876 községet (várost, községrészt) a bennük számbavett férjes asszonyok összesen született és életben lévő gyermekeinek 1938 decemberi átlagos száma szerint csoportosítjuk:

a) A férjes asszonyok összesen született gyermekeinek átlagos száma:	A községek (és városok, községrészek) száma
1·00—1·49	6
1·50—1·99	27
2·00—2·49	89
2·50—2·99	148
3·00—3·49	210
3·50—3·99	233
4·00—4·49	126
4·50—4·99	26
5-nél több	11
Összesen	876

b) A férjes asszonyok életben lévő gyermekeinek átlagos száma:	A községek (és városok, községrészek) száma
1-nél kevesebb	2
1·00—1·49	30
1·50—1·99	133
2·00—2·49	276
2·50—2·99	309
3·00—3·49	108
3·50—3·99	18
Összesen	876

Ezek szerint az adatok szerint a kedvezőbb kategóriákban még ugyan elég sok község foglal helyet, de a csak alig, vagy egyáltalában nem kielégítő házassági termékenység által jellemzett csoportokba valamivel még több — és pedig számos nagy lélekszámú — község (város) tartozik. Az adatsorokban határozottan zsugorodó népszaporodású település is a kelletténél több akad. Vármegyénkenti részletezésben Bars és Hont, valamint Gömör és Kishont megye helyzete a legkedvezőtlenebb s Bereg és Ugocsa, továbbá Komárom megyéé az aránylag legmegfelelőbb; erre rávilágító összeállításunk csupán az összesen született gyermekek átlagszáma alapján foglalja össze — nagyobb kategóriákba — a községeket:

Törvényhatóság	A községek (városok, községrészek) száma ¹⁾ , amelyekben a férjes asszonyok összesen született gyermekeinek átlagszáma					
	2-nél kevesebb	2·00—2·49	2·50—2·99	3·00—3·49	3·50—3·99	4-nél több
Abaúj-Torna vm.	—	1	4	38	37	13
Bars és Hont k. e. e. vm.	25	28	35	22	15	4
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	—	—	1	9	28	40
Esztergom vm.	—	5	11	6	2	—
Gömör és Kishont vm.	4	31	52	26	19	3
Komárom vm.	1	6	5	26	61	53
Nógrád vm.	1	9	22	18	7	3
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	1	2	7	23	35	21
Ung vm.	1	6	9	21	12	11
Zemplén vm.	—	1	2	21	17	15
Összesen	33	89	148	210	233	163

¹⁾ Az egyes megyékben a községek (városok, községrészek) összes száma a következő: Abaúj-Torna vm. (Kassa t.j.v.-sal) 93, Bars és Hont vm. 129, Bereg és Ugocsa vm. 78, Esztergom vm. 24, Gömör és Kishont vm. 135, Komárom vm. 152, Nógrád vm. 60, Nyitra és Pozsony vm. 89, Ung vm. 60, Zemplén vm. 56.

²⁾ Kassa t.j.v.

A felvidéki népszámlálás adatkinéséből ugyan — mint jeleztük — a házassági termékenység kombinatív feldolgozási eredményei hiányoznak, viszont az anyák és szülötteik számának a különböző gyermekszámkategóriák szerint való részletezése nemcsak a férjes asszonyokról, hanem ezúttal az özvegy és

törvényesen elvált nőkről is elkészült. Mint-hogy az idevonatkozó abszolút végeredményeket a népösszeírási közlemény felvidéki összefoglalásban hiánytalanul felöleli, e helyütt csupán a *fontosabb arányszámokat* mutatjuk be:

Gyermekszám-kategória ¹⁾	A férjes	Az özvegy	A törvényesen elvált	A férjes	Az özvegy	A törvényesen elvált
	nők %-ban			nők gyermekei %-ban		
a) Az összesen született gyermekek száma alapján:						
0	13·8	8·9	38·6	—	—	—
1	18·7	10·0	30·3	5·9	2·2	23·2
2	18·2	12·4	15·2	11·4	5·4	23·3
3	13·6	12·0	7·2	12·8	7·9	16·5
4	9·9	11·4	3·7	12·4	9·9	11·3
5	7·2	10·0	1·9	11·3	10·9	7·3
6—10	16·4	30·0	3·1	37·9	49·5	16·9
11 és több	2·2	5·3	0·0	8·3	14·2	1·5
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
b) Az életben lévő gyermekek száma alapján:						
0	16·9	14·0	46·5	—	—	—
1	23·1	18·2	29·7	9·8	6·7	31·2
2	22·1	20·0	13·2	18·9	14·7	27·6
3	14·4	16·4	6·4	18·5	18·1	20·1
4	9·3	12·7	2·4	15·8	18·7	10·2
5	6·0	8·1	1·2	12·7	14·9	6·2
6—10	8·1	10·4	0·6	23·7	26·3	4·7
11 és több	0·1	0·2	—	0·6	0·6	—
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

¹⁾ A házasság termékenységi arányszámok megállapításánál a férjes nőknek esetleges korábbi házasságából származó és nemcsak az élve-, hanem halvaszületett gyermekei is számbavétettek.

A teljesség kedvéért érdemel feljegyzést, hogy a Felvidék magyarlakta területén 1938 decemberében számbavett *férjes nők* létszáma 220.767, összesen született gyermekek száma 705.279, vagyis átlagosan 3·19, életben lévő gyermekeiké pedig 518.969, tehát átlagosan 2·35 és a gyermekmegtartási arány 73·6% volt; az *özvegy nőknél* ezek az adatok így következnek: 54.610 özvegy nő 249.870 összesen született gyermekkel (átlag: 4·58) és 148.376 életben lévő gyermekkel (átlag: 2·72) s 59·4%-os gyermekmegtartási aránnyal; a *törvényesen elvált* nők főadatai pedig: 2.478 elvált nő 3.232 összesen született gyermekkel (átlag: 1·30) és 2.360 életben lévő gyermekkel (átlag: 0·95) és 73·0%-os gyermekmegtartási aránnyal. Hogy a törvényesen elvált nők gyermekátlaga alacsony, az özvegyeké viszont elég magas, ez

szinte köztudomású és a kis összeállítás arányszámaiban is világosan kifejezésre jut. Az özvegy asszonyok életben lévő gyermekeinek az átlagszáma egyébként már nem emelkedik annyira ki, mint összes szülötteiké, mert a többnyire rég kötött és sokszor rég meg is szűnt házasságokból származó, tehát jelentősebb részben felnőtt „gyermekeik” közül az élet rendjének megfelelően szám szerint és aránylag is sokkal többet ragad el a halál, mint a férjes asszonyok fiatalabb korú gyermekei sorából. Családstatistikai, népességmegújítási nézőpontból kétségkívül a *férjes nők házas termékenysége* a legdöntőbb. Sajnálatosan szembeötlő tehát, hogy legalább minden második felvidéki férjes asszonynak (50·7%-uknak) nem született gyermeke vagy csak 1 ill. 2 gyermeke volt; továbbá, hogy sorukban sokgyermekes feletöbb kevés akad: csupán minden ötödik-hatodik férjhez ment nő szült 6 vagy több gyermeket. A Felvidék és a trianoni terület házasság termékenységi eltéréseinek jellemzésére érdemes megemlíteni, hogy míg az északi határsávon a férjes asszonyok mindössze 13·8%-ának nem volt gyermeke s 36·9%-uk egy vagy két gyermeknek adott — a népösszeírás időpontjáig — életet, addig 1930. évi alapon a trianoni Magyarország férjes női között a gyermektelenek aránya (részben Budapest behatása alatt) jóval magasabb: 17·1, az egy- és kétgyermekeseké ellenben 33·4%, tehát nem éri el a Felvidéken észlelt arányszámot. Hogy azután a *népzsaporodásból mily domináló rész jut a sokgyermekesekre*, az a következő adatokból világlik ki a legkézzelfoghatóbban: a visszacsatolt részekben az összesen született gyermekek 57·5%-a származott az öt vagy több gyermeket világra hozott anyáktól, holott a férjes nők mindössze 25·8%-a tartozott a sokgyermekeseknek ebbe a csoportjába. Tehát csupán minden negyedik nő volt sokgyermekes (öt- vagy többgyermekes), a születéseknek viszont közel $\frac{3}{5}$ -e származott e gyermekből házasságokból.

Felsorolt adataink közül családpolitikai okokból az *életben lévő gyermekek* számán alapuló eredményes sorok a legtanulságosabbak. Hiszen igazán jelentős néperőfelváltásról csak akkor lehet szó, ha az utánpótlás nemcsak világra jön, hanem életben is marad. Éppen erre való tekintettel igen figyelemreméltó, hogy az élő gyermeklétszám alapján öt vagy több gyermeke a férjes asszonyok mindössze 14·2%-ának, négy gyer-

meke 9·3, három gyermeke pedig 14·4%-ának volt; ezzel szemben az egy- és két élőgyermekes, valamint az élő gyermek nélküli házasságok aránya sajnálatosan dominál (62·1%).¹⁾ A népesedéspolitika számára talán ez a néhány adat is iránytmutató lehet.

Vallás. A vallási statisztika gondos művelése népszámlásainknál tudvalévően hagyományszámra megy. Ehhez mérten a felvidéki népösszeírás is a *kellő részletezésben dolgozta fel a népesség vallásfelekezeti megoszlásáról beszámoló adatokat.* Az erre vonatkozó feldolgozások legfőbb területi eredményeit a 7. sz. tábla és kartogramunk szemlélteti. A visszacsatolt rész 1910. és 1930. évi adatából már leszűrődött²⁾ tanulságokat az 1938. évi népösszeírás sem módosította. Legújabb adataink szerint a római katolikusok aránya (62·3%) a felföldi területszalagon a trianoni területhez hasonlóan változatlanul kimagasló; hányadosa a megcsonkított magyarországi arányszámot azonban teljesen nem éri el. Ugyanaz áll a reformátusokra is, míg a görög katolikusok jóval nagyobb arányban lakják az északi területsávot, semmint a megcsonkított országrészt; hasonlóképpen magasabb a csonka-hazainál a felvidéki zsidóság hányadosa is.³⁾ 1930-hoz viszonyítva nem igen mutatkozott eltolódás a vallási adatokban; 1910-hez mérve viszont már szembeötlőbb különbségekre bukkanunk:

Vallás	A népesség				Tényleges népgyarapodás 1910—1938 ³⁾		
	szám szerint		‰		szám	‰	évi átl. ‰
	1910 ¹⁾	1938 ²⁾	1910 ¹⁾	1938 ²⁾			
Római katolikus	528.444	648.598	60·8	62·3	120.154	22·7	0·81
Görög katolikus	53.926	75.254	6·2	7·3	21.328	39·6	1·41
Református . . .	186.504	195.641	21·4	18·8	9.137	4·9	0·18
Evangélikus . . .	32.736	34.681	3·8	3·3	1.945	5·9	0·21
Izraelita	66.845	81.720	7·7	7·8	14.875	22·2	0·79
Egyéb és ismeretlen	844	4) 5.507	0·1	0·5	4.663	552·5	19·73
Összesen	869.299	1.041.401	100·0	100·0	172.102	19·8	0·71

¹⁾ Összes népesség (de a kisebb területmódosítások figyelmen kívül hagyásával). — ²⁾ Polgári népesség. — ³⁾ Az 1910. évi összes és 1938. évi polgári népesség számának egybevetése alapján. — ⁴⁾ Ebből: görögkeleti 2.427, baptista 893, unitárius 40, egyéb vallású 372, felekezeten kívüli 1.739 és ismeretlen vallású 36.

¹⁾ Szám szerint nem volt élő gyermeke 37.102, egy élő gyermeke volt 51.036, 2 élő gyermeke volt 48.891, 3 élő gyermeke volt 31.893, 4 élő gyermeke volt 20.460 s 5 vagy több élő gyermeke 31.385 férjes asszonynak.

²⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 1019—1020. l.

³⁾ A trianoni Magyarország adatai szerint (l. M. Stat. Szemle 1938. évf. 382. l.) 1930-ban a római katolikusok aránya 64·9, a görög katolikusoké 2·3, a reformátusoké 20·9, az evangélikusoké 6·1, az izraelitáké 5·1 s a többi felekezeté 0·7% volt.

Figyelemreméltó, hogy a nem egészen egynemű — 1910-ben az összes, 1938-ban pedig a polgári népességre vonatkozó — adatok szerint a békebeli utolsó magyar népszámlálás óta elmúlt 28 év alatt a zsidóság népgyarapodása lépést tartott az egész népesség igen jelentős szaporodásával, sőt arányszáma — bár csupán egy árnyalattal — még meg is nagyobodott; holott az őszi események előszele alighanem a mai határon túlra sodorta el az izraelita hitfelekezetnek a magyar állameszméhez legkevésbé hű tagjait. Jelentősebb mértékben teret nyert a két katolikus hitfelekezet, különösen (szinte ugrásszerűen) a görög katolikus. Ebben hívői lendületesebb természetes szaporodásán kívül talán a visszacsatolt területre az elszakított 20 év alatt folyt népáramlásuknak utóhatásait is felismerhetjük. Számbeli-eg alig nőtt, viszonylag pedig határozottan tért vesztett a két protestáns felekezet. Tudvalévő, hogy a Felvidék egyes — nyugatibb — részein a református nép körében az egyke sajnálatos módon elterjedt. De ennek kedvezőtlen hatásához még az is hozzájárulhatott, hogy a cseh uralom lelki és gazdasági nyomása a legnagyobb mértékben éppen e legmagyarabb népcsoport szaporodási akaratának megerősödését akadályozhatta; stagnálásában ezenkívül az odavándorlás hiányának és a világháború utáni kiüldözéseknek szintén komoly része lehet. Fejlődésképtelensége a magyarságnak is súlyos vesztesége és éppen annyira káros, mint amennyire örvendetes a magyar római katolikusok számának szép emelkedése.

Táblázatunk és a mellékelt térkép híven jellemzi a római katolikusok és a reformátusok, valamint természetesen a más vallásokhoz tartozók területi elhelyezkedését. E szerint a járások nagyobb részében: 21 járásban, valamint még 2 városban is a római katolikus elem abszolút többségben él, négy járásban pedig relatíve a legnépesebb. A reformátusság egy járásban sem alkot abszolút többséget (eltekintve a csupán egy községből álló putnoki járásrésztől), de a járások egész sorában, mégpedig meglehetősen zárt, összefüggő területen, figyelemreméltó hányadossal jelentkezik és három bereg-ugocsa s két ungmegyei járásban erős relatív túlsúlyt élvez, sőt aránya az abszolút többség határát is súrolja. Viszonylag is sok görög katolikus él Ung, Zemplén s Bereg és Ugocsa megyék járásaiban, míg az inkább csak szórványokat alkotó evangélikusok százaléka a rozsnói és tor-

naljai járásban és még a nógrádmegyei járásokban a legmagasabb. A zsidóság Munkács városában 47·8%-os arányával viszonylag a legnépesebb felekezet, úgyszintén Ungvárott is, ahol hányadosa mindenestre „csak” 37·1%. Ezenfelül kirívóbb arányban lakik Kassán (19·7%) és — Beregszász odatartozása miatt — a beregszászi járásban (15·3%), továbbá Komárom megyei városban (10·4%), s az ungvári (10·2%) járásban, végül a Kárpátalja alatt fekvő többi járásban is. Kelet felé sűrűsödő tömegeivel, fokozottabb felhalmozódásával összekötőkapocs a trianoni terület északkeleti szögletében és a Kárpátalján lakó zsidó tömegek közt és egyben jelzi a zsidó beáramlás fő útvonalát is.

A kilenc legalább tízezres népességű gócpont lakóinak vallási szóródása meglehetősen változatos képet tár az olvasó elé. E kilenc város ill. városias község¹⁾ közül ugyan hatban — ú. m. Gután (95·8%), Érsekújvárt (84·1%), Léván (69·7%), Kassán (62·3%), Komáromban (62·2%) és Losoncon (58·2%) — a lakosságnak legalább fele a római katolikus egyház hívője. A három további néptömörülésen azonban egyik felekezet lélekszámaránya sem éri el az 50%-ot; mind e három keletmagyarországi helyen a zsidóságnak a viszonylagos első helye! Még pedig oly módon, hogy, mint már láttuk, aránya Munkácsban (47·8%) igen közel áll az 50%-hoz — itt a görög katolikus (25·0%) a második, a római katolikus (18·8%) pedig a harmadik legnépesebb felekezet — s Ungvárott (37·1%) is jelentősen megelőzi a görög katolikus (28·6%) és a római katolikus (26·5%) vallásúak részesedési arányát és csupán a vallási tekintetben legkevertebb népösszetételű Beregszászon (32·3%) áll egészen szorosan mögötte a reformátusság (30·5%); ugyanitt a római katolikusok (19·0%) és a görög katolikusok (16·9%) aránya is igen figyelemreméltó. Ez a fejlődésképes néptömörülés e szerint változatlanul különböző vidékek lakóinak találkozóhelye és érintkezőpontja. A görög katolikus elem Kassán (8·1%) jut még erősebben szóhoz, a református népesség képviselője Komáromban (24·3%) és Léván (12·6%) hangsúlyozottabb, evangélikus hitvallású pedig Losoncon (19·3%) él nagyobb tömegben. Az izraelita vallásúak hányadosa a három már megnevezett helyen (Munkács, Ungvár és Beregszász) kívül, de Guta (3·2%) kivételével mindenütt — vagyis Kassán (19·7%), Losoncon (16·8%), Érsekújvárt (12·6%), Léván (12·4%) és Komáromban (10·4%) — meghaladja a 10%-ot. Összeállításunk abszolút és arányszámokban ismerteti a felsorolt települések népének vallási megoszlását:

A város és község neve	Összesen	Római	Görög	Református	Evangélikus	Izraelita	Egyéb
		katolikus	katolikus				
a) Szám szerint:							
Kassa . . .	58.090	36.192	4.712	2.730	2.615	11.420	421
Munkács ¹⁾ .	27.223	5.109	6.792	1.817	147	13.022	336
Ungvár ¹⁾ .	22.624	5.989	6.464	1.346	226	8.384	215
Érsekújvár .	21.903	18.413	49	389	198	2.771	83
Beregszász .	19.135	3.643	3.237	5.836	129	6.183	107
Komárom ²⁾ .	17.465	10.866	62	4.247	397	1.821	72
Losonc . . .	12.467	7.260	46	559	2.403	2.099	100
Léva	12.236	8.526	45	1.544	561	1.518	42
Guta	12.160	11.642	2	98	14	389	15

b) Százalékban:							
Kassa . . .	100·0	62·3	8·1	4·7	4·5	19·7	0·7
Munkács . .	100·0	18·8	25·0	6·7	0·5	47·8	1·2
Ungvár ¹⁾ .	100·0	26·5	28·6	5·9	1·0	37·1	0·9
Érsekújvár .	100·0	84·1	0·2	1·8	0·9	12·6	0·4
Beregszász .	100·0	19·0	16·9	30·5	0·7	32·3	0·6
Komárom ²⁾ .	100·0	62·2	0·4	24·3	2·3	10·4	0·4
Losonc . . .	100·0	58·2	0·4	4·5	19·3	16·8	0·8
Léva	100·0	69·7	0·4	12·6	4·6	12·4	0·3
Guta	100·0	95·8	0·0	0·8	0·1	3·2	0·1

¹⁾ A város egy része a népösszeíráskor a demarkációs vonalon kívül esett. — ²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

A legnépesebb hitfelekezetekhez tartozó lakosság életkorösszetételének adataiban elsősorban a vallásonként különböző szaporodási arány befolyása tükröződik, természetesen más tényezők (pl. elűtő vándormozgások és eltérő halandóság stb.) hatásával karöltve. Különösen tanulságos a városi egyke tüneteit leginkább kifejezésre juttató evangélikus s (a keleten ugyan igen szaporos) zsidó népesség, valamint a falusi egyke által leginkább érintett református nép fiatalabbkorú rétegeinek szerény képviselője és viszont a római és görög katolikus lakosság fiatalosabb koralkata:

Korcsoport	Az egész polgári	A római katolikus	A görög katolikus	A reform.	Az evang.	A zsidó
	népesség megoszlása %-ban					
1 évnél fiatalabb	1·8	1·9	2·1	1·6	1·2	1·6
1—5	9·0	9·3	10·8	8·2	6·2	8·2
6—11	12·0	12·3	13·8	11·1	9·3	11·3
12—14	6·2	6·3	6·8	5·8	5·1	6·1
15—19	10·5	10·7	11·0	10·2	9·6	9·6
20—29	15·0	15·3	14·5	14·4	15·4	15·1
30—39	15·9	15·7	15·9	15·6	17·5	16·4
40—49	11·2	10·8	10·5	11·7	12·8	12·3
50—59	8·2	8·0	6·6	9·2	10·0	9·0
60 évnél idősebb	10·2	9·7	8·0	12·2	12·9	10·4
Összesen . .	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

Ezeknek az adatoknak a kiegészítésére még megemlíthetjük, hogy míg a 60 évnél

¹⁾ Csak Guta falusias jellegű közülük.

NÉPESSÉG VALLÁSI MEGOSZLÁSA JÁRÁSONKINT A FELVIDÉK VISSZACSATOLT RÉSZÉN.

RÉPARTITION PAR RELIGION DE LA POPULATION DANS LA ZONE NORD RÉINCORPORÉE, SUIVANT LES ARRONDISSEMENTS.

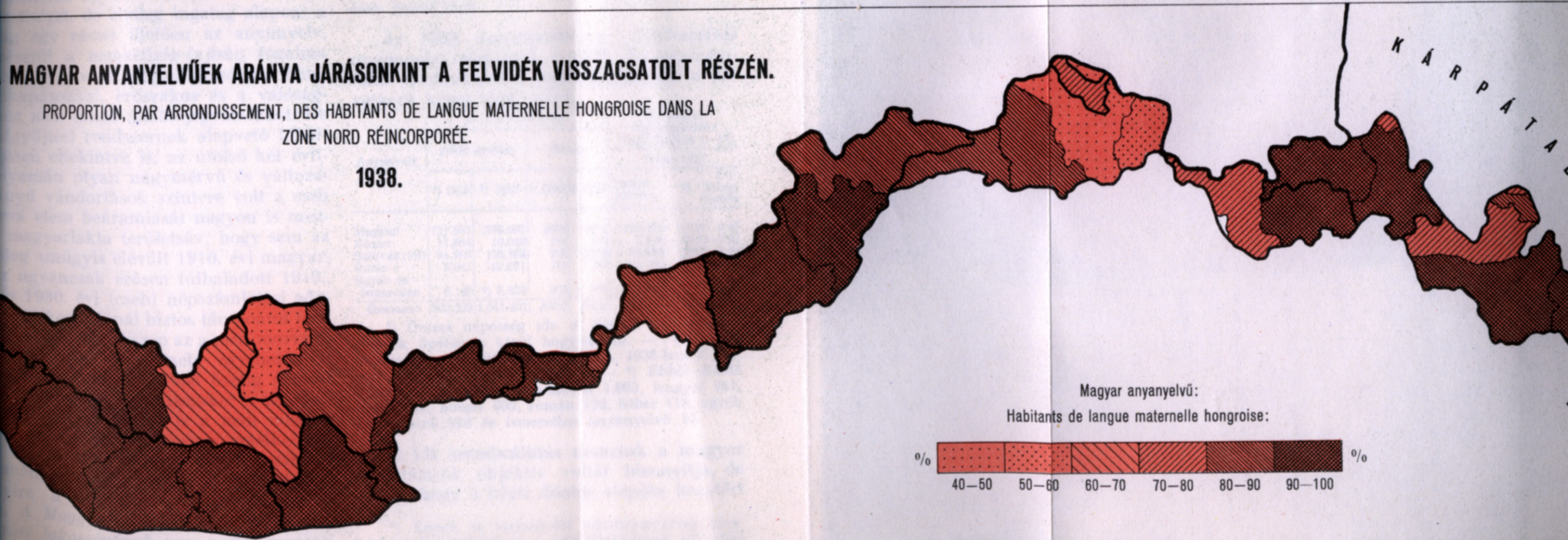
1938.

MAGYAR ANYANYELVŰEK ARÁNYA JÁRÁSONKINT A FELVIDÉK VISSZACSATOLT RÉSZÉN.

PROPORTION, PAR ARRONDISSEMENT, DES HABITANTS DE LANGUE MATERNELLE HONGROISE DANS LA ZONE NORD RÉINCORPORÉE.

1938.

idősebb népességnek 22·5, addig az első évjáratba tartozónak már csak 17·0%-a volt 1938 végén református; az evangélikusok aránya az előbbi korcsoportban 4·2, az utóbbiban viszont mindössze 2·2% s a zsidóké is 8·0, ill. 7·0%. Ezzel szemben a római katolikusok hányadosa a legidősebb (60 éven túli) korosztályba 59·3, az első életévben pedig ennél több, 65·2%; még szembeötlőbb a bölcsök versenyében vezető, de a halál által is erősebben megtizedelt: tehát sok csecsemő és kevés agg által jellemzett görög katolikusoknak az öregek csoportjából fellelte szerény (5·7%-os), az egy éven aluliak köréből viszont sokkal erőteljesebb (8·2%-os) részesedése.

Anyanyelv, magyarul tudás és nyelvismeret. Az anyanyelvi statisztika a felvidéki népszámlálásnak egyik legfontosabb, leghiányt pótlóbb részlete. 1910 óta ugyanis az *anyanyelv* aránylag legbiztosabb és legobjektívebb — nemzetközileg is általában a legalkalmasabbnak ítélt — fogalmi bázisán nyugvó nemzetiségi statisztikai eredmények a Felföldről nem állottak rendelkezésre. A cseh statisztika ugyan kérdezte és kimutatta a nemzetiséget, de elvileg ingatag alapon: a lakosság egy részét illetően az anyanyelv, más részről a nemzetiség-fajtság fogalma alapján s gyakorlati végrehajtásában tömeges túlkapásokkal, erőszakos és a valóságnak meg nem felelő adatbejegyzésekkel. De az adatgyűjtési rendszernek alapvető hibáitól teljesen eltekintve is, az utolsó két évtized folyamán olyan nagymérvű és változatos irányú vándorlások színtere volt a cseh és morva elem beáramlását nagyon is meg-sínylő magyarlakta területsáv, hogy sem az időbelileg amúgyis elévült 1910. évi magyar, sem az ugyancsak erősen túlhaladott 1919., 1921. és 1930. évi (cseh) népszámlálási adatokat a tájékozódásnál biztos támpontul nem használhatjuk fel. Hiszen az a cseh-morva és részben szlovák elem, mely egyenesen el-árasztotta 1918 végétől 1938 őszéig a most hazatért városokat és községeket s az adathamisításoktól eltekintve is a nem magyar ajkúak számának fokozatos emelkedését idézte elő, az 1938 őszei-téleleji izgalmak és események idején jórészt igazi hazájába, többnyire a Kárpátokon túlra költözött vissza. *A Magyarországhoz visszatért felvidéki rész lakosságának anyanyelvi megoszlásáról helyes képet csak a tömegesebb vándormozgások elülése után tartott népszámlálás objektív anyanyelvi adataiból kaphatunk.*

Talán felesleges is hangsúlyozni, hogy minden korábbi magyar felvételhez hasonlóan a legutóbb lefolyt felvidéki népszámlálás során is egyedül, teljesen befolyásolástól mentesen a *megszámláltra* volt bízva anyanyelvének meghatározása¹⁾ s a hivatalos statisztika a népszámlálás gyors lebonyolításának ellenőrzésére kiküldött alkalmazottai segítségével, majd olyan helyeken, amelyeknek szlováksága a cseh adatokkal szemben jelentősebb mértékben megfogyott, utólagos helyszíni adatellenőrzések útján is odahatott, hogy az anyanyelvi adatbemondások a valóságnak a lehető legnagyobb mértékben megfeleljenek. Nem szólva a minden anyanyelvi-nemzetiségi statisztikánál elkerülhetetlen, de a magyar adatgyűjtések végeredményeiből kiteszően és ezúttal is *enyhe* ingadozásokról, némi zavart tulajdonképpen csak a cseh népszámlálások rendszerének emléke okozott; a magyarul tudó lakosság ugyanis több helyütt arra az álláspontra helyezkedett, hogyha eddig — Cseh-Szlovákiában — minden körülmények között cseh-szlováknak kellett magát vallania, most a Magyarországon domináló anyanyelvet jelenti be sajátjaként; ennek az itt-ott téves adatbejegyzéseket eredményező véleménynek az eloszlásához a Központi Statisztikai Hivatal kiküldöttjei részéről néhol alapos felvilágosító munkára volt szükség. A felszabadultság érzete, a visszacsatolás fölötti öröm, a Magyarországhoz és a magyar gondolathoz való ragaszkodás fellángolása ill. megerősödése azután azt is maga után vonta, hogy a magyarul és szlovákul egyaránt beszélők közül is többen vallották magukat büszkén és boldogan magyar anyanyelvűnek, mint a cseh járom alatt.

Az 1938 decemberközépi népszámlálás anyanyelvi adatainak az 1910. évi népszámlálás eredményeivel való egybevetése a következő képet tárja elénk:

Anyanyelv	A népesség				Tényleges népszaporodás vagy fogyás (—) ³⁾		
	szám szerint		%o-ban		1910—1938		
	1) 1910	2) 1938	1) 1910	2) 1938	szám szerint	%o	évi átlagban %o
Magyar	751.951	879.007	86·5	84·4	127.056	16·9	0·60
Német	17.354	10.010	2·0	1·0	7.344	42·3	—1·51
Szlovák (tót)	84.905	123.864	9·8	11·9	38.959	45·9	1·64
Rutén	8.941	19.691	1·0	1·9	10.750	120·2	4·29
Egyéb és ismeretlen	6.148	4) 8.829	0·7	0·8	2.681	43·6	1·56
Összesen	869.299	1.041.401	100·0	100·0	172.102	19·8	0·71

¹⁾ Összes népesség (de a kisebb területmódosulások figyelmen kívül hagyásával). — ²⁾ Polgári népesség. — ³⁾ 1910-ben az összes, 1938-ban a polgári népesség száma alapján. — ⁴⁾ Ebből jiddis 3.225, cigány 1.627, cseh-morva 1.092, lengyel 941, orosz 704, bolgár 602, román 123, héber 118, egyéb anyanyelvű 370 és ismeretlen anyanyelvű 27.

E kis szembeállítás nemcsak a magyar számlálások objektív voltát bizonyítja, de azt is, hogy a bécsi döntés alapján hazatért

¹⁾ Éppen az anyanyelvi adatbejegyzések megbízhatósága érdekében a számlálóbiztosok ott, ahol nem volt önszámlálás, kötelesek voltak a számlálólap minden kérdését a megszámlált (ill. a családfő) jelenlétében tintával kitölteni. (A népszámlálás végrehajtása ellen a megszámláltak részéről kifogás sehol sem hangzott el.)

és zömében tisztán magyar őslakosság által lakott területeken 1910, helyesebben 1918 vége óta, tehát húsz súlyos esztendő leforgása alatt az erőszakos cseh-szlovák államigazgatás s iskolapolitika és a célzatos betelepítések következtében határozott eltótosítás (talán helyesebben „cseh-szlovákosítás“) folyt; hiszen ugyanakkor, amikor 1910 és 1938 közt az igen nagy többséget alkotó magyarság száma mindössze 17%-kal nőtt meg, a szlovák ajkúaké csaknem pontosan az 1910-es lélekszám másfélszeresére emelkedett; népgyarapodási ütemük (45·9%) több mint két és félszerese volt a magyarságénak! Egyidejűleg, mégpedig túlnyomóan a vándorfolyamatok, a hegyvidékekről az Alföld szélére folyó átszivárgás eredményeképpen az egyébként ezen a területsávon elenyésző számú rutének tábora megkétszereződött. Visszaesést csak a németajkúak adatoszlopában látunk, de itt is csupán azért, mert 1910-ben sorukban — kivált Munkácson, Ungvárott — sok izraelita vallású egyén foglalt helyet, míg most a zsidóság német ajkúnak csak igen szórványosan vallotta magát.¹⁾ Az elmúlt év novemberében visszacsatolt területsáv kifejezetten magyar jellegét természetesen a magyar ajkúak 84·4%-os — némileg ugyan megkisebbedett — hányadosa kétségbevonhatatlan erővel kidomborítja.²⁾

Tekintettel az izraelita vallású lakosság által az anyanyelv (nemzetiség) bejegyzésénél tanúsított ingadozó, nem következetes magatartásra, a népösszeírási közlemény ezúttal a keresztény lakosság³⁾ anyanyelvi adatait is külön kimutatta. Az erre vonatkozó főeredményeket érdemes ideiktatni:

Anyanyelv	A keresztény népesség ¹⁾ megoszlása	
	szám szerint	%-ban
Magyar	803.424	83·7
Német	8.243	0·9
Szlovák (tót)	123.420	12·9
Rutén	19.404	2·0
Egyéb és ismeretlen	5.190	0·5
Összesen	959.681	100·0

¹⁾ Idevéve a felekezeten kívülieket és ismeretlen vallásúakat stb. is.

²⁾ Ezúttal egyébként a Központi Statisztikai Hivatal a jiddis bevallását külön anyanyelv gyanánt fogadta el.

³⁾ A trianoni Magyarország területén a magyarság aránya 1930-ban 92·1% volt. (V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 382. l.)

⁴⁾ Idevéve a felekezeten kívülieket és ismeretlen vallásúakat stb. is.

A magyarság aránya a zsidóság számának teljes elkülönítése után is csupán árnyalatilag lesz kisebb (84·4% helyett 83·7%), viszont ugyancsak alig valamelyest nő nagyobbra (12·9%-ra) a szlovákok hányadosa. Az imént bemutatott arányszámok kiszámításánál a keresztény lakosság száma volt egyenlő százzal. Ha már most egy lépéssel még tovább megyünk és ismét az egész polgári népesség számából indulunk ki s ehhez mérjük hozzá a keresztény magyarok, keresztény szlovákok stb. számát (vagyis a 7·8%-nyi zsidóságot mintegy külön nemzetiségnek, népcsoportnak tekintjük), akkor azt látjuk, hogy az egész népességből a keresztény magyarságra 77·1%, a keresztény szlovákságra pedig mindössze 11·8% jut! A visszacsatolt terület etnográfiai jellegén tehát lényegileg egy ilyen, kissé erőszakolt eljárás sem változtat semmit.

Topográfiai szempontokból a 7. sz. tábla és a térkép szerint az a legjellemzőbb, hogy a csaknem végig zárt magyar nyelvterület összefüggőbb nem magyar nyelvsziget, nyelvvidék csupán elvétve bontja meg. A törvényhatóságokban (megyerészekben) 63·5% (Abaúj-Torna vm.) és 96·4% közt (Esztergom vm.) hullámzik a magyar lakosság részesedése. A járások sorában pedig csupán két helyen nem éri el a magyarság százaléka az abszolút többséget: a kassai járásban (43·1%) — itt azonban Kassa 76·6%-os, de nemcsak aránylag, hanem számbelileg is sokkalta nagyobb súlyú magyar tömbje ezt bőven ellensúlyozza, hiszen Kassán és a kassai járásban együtt 65·5%-os a magyarság hányadosa —, úgyszintén a verebélyiben (41·6%). 19 járásban (járásrészben, megyei városban) ellenben a magyarajkúak aránya a 90%-ot is meghaladja. Szlovák lakosság a kassai és a verebélyi járástól eltekintve, tömegesebben csak a füzér-gönci, az érsekújvári és a sátoraljaújhelyi járásban él, továbbá — de már jóval kisebb, 20-on aluli százalékban — Kassán s a lévai, a losonci, a rozsnói és végül a parányi kiterjedésű szécsényi járásban. A németajkúaknak csak a munkácsi járásban és Kassán említésre méltóbb — de 10, ill. 5% alatti — a lélekszámhányadosa, míg a ruténeké csupán a munkácsi járásban és Munkácson s Ungban (de a nagykaposi járás nélkül) múlja felül a 10%-ot.

A hazakerült felvidéki városöv dominálón magyar jellegének vázolására ideilleszthetjük a tízezernél több lakost számláló kilenc agglomeráció népességének 1938. évi anyanyelvi végeredményeit. Nem meglepő, hogy ebben az összeállításban a tősgyökeresen magyar vidék középpontjában fekvő Guta s Komárom — Jókai szülővárosa — áll az

élen 99·5, ill. 95·9%-os magyarságával, sőt még, mint láttuk, a legtöbb idegen ajkút számláló s nyelvhatármenti Kassán, a Nagyságos Fejedelem városában is a népesség több mint $\frac{3}{4}$ része: 76·6%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek. Ugyanitt, valamint Losoncon, Léván és Érsekújvárt viszonylag is elég jelentős (17·7—9·5%-os) a szlovák elem, Munkács és Ungvár városokban pedig több mint 10%-os rutén tömb él:

A város ill. község neve	Polgári népesség összesen	a n y a n y e l v ű				
		Magyar	Német	Szlovák	Rutén	Egyéb
a) Szám szerint:						
Kassa tjv.	58.090	44.472	2.314	9.441	203	1.660
Munkács mv. ¹⁾	27.223	21.938	750	218	2.890	1.427
Ungvár mv. ¹⁾	22.624	18.037	288	908	2.478	913
Érsekújvár	21.903	19.386	265	2.088	13	151
Beregszász	19.135	17.907	263	141	713	111
Komárom mv. ²⁾	17.465	16.755	232	339	7	132
Losonc	12.467	9.890	228	2.209	11	129
Léva	12.236	10.239	215	1.691	1	90
Guta	12.160	12.103	24	29	—	4
b) Százalékban:						
Kassa tjv.	100·0	76·6	4·0	16·3	0·3	2·8
Munkács mv. ¹⁾	100·0	80·6	2·8	0·8	10·6	5·2
Ungvár mv. ¹⁾	100·0	79·8	1·2	4·0	11·0	4·0
Érsekújvár	100·0	88·5	1·2	9·5	0·1	0·7
Beregszász	100·0	93·6	1·4	0·7	3·7	0·6
Komárom mv. ²⁾	100·0	95·9	1·3	1·9	0·1	0·8
Losonc	100·0	79·4	1·8	17·7	0·1	1·0
Léva	100·0	83·7	1·8	13·8	0·0	0·7
Guta	100·0	99·5	0·2	0·3	—	0·0

¹⁾ A városnak egy (részben nem magyarajkúak által lakott) kisebb része a demarkációs vonalon kívül esik. — ²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

A bécsi döntés óta a szlovákok számáról és arányáról — főleg jelenlegi északi határainkon túl — a most előtárt 1938. évi hivatalos eredményeket lényegesen meghaladó adatok láttak napvilágot. Ezekkel az adatközlésekkel csak röviden érdemes foglalkozni. Mindeddig a Szemlében az ily közlések alapjául szolgáló 1930. évi cseh-szlovák adatokat — helytelen fogalmi bázisuk és végrehajtási tévedéseik s az azóta bekövetkezett vándormozgások miatt — nem közöltük. Most, amikor megemlítjük, hogy az 1930. évi *cseh népszámlálás* a hozzánk visszajött területdarabon 288.424 „cseh-szlovákot” mutatott ki, nyomban rá kell mutatnunk arra, hogy *a cseh-szlovákokat soha és a legtávolabbról sem szabad* — mint az egyes nem baráti államokban és északi határainkon túl is történni szokott — egyszerűen szlovákoknak elkönyvelni. Hiszen maga a *cseh hivatalos statisztika is elismerte, hogy az egész Felvidéken (tehát együtt Szlovákiában és a Ruténföldön) a cseh-szlovákok sorában 141.645 cseh nemzetiségű foglalt helyet* (közülük 120.926 lakott Szlovákiában).

Sőt nem kisebb szlovák szaktekintély, mint *Hlinka helyes számukat egyedül Szlovákiában 260.000-re tette!*¹⁾ Mint másutt kifejtettük,²⁾ közülük *legalább 100.000-en, sőt alighanem 150.000-en*, ill. — mult novemberben magyar fennhatóság alá jutott ruténföldi részeken felhalmozódó csehekkel együtt — talán ennél is többen élhettek *a visszakapcsolt magyarlakta területen*: a városokban, a kolóniákon, a trianoni határmenti őrhelyeken, lakotnyákban és garnizonokban.³⁾ Ha a cseh-szlovák hivatalos adatokból ezeknek az 1938 december közepéig túlnyomóan Cseh-Morvaországba (ill. részben Szlovákiába) ismét visszatért egyéneknek a számát leütjük és még a cseh népszámlálások helyi végrehajtóinak adathamisításait is figyelembe vesszük, végül a magyar öntudat fölélédesének hatását, a magát magyarnak vallás lehetővé válását stb. — e számbeli leg ugyan alighanem inkább csak kisebb változásokat okozó körülményeket — is mérlegeljük, még *1930-as alapon is az 1938-as népösszeírás eredményeihez egészen hasonló adatokhoz jutunk*. Mindezt nemcsak felvidéki népösszeírásunk eredményeinek tanulmányozásánál, de bármely cseh adatforrás felhasználásánál is szem előtt kell tartani.

Részletvizsgálatok szerint *a magyar és a szlovák ajkú lakosság korösszetétele* nem mutat lényegesebb eltérést; a kevésbé városos lakó szlovákság kissé szaporább volta az 1—5 évesek egy árnyalattal magasabb arányában (és egyben a szlovák elem valamivel nagyobb népszaporodásában) is kifejezésre jut.

Korcsoport	Az egész polgári népesség	A magyar A szlovák anyanyelvű megozlása %-ban	
1 évnél fiatalabb	1·8	1·8	1·8
1—5	9·0	9·0	9·4
6—11	12·0	11·9	13·0
12—14	6·2	6·1	6·7
15—19	10·5	10·3	11·5
20—29	15·0	15·0	14·8
30—39	15·9	16·0	15·4
40—49	11·2	11·2	10·5
50—59	8·2	8·4	7·3
60 éves és idősebb	10·2	10·3	9·6
Összesen	100·0	100·0	100·0

¹⁾ *Hlinka* ezt a megállapítását a Prágában 1932 nov. 25-én tartott előadásában tette. V. ö. *Nowak*: Der künstliche Staat. Ostprobleme der Tschecho-Slowakei. 27. 1

²⁾ V. ö. Kárpátalja és a megnagyobbodott Magyarország népessége. Kisebbségvédelem 1939. évf. 2—3. sz.

³⁾ A magyar nyelvterületen fekvő helyőrségek-

Rég tudott dolog, hogy népességösszetételénél fogva országszerte a református a legmagyarabb felekezet; híveinek 99·8%-a volt 1938-ban magyar anyanyelvű a bécsi döntést követően csapataink által megszállott területen; a magyarság aránya a római katolikusoknál 81·9%-ot ért el, a jelentéktelen számú görög keletiekénél ellenben csak mindössze 5·7%-ra rúgott. Az izraeliták 92·5%-a vallotta magát ezúttal magyar anyanyelvűnek, míg 2·2%-a németnek, 0·5%-a szlováknak, 0·4%-a ruténnek és 4·4%-a egyéb anyanyelvűnek (jiddis stb.) írta vagy mondta be magát. Hogy ez milyen pálfordulást jelent a cseh-szlovák népszámlálásoknál tett adatvallomásaival szemben, annak bővebb kifejtésére nincs terünk.

Ami azután a magyarul tudók számát és arányát illeti, ez a két adat a 7. sz. táblából kitetszően is a magyar nyelv igen általános elterjedtségére mutat. Hiszen 1938 decemberében az egész felvidéki lakosságból 943.751, vagyis 90·7% beszélt magyarul; sőt egyedül a nem magyar ajkúak (162.394) sorából is 64.744 (39·9%) bírta a magyar nyelvet. A legtöbb járásnak (és városnak) ú. m. 35 járás ill. város közül 28-nak az egész népességéből a 90%-ot is meghaladta a magyarul tudók aránya;¹⁾ még ott, ahol a magyar nyelv elterjedése aránylag a legkisebb volt, a kassai járásban is 61·4%-ra rúgott azoknak az egyéneknek az aránya, akik (ideértve természetesen a magyar anyanyelvűeket is), magyarul beszéltek. A további nyelvismereti adatok közül figyelmet érdemel, hogy a 879.007 magyar ajkú közül 705.247 (80·2%) csak magyarul tudott; vagyis az egész lakosságnak majdnem 70%-a (67·7%) a magyaron kívül más nyelvet egyáltalában nem is sajátított el. Ugyanakkor a csak szlovákul beszélők száma (78.371) a tótajkú népességnek csupán 63·3, az egész lakosságnak pedig mindössze 7·5%-ára rúgott. Másszóval a csak magyarul tudóknak nem egészen egykilencedét tette! Nem meglepő egyébként, hogy a cseh-szlovák iskolapolitika, a katonai szolgálat, a betelepített cseh és szlovák anyanyelvűek-

nek csehországi katonákkal való megtöltése és a túlnyomóan magyar jellegű alakulatoknak a cseh és morva tartományokba való elvezénylése is a magyarság arányának csökkentését szolgálta.

¹⁾ A tízezernél népesebb városok és községek mindegyikében a lakosság $\frac{9}{10}$ -énél is nagyobb része tudott magyarul; a magyarul beszélő nem magyar ajkúak aránya pedig 55—76% volt az ideeső 9 néptömörülésben.

kel való mindennapos érintkezés s a fokozottabb népkeveredés és összeházasodás stb. hatása folytán, valamint a cseh és a szlovák nyelvnek a hivatalos és üzleti élet minden terejében való erőltetése nyomán e két nyelv ismerete (sőt még a rutén nyelv is) meglehetősen elterjedt — de az iskolaköteles kort megelőző legalacsonyabb korcsoportoktól eltekintve — s 1938 december 15-én az összesen 943.751 magyarul beszélő mellett 252.722 szlovákul és 37.131 ruténül tudót, továbbá 69.168 németül, az üzleti és társadalmi élet e fontos kisegítő nyelvén beszélőt írtak össze a számlálóbiztosok. Míg azonban a magyar ajkúak közül még nem egészen minden hetedik (13·9%) sem bírta vagy törte a szlovák nyelvet, addig a szlovák anyanyelvűek sorából több mint minden harmadik (35·7%) tudott magyarul! A kölcsönös nyelvismeret terén mutatkozó előnye szerint tehát a magyar nyelv elterjedésének természetes folyamatát a két évtizeden át tartó erőszakos hivatalos ellenakciók is legfeljebb csak rövidebb időre akadályozhatták meg. Igen figyelemreméltó, hogy a nyelvismereti és a korstatisztikai adatok egybevetéséből kitetszően az iskolaköteles koron innen lévő gyermekhad körében az anyanyelv szerint is szlovákokon kívül tótul beszélő csak gyéren akad; ez a tény a szlovák anyanyelvűek kimutatott végszámának helyességét egymagában is nagy mértékben alátámasztja. Csupán a cseh uralom évei alatt iskolába járóknál és jártaknál emelkedik magasasabbra — az öregebb korúak közt ismét valamelyest hátrábbszoruló — szlovák nyelvismereti arány. Megjegyzendő még, hogy e tekintetben némi adattorzítást okozhatott az, hogy a szlovákul beszélők sorába itt-ott a csupán a cseh nyelvet ismerők egy része is bekerülhetett.

Írni-olvasni tudás és műveltség (iskolai végzettség). A népösszeírási közlemény ennek a nagyfontosságú kulturális témakörnek statisztikai megvilágítására is kiterjeszkedett. Az idevágóan rendelkezésre álló adatanyagból kitűnik, hogy a 928.771 főt számláló 6 éves és ennél idősebb népességből 839.576, vagyis 90·4% — a férfilakosságból 91·5, a nők közül 89·4% — volt az alpműveltség: az írás és olvasás ismeretének birtokában; tehát 89.195 (9·6%, ú. m. a férfiaknál 8·5, a nőknél 10·6%) maradt analfabéta (ideértve a csak olvasni tudókat is).

A 7. sz. tábla kultúrpolitikai szemszögből is figyelmet érdemlő megállapításai szerint az írás-

tudatlanság tekintetében a megyei végleteket Esztergom vármegye 5·8%-nyi hat évnél idősebb analfabétával s Bereg és Ugocsa megye 14·3% írni-olvasni nem tudóval képviseli. A járási szélsőségeket az egyközséges putnoki járástól (3·6%) eltekintve, egyrészt az ugyancsak kis lélekszámú szobi járásrészt (5·2%) és a párkányi járás (5·8%), másrészt a cseh uralom alatt inkább csak látszólag istápoltt keleti végeken fekvő tiszaujlaki járás (20·2%) adatai jelzik.¹⁾ Maximum és minimum egyébként valamivel közelebb áll egymáshoz, mint a magas tanyai lakossámmal kapcsolatban kissé emelkedettebb analfabéta-maximumot tükröző trianoni adatsorokban.²⁾

Végeredményben azonban a trianoni csonka-haza földjén (1930-ban, vagyis nyolc évvel a felvidéki népösszeírás lezajlása előtt, pedig azóta itt az elemi műveltség még kétségkívül továbbterjedt), a lakosságnak pontosan ugyanakkora része: 9·6%-a — ú. m. a férfiaknak 7·9, a nőknek pedig 11·3%-a — nem volt az elemi műveltség birtokában. Ezzel kapcsolatban figyelembe kell viszont venni azt is, hogy 1938 őszén a bizonytalan felvidéki légkör következtében, az első iskolaköteles évfáratban, a 6 évesek sorában komoly beiskolázásról nem lehetett szó; miért is a Központi Statisztikai Hivatal az ily korúakra vonatkozólag tapasztalat szerint is igen bizonytalan értékű adatbejegyzéseket ezúttal egyáltalában nem vette figyelembe és mindnyájukat az analfabéták között könyvelte el.³⁾ Ezért talán helyesebb az összehasonlítás során a 7 éves és idősebb analfabéták arányszámát venni alapul. Ez a trianoni területen 1930-ban a férfiaknál 7·1, a nőknél 10·7, általában a népességben 9·0%, a felvidéki sávon pedig — de 1938-ban — a

¹⁾ A tízezeren felüli népességi gócpontokban az írni-olvasni nem tudók aránya a 6 éves és idősebb lakosság körében a következő — elég jellegzetes — adatsort mutatja: Munkács 12·3, Beregszász 11·6, Ungvár 10·2, Guta 10·0, Kassa 7·7, Érsekújvár 5·9, Losonc 5·7, Léva 5·6 és Komárom 5·0%. — Ha a bécsi döntés alapján visszakerült 876 községet (várost, városrészt) a 6 évnél idősebb analfabéták aránya szerint foglaljuk csoportokba, a következő eredményeket kapjuk: 1938 december közepén 5%-nál kevesebb analfabéta volt 107, 5—10% 388, 10—15% 237, 15—20% 91, 20—25% 38, 25—30% 8, 30—40% 6 és 40—50% 1 községben.

²⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1934. évf. 565—582. l.

³⁾ A 6 éveseknek a magyar népszámlálások szerint is csak egy része tanult meg írni-olvasni a decembervégi számlálási időpontig, miután az iskolakezdés előtti hónapokban születettek a népoktatási törvény értelmében még nem iratkozhatnak be az elemi iskolába.

férfiak körében 6·6, a nők sorában 8·7, mindkét nemnél pedig 7·8% volt. Az említett települési okokból: a lakosság nagyobb szétszórtsága miatt a trianoni rész kárára mutatókozó egészen enyhe különbség minden valószínűség szerint 1938-ban már nem állott fenn.

Az iskolai végzettséget a magyar népszámlálások mindig bizonyos mértékig sematikusán, a különböző iskolatípusok megfelelő fokozatainak közös nevezőre hozásával tudakolták és dolgozták fel. Most a felvidéki népösszeírás alkalmával a cseh iskola-rendszer miatt a 8 elemi iskolát végzetek fokozatával¹⁾ bővült a megszokott csonkaországi tagolási rendszer. Alább sorakozó adataink egyébiránt csupán egészen nyers tájékozódásra alkalmasak, mert minden műveltségi tagozatot illetően egyöntetűen a 6 évnél idősebb lakosok számához történt viszonyítás eredményei.

Az iskolai végzettség (műveltség) fokozatai ¹⁾	Szám szerint	A 6 éves és idősebb			
		férfi	női	férfi és női	népesség %-ában
Főiskolát végzett	5.369	1·1	0·1	0·6	
Legalább 8	19.615	3·3	1·0	2·1	
” 6	28.017	4·3	1·9	3·0	
” 4	75.404	8·7	7·7	8·1	
” 8	179.378	19·6	19·2	19·3	
” 6	577.159	63·1	61·4	62·1	
” 4	748.030	81·5	79·7	80·5	
Általában írni olvasni tud ²⁾ .	839.576	91·5	89·4	90·4	
Csak olvasni tud	3.988	0·2	0·6	0·4	
Sem írni, sem olvasni nem tud	85.207	8·3	10·0	9·2	
Összesen	928.771	100·0	100·0	100·0	

¹⁾ Mindegyik fokozatban a felsőbb végzettségűekkel együtt; tehát pl. a legalább 8 középiskolai osztályt végzetek számarányában a főiskolai végzettségűek is bennfoglaltatnak. — A felsőbb végzettségűek beszámítása nélkül az egyes fokozatokat elvégzetek aránya (a 6 évnél idősebb népesség %-ában): 8 középiskolai osztályt végzett: férfi 2·2, nő 0·9, együtt 1·5; 6 középisk. osztályt: férfi 1·0, nő 0·9, együtt 0·9; 4 középisk. osztályt: férfi 4·4, nő 5·8, együtt 5·1; 8 elemi isk. osztályt: férfi 10·9, nő 11·5, együtt 11·2; 6 elemi isk. osztályt: férfi 43·5, nő 42·2, együtt 42·8; 4 elemi isk. osztályt: férfi 18·4, nő 18·3, együtt 18·4; egyéb írni-olvasni tudó: férfi 10·0, nő 9·7, együtt 9·9%.

²⁾ Tekintet nélkül az iskolai végzettségre.

Az írni-olvasni tudás azonos foka mellett a magasabb iskolai végzettség hányadosai kedvezőtlenebbek, mint a megfelelő trianoni

¹⁾ De ide csak bizonyos korhatár között lévők soroztattak, azok ugyanis, akik valóban a cseh uralom idején végezheték el ezt a fokozatot.

adatok;¹⁾ utóbbiak főleg Budapest kiemelkedő népességi és kulturális súlya miatt általánosan előnyösebb szinten. *Életkor szerint* persze — a csonka-ország eredményeihez hasonlóan — a felvidéki magyar nyelvterület népének műveltségében is nagy különbségek mutatkoznak. Jellemző például, hogy az írástudatlanok százaléka az északi területsáv finépességében a 18—19 éveseknél szállt a minimumra (2·1%), a nők sorában pedig a 15—17 évesek közt (2·2%) volt a legkisebb.²⁾ Ellenben a 80 évnél idősebb férfiaknál 20·9 s az ilyenkorú nőknél 33·6%-ra duzzadt. A népösszeírási kötetben foglalt részlet táblázatokból kitetszően a többi iskolai fokozat adatai kor szerint a tanulási időtartamának megfelelően hasonlóképpen rendre eltérően alakulnak. *Tisztább képet* valamely műveltségi fok elérésének gyakoriságáról tehát csak akkor kapunk, ha a megfelelő tanulmányok elvégzéséhez szükséges korban túl lévők közt vizsgáljuk a különböző képzettségűek arányát. Az így kiszámított arányszámokat kis összeállításunk szemlélteti, melynek végtanulságaként a máshely³⁾ közölt csonkaországi adatokkal való párhuzam alapján megemlíthetjük, hogy főiskolai és középiskolai végzettségű egyén a megfelelő korhatáron felüli lakosságból a trianoni területen aránylag lényegesen több akadt — részben Budapest döntő fölénye következtében —, mint a Felföldön; ellenben nagyobb volt a visszacsatolt rész 12 évnél idősebb lakosságában a 6 elemi osztályt, úgyszintén a 10 éven felüliek sorában a 4 elemi osztályt elvégzettek aránya; lehet, hogy a beiskolázás e magasabb mértékében népművelési célok mellett politikumnak, csehesítési, vagy legalább is elmagyartalanítási törekvéseknek is volt része. A felvidéki területsáv tisztább műveltségi arányszámait itt adjuk.⁴⁾

A 24 évnél idősebb népességből	főiskolát végzett	Nő	Együtt	
				Férfi
A 20	legalább 8 középiskolai	1·7	0·1	0·9
A 15	" 4	4·8	1·3	3·0
A 12	" 6 elemi iskolai	10·7	9·2	9·9
A 10	" 4	72·9	70·3	71·6
A 7	általáb. írni-olvasni tudó	89·5	86·9	88·2
		93·4	91·3	92·2

¹⁾ L. M. Stat. Szemle 1938. évf. 382. l.

²⁾ A még alacsonyabb számokat előtáró trianoni adatokat v. ö. M. Stat. Szemle 1934. évf. 733. l.

³⁾ L. M. Stat. Szemle 1934. évf. 746. l.

⁴⁾ Az egyes fokozatokra vonatkozó arányszámok megállapításánál a felsőbb iskolai végzettségűek is számbavétettek.

Ami azután a nagyobb lélekszámú vallásfelekezetekhez, anyanyelvhez tartozók műveltségi viszonyait illeti, erre vonatkozóan a népösszeírási tanulságokat a következő összeállításba sűrítettük:

Az iskolai végzettség (műveltség) fokozatai ¹⁾	A 6 éves és idősebb				
	róm. kat.	ref.	izl.	magy.	szlov.
	v a l l á s ú			anya-nyelvű	
népesség %-ában					
Főiskolát végzett	0·4	0·4	2·0	0·6	0·2
Legalább 8	1·6	1·4	6·4	2·3	0·7
" 6	2·3	1·9	9·6	3·2	1·2
" 4	6·3	4·7	28·4	8·5	3·8
" 8	18·4	16·5	33·8	19·6	16·4
" 6	62·3	66·4	61·7	63·2	60·3
" 4	80·2	83·2	71·1	81·3	78·8
Általában írni és olvasni tud ²⁾	90·2	92·0	93·9	90·9	89·8
Csak olvasni tud	0·5	0·3	0·1	0·4	0·7
Sem írni, sem olvasni nem tud	9·3	7·7	6·0	8·7	9·5
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

¹⁾ Mindegyik fokozatban a felsőbb végzettségűekkel együtt; tehát pl. a legalább 8 középiskolai osztályt végzettek számarányában a főiskolát végzettek is bennfoglaltatnak.

²⁾ Tekintet nélkül az iskolai végzettségre.

Összehasonlítási mértékként az egész 6 évnél idősebb polgári népesség műveltségi viszonyairól hasonló módon megszerkesztett, már fentebb bemutatott kis tábla szolgálhat. Adatainkat és az itt nem szereplő többi (kisebb lélekszámsúlyú) vallásfelekezet és anyanyelvi csoport megfelelő adatait mérlegelve elsősorban annak kiemelése kívánkozik ide, hogy a magasabb műveltség dolgában általában a kislétszámú és meglehetősen város lakó németység áll az első helyen s analfabétizmusa (a férfiaknál 4·2, a nőknél 6·0%) is igen alacsony, míg a ruténség kulturális szintje még mindig meglehetősen elmaradott (a férfiak közt 19·4, a nők sorában 29·7% írástudatlannal).¹⁾ A magyar és a szlovák elem között az analfabétizmus dolgában nincs lényegesebb különbség; a középfokú és a legmagasabb végzettség terén azonban vitathatatlan és igen jelentős a magyarság előnye. Vallás szerint az evangélikusoknál található a legkevesebb írástudatlan; utánuk, de lépcsőzetesen emelkedő hányadosokkal a zsidók, a reformátusok, a

¹⁾ Kulturális szintje a Kárpátalján még hátramaradottabb. V. ö.: M. Stat. Szemle 1939. évf. 203. l.

római katolikusok s a görög katolikusok következnek és mint sereghajtók, a görög keletiek. Figyelemreméltó még, hogy a magasabb iskolai végzettség szempontjából a jobbmodú zsidóság helyzete a legkedvezőbb. Viszonylag az evangélikusok, sőt a kis lélekszámú görögkeleti vallásúak sorában is sok főiskolát végzett foglal helyet.

Az 1938. évi felvidéki népösszeírás a megszerzett főiskolai oklevelet is számbavette. Ez az oklevéltatistika azoknak a többszörös számbavétele miatt, akik két vagy több oklevél tulajdonosai, nagyobb végszámot mutat ki, mint az oklevéllel bírók egyéni statisztikája. A főiskolai oklevéltulajdonos 4.113 férfi birtokában ugyanis 4.333, a 360 főiskolát végzett nő kezében pedig 368 oklevél volt az 1938 decemberi adatok szerint.¹⁾ Az oklevelek minéműsége a következő:

A főiskolai oklevelek megnevezése	A férfiak	A nők	Együtt a férfiak és a nők
	tulajdonában lévő főiskolai oklevelek száma		
Hittudományi doktori és kánonjogi doktori	172	—	172
Államtudományi	388	2	390
Jogtudományi	1.171	22	1.193
Orvosi	654	48	702
Tanári és bölcsészeti-doktori ¹⁾	425	228	653
Gyógyszerészeti	311	41	352
Mérnöki ²⁾	586	6	592
Közgazdasági	50	2	52
Állatorvosi	106	—	106
Gazdasági akadémiai	280	1	281
Egyéb	190	18	208
Összesen	4.333	368	4.701

¹⁾ Ú. m. tanári 350 (férfi), 176 (nő), ill. 526 (együtt); testnevelői tanári 4, 2 ill. 6; rajztanári 14, 8 ill. 22; zene- és énektanári 15, 28 ill. 43; gyógypedagógiai tanári —, 1 ill. 1; bölcsészeti doktori 42, 13 ill. 55.

²⁾ Ú. m. mérnöki 463, 6 ill. 469; erdőmérnöki 90, — ill. 90; bányá- és kohómérnöki 33, — ill. 33.

Végül ideiktathatjuk még, hogy a főiskolát végzettek kivül, vagyis csupán a 8 középiskolai osztályt sikerrel elvégzettek sorából 8.931 férfi és 3.370 nő tett érettségi vizsgát a felföldi területsávon.

Foglalkozási és gazdaságdemográfiai adatok.

Keresők és eltartottak. Közgazdasági életünk és általában társadalmi viszonyaink

¹⁾ Minthogy egyes főiskolák nem adnak oklevelet, a főiskolai képzettséggel bírók száma (4.988 férfi, 381 nő) az oklevelek számánál nagyobb.

szempontjából rendkívül fontos a minél pontosabb ismerete annak, hogy a bécsi döntést követő területvisszkapcsolás milyen változásokat okozott csonka-hazánk népének foglalkozási összetételében s az országmegnagyobbodás következményeként mennyiben nőtt meg a termelő munkában résztvevők rétege, valamint hozzátartozóik tábora is. Mindjárt az utóbbi két kérdésnek, a keresők és az eltartottak kölcsönös lélekszámviszonyának a vizsgálatánál a felvétel időpontjával kapcsolatban néhány olyan szempont merül fel, melyek mellett a foglalkozási statisztika egyéb eredményeinek kellő mérlegelése céljából sem mehetünk el szó nélkül. Az első — legzavaróbb — körülmény a gazdasági életfolyamatoknak, sőt a közigazgatási és kulturális tevékenységnek is a viharfelhős őszi hónapok idején bekövetkezett s még az örvendetes uralomváltás napjaiban is tartó megzavarodása, akadozása. A második komoly zavaró tényező az, hogy az államfordulattal automatikusan járó — bár végeredményben meglehetősen korlátozott mérvű — népességkicserélődés 1938 december közepéig még nem fejeződött be teljesen. Legfőképen a tisztviselő, valamint az önálló iparos, kereskedő és értelmiségi réteg képviselője volt hézagos még ebben az időpontban is a felszabadult területdarabon annak folytán, hogy a megszállás húsz nehéz esztendeje alatt a magyarlakta területre betóduló s innen többnyire csak közvetlenül a területátadás előtt hazájába önként visszatért cseh-morva és részben szlovákiai elemek helyét a magyarság addig az időpontig még csupán részlegesen foglalhatta el. Harmadsorban feljegyzést érdemel az a tény, hogy a népösszeírás tudatosan nem vette fel — egy egészen parányi töredéktől¹⁾ eltekintve — a katonai népességet, mert az teljes egészében a trianoni területről származott s számbavétele sok szempontból idegen vonásokat vitt volna bele a felföldi őslakosság népességi fényképébe. Hogy a mult karácsony előtt az ipari telepek és a kereskedelmi üzemek egy része egyáltalában nem, vagy csak csökkentett személyzettel dolgozott, ez azután nemcsak a városokból s a többi nagyobb néptömörülésből a szülőfaluba való visszatérést és a munkanélküli-

¹⁾ Csak a szabadság címén véletlenül a felvidéki városokban vagy községekben — egészen szórványosan — tartózkodó katonáknak és a fegyveres erő kisszámú hozzátartozóinak a számbavétele történt meg.

ség¹⁾ átmeneti emelkedést, valamint a foglalkozási főcsoportok lélekszámerejének ezzel kapcsolatos ideiglenes módosulását vontta maga után, hanem *a kereső-eltartott arány kialakulását is befolyásolta*. Idevágó számelemzéseink és általában a társadalom gazdasági vonatkozású további fejtegetések éppen ezért a fenti népleírásnál valamivel *szűkebb mederben* kell, hogy mozogjanak.

Mint a 8. sz. tábla végsorából megállapítható, a Felvidék népösszeírasi övezetén a múlt év december közepén *száz keresőre 126 eltartott jutott*. A megfelelő trianoni magyarországi adat 1930-ban mindössze 117 volt, viszont Nagy-Budapest nélkül 125-re emelkedik, tehát hajszálra eléri a felföldi népösszeírásunk adatát. A visszacsatolás folytán *szám szerint közel 460.000 munkáskézzel nőtt meg a termelő és egyben teherviselő réteg s 580.000-rel lett nagyobb a családtagok és hozzátartozók amúgy is népesebb csoportja*. A kereső-eltartott arány tehermegosztási szempontokból elég előnyösen alacsony; a nemzet jövőjének azonban aránylag is nagyobb eltartott-, helyesebben gyermeklétszámra volna szüksége.

A bemutatott hányados ceteris paribus igen jól visszaveri az egyes országrészek és vidékek népszaporodási jellegét is. Egyenesen megdöbbenítő mértékben ütközik ki ez az egykés és a fejlődésképes *vármegyék s járások* szembesítéséből. A friss életerejű Bereg és Ugocsa megyében ugyanis száz keresőre 141, a hanyatló népesedésű Bars és Hont megyében viszont csak 114 — vagyis a városiasan egykés s egyben nagyobb vidék gócpontjához illően speciális foglalkozási jelleggel és családi struktúrával bíró Kassánál (110) is csupán alig több — eltartott jutott. A füzér—gönci járás népének igénytelenségéről, nagyobb optimizmusáról, a korlátlanabbul érvényesülő gyermek utáni vágyról is tanuskodó kereső-eltartott hányadosát (159) meg épenséggel szinte egész világ választja el a túlságosan materiális és racionális életfelfogású, elfáradó, lankadó népességű ipoly-sági járástól (108). Más lapra tartozik azután annak vizsgálata, hogy a kereső-eltartott viszony ily nagy különbségeit előidéző népszaporodási jelenségekben az akarati tényező és a lelki s erkölcsi motívumok mellett társadalomgazdasági, foglalkozási, birtokmegosztási stb. rugók és körülmények mekkora szerepet játszanak.

¹⁾ Megbízható munkanélküliségi statisztika elkészítésére az állapotok időlegessége miatt a népösszeírás nem is lehetett alkalmas.

Egész társadalmi életberendezésünkkel szoros összefüggésben *a két nem keresőtevékenységének mértéke merően eltérő*. Míg ugyanis az 1938 decemberében összeírt felvidéki népesség 44·2, sőt a férfiaknak közel kétharmada: 66·3% -a vett részt a nemzeti munkában és termelésben, addig a nőknek mindössze 22·6% -a¹⁾ folytatott kifejezett keresőtevékenységet. (Igaz viszont, hogy a létfenntartás színvonala, a vagyonszerzés és megőrzés és a családi élet szempontjából oly fontos háztartási munkát a foglalkozási statisztika felvételtechnikai okokból nem sorolja a kereső foglalkozások közé.) Az e szempontokból látható *területi* adathullámzásokban (v. ö. a 8. sz. tábla megfelelő rovatait) persze a foglalkozási rétegződésnek alapvető befolyása van; városokban pl. egyrészt a háztartási alkalmazottak és a munkásnők nagyobb száma miatt, másrészt a gyermekszegénység visszahatása révén a nőknek jelentősebb hányada (így Kassán 30·7% -a) sorakozik a dolgozók táborába, mint általában. Végeredményben a Felvidéken a keresőknek 74·1, az eltartottaknak ellenben csak 29·9% -a került ki a férfi (fiú-)népesség sorából; aminek ellenlábasként a keresők 25·9, míg az eltartottak 70·1% -a volt nő.

Foglalkozási főcsoportok. Valamely terület gazdaságtársadalmi jellegét talán a legjobban *népének foglalkozási szerkezetéről* olvashatjuk le. E tekintetben a 8. sz. tábla bő tájékoztatásokkal szolgál. *Végső százalékait az időbeli különbség ellenére a trianoni adatsor*²⁾ *párhuzamában is érdemes áttekinteni*. A véderőnek népösszeírásunkból való kihagyása miatt a felvidéki és a trianoni rész foglalkozási rétegződését tulajdonképpen a katonaság keresőinek és eltartottjainak teljes figyelmen kívül hagyásával kellene szembeállítani. Ezt ezúttal bizvást elhagyhatjuk; hiszen a véderő lélekszáma a trianoni Magyarországon 1930-ban még csupán egészen szerény volt, úgyhogy a vázolt eljárás a legnagyobb kategória arányszámát is csak néhány tizeddel tolná magasabbra. Elég tehát, ha ezt a körülményt az adat-egybevetésnél szem előtt tartjuk:

¹⁾ Az 1930. évi trianoni adat a férfiaknál 69·0, a nőknél 24·0% volt.

²⁾ L. M. Stat. Szemle 1935. évf. 966. l. és 1938. évf. 383. l.

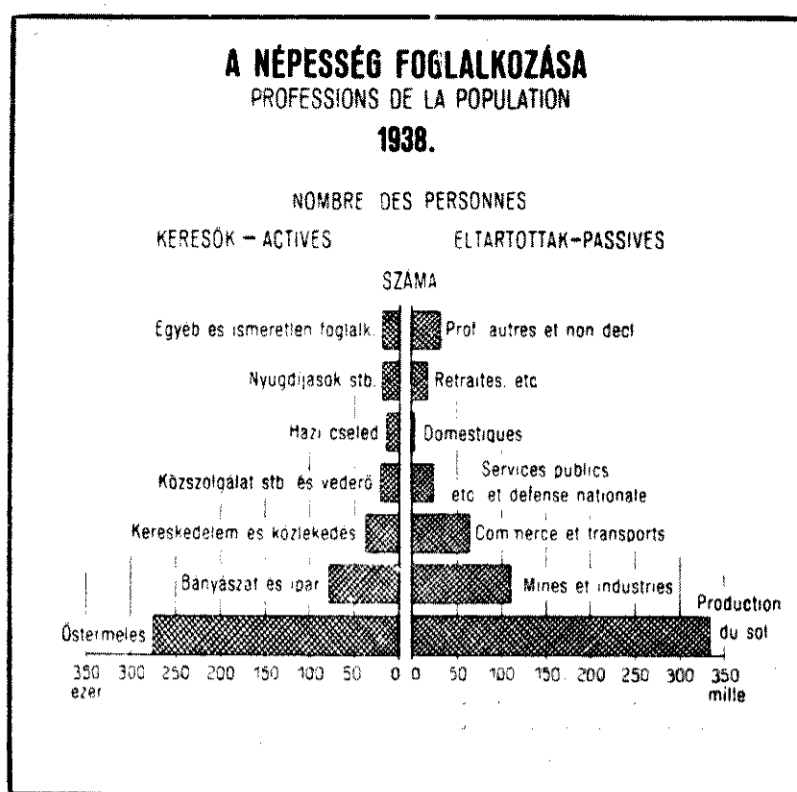

Foglalkozási főcsoport	A bécsi döntés alapján visszacsatolt rész 1938. évi	A trianoni Magyarország 1930. évi
	népességének ¹⁾ %-ában	
Östermelés	58.5	51.8
Bányászat és kohászat .	0.6	1.3
Ipar	17.7	21.7
Kereskedelem	5.3	4.9
Hitel	0.3	0.5
Közlekedés	3.8	3.9
Bányászat, ipar és forgalom együtt . . .	27.7	32.3
Közforgalom és szabadfoglalkozások	4.1	5.0
Véderő	0.0	0.8
Napszámos k. m. n.	2.4	1.4
Nyugdíjas, tőkepénzes stb.	3.4	4.2
Házi cseléd	1.5	2.3
Egyéb és ismeretlen	2.4	2.2
Összesen	100.0	100.0

¹⁾ A visszacsatolt északi részen: polgári népesség; a trianoni Magyarországon: összes népesség.

Eszerint a bécsi döntés jelentékenyen aláhúzta, kimélyítette a megnagyobbodott Magyarország népességének agrárvonását.¹⁾ De ez csak látszólag van így. Nagy-Budapest nélkül ugyanis a trianoni rész östermelőhányadosa 61.6%-ra szökik s bár 1938-ig ez az arány is leforgácsolódhatott, a visszanyert északmagyarországi sáv agrárszázaléka alá nem igen szállhatott. Vagyis, ha a székesfőváros és környéke — a szentistváni Magyarbirodalom e világvárosias szíve és közepe — nélkül nézzük a dolgok állását, akkor azt kell leszegezni, hogy két nemcsak nemzetiségi, földrajzi s történelmi szempontokból elválaszthatatlanul összetartozó, de gazdaságilag is erősen azonos színezetű, egynemű-egyfejlődésű országrész került ismét össze a német-olasz döntőbírói ítélet nyomán. Ez az esemény tehát mindenképpen természetszerű és elkerülhetetlen szükségszerűség volt. Nyilvánvaló persze, hogy a felbomlott cseh-szlovák államképződmény gazdasági vérkeringésébe két évtized alatt valamennyire beleilleszkedett északi határsáv népének visszatérése új, vagy legalább is — kivált agrárviszonylatban — némileg megváltozott problémákkal, az összeillesztődés, egybehangolás, észszerű munkamegosztás szükségességével bővíti ki egyrészt a visszakapcsolt

¹⁾ Még inkább ezt eredményezte az egyébként sok más szempontból nagyon szerencsés orszákiegészítésnek bizonyuló Kárpátalja visszaszerzése.

terület, másrészt a megnőtt csonkaország megoldandó életkérdéseinek körét. A hazakerült magyar öv gazdasági struktúráját egyébként nem szabad túlságosan egyszínűnek tekinteni; hiszen földjét 610.000-es östermelő réteg mellett közel feleakkora, 290.000 főnyi ipar-forgalmi¹⁾ népesség lakja. Meglehetősen nagy részének síkföldi jellegéhez képest egyedül a szorosabb értelemben vett ipari elem száma és aránya is jelentősnek mondható s kereskedelmének népességi aránya — főleg a vásárövön fekvő városai révén — szintén elég magas. Megemlíthető még, hogy a külön megnevezés nélküli napszámosok kategóriájának az összeállítás szerint szembeötlőbb aránya az átmeneti viszonyok okozta foglalkozási-elhelyezkedési bizonytalanságoknak és a városias és városkörüli települések elég nagy lélekszámának lehet főleg következménye.

Ha már most az 1938-as népösszeírás eredményesorát a multtal mérjük össze²⁾ — amit éppen az időpont átmenetisége miatt inkább csak egészen elnagyoltan érdemes megtenni —, akkor azt látjuk, hogy 1910-hez képest az ezidőtájt 60%-os, (sőt a véderő nélkül számítva kissé ezen felüli) agrárárány a két magyar népszámlálás közé ékelődő csaknem három évtizedes periódus alatt sokkal kevésbé esett

¹⁾ Ipar-forgalom alatt a bányászat és kohászat, az ipar, a kereskedelem, a hitel és a közlekedés főcsoportjait érti a magyar statisztika.

²⁾ V. ö. az (1939 március eleji határrendezést ugyan még figyelmen kívül hagyó) 1910. évi adatokat a M. Stat. Szemle 1938. évf. 1.024. lapján.

vissza, mint a trianoni területen¹⁾ Ugyanakkor csak a kereskedelem nyert a többi foglalkozási ág kárára számbajövő mértékben teret; az ipar viszonylag nem foglalt teret, szinte stagnált, ami a cseh statisztikákból is kitetszően sokszor gyarmati jelleget öltő cseh-szlovák iparpolitikának az egész törzslakosság sorsa, anyagi helyzete szempontjából is igen káros következménye. A kissé más foglalkozási csoportosításon nyugvó 1930. évi cseh-szlovák adatokból részben becslészerűen kiszámított eredmények szerint²⁾ a véderőn kívül a kereskedelem és hitel, továbbá a közlekedés és a közszolgálati s szabadfoglalkozások körébe tartozók hányadosa (és abszolút száma) megcsappant 1930 és 1938 közt; mégpedig alighanem csak kis részben a módszerbeli különbözőségek, túlnyomóan azonban a húsz mostoha háború utáni év alatt az egész elszakított területen elterpeszkedő idegen elem mult évvégi hirtelen hazatódulása következtében.

8. sz. táblánk területi adatsorai egy-egy kifejezetten ipari vagy bányavidéktől eltekintve eléggé egyhangúan mezőgazdasági karakterűnek mutatják a bécsi döntés nyomán visszakerült szalagszerű övezet javarészét; az, hogy végadataink mégsem túlságosan egyszínűek, egyedül a városias gócpontok láncolatának és a kisterületű bányai- iparvidékek elég jelentős lakosságának köszönhető.

¹⁾ Itt az őstermelő arány 1910 és 1930 közt, tehát rövidebb idő alatt 55·9%-ról 51·8-re csökkent.

²⁾ L. az idevágó részletadatokat a M. Stat. Szemle 1938. évf. 1.025., a végső összefoglalást pedig 1.026. lapján (az 1939 március eleji határrendezésre ezek az adatok sincsenek tekintettel).

A sík tájakon (főleg a Kisalföld csallóközi részén, de attól északra és nyugatra is, úgyszintén, bár kissé már szerényebb mértékben a Tiszamentén) határozottan az *agrárelem dominál*. A hegy- és dombvidéken már többhelyt látunk megosztottabb viszonyokat, kivált a föld méhében rejlő kincsek lelőhelyein, ahol bányák és ipari települések is sorakoznak egymás mellett. A négy város — Kassa, Munkács, Ungvár és Komárom — valóban városias (bár egymásközt észrevehető eltéréseket mutató) adataival szinte különválnak a járási soroktól. A járások közül a mezőgazdasági népesség aránya (az egyközséges putnoki járásrészt mellőzve) az ógyallai járásban éri el tetőpontját (82·4%); viszont a losonci járásban (33·1%), úgyszintén a rozsnóiban (37·5%) a legalacsonyabb. Rozsnón és környékén a legnagyobb a bányász népesség százaléka, míg ipari tekintetben (a kis salgótarjáni járást elhanyagolva) a losonci járás válik ki relatív többségű iparos elemével. Egyébiránt a népösszeírás a losonci járáson kívül 20%-nyi iparosságot másutt nem talált, néhány járásban pedig a 10%-ot sem üti meg az ipari népesség hányada. A többi foglalkozási ágnak járásszerte csaknem egyenlően elenyésző a jelentősége; holott a tízezernél nagyobb településeknek több mint fele ezidőszert még községnek számít. Ezek tehát kivétel nélkül a járási adatokban foglaltatnak; a további foglalkozási ágak hányadosa mégis igen szerény. Az *egész ipar-forgalmi népesség arányszáma tekintetében* az ógyallai járás 11·3%-os hányadossal és a losonci járás csaknem az abszolút többségig fölerő arányával (49·0%) képviseli a két végletet. Megyék ill. megyerészek szerint pedig Nógrád áll az első helyen (38·6%) és Zemplén az utolsón (19·2%).

A területi részletadatokat a *tízezernél népesebb városok és községek kereső és eltartott arányával s foglalkozási tagozódásának számeredmé-*

A város és község neve	Kereső		El-tartott	népesség szám szerint	Száz keresőre jutott eltartott	Óstermelés	Bányászat és koh.	s z á z a l é k b a n															
	népesség	El-tartott						Ipar	Kereskedelem	Hitel	Közlekedés	Bányászat, ipar és forgalom együtt	Közszolgálat és szabad foglalk.	Véderő	Napszámos k. m. n.	Nyugdíjas, tőke-pénzes stb.	Házicseléd	Egyéb foglalkozású	Foglalk. nélküli és ismeretlen foglalk.				
Kassa tjt.	27.603	30.487	110·4	3·0	0·0	35·4	15·4	1·2	9·7	61·7	11·6	0·0	4·8	9·7	3·3	4·1	1·8						
Munkács mv. ¹⁾	11.036	16.187	146·6	4·8	0·0	35·2	20·0	0·9	6·0	62·1	10·9	0·0	7·9	7·1	2·3	2·7	2·2						
Ungvár mv. ¹⁾	10.047	12.577	125·2	4·8	0·0	35·2	16·2	1·3	4·7	57·4	14·9	0·1	6·6	6·0	3·6	3·5	3·1						
Érsekújvár	10.057	11.846	117·8	13·2	0·1	35·4	11·6	1·0	8·8	56·9	8·4	0·0	5·7	9·7	2·9	2·2	1·0						
Beregszász	8.330	10.805	129·7	17·2	0·0	29·8	14·7	0·9	6·3	51·7	10·9	0·0	9·0	5·6	2·7	2·2	0·7						
Komárom mv. ²⁾	8.327	9.138	109·7	8·7	0·1	37·1	11·1	1·1	7·4	56·8	10·7	0·1	7·6	7·2	3·4	3·3	2·2						
Losonc	6.156	6.311	102·5	6·4	0·1	38·6	15·0	1·5	5·2	60·4	11·6	—	3·9	8·0	4·8	3·4	1·5						
Léva	6.002	6.234	103·9	11·9	—	37·8	12·8	1·3	5·2	57·1	9·9	0·0	5·1	8·7	4·6	1·9	0·8						
Guta	5.156	7.004	135·8	79·8	—	11·3	2·8	—	0·9	15·0	1·9	0·0	0·4	0·8	0·8	1·0	0·3						

¹⁾ A városnak egy része a népösszeírásakor még a demarkációs vonalon kívül esett.

²⁾ Komárom mv.-nak csak a dunabalparti része.

nyeivel is kiegészíthetjük. Ezt nyújtó összeállításunk szerint Guta teljesen falusias és elég jelentős az agrárrétege a sík föld szélén, egyben domb- és hegyvidék (szőlővidék) lábánál fekvő Beregszásznak, továbbá még Érsekújvárnak és Lévának is. Mégis a többi nagyobb néptömörüléssel együtt ez a három hely is városias, ipar-forgalmi agglomerációnak számít. Guta kivételével a tízezren felüli települések népének foglalkozási alkata eléggé hasonlít egymáshoz, bár összetételükben a helyi sajátosságok, egyéni vonások sem hiányoznak teljesen. Kissé zavaróan hat a k. m. n. napszámos rétegnek a foglalkozási bizonytalansággal és más adatszolgáltatási nehézségekkel is magyarázható túlságosan nagy százaléka, úgyszintén a véderő teljes hiánya. Tájékoztató értékük a bemutatott adatoknak természetesen ennek ellenére is van.

A keresők és eltartottak egymásközi viszonyának foglalkozási vizsgálata az egyes kereseti ágakhoz tartozók korával és családi állapotával, eltérő szaporaságával, városias és vidéki településével stb., valamint azzal is szorosan összefüggő eltérésekre vet fényt, hogy a különböző foglalkozási ágakatok népességmegtartó ereje mekkora. Az említett arányszámokat publikáló összeállításunk egyébként még a kereső nők foglalkozási főcsoportonkénti arányszámait is felöleli.

Foglalkozási főcsoport	Kereső	Eltartott	Száz keresőre jutott eltartott	Száz kereső közül nő
	szám szerint			
Östermelés	274.233	334.917	122	25·0
Bányászat és kohászat	2.123	4.242	200	3·8
Ipar	78.740	106.368	135	14·7
Kereskedelem	23.049	31.801	138	19·2
Hitel	1.406	1.729	123	16·5
Közlekedés	12.410	26.884	217	5·6
Bányászat, ipar és forgalom együtt	117.728	171.024	145	14·4
Közszolgálat és szabadfoglalkozások	19.495	23.444	120	30·2
Véderő	47	150	319	—
Napszámosok k. m. n.	10.492	14.074	134	31·1
Nyugdíjasok, tökepenzesek stb.	17.241	18.135	105	48·3
Házi cselédek	14.046	1.473	10	94·7
Egyéb és ismeretlen foglalkozások	6.636	18.266	275	39·4
Összesen	459.918	581.483	126	25·9

Eltekintve a véderő és az egyéb foglalkozásúak joggal figyelmen kívül hagyható abnormis kereső-eltartott viszonyszámától, az összeállítás nagyban-egészben a trianoni területről ismert adatokban rejlő különbségekhez hasonló — egyébként önként érthető — eltéréseket tár fel. A legnépesebb foglalkozási ágon, az östermelésen belül

átlagosan csaknem pontosan éppen annyi (122) hozzátartozó eltartásának a terhe hármlik a család-főkre, mint a csonka-országdarabon. Hogy pedig ez az arányszám az átlag (126) alatti, az jórészt arra vezethető vissza, hogy a mezőgazdaságban nagyszámú segítő családtagok a keresőréteghez számíthatnak hozzá. A szociális szempontból viszonylag kielégítő körülmények közt élő s elég biztos munkahelyű bányász népesség, valamint a hasonló életnívójú forgalmi lakosság eltartottjainak hányadosa erősen kiugrik az adatsorból; az ipari, kereskedelmi és közszolgálati ill. szabadfoglalkozások körében ellenben ez az arány csak átlagkörüli; de (a közszolgálatától eltekintve) egyben magasabb, kedvezőbb, mint a trianoni országrészen, melynek idevonatkozó adatait a világvárosiasan különleges népességösszetételű és meddő Budapest tartja mélyebb szinten. A felvidéki nőknek a keresőtevékenységben vitt szerepe, mint fontos társadalmi probléma, külön tanulmányt érdemelne. Itt csak futólag emelhetjük ki az erre vonatkozó százaléksorból, hogy a házi cselédeknek a zöme — egészen természetesen — nő s érthetően nagy a női nem részesedése a (keresőnek ugyan csak statisztikailag számító) nyugdíjas-kategóriában is. Egyébként még a közszolgálati és szabad foglalkozások körében, továbbá az östermelő népességben és — jóval kisebb mértékben — a kereskedelemben s a hitellet terén gyakoribb a női munkakerő. Aránya azonban a mezőgazdaság kivételével mindezekben a munkaterületeken messze elmarad a megfelelő csonkamagyarországi arányoktól; ez gazdaság szerkezeti különbségekre, ú. m. a kis- és a nagyipar elütő arányára, gyári munkásnők kisebb igénybevételére stb. is utal. Szám szerint a legtöbb dolgozó nőt (napszámosnőket, birtokosokat, segítő családtagokat) az östermelésben találjuk (számuk itt 68.674); ezenkívül még a házi cselédek (13.299) és az ipar (11.551) körében kenyérkeresetet folytató nők száma említésreméltó.

Foglalkozási viszony (társadalmi rétegződés). A foglalkozási statisztikának egyik legtanulságosabb részlete a népesség gazdaságtársadalmi rétegződésébe világít bele. A foglalkozási viszony kérdésén nyugvó szokásos önálló-tisztviselő-segéd személyzet tagolás ugyan a polgárság, értelmiség és munkásság nagy kategóriáit csak igen durván és megközelítően ábrázolja, a megoszlás kontúrjait azonban a nemek megkülönböztetésével készült kis összeállításban¹⁾ így is elég híven fel lehet ismerni:

¹⁾ A kereső segéd személyzet alcsoportokra bontása az 1930. évi népszámláláshoz képest a munkakategória világosabb kettéválasztásával módosult.

Foglalkozási viszony	Férfi	Nő	Együtt	%
	szám szerint		%-ban	
a) Kereső népesség:				
Önálló	139.427	30.667	170.094	37.0
Tisztviselő	14.750	5.584	20.334	4.4
Segédszemélyzet:				
Segítő családtag				
az őstermelés körében . .	45.391	35.485	80.876	17.6
a többi foglalkozási ágban	1.382	1.403	2.785	0.6
Művezető, altiszt, gépész stb.	3.787	46	3.833	0.8
Inas, tanonc	7.798	1.334	9.132	2.0
Soffőr	1.202	—	1.202	0.3
Szolga	28.379	17.558	45.937	10.0
Előmunkás, szakmunkás, betanított munkás, segéd	32.780	2.628	35.408	7.7
Segéd munkás és napszámos	65.980	24.337	90.317	19.6
Együtt	186.699	82.791	269.490	58.6
Összesen	340.876	119.042	459.918	100.0
b) Eltartott népesség:				
Önálló ¹⁾	96.416	239.051	335.467	57.7
Tisztviselő	6.198	14.933	21.131	3.6
Segédszemélyzet	67.542	149.012	216.554	37.3
Foglalkozás nélküli és ismeretlen fogl. ²⁾	3.593	4.738	8.331	1.4
Összesen	173.749	407.734	581.483	100.0
c) Összes népesség:				
Önálló	235.843	269.718	505.561	48.5
Tisztviselő	20.948	20.517	41.465	4.0
Segítő családtag az őstermelés körében	45.391	35.485	80.876	7.8
Segédszemélyzet	208.850	196.318	405.168	38.9
Foglalkozás nélküli és ismeretlen foglalk.	3.593	4.738	8.331	0.8
Összesen	514.625	526.776	1,041.401	100.0

¹⁾ Az őstermelés segítőcsaládtagjainak eltartottjaival.

²⁾ Az eltartottak közt mutattatnak ki.

Külön is említést érdemel 1938. évi adatainkból, hogy a foglalkozási viszonyon felépülő részletezés szerint a visszatért felvidéki népesség társadalomgazdasági struktúrája nagy általánosságban kedvezőbb, egészségesebb, mint volt 1930-ban az immár részben kettépattant trianoni abroncsok között zsúfolódó lakosságé. Az északi területsáv önállóinak az aránya ugyanis mind a keresők közt (37.0%), mind az egész népesség sorában (48.5%) elég lényegesen magasabb¹⁾ és

¹⁾ A trianoni területen 1930-ban a keresők 30.7% s az egész népesség 39.3%-a tartozott az önállóak sorába; módszerbeli eltérés: az a körülmény, hogy az 1. kat. holdon aluli törpebirtokos-napszámosok 1930-ban nem számítottak teljes egészükben az „önálló” kategóriába, a különbségnek csak töredékét egyenlíti ki (az önálló arányát a keresők közt 33.0%-ra, az egész népességben pedig 42.4%-ra emeli).

hasonlóképpen nagyobb a minden vonatkozásban az önállókhöz közel álló mezőgazdasági segítő-családtagoké (a keresők 17.6%-a) is.¹⁾ Legfőképpen az erősebb agrárjelleg s a szerencsésebb birtokmegosztás, azután másodsorban a kis- és kézműipar jelentősebb, valamint a nagy- ill. gyáripar kisebb szerepe, kivált pedig egy Budapesthez hasonló nagyvárosi gócpont hiánya: mindmegannyi tényezője ennek az általános emberi és nemzeti szempontokból valamivel feltétlenül előnyösebb helyzetnek.²⁾ Talán csak a tisztviselőréteg jóval nagyobb trianoni arányát (a keresők 6.3%-a) könyvelhetjük el a központi területrészt kétségtelen államéleti és szellemi, kulturális fölényeként. Egyébként a népszerűségi közleményben foglalt területi részletadatok — kivált agrárvidékeken (pl. párkányi járás: a keresők közt 44.8% önálló) — szintén a visszacsatolt törvényhatóságok és járások lakóinak egy árnyalattal jobb gazdaságtársadalmi taglódására derítenek világot. A fenti végeredmények figyelemreméltó tanulsága még, hogy a segítőcsaládtagok közt aránylag igen sok a kereső nő, úgyszintén a „szolgák” kategóriájában (a házicselédék ugyanis ide esnek), valamint a tisztviselők közt is; még a segéd munkások-napszámosok csoportjában is elég sok női munkás akad. az önállóak közt azonban arányuk már jóval szerényebb, a tanult munkásrétegekben (művezető, előmunkás stb.) pedig egészen parányira, sőt a soffőrök közt nullára csökken. Mindebben a két nem elütő életsorsa, eltérő közigazdasági és társadalmi tevékenysége valóban híven jut kifejezésre.

Ház- s földtulajdonosok és földbérletlők (tekintet nélkül a főfoglalkozásra). A ház- és földtulajdonnal, valamint földbérlettel — főfoglalkozásukra való tekintet nélkül — rendelkező összes egyének számának kimutatása és részletezése nem tartozik feltétlenül a szorosán vett foglalkozási statisztika fejezetébe. Ezeket az adatokat mégis itt a leghelyesebb idézni. Egyrészt, mert a lakosság anyagi, szociális és társadalomgazdasági helyzetét igen jól jellemzik; másrészt, mivel a mintegy mellékfoglalkozásszerűen agrárérdekeltségűek szá-

¹⁾ Arányszámuk a keresők közt 1930-ban a trianoni területen 13.4% volt.

²⁾ Megjegyzendő, hogy az önálló fogalom nagyon is tág és távolról sem jelenti minden esetben a nagyobb gazdasági biztonságot, függetlenséget és jólétet; hiszen pl. a törpebirtokos is önállónak számít.

mának feltárásával a főfoglalkozási alapon nyugvó földbirtokos stb. statisztikát kiválóan kiegészíthetik. Nyomatékosan hangsúlyozni kell ugyanis, hogy a földbirtokosoknak (és a földbérletnek, továbbá a háztulajdonosoknak) a foglalkozási statisztika szerint megrögzített száma mindig csupán azokat öleli fel, akik a számlálólapon magukat kifejezetten, tehát „főfoglalkozásszerűen“ földbirtokosoknak (földbérletnek, háztulajdonosoknak) jegyezték be; így ez a szám a kisebb-nagyobb saját föld tulajdonában lévő gazdasági cselédek, kisiparosokat, tisztviselőket, ügyvédek stb. nem foglalja magában.¹⁾ Márpedig népünknek a földdel való kapcsolatáról teljes képet csupán ezekre a „mellékfoglalkozásszerűen“ földbirtokosokra is kiterjeszkedő külön statisztikai feldolgozás nyújthat.²⁾

Az ilyen alapon nyugvó átfogóbb anyagfeldolgozásnak az eredményei természetesen magasabbak, mint a főfoglalkozási részletezéseké. A földbirtokosoknak ezt a kétféle lélekszámát azonban nem az egyének, hanem a birtoktestek ill. az üzemek számán alapuló földbirtokstatisztika még jobban meghaladja; már csak azért is, mert adataiban a nem fizikai személyek tulajdonát alkotó birtokegységek is bennfoglaltatnak. Úgyhogy a felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás földbirtok-földbirtokos viszonylatban három elütő adatot bocsájt a kutató rendelkezésére. Birtokstatisztikai alapon ugyanis³⁾ a földbirtokok (birtoktestek) teljes száma a felvidéki területén 1938 december 15-én 232.709 volt. Mindenekelőtt meg kell itt jegyezni, hogy ez a szám községi alapon alapított meg; másszóval az egy kézben lévő, de több község határába átnyúló földbirtok annyi egységnek (birtokrésznek azaz földbirtoknak) számít, ahány község közt megoszlik.⁴⁾ Ezenkívül a fenti adat magában foglalja a jogi személyek, továbbá a külbirtokosok (a nem helyben: pl. a je-

lenlegi Szlovákiában s a trianoni területen lakók), valamint a távollévők tulajdonában lévő földbirtokokat (községenkinti birtokrészeket) is. Mindez azt eredményezi, hogy a földbirtokosok (birtoktestek) így kimutatott száma mintegy kilencvenezerrel nagyobb a földtulajdonnal bíró összes egyének népösszeírásai számánál. Az utóbbi adat ugyanis a népösszeírás szerint 1938 december közepén 141.253 volt.¹⁾ Főfoglalkozás szerint viszont még ennyit sem ért el — egészen természetesen —, mindössze 102.308-at tett a felvidéki határsáv szorosabb értelemben vett földbirtokosainak száma.

A főfoglalkozásra való tekintet nélkül ház- és földbirtokosok s földbérlet számának, vagyis a földbirtokkérdéssel is kapcsolatos magasabb, teljesebb egyéni adatoknak az alakulását a felvidéki népösszeírás következő eredményei szemléltetik:

Ház- és földtulajdon, földbérlet	Kereső		Eltartott	
	férfi	nő	férfi	nő
Csak háza-, ill. házrész van	34.369	9.565	3.709	27.314
Háza, vagy házrész van és földbirtoka van	15.446	3.243	101	854
	2.570	90	5	8
	2.723	124	2	1
Háza, vagy házrész van és földbirtoka és földbérlete van	80.681	14.119	344	2.343
	2.214	112	4	21
	20.140	1.107	6	19
Se háza, se házrész, se földje nincs ¹⁾ . .	182.733	90.682	169.578	377.174
Összesen . .	340.876	119.042	173.749	407.734
Ebből:				
Ház- vagy házrész tulajdonos összesen . .	137.404	24.903	4.063	29.698
Földtulajdonos összesen . .	118.990	18.593	453	3.217
Földbérlet összesen . .	27.647	1.433	17	49

¹⁾ Ideértve a csecsemőket, gyermekeket, feleségeket stb. is.

Nyilvánvaló, hogy a keresők és legfőképpen természetesen a kereső férfiak, a tulajdonképeni családfenntartók kezében

¹⁾ Ennek a számnak a megállapításánál az adatszolgáltatás nem eléggé egyöntetű voltára való tekintettel a családfővel együttlakó hozzátartozók (feleség s a családtagok) birtoka általában a családfő birtokához számított hozzá; tehát rendszerint csak a családfő (vagy az egyedülálló) számított földtulajdonosnak. (Ugyanez az eljárás szolgált alapul a földbirtokosok foglalkozásstatisztikai tagolásánál is.) A földbirtokosok (földbérlet) népösszeírásai száma mindig a jelenlévő földbirtokosok (földbérlet) számát jelenti; a birtok-(bérlet)-kategóriák szerinti megoszlás kimutatásánál bárhol (más községben, külföldön is) fekvő földtulajdonuk (bérletük) együttes nagysága szolgált alapul.

¹⁾ V. ö. bővebben: M. Stat. Szemle 1936. évf. 412—422 l.

²⁾ Ez a feldolgozás azáltal válik lehetségessé, hogy a számlálólapon a nem főfoglalkozás szerint földbirtokosok (földbérlet) tulajdon vagy bérelt földjének nagyságát is tudakolja.

³⁾ V. ö. az erről a kérdéstről beszámoló külön tanulmányt.

⁴⁾ A különböző községek határa közt megoszló, de egy üzemi egységet alkotó birtokrészek összevonása után a közölt adat elég lényegesen megapadna.

összpontosul az ingatlanvagyon zöme; helyesebben közülük van aránylag a legtöbbnek háza, földje, vagy földbérlete.¹⁾ Általában az egész népességhez mérve (tehát a csecsemőkkel, fiatalokkal stb. együtt) a lakosok 18·8%-ának volt háza (házrésze), 13·6%-ának földje s 2·8%-ának bérlete; csupán a keresők sorában a háztulajdonosok aránya 35·3, a földbirtokosoké 29·9²⁾ és a földbérlőké 6·3%; egyedül a kereső férfiaknál pedig minden száz egyén közül 40·3 tartozott a háztulajdonosok, 34·9 a földtulajdonosok és a 8·1% a földbérlők közé.

A földtulajdon nagyságáról a nem főfoglalkozási alapon nyugvó, tehát teljesebb, átfogóbb földbirtokstatisztikai összeállítás során ezúttal csak egészen összevont: az 5 kat. holdnál kisebb, az 5—20 kat. holdas és a 20 kat. holdnál nagyobb birtokosok csoportját megkülönböztető feldolgozás készülhetett. Ennek a főfoglalkozással egybevetett végeredményei tanulságos keresztmetszetét nyújtják a földtulajdonproblémának:

	Össze- sen	20 kat. holdnál nagyobb	5—20 kat. holdas	5 kat. holdnál kisebb
földtulajdonnal				
a) Szám szerint:				
Főfoglalkozás szerint föld- birtokosok (keresők) . . .	102.308	9.963	37.737	54.608
Egyéb földbirtokosok . . .	38.945	1.182	4.612	33.151
Összes földbirtokosok a főfoglalkozásra való tekintet nélkül . . .	141.253	11.145	42.349	87.759
b) Százalekban:				
Főfoglalkozás szerint föld- birtokosok (keresők) . . .	100·0	9·7	36·9	53·4
Egyéb földbirtokosok . . .	100·0	3·0	11·9	85·1
Összes földbirtokosok a főfoglalkozásra való tekintet nélkül . . .	100·0	7·9	30·0	62·1

Adataink szerint a törpe, ill. egészen kis földtulajdonnal bírók aránya meglehetősen magas; igaz, hogy ezt a hányadost részben a nem főfoglalkozás szerint törpebirtokosok (pl. földdel bíró gazdasági cselédek, kisipari önállók, más foglalkozású

¹⁾ A nők száma inkább csak a ház- és házrésztulajdonosok közt emelkedik magasabbra.

²⁾ A segítőcsaládtagokat is idevéve (l. M. Stat. Szemle 1936. évf. 420. l.), a keresők között 46·8%-ra nő a földtulajdonnal közvetlenül vagy közvetve a földhöz fűzettek aránya (a trianoni Magyarországon ez a hányados — igaz, hogy kisebb agrárárány mellett s 1930-ban — 39·0% volt).

szőlőtulajdonosok stb.) nagy száma szök-teti ilyen magasra. Egyébiránt a trianoni Magyarországgal való adatpárhuzamból kitetszően a felföldi adatok egyfelől általában, másfelől nagyság szerinti részletezésben is a csonkaországénál valamivel kedvezőbb földtulajdonmegoszlásra mutatnak; kivált az 5—20 kat. holdas kategóriabeli földbirtokosok aránya nagyobb, vagyis ki-elégítőbb északon, mint a trianoni területen. A 20 kat. holdas kategória kellő felbontási lehetőség hiányában az összehasonlításra nem nyujt támpontot; kétségtelen azonban, hogy a birtokmegoszlás ezen a kategórián belül szintén a Felvidéken az egészségesebb.

Érdeemes még részleteiben is szemügyre venni azt, hogy a népesség főfoglalkozás szerint részletezett kategóriáiban mennyi földtulajdonost vett számba a népösszeírás. Erről a következő összeállítás ad képet:

Foglalkozási főcsoportok	A földtulaj- donosok összes száma	E b b ő l		
		20 kat. holdnál nagyobb	5—20 kat. holdas	5 kat. holdnál kisebb
földtulajdonnal				
Az őstermelés körében				
a) Főfoglalkozás sze- rint földbirtokosok .	102.308	9.963	37.737	54.608
b) Egyéb agrár földtu- lajdonosok	5.871	103	343	5.425
A bányászat és ko- házat	605	3	38	564
Az ipar	14.055	351	1.567	12.137
A kereskedelem . . .	3.550	142	611	2.797
A hitel	226	16	44	166
A közlekedés	4.050	125	497	3.428
Együtt a bányászat, ipar és forgalom . . .	22.486	637	2.757	19.092
A közszolgálat és szabadfoglalk.	3.583	199	721	2.663
A véderő	19	—	5	14
A napsz.-ok k. m. n.	633	5	5	623
A nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. . .	5.252	214	737	4.301
A házi cselédek . . .	609	11	32	566
Az egyéb foglalk. . .	376	10	6	360
A foglalkozásnél- küli és ismeretlen foglalkozásúak . . .	116	3	6	107
Összesen	141.253	11.145	42.349	87.759

Külön idekívánkozik még annak megemlítése, hogy a visszacsatolt övezeten összesen 2.076 gazdasági cselédnek volt — ú. m. 22-nek 20 kat. holdnál nagyobb, 62-nek 5—20 kat. holdas és 1.992-nek 5 kat. holdon aluli földtulajdona.

Részletesebb foglalkozási tagozódás. A gazdaságtársadalmi rétegződés nagy kategóriák szerint való ismertetését a népösze-

írási közlemény terjedelmes foglalkozási részletablázatából kiemelt néhány további adat hasznosan egészítheti ki. Az *östermelés* népességi keresztmetszetét az alábbi — erősen elnagyolt — adatsoportosítások a múlt decemberközépi viszonyok meg nem állapodott volta ellenére is eléggé élethűen rögzíthetik meg. E tekintetben elsősorban arra érdemes rámutatni, hogy a visszacsatolt területen élő östermelőlakosság túlnyomórésze — 272.705 kereső és 331.644 eltartott (hozzátartozó) — a mezőgazdaság és kertészet nagy csoportjában foglal helyet¹⁾; az erdészeti 1.334 keresőt és 2.972 eltartottat számlált, az östermelés többi ágában pedig mindössze 495 kereső és eltartott sorakozott. Ugyancsak figyelemreméltó a *mezőgazdasági és kertészeti népességnek foglalkozási viszony*, vagyis társadalmi kategóriák szerint való felbontása is:

Foglalkozási viszony	K e r e s ő		Eltartott (hozzátartozó)
	szám	%	
Önálló	109.518	40·2	} 229.847
Segítő családtag	80.860	29·6	
Gazdasági tisztviselő	496	0·2	629
Gazdasági cseléd	19.921	7·3	36.547
„ munkás, napszámos	61.910	22·7	64.621
Összesen	272.705	100·0	331.644

¹⁾ Ú. m. 45.381 férfi és 35.479 nő.

²⁾ A segítő családtagok esetleges hozzátartozói az önálló hozzátartozói (eltartottjai) közt mutattnak ki.

A felvidéki területdarabon a valamivel jobban megosztott birtokviszonyokkal szoros összefüggésben száz kereső közül valamivel több (40·2%) volt önálló, mint a trianoni területen (1930-ban²⁾ 34·6%) és ugyancsak meghaladta segítőkcsaládtagjainak százaléka (29·6%) is a csonkaországit (26·5%); viszont gazdasági cseléd és munkás-rétegének hányadosa (7·3, ill. 22·7%) jóval szerényebb amazénál (10·8 és 27·8%). A társadalmi egyensúlyt tekintve ez is mindenestre a bécsi döntés alapján hazatért rész helyzetét tünteti fel egy fokkal előnyösebb színben. Ugyanerre mutat a *birtokosok számának nagyságkategóriák* szerint való megoszlása is:³⁾

¹⁾ A kertészet főfoglalkozási jelentősége nem nagy: keresőinek és eltartottjainak együttes száma mindössze 3.208.

²⁾ Az 1 kat. holdon aluli törpebirtokosok 1930-ban csak részben számítottak az önállók közé; ez 39·1-re emeli az arányszámot és a fenti különbséget lényegesen enyhíti.

³⁾ A földbirtokstatisztika módszerbeli eltérését illetően a fentebb elmondottakra utalunk.

Nagyságkategória	Önálló birtokos		Segítő családtagja	Eltartottja (hozzátartozója)
	szám	%		
Birtokos ¹⁾				
100 kat. holdnál nagyobb	586	0·6	274	1.038
50—100	1.208	1·2	1.547	2.699
20— 50	8.169	8·0	10.759	18.948
10— 20	16.349	16·0	18.673	36.379
5— 10	21.388	20·9	19.578	45.214
1— 5	36.339	35·5	22.477	73.124
1 kat. holdnál kisebb ²⁾	18.269	17·8	4.527	36.226
Összesen	102.308	100·0	77.835	213.628
Bérlő összesen ¹⁾	5.210	—	2.372	12.106

¹⁾ Ideértve a kisbirtokos-napszámosokat s törpebirtokos-napszámosokat, ill. a kisbérlő-napszámosokat s törpebérlő-napszámosokat is.

²⁾ A trianoni adatokkal való összehasonlítás jósága érdekében meg kell itt említeni, hogy az 1 kat. holdon aluli birtokkal (bérléssel) rendelkező napszámosok ezúttal kivétel nélkül a birtokosok (bérlők) közé soroztattak, holott 1930-ban csak egy részük került ide.

Bár tudvalévően a cseh-szlovák földreform elsősorban és legfőképpen nem gazdasági és nem is szociális feladatok szolgálatában állott, hanem rejtett, de tulajdonképeni célja az „államvédelem“, a magyarság erejének megtörése, vagy legalább is gyengítése, egységes nyelvterületének idegen kolonistákkal való teleszórása s ezáltal megbontása volt, egy valóban nem jelentéktelen részletszempontról kedvező eredményre is vezetett. Ez: a parasztbirtokok arányának fokozása a túlkicsiny és főleg a túlnagy birtoktípusokkal szemben.¹⁾ Az 5—50 kat. holdas földbirtokosok aránya új északi határaink mentén magasabb valamelyest (44·9%), mint volt, igaz, hogy nyolc évvel korábban a trianoni területen (42·1%).²⁾ Persze ez a hányados — a talajminőség, a termelés intenzitása és gazdaságossága, a piaci és szállítási viszonyok s a mezőgazdasági ipari lehetőségek stb. különbözősége következtében — a visszacsatolt részen meglehetősen változatosan alakult; a mezőgazdasági ipari szempontokból is jobb helyzetben

¹⁾ Az eredmény természetesen igazán kedvező csak akkor volt, ha az ilyen földosztás áldásaiban a magyar törzsnépesség is részesedett. Ugyancsak — de csak utólagosan — kedvező tünet, hogy a cseh-morva telepések eltávozása következtében ilyen birtokkegységekre tagolt földek is felszabadultak és most a magyar parasztság megerősítésére szolgálhatnak.

²⁾ A törpebirtokos-napszámosoknak az 1930. évi feldolgozási rendszerhez simuló kimutatása esetében az 1 kat. holdnál kisebb birtokkal rendelkező földbirtokosok aránya a felföldi részen észrevehetően csökkenne, a többi kategóriáé pedig, vagyis köztük az 5—50 kat. holdasoké is, megfelelően emelkednék.

lévő Nyitra és Pozsony megyének itt-ott a Kánaánhoz hasonló földjén pl. az 5 kat. holdnál kisebb birtokon gazdálkodó kis-, helyesebben törpebirtokosok aránya a domináló (63·7%), míg Gömörben mindössze feleakkora (35·2%); az utóbbi megyében népszerűség szempontjából, tehát a birtokok száma alapján az 5—50 holdas kategória különösen az előtérbe lép. Végeredményben a felföldi mezőgazdák elég nagy része: 37·9%-a főfoglalkozás szerint is földbirtokosnak számított.

A rendszerint *ipar-forgalom* címen összefoglalt nagy foglalkozási gyűjtőkategórián¹⁾ belül a felvidéki adatok szerint aránylag a legkisebb népességi jelentősége a *bányászat- és kohászatnak* és a *hiteléletnek* van. Hiszen az előbbi termelési ág 1938 december közepén mindössze 2.123 keresőnek és 4.242 hozzátartozónak adott kenyeret, az utóbbinak üzleteiből pedig a trianoni területhez képest elenyészően kevés, 1.406 kereső és 1.729 eltartott élt. Egyrészt a hitel-hálózatunk kibővülésének és kitágulásának a lehetősége, másrészt vas- és fém- (valamint viszonylag kisebb mértékben szén-) bányászatunk és egyben nyersanyagforrásaink ilyen gazdagodása kétségkívül nagyobb nyereséget jelentenek, mint amekkorának azt az egyszerű lélekszámadatak mutatják. A területviszszakapcsolás révén mammutvállalatokkal ugyan a csonka-ország ipara sem egészült ki, de népessége értékes ipari elemmel nagyobbodott meg. *Foglalkozási viszony szerint*, vagyis mintegy üzemtechnikai szempontokból ez a szépszámú iparosréteg a következőképpen tagozódott:

	Kereső	Eltartott
Nagy-, közép- és kisipar (tulajdonoskénti ipar):		
Önálló	23.897	48.692
Tisztviselő	1.876	2.001
Segédszemélyzet	51.528	53.489
Összesen	77.301	104.182
Házi- és népipar, vándoripar	1.439	2.186
Mindössze	78.740	106.368

Csupán a keresők számarányalakulását tekintve, legelsőbb az ötlik szembe, hogy a népszéírásakor, vagyis az átmenet okozta időleges és részleges ipari pangás periódusában a felföldi területszalagon száz ipari önállóra átlag 7·9 tisztviselő és 215·6 főnyi egyéb segédszemélyzet jutott; a trianoni terület megfelelő adatai — 21·2 és 306·0 —

¹⁾ Bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem, hitel és közlekedés.

ennek a túlnyomóan síkföldi, de a háború vége óta iparának fokozottabb kifejlesztésre kényszerült központi területnek magasabbfokú, lendületesebb ipari életére s nagyobb ipari koncentrációjára utalnak.¹⁾ Ez persze, valamint a nagy- és kisipar embereltartó erejének eltérősége *vállalati statisztikai összeállítások hiányában* — ilyeneket az időközi népszéírás ezúttal nem kísérelhetett meg,²⁾ — adatszerű pontossággal nem mutatható ki. De még az idézett nyers és megközelítő számok tükrében *sem alakul ki kedvező kép a cseh iparpolitikáról*; hiszen a trianoni csonka területen az ipari tisztviselők és munkásság száz önállóhoz viszonyított aránya még a tízezren aluli, kifejezetten falusias színezetű községek kategóriájában is csaknem elérte a vásárövminti városkoszorút is felölelő felvidéki rész arányszámait. Egyedül a losonci járás és Kassa t.j. az a két terület egység, mely ebből a szempontból nagyiparibb jelleget ölt s a népszéírasi mű térbelileg tagolt adatsoraiból erősebben kiugrik. A magyarlakta területcsik jó emberanyagánál fogva is értékes kisilli. kézműiparának népességi súlyáról, mint említettük, a foglalkozási adatok világánál nem tájékozódhatunk; megemlíthetjük azonban, hogy az ipari önállók száma az egész lakossághoz viszonyítva elég magas de túlzottnak semmi esetre sem mondható.³⁾ A *kereskedelemnek* vásárövhöz illően kielégítőbb helyzetét viszont az jellemezheti, hogy míg Csonka-Magyarország vidéki részének minden száz lakosára 1930-ban csupán 0·54 önálló kereskedő jutott, a Felföldön ez a hányados 0·84 volt⁴⁾ és a piaci árusok és kofák száma is meglehetősen magas.⁵⁾ S viszonylag elég jelentősnek látszik a *közlekedés* önállóinak (1.355 fő) és segédszemélyzetének (9.312 lélek) a száma is, a közlekedés körében foglalatostkodó tisztviselő-létszám ellenben (1.743 egyén), aligha-

¹⁾ Ebben természetesen a budapest-környéki ipar fejlettségének van a legnagyobb része.

²⁾ Az adatszolgáltatás ugyanis e tekintetben az üzemek átmeneti szünetelése s csökkentett munkateljesítménye miatt nem volt teljes és megbízható.

³⁾ Száz lélekre ugyanis a felvidéki sávon 2·29, a trianoni Magyarország területén (1930-ban) 2·35 önálló iparos jutott (a házi-, nép- és vándoripari önállók nélkül).

⁴⁾ Mint jellegzetes részlettünetet említjük meg, hogy Munkács városában nem sokkal kevesebb kereskedőt talált az adatfelvétel, mint Kassán.

⁵⁾ 8.756 kereskedő mellett ugyanis még 2.055 piaci árus, kofa stb. tevékenykedett.

nem főleg az átmenet miatt,¹⁾ meglehetősen szerény.

Az ipar-forgalmi lakosság foglalkozási viszony szerint tagolt főbb adatainak foglalkozási osztályonként (iparáganként stb.) való részletezése egy-

¹⁾ Az adatgyűjtés még a Máv szervezetének teljes kiépítése előtt folyt le.

részt az önállóknak és alkalmazottaknak az egyes foglalkozási ágak üzemi természetét is jellemző arányára, másrészt a főbb csoportok népességi kapacitására is fényt vet. Az utóbbi szempontból figyelembe kell azonban venni azt is, hogy főleg bizonyos foglalkozási ágazatok pillanatnyi (1938 december közepi) népességeltartó erejét az államfordulat kétségtávol befolyásolhatta. Tájékoztató képet az adatokból ennek ellenére nyerhetünk:

F ő o s z t á l y o k	K e r e s ő				Eltartott összesen
	önálló	tisztviselő	segéd- személyzet	összesen	
A) <i>Bányászat és kohászat</i>	2	72	2.049	2.123	4.242
B) <i>Ipar</i>					
a) <i>Nagy-, közép- és kisipar:</i>					
Vas- és fémipar	3.168	176	7.128	10.472	14.470
Gépgyártás és közl. eszk. gyárt., vill.- ipar stb.	1.480	239	3.104	4.823	6.225
Kő-, föld-, agyag-, aszbeszt- és üvegipar	239	101	3.081	3.421	6.420
Fa- és csontipar	2.014	81	3.900	5.995	8.243
Bőr-, sörte-, szőr-, toll-, viaszosvászón-, stb. ipar.	254	27	524	805	1.056
Fonó- és szövőipar	273	38	606	917	1.020
Ruházati ipar	9.184	82	10.025	19.291	20.782
Papirosipar	60	37	624	721	1.052
Élelmezési és élv. cikkek gyártása	2.834	682	8.856	12.372	17.626
Vegyészeti ipar	58	143	348	549	968
Építőipar	2.422	79	9.714	12.215	20.527
Sokszorosító- és műipar	227	41	839	1.107	984
Szállodás-, vendéglős-, kávéipar, fürdők stb.	1.683	122	2.481	4.286	4.332
Egyéb ipari fogl. és iparosok az iparág megjelölése nélkül	1	28	298	327	477
Összesen	23.897	1.876	51.528	77.301	104.182
b) <i>Házi és népipar</i>	1.050	1	211	1.262	1.816
c) <i>Vándoripar</i>	167	—	10	177	370
Ipar összesen	25.114	1.877	51.749	78.740	106.368
C) <i>Kereskedelem.</i>					
a) <i>Tulajdonképeni kereskedelem:</i>					
Állatokkal, mezőgazd. és állati termékekkel	1.182	212	524	1.918	3.736
Fával s egyéb erdei termékekkel	528	206	505	1.239	2.281
Vas- és fémárukkal, gépekkel, műszerekkel stb.	357	181	548	1.086	1.182
Az agyag- és üvegipar készítményeivel	114	38	170	322	357
Fa- és faragott árukkal, bőr-, kaucsuk-, stb. árukkal	217	52	254	523	640
Fonó-, szövőipari s ruházati ipari árukkal	1.293	299	2.114	3.706	4.031
Élelm. s élvezeti cikkekkel és italokkal	2.726	788	2.902	6.416	8.527
Gyógy- és vegyészeti árukkal	173	61	238	472	505
Könyv- és műkereskedés	82	65	120	267	252
Vegyeskereskedő	1.548	34	988	2.570	3.522
Egyéb kereskedelmi ágak	536	790	732	2.058	2.541
Összesen	8.756	2.726	9.095	20.577	27.574
b) <i>Piaci árusok, kofák stb.</i>	2.055	220	197	2.472	4.227
Kereskedelem összesen	10.811	2.946	9.292	23.049	31.801
c) <i>Pénz-, hitel és biztosításügy</i>	18	1.214	174	1.406	1.729
D) <i>Közlekedés.</i>					
Közutak	1.297	44	1.807	3.148	6.780
Vautak	—	680	6.122	6.802	16.165
Kikötői és folyamszolg., hajózás és tutajozás	9	56	440	505	1.276
Pósta, táviridő és távbeszélő	7	955	916	1.878	2.543
Egyéb közlekedési főcsoportok	42	8	27	77	120
Közlekedés összesen	1.355	1.743	9.312	12.410	26.884
Bányászat és ipar-forgalom összesen	37.300	7.852	72.576	117.728	171.024

A többi foglalkozási ág nyers, összevont tagozódásban és ugyancsak a foglalkozási viszony megkülönböztetése szerint a következő főbb adatokkal szerepelt az 1938-as felföldi statisztikában:

Főosztályok	Kereső				Eltartott Összesen
	önálló	tisztviselő	segéd- személyzet	összesen	
Közszolgálat és szabad- foglalkozások					
Törvényhozás	2	2	4	8	25
Közigazgatási szolgálat . . .	—	2.657	3.410	6.067	8.989
Igazságszolgáltatás	462	992	116	1.570	1.688
Egyházi szolgálat	45	1.517	871	2.433	4.019
Tanügy	313	4.693	386	5.392	5.182
Közegészségügy	850	1.003	789	2.642	2.138
Tudományos és egyéb köz- érdekű társulatok, egyesü- letek és intézmények	—	470	173	643	784
Irodalom és művészet	101	202	34	337	231
Egyéb	79	310	14	403	388
Összesen	1.852	11.846	5.797	19.495	23.444
Véderő	—	16	31	47	150
K. m. n. napszámosok	—	—	10.492	10.492	14.074
Nyugdíjasok, tőkepénzesek, stb.:					
Nyugdíjas tisztviselő	2.773	—	—	2.773	3.067
Egyéb nyugdíjas	10.283	—	—	10.283	11.750
Hadisegélyt, rokkantsági díjat élvező	1.493	—	—	1.493	1.452
Tőkepénzes, életjáradékos . . .	195	—	—	195	166
Eltartásos	250	—	—	250	74
Házbirtokos	831	—	—	831	589
Magánzó	1.416	—	—	1.416	1.037
Összesen	17.241	—	—	17.241	18.135
Egyéb foglalkozások¹⁾	4.060	44	2.532	6.636	9.935
Foglalkozás nélküliek és ismer- etlen foglalkozásúak	—	—	—	—	8.331
Házi cselédek	—	—	14.046	14.046	1.473

¹⁾ Ebből: takarítónő, bejárónő (segédszemélyzet) 1.681; eltartottja 736; zenész (nem művész); önálló 3.305; segédszemélyzet 4; eltartottjaik 7.633.

Kétségtelen, hogy ezeknek a számoknak tanúságértékét elég jelentősen befolyásolja az a körülmény, hogy a visszakapcsolt felvidéki földdarabon sem a hivatali élet szervezete, sem a gazdasági élet arcvonala nem volt még teljesen kiépítve a múlt év december közepén. Az értelmiségi munkakört betöltő egyénekről a népösszeírási közleményben közzétett statisztika tehát nem lehetett teljes és egészen hiteles. Hiszen egyedül a közszolgálati és szabadfoglalkozások terén tevékenykedő értelmiségről a 9. táblán kimutatott néhány lélekszámadat is messze elmarad a megfelelő trianoni eredményektől, melyeket azonban csak Budapestnek túlsúlya emelt viszonylag magasra. De az értelmiségi hányados nem minden vonalon volt egyenlő. Az ügyvédeknek (szám szerint 444), az orvosoknak (szám szerint 681) és a közoktatásügy terén munkálkodó értelmiségi elemeknek

az aránya például legalább is megközelíti a trianoni átlagszámok szintjét; sőt az egyházi szolgálatban intellektuális munkát végző egyéneké azzal kb. teljesen azonos. Annál minimálisabb az egyéb igazságügyi személyzet (bírák, bírósági tisztviselők stb.) népességi hányadosa. A népösszeírás óta azonban tudvalevően e tekintetben is helyreállt már a normális állapot.

Gazdaságdemográfiai adatok. A lakosság társadalmi életjelenségeibe a legmélyebbre hatolóan talán a foglalkozásnak a népességi ismérvekkel való kombinációja nyújt bepillantást. Ezért a felvidéki népösszeírási közlemény idevágó adattömegének seregszemléje sem felesleges feladat. *Nem és foglalkozás összefüggéseiről* adatelemzésünk során már esett szó. A két nem gazdasági tevékenysége természetesen nemcsak a foglalkozási viszony és a főcsoportok szerint jelez szembeötlő különbségeket, hanem kisebb kereseti ágakon belül is. Agrár téren pl. a segítőcsaládtagok közt van aránylag a legtöbb nő; számuk itt több mint 35.000, vagyis nem sokkal kevesebb, mint a férfiaké (45.000); a kereső gazdasági cselédek sorából viszont csaknem teljesen hiányzik a női nem. Felvidéki adataink tanuskodása szerint a vas- és acélgyártás, cipész- és csizmadia-, kovács-, építő- és hentesipar ellenben kifejezetten vagy túlnyomóan férfiakat foglalkoztató iparágak számít. A segédszemélyzet, sőt az önállók adatai szerint is a gyengébb nem dominál — egészen érthetően — a női divatárúkesztés, a mosás és vasalás és a varrás csoportjaiban s igen jelentős az aránya a szabóipar, a szállodai- és vendéglősipar és végül a dohánygyártás körében. Még inkább hivatásukhoz illő munkakört töltenek be a nők a tanügy (tanítónők) és a közegészségügy (ápolónők) igen szép működési területén. A két nem elütő hivatási érdekelttségéről a példának ezt a sorát a népösszeírási közlemény tábláiban rendelkezésre álló adatanyag alapján még könnyűszerrel folytathatnók.¹⁾

Foglalkozás és életkor egybevetése szintén számos olyan eltérést helyez reflektorfénybe, mely az egyes kereseti ágak természetével szerves kapcsolatban alakul ki. Ez a népösszeírási közleményből foglalkozási csoportonként szintén kiszámítható részletadatokat idézése nélkül egyedül abból

¹⁾ V. ö. erről a kérdéstről a népösszeírási kötetnek több táblázatát (kivált a 14. és 23. összefoglaló táblát).

Korcsoport	Kereső			Eltartott		
	férfiak	nők	férfiak és nők	férfiak	nők	férfiak és nők
a) Szám szerint						
6 évnél fiatalabb	—	—	—	57.050	55.580	112.630
6—14	5.364	2.805	8.169	90.169	90.849	181.018
15—19	44.304	30.805	75.109	10.851	23.558	34.409
20—39	156.953	44.562	201.515	4.854	115.057	119.911
40—59	93.890	26.458	120.348	1.675	80.502	82.177
60—64	15.030	5.103	20.133	770	12.957	13.727
65—69	11.981	4.063	16.044	1.573	11.109	12.682
70 évnél idősebb	13.354	5.246	18.600	6.807	18.122	24.929
Összesen	340.876	119.042	459.918	173.749	407.734	581.483
b) Százalékban						
6 évnél idősebb	—	—	—	32·8	13·6	19·4
6—14	1·6	2·4	1·8	51·9	22·3	31·1
15—19	13·0	25·9	16·3	6·3	5·8	5·9
20—39	46·1	37·4	43·8	2·8	28·2	20·6
40—59	27·5	22·2	26·2	1·0	19·8	14·1
60—64	4·4	4·3	4·4	0·4	3·2	2·4
65—69	3·5	3·4	3·5	0·9	2·7	2·2
70 évnél idősebb	3·9	4·4	4·0	3·9	4·4	4·3
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

is élesen kiütözik, hogy a keresők és az eltartottak nagy kategóriájának életkorösszetétele mennyire elütő. Különösen a két nem megoszlási hányadosai jellemzik jól ezeket a foglalkozási alkatkülönbségeket, míg az abszolút számok tanulmányozásának már munkapiaci szempontokból is lehet haszna és értéke.

Ugyancsak jelentős különbségeket tár fel a keresőknek és az eltartottaknak tagolása a családi állapot szerint; mégpedig nyilvánvalóan a kortényező, a két nem munkarejének különböző fokú igénybevétele s általános szociális rúgók és társadalmi hatóerők következtében.

Az ebben az összeállításban jelentkező gazdaság-népesedési különbségek ismerete egy olyan társadalmi, gazdaság- és nemzetpolitikai program kidolgozásánál és meg-

Családi állapot

	A z e g é s z				A 15 évnél idősebb			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	férfi	női	férfi	női	férfi	női	férfi	női
	n é p e s s é g % - á b a n							
Nőtlen, hajadon	34·2	54·0	93·8	45·3	33·2	52·9	59·4	14·6
Házias	62·4	21·7	3·6	47·8	63·4	22·2	23·5	74·6
Özvegy	3·1	23·0	2·6	6·7	3·1	23·5	16·9	10·5
Törvényesen elvált	0·3	1·3	0·0	0·2	0·3	1·4	0·2	0·3
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
A megfelelő kategóriába tartozó népesség szám szerint	340.876	119.042	173.749	407.734	335.512	116.237	26.530	261.305

oldásánál, mely a legteljesebb mértékben népességpolitikai beállítású, tehát manapság egyedül jogosult, az iránytű szerepét játszhatja. Hasonló szerep vár más vonatkozásban a 9. sz. táblára is, mely azt tárja fel, hogy a nagyobb *vallásfelekezetek népessége és a magyarság hogyan részese-dik* 1. a foglalkozási főcsoportokból, 2. a keresők és eltartottak táborából, 3. az egyes társadalmi rétegekből, 4. a fontosabb foglalkozási főkategóriák és a foglalkozási viszony kombinációja szerint elkülönített népcsoportokból, végül 5. egyes kiragadott foglalkozási alcsoportokból. Táblázatunk erről a tág témáról nem nyújt kimerítő rajzot, mert csak a gyors orientálódás céljait kívánja szolgálni;¹⁾ egyébként a tábla beosztásában a lehetőség határain belül pontosan simul a trianoni Magyarországról ugyancsak a Szemle hasábjain²⁾ bemutatott foglalkozási-vallási összeállításához.

¹⁾ A további adatok a népösszeírási kötet 22. és 23. összefoglaló táblázatában közöltettek.

²⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 387—388. l.

Sok hozzátenni valónk a 9. sz. táblához nincs. Könnyen leolvasható tanulságai kiegészítésére külön is említést érdemel azonban, hogy *száz keresőre* nemcsak a jól szaporodó római katolikusoknál jut az átlagnál nagyobb számú eltartott, hanem a zsidóság körében is. Ott a foglalkozás természetével karöltve inkább a szegénység és igénytelenség, míg itt — a keleti zsidóságtól eltekintve — többnyire a jobbmód és a kedvezőbb társadalmi s foglalkozási elhelyezkedés az előidézője ennek a tünetnek. Ma, a második zsidótörvény életbelépésének előestjén a bécsi döntéskor Magyarországhoz került *zsidó néptömeg foglalkozási jellemvonásainak részletesebb tanulmányozása* sem egészen hiábavaló feladat. Tagadhatatlan, hogy az ország nyugati sarkától messze keletre átnyúló területcsíkon a zsidóság népességi arculata nem oly egyöntetűen „jóléti jellegű“, mint a trianoni ország részen, hiszen a zsidóknak a k. m. n. napszamosok sorából csak parányi (mindössze 1·4%-os) trianoni részesedése a Fel-

9. Foglalkozás a nemekkel, vallással és anyanyelvvel egybevetve 1938-ban.

Les professions combinées avec le sexe, la confession et la langue maternelle en 1938.

Foglalkozás Professions	Polgári népesség Population civile au total	Ebből — Dont					%
		nő — femmes	róm. kat. cath. rom.	ref. — calvinistes	izr. — israélites	magy. anyanyelvű Hongrois par langue matern.	
a) Foglalkozási főcsoportok szerint (kereső és eltartott együtt) : Suivant les catégories de professions (total des personnes actives et passives) :							
Östermelés — Production du sol.	609.150	49.8	64.4	24.2	9.6	84.5	
Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	6.365	48.0	75.5	6.3	0.3	79.7	
Ipar — Industrie	185.108	47.2	63.3	12.3	13.3	86.3	
Kereskedelem — Commerce	54.823	48.7	29.1	4.9	60.7	90.4	
Hitel — Crédit ¹⁾	3.162	48.1	46.4	8.2	33.7	89.2	
Közlekedés — Transports	39.294	49.0	66.9	12.8	6.2	73.8	
Közszolgálat és szabadfoglalkozások - Serv. publ. et prof. libérales	42.989	51.6	53.1	13.5	17.1	85.6	
Véderő stb. - Défense nationale, etc.	197	61.9	70.0	19.3	1.0	85.8	
Napszámosok k. m. n. — Journaliers s. a. i.	24.566	51.6	62.2	12.9	7.3	79.1	
Nyugdíjasok stb., tőkepénzesek stb. Retraités, rentiers, etc.	35.376	62.8	64.6	12.8	8.9	83.4	
Házi cselédek — Domestiques	15.519	92.1	68.4	11.8	3.6	72.7	
Egyéb és ismeretlen foglalkozások Professions autres et inconnues	24.902	56.5	75.9	7.6	6.1	83.2	
Összesen — Total	1.041.401	50.6	62.3	18.8	7.8	84.4	
b) Keresők és eltartottak szerint: Suivant les personnes actives et passives :							
Kereső — Personnes actives	459.918	25.9	61.9	19.8	7.2	84.8	
Eltartott — Personnes passives	581.483	70.1	62.6	18.0	8.4	84.1	
c) Foglalkozási viszony szerint (csak kereső) : Suivant la situation professionnelle (seulement les personnes actives) :							
Önálló — Indépendants	170.094	18.0	57.9	22.3	9.6	86.5	
Segítő családtag — Membres aidants de la famille	83.661	44.1	57.3	28.0	9.0	80.4	
Tisztviselő — Employés	20.334	27.5	53.2	11.5	20.7	87.7	
Segédszemélyzet — Personnel auxiliaire	185.829	24.7	68.6	14.6	6.3	84.9	
Összesen — Total	459.918	25.9	61.9	19.8	7.2	84.8	
d) Fontosabb foglalkozási főcsoportok foglalkozási viszony szerinti kombinációjában (csak kereső) : Combinaison des grandes catégories importantes avec la situation professionnelle (seulement les personnes actives) :							
A) Önálló: — Indépendants :							
Östermelés — Production du sol	109.641	13.9	60.0	28.5	1.2	85.8	
Ipar — Industrie	25.114	16.2	57.3	14.2	18.5	88.9	
Kereskedelem — Commerce	10.811	18.2	23.5	4.5	67.4	90.9	
Hitel — Crédit	18	11.1	38.9	—	55.5	100.0	
Közlekedés — Transports	1.355	3.1	43.8	9.7	35.0	87.0	
Közszolgálat és szabadfoglalkozások - Serv. publ. et prof. libérales	1.852	25.9	35.2	7.5	46.6	89.7	
B) Tisztviselő: — Employés :							
Östermelés	576	1.4	57.8	9.9	21.7	85.4	
Ipar	1.877	19.4	43.4	5.8	39.8	86.1	
Kereskedelem	2.943	20.2	38.5	6.4	47.6	89.7	
Hitel	1.217	17.3	44.9	7.6	35.6	89.1	
Közlekedés	1.743	27.0	68.6	11.6	2.8	86.8	
Közszolgálat és szabadfoglalk.	11.846	33.0	56.7	14.1	12.1	87.5	
C) Segédszemélyzet — Personnel auxiliaire :							
Östermelés	164.016	32.6	36.6	9.0	0.2	43.8	
Ipar	51.749	13.7	66.2	11.7	9.8	85.2	
Kereskedelem	9.283	20.0	39.5	6.9	46.6	90.4	
Hitel	183	12.0	60.1	15.3	6.0	83.1	
Közlekedés	9.312	1.9	70.6	13.5	2.2	73.6	
Közszolgálat és szabadfoglalk.	5.797	25.7	64.0	14.3	6.1	80.3	
e) Néhány kiragadott foglalkozási alcsoport szerint (csak kereső) : Suivant quelques groupes de professions (seulement les personnes actives) :							
A) Az östermelésből: - Prod. du sol :							
Birtokos Propriétaires							
(100 k. h. felül — plus de 100 arp. cad.	586	21.8	42.2	20.3	25.1	91.8	
20—100 k. hold — arp. cad.	9.377	9.8	51.7	34.2	2.7	85.3	
5—20 — — — — —	37.737	12.2	56.1	32.2	0.8	84.6	
5 k. h. alul — moins de 5 arp. c.	54.608	16.9	63.6	25.8	0.6	85.7	
együtt — ensemble	102.308	14.5	59.6	28.9	1.0	85.3	
B) Birtokosok — Propriétaires :							
(100 k. h. felül — plus de 100 arp. cad.	586	21.8	42.2	20.3	25.1	91.8	
20—100 k. hold — arp. cad.	9.377	9.8	51.7	34.2	2.7	85.3	
5—20 — — — — —	37.737	12.2	56.1	32.2	0.8	84.6	
5 k. h. alul — moins de 5 arp. c.	54.608	16.9	63.6	25.8	0.6	85.7	
együtt — ensemble	102.308	14.5	59.6	28.9	1.0	85.3	

1) A közzérkezési vállalatok személyzete nem a kereskedelembe, hanem a hiteiben foglaltatik. — Le personnel des entrepôts figure dans la catégorie du crédit, et non dans celle du commerce.

földön 7·3%-ra nő. Ennek ellenére nem közbős az a tény, hogy a csonka-rész *kereskedelmében* elfoglalt 42·9%-os arányszámmal szemben *ez a hányados az északi végeken 60·7%-ra ugrik!* A nagyobb tőkeerőt is figyelembevéve kétségtelen tehát, hogy a felvidéki kereskedelem túlságosan nagy részben volt zsidókézből 1938 december közepén. Az izraelita népcsoport foglalkozási struktúrájának a zsidóság multjával s városlakó természetével is kapcsolatos sajátos, egyedülálló voltát még a *keresztény és zsidó vallású lakosság nagyobb hivatáskörök* szerint való megoszlása is jól láttatja:

Foglalkozási főcsoport	A keresztény ¹⁾	A zsidó	A keresztény ¹⁾	A zsidó
	vallású lakosság			
	szám szerint		%-ban	
Östermelés	603.295	5.855	62·9	7·2
Bányászat és kohászat	6.346	19	0·7	0·0
Ipar	160.418	24.690	16·7	30·2
Kereskedelem ²⁾	21.525	33.298	2·3	40·7
Hitel ²⁾	2.095	1.067	0·2	1·3
Közlekedés	36.868	2.426	3·8	3·0
Bányászat, ipar és forgalom együtt	227.252	61.500	23·7	75·2
Közszolgálat és szabadfoglalkozások	35.590	7.349	3·7	9·0
Véderő	195	2	0·0	0·0
Napszámos k. m. n	22.768	1.798	2·4	2·2
Nyugdíjas, tőkepénzes stb.	32.240	3.136	3·3	3·8
Házi cseléd	14.958	561	1·6	0·7
Egyéb és ismeretlen fogl.	23.383	1.519	2·4	1·9
Összesen	959.681	81.720	100·0	100·0

¹⁾ A felekezetenkívüliekkel stb. együtt.

²⁾ A közraktári vállalatok személyzete nem a kereskedelemben, hanem a hitelbe foglaltatik.

Különösen jellemző, hogy míg az összes népességből 58·5, a keresztény lakosságból meg éppenséggel 62·9% mint mezőgazda kapcsolódott bele a nemzeti termelés folyamatába, a zsidóságnál az agráriusok hányadosa mindössze 7·2%.¹⁾ Magyarország gazdasági és társadalmi szerkezetének még nagyobb deformálódására mutat, hogy a csonka-területhez hasonlóan az *önálló kereskedőknek 67·4%-a volt zsidó a hazatért északi övezeten.*²⁾ Sőt további tallóztatásokból kitűnően a *felvidéki zsidóságnak* a gazdasági cselédek sorában egészen töredékes (0·4%-os) hányadosa nem is egy hiva-

¹⁾ Természetesen az östermelés nagy ágazatán belül is egészen más a zsidóság foglalkozási tagozódása, mint a keresztényeké.

²⁾ Pontos adatok hiányában is kétségtelen, hogy Kárpátalján a megfelelő arány még magasabb, mint a bécsi döntés nyomán visszaszerzett területeken.

táskörben kirívóan magasra nő; így pl. a 100 kat. holdon felüli birtokosoknál (25·1%), az ugyancsak 100 kat. holdnál nagyobb birtokon gazdálkodó bérlőknél — a zsidó vagyon- és földszerzés e legtipikusabb közbenső állomásában egyenesen kiáltó: 57·4% az izraeliták arányszáma —, azután többek közt az ügyvédekénél (56·1%), az ügyvédjelöltekénél (67·9%), az orvosoknál (55·9%), a gyógyszerértulajdonosoknál (45·0%), a gyógyszerész-segédékénél (55·5%) és a magánmérnököknél (39·0%) is. Idevéve a zsidó kereskedők és iparosok magas hányadosait (67·4 és 18·5%), valamint a magántisztviselőket (az östermelésben 21·7, az iparban 39·8, a hitelélet terén 35·6, a kereskedelemben 47·6%-ra rúgott az izraeliták gyakorisága a tisztviselőkategóriában) és végül a kereskedősegédékét s a velük egy tételben foglalt egyéb kereskedelmi segédszemélyzetét (46·6%), vitathatlan tényként szegezhetjük le, hogy a megújhodott lelkületű és a szükséges törvényes alapra is immár támaszkodni tudó keresztény magyarságra a Felföldön egész értelmiségi munkakörök meghódításának s még több gazdasági pozíció visszaszerzésének szép, de áldozatos, dolgos feladata háramlik, mint a megcsontított Magyarországon.

*

Minden népszámlálás az emberi életviszonyok megismeréséhez okvetlenül szükséges, megjavításához pedig egyenesen nélkülözhetetlen adatoknak valóságos kincseskamrája. Ridegnek és száraznak látszó, de valójában élethű és sokszor igen izgalmas adatmegállapításainak s tanulságainak felfelvilágító fényénél az államigazgatás, a gyakorlati élet és a tudomány a nemzeti problémák megoldásához vezető ösvényeket jobban ismerheti fel és biztosabban járhatja, mint a sötétbe ugrás útján, vagy a kísérletezés, tapogatódzás módszereivel.

A bécsi döntés alapján visszacsatolt területen 1938 decemberében végrehajtott népszámlálás több mint egymillió — a magyar haza ölelő karjaiba éppen csak hogy visszaérkezett — nemzettestvér életkérdéseit és körülményeit némileg ugyan ideiglenesen mondható létfenntartási keretek közt, de a legnagyobb gonddal és a legapróbb részletekig hatolóan rögzítette meg. Az imént csak *nagy vonalakban feltárt sokszínű eredményeinek* értéket és jelentőséget az egyetemes magyar probléma megoldása s a napjainkban már közel tizenegymillió népünk életsorsának irányítása szempontjából ez kölcsönöz.

Thirring Lajos dr.

A földbirtokviszonyok a Felvidék visszacsatolt részén.¹⁾

Les conditions des propriétés foncières dans la zone nord réincorporée.¹⁾

Résumé. A l'occasion du recensement, opéré à la fin de 1938 dans la zone septentrionale recouvrée, les questionnaires individuels s'étendaient aussi à la propriété foncière. Il y avait cependant impossibilité de contrôler les déclarations sur la base des feuilles du cadastre, fournies par les levés, ou d'autres documents authentiques, car, en Tchéco-Slovaquie, ce n'étaient pas les autorités communales ou municipales qui conservaient ces feuilles, mais les bureaux cantonaux du génie rural, et les autorités administratives ne disposaient pas de registres relatifs à la propriété foncière. Aussi les renseignements recueillis sont-ils classés par communes seulement.

Sur le territoire revenu à la Hongrie, on a enregistré à la fin de l'année dernière 232.709 propriétés foncières. Ce chiffre comprend aussi bien les tout petits biens immobiliers mesurant quelques toises carrées que les domaines couvrant plus de mille arpents. Les propriétés naines y figurent avec 69·2%, les petites propriétés avec 30·0%, les moyennes propriétés avec 0·81%, les grandes propriétés avec 0·06%. La superficie totale des biens agricoles se chiffre par 2,072.516 arpents cadastraux dont 13·6% reviennent aux propriétés naines, 49·0% aux petites propriétés, 24·9% aux moyennes propriétés et 12·5% aux grandes propriétés. La comparaison avec les statistiques de la mère-patrie montre que les propriétés naines et moyennes ont une part plus importante, les petites propriétés une part quelque peu moindre, et les grandes propriétés une part nettement inférieure en Haute-Hongrie que sur le territoire laissé à la Hongrie par le traité de Trianon. A tout bien prendre, la réforme agraire tchéco-slovaque n'a pas trop entamé les moyennes propriétés, et elle a laissé subsister 259.514 arpents de grande propriété. Il semble que ses exécuteurs ont vu que, dans certains cas (domaines forestiers, pâturages des copossessions, domaines d'utilité publique, exploitations modèles, stations pour la sélection des plantes, etc.) l'exploitation d'une propriété grande ou moyenne présente des avantages.

Sur la superficie totale des propriétés foncières, 24·0% représentent les terres appartenant à des personnes morales, et assujetties à des restrictions d'aliénation. Quant à l'ensemble des propriétés frappées de telles restrictions, la part des copossessions et des terres des anciens corvéables s'élève à 30·0%. L'Église catholique romaine possède 21·3% des biens fonciers appartenant aux personnes morales. Dans la catégorie des propriétés assujetties à des restrictions d'aliénation, les biens communaux, municipaux ou départementaux constituent 19·0%, les biens de

l'État 12·8%; les terres appartenant aux sociétés anonymes, groupements, associations, etc. figurent avec la proportion de 10·8% dans la superficie totale des biens des personnes morales, et les terres sur lesquelles on a d'autres titres de propriété avec 6·1%.

Voici la répartition des terres de culture de la région recouvrée: champs arables 58·3%, forêts 16·6%, autres 25·1%. Le retour de cette région se traduit par une répartition plus harmonieuse des cultures sur l'ensemble du territoire national: le pourcentage trop élevé des champs arables a baissé un peu, et celui des forêts qui avait été trop bas, a augmenté. Dans la zone libérée de la Haute-Hongrie, les propriétés foncières librement aliénables comprennent 67·8% de champs arables, 10·4% de forêts; au contraire, les propriétés dont la liberté d'aliénation est restreinte se composent de 28·6% de champs arables et de 36·1% de forêts. Il y a là une conséquence naturelle du fait que les particuliers vivant d'agriculture exploitent leurs domaines de préférence en terres arables, et que, d'un autre côté, une partie respectable des forêts se trouve entre les mains de l'État et des copossessions.

Le recensement exécuté en décembre s'est enquis aussi des résultats de la réforme agraire tchéco-slovaque. Comme les autorités administratives communales n'avaient aucun registre officiel des expropriations et attributions effectuées au cours de la réforme agraire, et que, de plus, un certain nombre de bénéficiaires ont quitté leur lot avant le recensement, la documentation recueillie est forcément incomplète. Suivant les informations publiées par l'Office agraire tchéco-slovaque, la réforme agraire a mobilisé en Tchéco-Slovaquie plus de 200.000 arpents cadastraux, soit plus de 10% de la superficie. Dans la Hongrie d'avant l'arbitrage de Vienne, la réforme agraire a comporté le lotissement de 985.000 arpents, soit 6·1% de la superficie. Donc la Tchéco-Slovaquie a fait, à ce point de vue, une oeuvre plus radicale que la Hongrie.

*

A bécsi döntés alapján visszacsatolt felvidéki terület birtokviszonyai az anyaországi birtokmegosztástól többé-kevésbé eltérnek. A különbséget előidéző tényezők között elsősorban a cseh-szlovák földbirtokreform érdemel említést. De a birtokmegosztás arculata a Felvidék visszacsatolt részén épenúgy, mint az anyaországban az idők folyamán a természetes birtokelaprózódás folyamata (öröklés, hagyomány, vétel, árverés, csere stb.) következtében is módosult némileg.

Ezért és a birtokpolitikai kérdések időszerűsége következtében szükségessé vált, hogy a visszacsatolt északi terület birtok-

¹⁾ A községek szerint részletezett adatokat a Magyar Statisztikai Közlemények új sorozatának 108. („Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás“) kötete tartalmazza. — Les chiffres indiqués par communes sont dans le 108e volume de la nouvelle série des Publications Statistiques Hongroises: „Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás“.

viszonyai felől mihamarabb megbízható adatok álljanak rendelkezésre. Mindezeknél az okoknál fogva a Központi Statisztikai Hivatal az 1938 december 15-i népösszeírással kapcsolatban a földbirtokok legfontosabb adatait is begyűjtötte.

A trianoni terület községeiben és városaiban a pontos tulajdoni és területi adatok a közigazgatási hatóságoknál elhelyezett kataszteri birtokívekben rendelkezésre állanak. Ezekből a pontos nyilvántartásokból a birtokviszonyok akár valamely kisebb területre nézve, akár pedig az egész országra vonatkozóan mindenkor a kívánalmaknak megfelelő részletezéssel megállapíthatók. Az anyaországban a kataszteri birtokívek és a földtulajdonosok bevallása alapján készült el 1935-ben a részletes földbirtokstatisztika. Cseh-Szlovákiában a kataszteri birtokíveket nem a községi és a városi hatóságok, hanem a járási mérnöki hivatalok kezelték s a közigazgatási hatóságoknak semmiféle birtoknyilvántartás nem állott rendelkezésükre. A múlt évvégi összeírás idején a visszacsatolt területen székelő járási mérnöki hivatalok nagy részében a birtokívek teljes rendezetlenségben találtak. Másutt pedig azokat az elvonuló cseh-szlovák polgári, vagy katonai hatóságok magukkal vitték. A községek egy részének illetékes járási mérnöki hivatala a megállapított határvonalon kívül feküdt, ezeknek a birtokívei sem voltak az összeírás idejéig beszerezhetők, sőt jórésztben még most is hiányoznak.¹⁾

Ezért a birtokösszeírást a múlt év végén nem lehetett a kataszteri birtokívek alapján foganatosítani, hanem az kizárólag a földtulajdonosok bevallására támaszkodva került végrehajtásra. A bevalláson alapuló területi adatok azonban közismerten nem olyan pontosak, mint a felmérés alapján négyszögölnyi pontossággal készített területi nyilvántartásokból összeállított, illetőleg azok alapján ellenőrzött adatok. A birtokíveknek s általában a birtoknyilvántartásoknak hiánya, illetőleg hozzáférhetetlensége miatt és mert sok esetben a helyi viszonyokat csak kevéssé ismerő új ember állott az összeírás idején a községi közigazgatás élén, a birtokösszeírás nagy nehézséggel járt s különösen a jogi személyek, a távollevők (elmenekült telepések stb.), továbbá a nem helyben lakó földbirtokosok birtokaira vonatkozó adatoknak a begyűjtése ütközött

akadályokba. Az ilyen birtokok adatainak begyűjtésénél meg kellett elégedni a helyi viszonyokkal ismerős községi előljáróknak, esetleg rokonoknak, szomszédoknak becslészerű bemondásával. Ezért a teljességnek és a pontosságnak azt a mértékét, amely a tulajdoni és a területi nyilvántartásokkal ellenőrzött birtokstatisztikai adatoktól megköve-
telhető, a begyűjtött felvidéki birtokstatisztikai anyag nem érthette el.

Az összeírt statisztikai adatok felülvizsgálata után a jogi személyek birtokaira és a határmenti községek területének kiterjedésére vonatkozó adatok lehető pontos megállapítása érdekében a Központi Statisztikai Hivatal külön adatgyűjtést indított meg. Ennek keretében főleg a közigazgatási hatóságok szolgáltatott adatokat.

A felülvizsgálat befejeztével az egyes községek összesített adatait a község területéről és annak művelési ág szerinti megoszlásáról más forrásokban rendelkezésre álló adatokkal a Hivatal egybevetette. A mutatkozó, sokszor elég jelentős hiányokat, utólagos levelezés és helyszíni kiküldetés útján kellett kiküszöbölni. Ezenkívül a birtokösszeírás adatai az 50 kat. holdnál nagyobb földbirtokokat illetően a múlt évi november hó második felében begyűjtött, továbbá a békekötés előtti időből származó birtoknyilvántartási adatokkal, valamint a folyó évben végrehajtott más mezőgazdasági adatgyűjtés eredményeivel is ellenőriztettek.

Ilyen módon a Központi Statisztikai Hivatal a felvidéki összeírás birtokstatisztikai anyagát a lehetőségig teljessé tette. A legutolsó időből származó hivatalos birtoknyilvántartásokkal való egybevetés lehetőségének hiánya miatt azonban az 1935. évi anyaországi adatgyűjtés anyagának feldolgozásához hasonló részletes feldolgozásra az adatok nem voltak alkalmasak. Ezért azok csupán községek szerinti részletezésben, a különféle jogcímű korlátolt forgalmú földbirtokok kiemelésével kerültek feldolgozásra és közlésre. A következőkben ezeknek az adatoknak alapján igyekezünk a Felvidék visszacsatolt részének birtokviszonyait megvilágítani.

A földbirtokok száma.

A földbirtokok számbavételénél az ugyanannak a földtulajdonosnak egy község határában fekvő összes földbirtokát vettük birtokegységnek. Az egyenes ágon

¹⁾ Kiadatásukért a tárgyalások folyamatban vannak.

fel- s lemenő családtagoknak, valamint a feleségnek ugyanegy községben elterülő, közösen kezelt valamennyi birtoka szintén egy földbirtoknak számított.

A községenként történt összeírás következtében az egyes földbirtokosok az adatgyűjtés anyagában általában annyiszor szerepelnek, ahány község határában földbirtokkal rendelkeznek.¹⁾

A cseh-szlovák földbirtokreform végrehajtása alkalmával sokszor előfordult, hogy egyes igénylők nem lakóhelyükön, ahol esetleg házuk s némi földjük már volt, hanem valamelyik szomszédos községben jutottak földhöz. Ezenkívül a földbirtokosok öröklés, hagyomány és vásárlás útján általában elég gyakran jutnak olyan birtokhoz, amelyet községhatár választ el eddigi birtokaiktól. Ezekből elég gyakori az olyan eset, mikor a földbirtokosoknak több község határában is vannak birtokaik (részbirtokaik) s így az összeírás adataiban többször szerepelnek. Ennélfogva a földbirtokoknak a községenként megállapított száma a valóságosnál valamivel nagyobb, így teljesen pontos képet a szóbanlevő terület birtoklétszámáról nem ad. A község birtokviszonyainak alakulása felől ellenben az adatok megfelelően tájékoztatnak.²⁾

A visszacsatolt északi területen a mult

¹⁾ A földtulajdonos lakóhelyén kiállított számlától ugyan az összes földtulajdonost is ki kellett mutatni, de azokban az esetekben, amikor a földtulajdonosnak lakóhelyén kívül más községekben is volt földbirtoka, a birtok fekvése szerint illetékes községben — az ott fekvő területről — külön statisztikai lapon is be kellett számolni. Ugyanilyen külön lapot kellett kiállítani a nem helybenlakó és a távollevő egyének, valamint a jogi személyek földbirtokáról is. Tekintve, hogy a népszámlálás minden birtokost csak egyszer, a lakóhelyén vett számba, a földbirtokstatisztikai adatokban pedig a birtokosok annyiszor szerepelnek, ahány község határában földbirtokuk van, a földbirtokok száma nagyobb, mint a földbirtokosok száma. A különbséget növelik a jogi személyek tulajdonában álló földbirtokok is, amelyek a népszámlálási adatokban természetesen nem szerepelhetnek.

²⁾ A trianoni Magyarországon 1935-ben végrehajtott általános mezőgazdasági összeírás birtokstatisztikai adatai szerint községi viszonylatban a földbirtokok száma összesen 1,898.267 volt; az ugyanazon földtulajdonos tulajdonában álló, de különböző községek határában fekvő birtokok adatainak összevonása után megállapított birtoklétszám összesen 1,634.407. Vagyis a birtokok száma országos viszonylatban 13·9%-kal kevesebb a községi viszonylatban megállapított számnál. A birtokok valóságos száma a Felvidék visszacsatolt részén valószínűleg hasonló arányban tér el a községi viszonylatban kimutatott birtoklétszámtól.

év végén községi viszonylatban összesen 232.709 földbirtokot írtak össze. (L. az 1. sz. kimutatást.) Ebben a birtoklétszámban a szorosabb értelemben földbirtoknak alig nevezhető, csak néhány négyszögölnyi töredékbirtokok is éppen úgy bennfoglaltatnak, mint az 1.000 kat. holdat meghaladó terjedelmű nagybirtokok.

A legteljettebb birtoknagyságcsoporthoz az 1—5 kat. holdas, szántófölddel rendelkező birtokok kategóriája. Az ide tartozó földbirtokok (84.744) az egész birtoklétszámnak 36·42%-át adják. A másik legnépesebb birtoknagyságcsoporthoz a szintén szántóföldet magában foglaló, 1 kat. holdnál kisebb birtokok kategóriája. Az ilyen nagyságú földbirtokok (40.298) az összes birtokoknak 17·32%-át teszik. A törpebirtokok csoportjai közül elég jelentős még a jobbára csupán házas belsőségből álló s tulajdonképpen földbirtoknak alig nevezhető, szántóföld nélküli 1 kat. holdnál kisebb morzsabirtokok (telek, házas belsőség stb.) száma (32.885), amelyek a birtoklétszámból 14·13%-ot foglalnak el. Egészen kicsi (2.975) a szántófölddel nem rendelkező 1—5 kat. holdas földbirtokok csoportja. Arányuk mindössze 1·28%-os.

Elég népes még a 10—20 kat. holdas földbirtokok kategóriája (21.537); a birtoklétszámból ezek 9·25, a 20—50 kat. holdas birtokok (10.213) pedig már csak 4·39%-kal részesednek. A nagyobb kisbirtokok közül az 50—100 kat. holdasok (2.027) mindössze 0·87%-kal szerepelnek. Községi viszonylatban 100—1.000 kat. holdas birtokot összesen 1.889-et, 1.000 holdnál nagyobbakat pedig 128-at talált az összeírás. A közép- és nagybirtokok száma együttvéve tehát majdnem ugyanannyi, mint az 50—100 kat. holdas birtokoké.

Az 1935. évi községek szerint megállapított anyaországi adatokkal való egybevetésből kitűnik, hogy a megélhetést egyáltalán nem nyújtó, vagy pedig csak egészen minimális életszínvonalat biztosító törpebirtokok csoportja a Felvidék visszacsatolt területén általában kevésbé sűrű, mint a trianoni határok között. A birtokállományuk ugyanis amott 69·2, a trianoni területen ellenben 75·9%-a törpebirtokból áll. Ezzel szemben az 5—100 kat. hold terjedelmű kisbirtokokból a visszacsatolt területen aránylag jóval több van, mint az anyaországban, mert az ilyen nagyságú birtokok a birtoklétszámból amott 30·0, emitt pedig csak 23·4%-kal részesednek.

2. A korlátolt forgalmú földbirtokok törvényhatóságok szerint.

Propriétés à mutation limitée, par comitat et ville autonome.

A birtokok jellege — Catégories de propriétés	Comitat de Abauj-Torna vármegye	Kassa tjv. ville autonome	C o m i t a t s d e										Össze- sen Total
			Bars és Hont k. e. e.	Bereg és Ugocsa k. e. e.	Esztergom	Gömör és Kishont	Komárom	Nógrád	Nyitra és Pozsony k. e. e.	Ung	Zemplén		
v á r m e g y e													
a) A földbirtokok száma — Nombre des propriétés f.													
Kincstári földbirtokok — de l'Etat	37	—	23	93	3	46	25	12	34	39	9	321	
Községi, városi, törvényhatósági földbirt. — communales, municipales, de comitats	71	3	121	137	28	129	129	58	104	62	37	879	
Köz- és magánalapítványi földbirt. — de fondations publ. ou privées	5	1	25	7	—	5	29	2	40	7	3	124	
Római katolikus egyházi és iskolai földbirt. cath. r.	100	10	201	39	61	112	189	95	145	34	37	1.023	
Görög katolikus egyházi és iskolai földbirt. gréco-cathol.	9	—	—	52	—	—	1	2	1	45	14	124	
Református egyházi és iskolai földbirt. calvinistes	34	1	58	106	7	94	56	5	23	51	36	471	
Ágostai hitvallású evangélikus egyházi és iskolai földbirtokok — luthér.	1	1	6	3	1	28	5	8	5	2	1	61	
Görögkeleti egyházi és iskolai földbirt. gréco-orient.	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	3	
Izraelita hitközségi és iskolai földbirt. — consistoriales et scol. israélites	6	1	7	35	1	4	12	1	21	19	7	114	
Állami iskolai, községi iskolai, társulati és magániskolai földbirtokok — d'Ecoles appartenant à l'Etat, à des communes, associations ou à des particuliers	6	1	5	16	4	12	18	1	7	5	3	78	
Hitelintézeti földbirtokok - d'établissements de crédit	12	2	6	45	—	25	25	5	28	24	1	173	
Egyéb részvénytársasági, egyesületi, társulati, stb. földbirtokok — d'autres sociétés par actions ou d'autres associations	14	15	23	137	4	36	79	18	106	54	7	493	
Összes korlátolt forgalmú földbirtok Ensemble des propriétés f. à mutation limitée	418	38	603	751	140	719	717	276	566	424	209	4.861	
b) A földbirtokok területe kat. hold — Superficie des propriétés f., en arp. c.													
Kincstári földbirtokok — de l'Etat	23.686	—	2.939	2.907	1.039	18.791	7.114	2.314	2.838	1.033	1.282	63.943	
Községi, városi, törvényhatósági földbirt. — communales, municipales, de comitat	8.939	9.180	6.289	22.166	1.753	18.890	9.737	3.872	6.682	6.442	713	94.663	
Köz- és magánalapítványi földbirt. — de fondations publ. ou privées	753	33	548	147	—	146	347	6	4.107	17	171	6.275	
Római katolikus egyházi és iskolai földbirt. cath. r.	15.439	307	15.473	494	16.102	5.687	30.805	1.591	13.268	551	6.212	105.929	
Görög katolikus egyházi és iskolai földbirt. gréco-cathol.	131	—	—	1.148	—	—	1	87	1	873	282	2.523	
Református egyházi és iskolai földbirt. calvinistes	846	5	1.165	3.029	190	2.336	1.393	839	431	1.489	1.077	12.800	
Ágostai hitvallású evangélikus egyházi és iskolai földbirtokok — luthér.	1	3	124	36	24	625	49	70	69	2	17	1.020	
Görögkeleti egyházi és iskolai földbirt. gréco-orient.	—	—	—	17	—	—	—	—	—	1	—	18	
Izraelita hitközségi és iskolai földbirt. — consistoriales et scol. israélites	6	9	7	32	12	4	18	1	835	21	9	954	
Állami iskolai, községi iskolai, társulati és magániskolai földbirtokok — d'Ecoles appartenant à l'Etat, à des communes, associations ou à des particuliers	9	315	6	195	15	87	400	2	27	9	6	1.071	
Hitelintézeti földbirtokok - d'établissements de crédit	100	3	808	633	—	3.391	119	64	322	117	260	5.817	
Egyéb részvénytársasági, egyesületi, társulati, stb. földbirtokok — d'autres sociétés par actions ou d'autres associations	664	307	7.634	22.041	1.545	1.314	5.674	1.666	11.692	681	386	53.604	
Összes korlátolt forgalmú földbirtok Ensemble des propriétés f. à mutation limitée	70.679	10.288	48.443	71.034	24.542	81.388	80.191	19.192	46.318	27.045	19.134	498.254	
Ebból: — Dont:													
szántóföld — terres labourables	5.503	1.543	21.098	17.565	12.997	8.172	31.544	3.697	31.696	3.638	4.811	142.259	
erdő — bois et forêts	47.089	7.695	13.953	27.566	6.001	49.238	8.920	7.607	3.900	4.178	3.753	179.900	
egyéb művelési ág - terres affectées à d'autres genres de culture	18.087	1.050	13.392	25.903	5.544	23.978	39.727	7.888	10.722	19.234	10.570	176.095	

Feltűnő még az is, hogy a Felvidék visszakerült részén, ahol a birtokreform elég nagy területre kiterjedt, községi viszonylatban aránylag több (100—1.000 holdas) középirtokot írtak össze, mint az anyaországban. A középirtokok aránya a

visszacsatolt területen ugyanis 0·81, az anyaországban pedig csak 0·66%. A nagybirtokokból ellenben már viszonylag is a trianoni területen van több, mert ott 0·09, északon pedig csak 0·06%-kal szerepel ez a birtoknagyságcsoport.

A visszatért részen a földbirtokoknak zöme (227.848, 97·9%) szabadforgalmú földbirtok; ott mindössze 4.861 korlátolt forgalmú birtokot írtak össze. (L. a 2. sz. kimutatást.) A kötött forgalmú birtokok közül legnagyobb a római katolikus egyházi és iskolai földbirtokok (1.023), továbbá a közbirtokossági birtokok (997) és a községi, városi s törvényhatósági földbirtokok (879) száma. A jogi személyek tulajdonában álló többi különféle jogcímű birtokok együttevén 40·4%-át adják a korlátolt forgalmú birtokok állományának. Említést érdemel, hogy a visszatért területen unitárius egyházi birtok egyáltalán nincs.

A földbirtokok területe.

A földbirtokok kiterjedése a visszacsatolt felvidéki területen összesen 2.072.516 kat. hold. Ebből a területből a *törpebirtokok* együttevén 280.900 kat. holdat foglalnak el. Ezeknek a birtokoknak együttes területe az egész északi területsáv birtokállományának 13·56%-át adja. A trianoni határok között 1935-ben a törpebirtokok az összterületből 12·02%-kal részesedtek. Az ilyen nagyságú birtokok száma aránylag kisebb, területük viszonylag nagyobb, mint az anyaországban, mert az ebbe a csoportba tartozó birtokok átlagos nagysága (1·7 kat. hold), a trianoni területi átlagot (1·3 kat. hold) meghaladja.

A törpebirtokok legnagyobb területtel az érsekújvári, lévai és a galántai járásban, legkisebbel pedig, a városokat és az egy községből álló putnoki járást nem számítva, a salgótarjáni járásban szerepelnek.

Az 5—10 kat. holdas kisbirtokok (260.611 kat. hold) a birtokállománynak területileg 12·6%-át adják. Az adatok ezt a birtokkategóriát a legnagyobb területtel az érsekújvári (18.430 kat. hold) és a rimaszombati (13.659 kat. hold) járásban mutatják ki. A 10—20 kat. holdas birtokok csoportjának összes területe 306.196 kat. hold, aránya pedig 14·8%. Legkiterjedtebb az érsekújvári járásban. A 20—50 kat. holdas birtokok együttevén 309.393 kat. hold terjedelműek s arányuk 14·9%-os. Ez a birtoknagyságcsoporthoz legnagyobb területtel a rimaszombati járásban szerepel.

A Felvidék visszacsatolt részén az 5—50 holdas birtokok¹⁾ területe az ösz-

szes területnek 42·3%-át foglalja el, ezzel szemben a trianoni szerződéssel megszábotott határok között e birtokok területi aránya csak 35·2%-os. A visszacsatolt északi területen az ilyen nagyságú birtokoknak tehát nemcsak a száma, hanem területe is aránylag nagyobb, mint az anyaországban. Végeredményben azonban átlagos nagyságuk északon (12·9 kat. hold) 2·3%-kal elmarad a trianoni határokon belül fekvő, ebbe a csoportba tartozó birtokok területi átlagától (13·2 kat. hold).

Az 50—100 kat. holdas, nagyobb kisbirtokok kiterjedése együttevén 140.487 kat. hold, arányuk pedig az összterületben 6·8% (l. a 3. sz. kimutatást). Az anyaországban a területnek csak 6·3%-án található ilyen nagyságú földbirtok. Ez a mezőgazdasági termelés szempontjából értékesebb birtokcsoport tehát a visszakerült északi területsávban már viszonylag erősebb, mint a trianoni területen; átlagos területük amott (69·3 kat. hold) 2·4%-kal felülmúlja az itteni átlagot (67·7 kat. hold).

A cseh-szlovák földbirtokreform végrehajtása valószínűleg nagymértékben elősegítette azt, hogy a törpe- és a nagyobb kisbirtokok megoszlása a visszacsatolt területen valamivel arányosabbá vált, mint a trianoni határok között 1935-ben volt.

A 100—500 kat. holdas középbirtokok területe a Felvidék visszacsatolt részén 367.870 kat. hold és 17·7%-át foglalja el a földállománynak. Az ilyen nagyságú földbirtokok kötnék le legnagyobb területet. Arányuk az anyaországban csak 14·0%-os; ez a birtokcsoport tehát a cseh-szlovák földbirtokreform végrehajtása után is területileg nagyobb súlyú a Felvidék visszacsatolt részén, mint a trianoni határokon belül.

Ezek a birtokok az egyes járások közül a dunaszerdahelyi és a rimaszombati járásban a legkiterjedtebbek.

Az 500—1.000 kat. holdas középbirtokok 147.545 kat. hold területükkel a birtokállománynak 7·17%-át teszik. Arányuk északon már valamivel kisebb, mint az anyaországban, mert itt már csak 7·91%-kal szerepelnek az összes területben. Ezeknek a birtokoknak területe a rimaszombati és a beregszászi járásban a legnagyobb. Viszont a salgótarjáni járás területén ilyen nagyságú földbirtok egyáltalán nincsen.

¹⁾ A trianoni Magyarország birtokviszonyairól községi viszonylatban beszámoló adatok az 5—50 kat. holdas birtokokat (helynyerés céljából) együtt

mutatták ki, úgyhogy csak az ilyen csoportosításban van mód az összehasonlításra.

3. A földbirtokok száma, területe és átlagos területe.

Nombre, étendue et superficie moyenne des propriétés foncières.

Birtoknagyságcsoporthoz <i>Catégories de grandeur des propriétés f.</i>	A földbirtokok			
	száma <i>Nombre</i>	területe <i>Superficie</i>	átlagos területe <i>Superficie moyenne</i>	
		kat. hold — arp. c.		
<i>des propriétés foncières</i>				
a) szám szerint — <i>nombres abs.</i>				
1 kat holdnál kisebb <i>de moins de 1 arp. c.</i>	{ szántóföld nélküli - n'ayant pas de terres labourables .	32.885	9.000	0.3
	{ szántóföldes ayant des terres labourables .	40.298	26.209	0.7
1—5 kat. holdas - de 1—5 arp. c.	{ szántóföld nélküli - n'ayant pas de terres labourables .	2.975	7.124	2.4
	{ szántóföldes ayant des terres labourables .	84.744	238.567	2.8
5—10 kat. holdas arp. cad.		36.013	260.611	7.2
10—20 " "		21.537	306.196	14.2
20—50 " "		10.213	309.393	30.3
50—100 " "		2.027	140.487	69.3
100—500 " "		1.673	367.870	220.0
500—1.000 " "		216	147.545	683.1
1.000—3.000 " "		109	180.119	1.652.5
3.000 kat. holdnál nagyobb <i>de plus de 3.000 arp. c.</i>		19	79.395	4.178.7
Összesen — Totaux		232.709	2.072.516	8.9
b) százalékban — %				
1 kat. holdnál kisebb <i>de moins de 1 arp. c.</i>	{ szántóföld nélküli - n'ayant pas de terres labourables .	14.13	0.44	—
	{ szántóföldes ayant des terres labourables .	17.32	1.27	—
1—5 kat. holdas - de 1—5 arp. c.	{ szántóföld nélküli - n'ayant pas de terres labourables .	1.28	0.34	—
	{ szántóföldes ayant des terres labourables .	36.42	11.51	—
5—10 kat. holdas arp. cad.		15.47	12.57	—
10—20 " "		9.25	14.77	—
20—50 " "		4.39	14.92	—
50—100 " "		0.87	6.77	—
100—500 " "		0.72	17.72	—
500—1.000 " "		0.09	7.17	—
1.000—3.000 " "		0.05	8.69	—
3.000 kat. holdnál nagyobb <i>de plus de 3.000 arp. c.</i>		0.01	3.83	—
Összesen — Totaux		100.0	100.0	—

A most bemutatott adatok arra vallanak, hogy a cseh-szlovák földbirtokreform a középbirtokok állományát általában megkímélte s azok jelenleg is 24.9%-át foglalják el a földterületnek az anyaországi 21.9%-os aránnyal szemben.

Az 1.000—3.000 kat. holdas nagybirtokok területe a földreform végrehajtása után is 180.119 kat. holdat tesz és a földállományból 8.7%-kal részesedik. Arányuk tehát már jóval alatta marad az anyaországinak (12.8%).

Ennél a birtoknagyságcsoporthoz is a rimaszombati járás jelentősége emelkedik ki leginkább, ott az összterületnek 27.3%-a ilyen nagyságú földbirtokokhoz tartozik. Ezzel szemben a salgótarjáni, szécsényi és nagykaposi járásban ekkora fölbirtok egy sincs.

Az anyaországi birtokmegoszlással szemben legnagyobb az eltérés a 3.000 kat. holdnál nagyobb földbirtokok csoportjában. Ezeknek a területe a visszanyert északi területsávon együttvéve 79.395 kat. hold, arányuk pedig mindössze 3.8%-os. A trianoni területen 1935-ben községi viszonylatban ilyen nagyságú földbirtokot az összes területnek 11.9%-án írtak össze. Ezeknek a birtokoknak aránya tehát északon alig harmadrésze az anyaországinak.

Az ilyen terjedelmű földbirtokok legnagyobb területtel a komáromi és a roznyói járásban szerepelnek. A 31 járásból azonban 23-nak a területén ekkora fölbirtok egyáltalán nincsen.

Figyelemre méltó, hogy a visszacsatolt északi területen a földbirtokreform 259.514 kat. holdat, vagyis az egész terület 12.5%-át nagybirtokként meghagyta s így a nagybirtokok földállománya nem sokkal kisebb, mint a törpebirtokok által elfoglalt terület. A nagybirtokok egyrésze egyébként erdőbirtok, amelynél a nagyüzemi kezelés indokolt, de van közöttük mezőgazdasági ingatlan is.

A közép- és a nagybirtok adatai azt mutatják, hogy a volt Cseh-Szlovákia a visszacsatolt területen többé-kevésbé elismerte azt, hogy bizonyos esetekben (erdőbirtokoknál, közösségi legelőbirtokoknál, továbbá közfeladatokat ellátó birtokoknál, növénynevelő és mintagazdaságoknál stb.) a közép- és a nagyüzemi gazdálkodás előnyös.

Az összes földbirtokok területének 76.0%-a (1,574.262 kat. hold) szabadforgalmú, a többi pedig (24.0%) jogi szemé-

lyek tulajdonában álló korlátolt forgalmú földbirtok (498.254 kat. hold). A kötött forgalmú birtokok területi aránya északon kisebb, mint az anyaországban (27.1%) és pedig főleg azért, mert a Felvidéken sem a hitbizományokat sem pedig a vitézi telkeket nem ismerték.

A kötött forgalmú birtokok területének 30.0%-a a visszakerült területen közbirtokossági és volt urbéres földbirtok. Az ilyen birtokok Gömör és Kishont, valamint Komárom vármegye területén a legkiterjedtebbek. A római katolikus egyház a jogi személyek tulajdonában levő birtokállományának 21.3%-a felett rendelkezik. Ezek a birtokok szintén Komárom, továbbá Esztergom, Bars és Hont k. e. e. vm.-ben foglalnak el nagyobb területet. A községi, városi és törvényhatósági földbirtokok 19.0%-át, a kincstári földbirtokok pedig 12.8%-át kötik le a korlátolt forgalmú birtokok földállományának. Amazok Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.-ben, valamint Gömör és Kishont vármegyében, emezek pedig Abaúj-Torna s szintén Gömör és Kishont vármegyében szerepelnek a legnagyobb területtel.

Elég jelentős az egyéb részvénytársaságok, egyesületek, társulatok stb. tulajdonként elszámolt földbirtokok kiterjedése is. Ez a birtokcsoport 10.8%-kal részesedik a jogi személyek birtokállományából s Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyében a legnagyobb terjedelmű. A többi tulajdonjogcímű földbirtokok a kötött birtokok területének együttvéve is csak 6.1%-át vallják magukénak.

A művelési ágak megoszlása.

A Felvidék visszacsatolt részén a földbirtokok területének 58.3%-a szántóföld, 16.6%-a erdő, 25.1%-a pedig egyéb művelési ághoz tartozik (l. a 4. sz. kimutatást). A trianoni határokon belül a szántóföld aránya nagyobb (60.4%), az erdő és az egyéb művelési ágak kiterjedése pedig kisebb, mint északon. A szóbanlevő rész visszatérése Magyarország területének művelési ág megoszlását arányosabbá tette, mert a bécsi döntés alapján megnagyobbodott ország területén a szántóföld magas arányszáma némileg csökkent, az erdő pedig növekedett, de a többi művelési ág megoszlása is kedvezőbb lett.

Az északi területsávban fekvő szabadforgalmú földbirtokok összes területének 67.8%-a szántóföld, 10.4%-a erdő. A korlátolt forgalmú birtokok területéből már

4. A szabad- és a korlátolt forgalmú földbirtokok területe művelési ágak szerint.

Superficie, par genre de culture, des propriétés à mutation libre ou à mutation limitée.

Magnevezés <i>Spécification</i>	Propriétés		
	Szabad- à mutation libre	Korlátolt à mutation limitée	Összes au total
	f o r g a l m ú		
f ö l d b i r t o k o k			
A földbirtokok száma <i>Nombre des propriétés f. . . . .</i>	227.848	4.861	232.709
%	97.9	2.1	100.0
A földbirtokok területe kat. hold — <i>Superficie des propriétés f., en arp. c. . . . .</i>	1,574.262	498.254	2,072.516
%	76.0	24.0	100.0
A földbirtokok területéből — <i>Les propriétés foncières avaient:</i>			
szántóföld — <i>terres labourables . . . . .</i>	1,066.690	142.259	1,208.949
%	67.8	28.6	58.3
erdő — <i>bois ou forêts . . . . .</i>	164.457	179.900	344.357
%	10.4	36.1	16.6
egyéb művelési ág <i>terres affectées à d'autres genres de culture . . . . .</i>	343.115	176.095	519.210
%	21.8	35.3	25.1

csak 28.6% áll szántóföldi művelés alatt, 36.1% erdőgazdasági termelés alapjául szolgál, 35.3% pedig egyéb művelési ághoz tartozik, főleg legelő- és rétterület. Ezek szerint a szabadforgalmú földbirtokok szántóföld területének aránya jóval nagyobb, az erdő pedig kisebb, mint ugyanezeknek a művelési ágaknak részesedése az összes földbirtokok területéből. A korlátolt forgalmú birtokoknál az erdőterület aránya feltűnően magas; ennek az a magyarázata, hogy az erdőbirtokoknak tekintélyes része északon a kincstár és a közbirtokosságok tulajdonában van.

A cseh-szlovák földbirtokreform.

A Felvidék visszacsatolt részén végrehajtott cseh-szlovák földbirtokreform eredményeinek megismerése érdekében a múlt évvégi összeírás céljaira kibocsátott számlálólap a földreform alkalmával juttatott földek kiterjedését is egyénekenként tudakolta. A begyűjtött statisztikai anyag azonban semmiképen se lehetett teljes, főleg azért, mert a községi és városi közigaz-

gatási hatóságoknak a földbirtokreform során igénybevett és juttatott földekről semmiféle hiteles nyilvántartásuk nem volt és mert a juttatottak egy része még a számlálás ideje előtt eltávozott. Növelte a hiányt még az is, hogy az adatszolgáltató földhözjuttatottak a házhelyeket nem mindig tekintették földreformföldnek s emellett juttatott földbirtokuk kiterjedését sokszor a valóságosnál kisebbnek jelentették be. Egyesek a földreform alkalmával kapott földet időközben eladták. Az új tulajdonosok az ilyen szabadkézből vásárolt földet természetesen már nem tekintették és nem is vallották be földreformföldként. Előfordultak olyan esetek is, amikor, különösen a még ki nem osztott földeket illetően, a földtulajdonost sem lehetett pontosan megállapítani.

A földbirtokreform eredményeiről azonban magának a cseh-szlovák államnak hivatalos adatai sem teljesen megbízhatók. A cseh-szlovák állami Földhivatal jelentésében közzétett adatvizsgálatánál pl. kitűnt, hogy a földbirtokreform által érintett birtokok tulajdonosai részéről a Földhivatal jóváhagyása mellett szabadkézből történt birtokeladásokat a csehek egyszer földreformnak számították, máskor pedig nem a földbirtokreform körébe tartozó birtokforgalomnak tekintették.

A Felvidék visszacsatolt területén végrehajtott múlt évvégi összeírás a cseh-szlovák földbirtokreform eredményeképpen kereken 34.000 földhözjuttatást állapított meg. Egyes esetekben a juttatottak a birtokot csak haszonbérletként kapták, az ilyen juttatások száma azonban alig haladja meg a 300-at. Ugyanazon forrásból származó adatok szerint a juttatott földbirtokok területe összesen mintegy 187 ezer kat. hold. (L. az 5. sz. kimutatást.) Ebből a kishaszonbérletként juttatott földterület csak mintegy 600 kat. hold.

A cseh-szlovák állami Földhivatal legutolsó jelentéséből összeállított adatok szerint a birtokreform által érintett földbirtokok kiterjedése e területen összesen 688 ezer kat. holdat tesz. Ebből a területből a régi tulajdonosok kezén 187 ezer kat. hold földterület maradt, 208 ezer kat. hold lefoglalt terület pedig 1935-ben még kiosztásra várt. A fennmaradó területből a Földhivatal 58 ezer kat. hold, szabadkézből eladott földet mutat ki. A tulajdonképeni földreformföldekből 160 ezer kat. hold 50 kat. holdnál kisebb parcellákban került az igénylők kö-

5. A cseh-szlovák földbirtokreform során kiosztott terület.

Terres distribuées du fait de la réforme agraire tchéco-slovaque.

Vármegye, tjv. <i>Comitats et villes autonomes</i>	A cseh-szlovák földreform során juttatott terület kat. hold <i>Terres distribuées du fait de la réforme agraire tchéco-slovaque en arp. c.</i>
Abaúj-Torna vm. *)	16.332
Kassa tjv. **)	5
Bars és Hont k. e. e. vm.	27.181
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	12.180
Esztergom vm.	10.773
Gömör és Kishont k. e. e. vm.	16.504
Komárom vm.	38.664
Nógrád vm.	12.087
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	37.947
Ung vm.	6.770
Zemplén vm.	8.343
Összesen — Totaux	186.786

*) Vm. = comitat. **) Tjv. = ville autonome.

zött kiosztásra. Házhelyek céljaira 3 ezer kat. hold adatott át. Az 50 kat. holdnál nagyobb darabokban kiosztott terület a Földhivatal jelentése szerint 71 ezer kat. hold. A Központi Statisztikai Hivatal múlt évvégi adatai szerint az 50 kat. holdnál nagyobb juttatásokból a különféle jogi személyek (községek, közbirtokosságok, legelő társulatok stb.) 31·9%-kal részesedtek. A természetes személyek közül a bécsi döntéssel visszacsatolt területen lakó szlovákok s — kisebb mértékben — magyarok az említett nagyságú földeknek összesen csak 24·2%-át, e terület határain túlról jött szlovákok, csehek és morvák ellenben nem kevesebb, mint 43·9%-át kapták.

Bár a rendelkezésre álló adatok nem egészen pontosak, végeredményben a földbirtokreform során kiosztott terület a Felvidék visszacsatolt részén, több mint 200 ezer kat. holdra, vagyis az összterület 10%-ánál valamivel többre tehető. Tekintettel arra, hogy a trianoni Magyarországon végrehajtott földbirtokrendezés során az Országos Földbirtokrendező Bíróság legutolsó jelentése szerint 985 ezer kat. hold¹⁾ terület került kiosztásra, ez pedig az ország bécsi döntés előtti területének csak 6·1%-a, megállapítható, hogy a cseh-szlovák földbirtokrendezés a visszacsatolt részen az anyaországinál jóval nagyobb arányú volt.

Szóllósy Zoltán dr.

¹⁾ A kishaszonbérletek alakítására átvett 154 ezer kat. hold terület nélkül.

Allatállomány a Felvidék visszacsatolt részén.¹⁾

Le cheptel dans la zone nord réincorporée.¹⁾

Résumé. Les conditions du sol et du climat sur le territoire qui en vertu de la sentence arbitrale de Vienne est revenu à la Hongrie ont imposé à la population l'agriculture et l'élevage. Aussi voyons-nous que ces deux professions y sont exercées par 58·5% des habitants. L'ancien État tchéco-slovaque au sol peu fertile et à population dense en a fait pour ainsi dire son grenier, et il va sans dire que les producteurs s'inspiraient en matière d'élevage aussi des besoins du marché intérieur. Pour cette raison, ensuite du fait que l'agriculture développait toujours plus sa motorisation, et comme conséquence des tendances autarciques d'un État qui, pendant vingt ans, pratiquait une politique économique autre que celle d'avant-guerre, l'orientation de l'élevage et le nombre des animaux composant le cheptel ont subi un changement profond.

Suivant le recensement effectué à la fin de l'année dernière, on comptait 345.766 bovins, soit 11·1% de plus qu'en 1911. Les prix relativement élevés en Tchéco-Slovaquie, la certitude de trouver acquéreurs au marché ont créé au profit des éleveurs de bovins une situation plus favorable que dans la mère-patrie où le troupeau bovin a perdu pendant la même période 10·7% de son effectif à la suite de la diminution de la consommation de la viande de boeuf, et des difficultés de placement rencontrées à l'étranger. C'est surtout le nombre des boeufs qui accuse un écart important. Le nombre des boeufs par mille arpent est en effet de 19·1% plus élevé dans le Nord que sur le territoire du traité de Trianon; c'est que, dans le Nord, et surtout dans les parties Nord-Est et Est de la province du Nord, les propriétaires font exécuter par des boeufs la majeure partie des travaux de labourage. Dans le Nord, on compte 20·0 arpents de terre arable par boeuf, sur le territoire de Trianon 53·3 arpents. La densité des taureaux reproducteurs dépasse dans le Nord de 60·0% le chiffre correspondant à la mère-patrie; il y a là un taureau pour 51 vaches, et dans la Hongrie démembrée à Trianon un pour 58 vaches. Sur le territoire récupéré, les vaches représentent 41·7% du troupeau bovin, dans la mère-patrie 50·7%. Ces chiffres montrent que dans la zone du Nord, l'élevage des bovins tendait en premier lieu à produire

de la viande, du fumier, et de la force animale pour la traction; l'industrie laitière y avait une importance secondaire. La comparaison avec la statistique relative à la mère-patrie nous apprend encore que le Nord, tout en consommant plus de viande de boeuf et en utilisant plus de boeufs de trait, dispose encore d'un excédent notable à exporter.

Sur le territoire ayant fait retour à la Hongrie, on a compté, au moment du recensement, 94.054 chevaux au service de l'agriculture et des transports. Ce chiffre est inférieur de 4·7% à celui qui se rapporte à l'année 1911. Pendant la même période, la diminution a atteint dans la mère-patrie la proportion de 11·0%. En ce qui concerne spécialement les chevaux de trait, la Haute-Hongrie et la mère-patrie ont une situation pareille: dans la première, il faut compter un cheval pour 12·8 arpents de terre arable, et dans la seconde un pour 11·0 arpents.

Le bétail porcin s'exprime pour la province du Nord par 300.068 unités, ce qui fait 114·8 porcs pour 1.000 arpents, tandis que le chiffre correspondant est de 289·2 porcs dans la mère-patrie. Le troupeau porcin du territoire recouvert n'atteint donc pas la moitié du troupeau de la Hongrie démembrée. La principale raison en est que la Tchéco-Slovaquie avait besoin, pendant toute son existence de vingt ans, d'importer du maïs; l'élevage des porcs ne pouvait donc pas s'y développer librement. A l'intérieur des frontières de Trianon, les besoins intérieurs étant couverts, il y avait en 1935 pour mille habitants 31·0 porcs vendus à l'étranger, et 29·3 porcs en 1938. Si on fait déduction de cette quantité à titre d'excédent, il reste toujours pour mille habitants un nombre de porcs plus élevé que sur le territoire du Nord. Aussi ne peut-on guère compter sur un excédent à exporter de la zone recouverte.

Le troupeau ovin est en régression tant sur le territoire recouvert que dans la mère-patrie. Dans la zone attribuée à la Hongrie par l'arbitrage de Vienne, ce troupeau compte 166.942 têtes, dépassant légèrement la moitié de l'effectif de 1911. Le gouvernement tchéco-slovaque n'est pas venu en aide aux éleveurs de moutons, parce que la qualité de la laine du mouton élevé dans le pays ne répondait pas aux exigences des grands tissages de Bohême et de Moravie, et qu'il n'avait pas de difficultés à se procurer les devises avec lesquelles on payait la laine relativement bon marché des pays d'outre-mer. La régression du troupeau ovin n'est certainement pas sans rapport avec la réforme agraire que la Tchéco-Slovaquie a exécutée en expropriant

¹⁾ A községek szerint részletezett adatokat a Magyar Statisztikai Közlemények Új sorozatának 108. („Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás“) kötete tartalmazza. — Les chiffres indiqués par communes sont dans le 108e volume de la nouvelle série des Publications Statistiques Hongroises: „Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás“.

beaucoup de domaines grands et moyens qui pratiquaient l'élevage du mouton avec intensité.

En Haute-Hongrie, on compte 249·2 têtes de bétail pour mille arpents, et 496·0 têtes de bétail pour mille habitants; à l'intérieur des frontières de Trianon, les chiffres correspondants sont (d'après le recensement de 1935 des animaux) 240·3 respectivement 434·5. Le niveau de l'élevage est donc sensiblement le même ici et là; c'est par rapport au nombre des habitants qu'on peut déplorer quelque insuffisance. Mais l'impulsion et l'appui donnés par les groupements agricoles et le gouvernement font espérer que les lacunes éventuelles seront bientôt comblées, et que le territoire recouvert contribuera, par l'élevage aussi, à augmenter la fortune nationale et le revenu national.

*

A visszakerült felvidéki területsáv nagy részének népességét a talaj- és a természeti viszonyok főleg mezőgazdasági termelésre és állattenyésztésre utalják. Ezért ott a lakosság legnagyobb része (58·5%-a) mezőgazdálkodással és állattenyésztéssel foglalkozik.

Ez az országrész, különösen pedig annak legtermékenyebb és legjobban művelt nyugati területe az elmúlt két évtized alatt amellet, hogy termelésével népességének az őstermelés termelvényeiben mutatkozó szükségleteit fedezte, a cseh-szlovák állam kevésbé termékeny, vagy nagyobb népsűrűségű többi részének is éléstára volt. Így a visszaszerzett területen élő mezőgazdasági népesség termelő munkájának a mezőgazdaság és állattenyésztés terén főleg az ottani belföldi szükségletekhez kellett alkalmazkodnia.

Ezeknél az okoknál fogva a visszatért terület állattenyésztése az elszakítás előtti állapothoz képest az idők folyamán módosult. De az idegen állam kötelékében eltöltött idő alatt többek között még a népesség élelmezési igényeinek változása, a motorikus munkagépeknek a mezőgazdaságban történt időközi elterjedése, a tengerentúli juhtenyésztés s gyapjútermelés majdnem minden versenyt legyőző térhódítása az állattenyésztés alakulására nagy befolyást gyakorolt. Ezenfelül az a körülmény, hogy ez a földterület a békekötés előttől eltérő gazdaságpolitikát folytató államnak volt a része, az állattenyésztés terén is módosulásokat idézett elő. Ennek következtében azután a multhoz képest nemcsak az állatlétszám, hanem az állattenyésztés iránya is többé-kevésbé megváltozott.

A visszacsatolt északi területen az 1938. évi december hó 15-én végrehajtott állatszámolás adatai szerint¹⁾, a *szarvasmarhaállomány* 345.766 darabból állott és 11·1%-kal nagyobb volt, mint az 1911-ben²⁾ fogatatosított számlálás idején (l. az 1. számú kimutatást).

A cseh-szlovákiai viszonylag magasabb állatárak, a biztos belföldi piacok s általában az önellátási törekvések eredményesége folytán az elmúlt két évtized alatt a szarvasmarhatenyésztés ott aránylag kedvezőbb helyzetben volt, mint az anyaországban. A trianoni határokon belül ugyanis az állomány főleg a marhahúsfogyasztás hanyatlása s a külföldi értékesítési nehézségek miatt ugyanaz alatt az idő alatt 10·7%-kal csökkent.

A szarvasmarhalétszám a visszakerült terület legnagyobb részén általában emelkedett, csak az érsekújvári és galántai, továbbá munkácsi és a somorjai járásban csökkent némileg.

Az állomány sűrűsége (l. a 2. sz. kimutatást) jóval nagyobb, mint az anyaországban, mert ezer kat. hold területre a visszacsatolt területen 166·9 db, vagyis 40·6%-kal több szarvasmarha jut, mint a trianoni területen 1935-ben (118·7 db).

Az állomány sűrűsége azonban nem a szántóföldi termelés szempontjából legelőnyösebb helyzetben levő Kisalföld felszabadult részein a legnagyobb, hanem a rét- és legelőterülettel jobban ellátott keleti részen fekvő Ung és Zemplén vármegyében, ahol ezer kat. hold területre 235·8, illetőleg 206·9 szarvasmarha jut. Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.-ben 179·6, Komárom vármegyében csupán 172·9, Gömör és Kishont k. e. e. vm.-ben 138·3, Esztergom vármegyében viszont már csak 131·9 szarvasmarhát tenyésztenek a gazdák az említett terjedelmű területen.

Északon valamennyi szarvasmarhanem sűrűsége nagyobb az anyaországinál (l. a

¹⁾ Ennek az állatszámolásnak adatai a Szemle 1938. november—decemberi füzetében közzétett adatoktól némileg eltérnek, mert ott az 1937 január 1-i állapot szerint végrehajtott cseh-szlovák állatszámolás adatai járásonként, a határmenti járásokban pedig a terület arányában állapították meg, tehát nem voltak egész pontosak.

²⁾ A február 28-i állapot szerint. Az a körülmény, hogy az állatszámolást az év két különböző időpontjában tartották, amikor az ellések és az állatvágások a létszámot más és más irányban befolyásolták, az összehasonlítást megnehezíti.

1. Az állatállomány járások és törvényhatóságok szerint 1911-ben és 1938-ban.

Cheptel par arrondissement, comitat et ville autonome en 1911 et 1938.

Szám szerint. — En têtes.

Törvényhatóság, járás és mv. *)	Szarvasmarha <i>Bêtes à cornes</i>		Ló <i>Chevaux</i>		Sertés <i>Porcs</i>		Juh <i>Moutons</i>		Számos állat <i>Gros bétail</i>	
	d a r a b — t ê t e s									
	1911	1938	1911	1938	1911	1938	1911	1938	1911	1938
Abaúj-Torna vm.										
Cserehát — encsi j.	7.367	10.639	2.037	2.057	6.695	6.695	9.845	4.630	11.728	14.498
Fűzér — gönci j.	4.287	5.516	942	928	2.272	2.527	2.863	1.134	5.969	7.063
Kassai j.	9.837	10.583	2.183	2.795	5.393	4.949	5.161	3.331	13.614	14.700
Tornai j.	3.803	4.749	935	658	3.575	3.302	5.388	3.312	5.992	6.398
Összesen — Totaux	25.294	31.487	6.097	6.438	17.935	17.473	23.257	12.407	37.303	42.659
Kassa tiv.	514	946	1.526	621	1.264	1.302	102	2.455	2.303	2.073
Bars és Hont k. e. e. vm.										
Ipolysági j.	9.115	10.882	3.622	4.297	11.428	12.696	30.991	19.953	18.122	19.713
Lévai j.	16.620	16.905	8.479	8.009	18.164	19.297	8.263	5.549	29.553	29.328
Szobi j.	2.062	2.895	823	430	2.162	1.659	3.269	1.306	3.644	3.788
Verebélyi j.	8.082	8.336	3.014	2.869	6.843	7.098	9.018	2.442	13.366	12.869
Összesen — Totaux	35.879	39.018	15.938	15.605	38.597	40.750	51.541	29.250	64.690	65.698
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.										
Beregszászi j.	16.306	19.036	3.816	3.120	8.668	11.634	11.099	8.066	22.966	25.296
Munkácsi j.	9.675	9.634	1.878	1.375	5.768	4.591	6.130	1.182	13.319	12.045
Tiszaújlaki j.	10.296	11.163	2.051	2.169	4.364	4.718	10.918	7.811	14.312	15.056
Munkács mv.	611	595	403	261	430	460	—	162	1.100	964
Összesen — Totaux	36.888	40.428	8.148	6.925	19.230	21.433	28.147	17.221	51.697	53.361
Esztergom vm.										
Párkányi j.	11.479	12.269	5.270	4.930	20.050	16.408	19.022	3.898	22.661	20.870
Gömör és Kishont vm.										
Putnoki j. ¹⁾	257	185	125	82	184	264	837	1.200	503	440
Rimaszombati j.	16.912	20.002	4.442	4.325	20.364	17.365	43.820	23.205	29.809	30.121
Rozsnyói j.	9.030	10.282	1.977	1.514	8.054	5.658	10.700	4.425	13.688	13.370
Tornaljai j.	8.862	10.226	2.484	2.590	9.971	11.664	24.546	18.503	15.795	16.999
Összesen — Totaux	35.061	40.695	9.028	8.511	38.573	34.951	79.903	47.333	59.795	60.930
Komárom vm.										
Dunaszerdahelyi j.	19.694	23.101	4.912	5.551	19.009	24.490	6.562	4.647	29.064	34.015
Komáromi j.	14.032	17.120	4.701	5.236	13.299	22.902	9.911	5.177	22.384	27.454
Ógyallai j.	10.721	12.421	4.418	4.138	13.242	14.623	11.469	3.123	18.934	19.795
Somorjai j.	11.159	10.329	2.906	2.762	10.603	15.977	4.163	1.257	16.602	16.413
Komárom mv.	512	528	1.747	387	1.259	586	169	314	2.528	1.063
Összesen — Totaux	56.118	63.499	18.684	18.074	57.412	78.578	32.274	14.518	89.512	98.740
Nógrád vm.										
Balassagyarmati j.	4.869	5.598	1.355	1.718	4.980	7.463	10.448	3.788	8.265	9.187
Losonci j.	7.924	9.125	2.475	2.261	10.193	10.252	23.345	10.126	14.772	14.449
Salgótarjáni j.	609	1.066	202	180	588	608	1.882	306	1.117	1.398
Szécsényi j.	1.315	1.325	503	550	1.626	1.765	4.790	1.310	2.622	2.359
Összesen — Totaux	14.717	17.114	4.535	4.709	17.387	20.088	40.465	15.530	26.776	27.393
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.										
Érsekújvári j.	22.713	21.225	8.041	6.846	21.540	17.136	34.675	4.226	38.530	31.921
Galántai j.	20.904	19.026	4.570	4.858	12.911	17.192	391	778	28.095	27.400
Vágsellyei j.	9.214	9.711	4.638	4.376	9.072	8.475	1.801	465	15.846	15.829
Összesen — Totaux	52.831	49.962	17.249	16.080	43.523	42.803	36.867	5.469	82.471	75.150
Ung vm.										
Nagykaposi j.	10.007	13.038	3.119	3.317	5.565	5.983	1.499	762	14.389	17.629
Ungvári j.	13.078	14.636	3.547	3.581	6.105	6.575	4.513	2.717	18.297	19.804
Ungvár mv.	664	697	383	334	409	258	—	26	1.129	1.085
Összesen — Totaux	23.749	28.371	7.049	7.232	12.079	12.816	6.012	3.505	33.815	38.519
Zemplén vm.										
Bodrogközi j.	10.132	11.224	3.083	2.673	9.972	7.767	7.995	9.649	16.008	16.415
Sátoraljaújhelyi j.	8.673	10.753	2.080	2.256	5.407	5.699	5.735	5.707	12.409	14.720
Összesen — Totaux	18.805	21.977	5.163	4.929	15.379	13.466	13.730	15.356	28.417	31.135
Mindössze — Total général	311.335	345.766	98.687	94.054	281.429	300.068	331.320	166.942	499.440	516.527

*) Vm. = comitat; j. = arrondissement; mv. = ville départementale; k. e. e. vm. = comitats provisoirement réunis; tiv. = ville autonome.

¹⁾ Egy község (Naprágy) — Une commune (Naprágy).

2. Az állatállomány járások és törvényhatóságok szerint 1938-ban.

Cheptel par arrondissement, comitat et ville autonome, en 1938.

A területéhez és lakossághoz viszonyítva. — *Par rapport au territoire et à la population.*

Törvényhatóság, járás és mv. *)	Szarvas- marha	Ló	Sertés	Juh	Számos állat	Szarvas- marha	Ló	Sertés	Juh	Számos állat
	<i>Bêtes à cornes</i>	<i>Chevaux</i>	<i>Porcs</i>	<i>Moutons</i>	<i>Gros bétail</i>	<i>Bêtes à cornes</i>	<i>Chevaux</i>	<i>Porcs</i>	<i>Moutons</i>	<i>Gros bétail</i>
	1000 kat. hold területre számítva <i>chiffres calculés pour 1000 arp. c.</i>					1000 lakosra számítva <i>chiffres calculés pour 1000 habitants</i>				
d a r a b — t é t e s										
Abaúj-Torna vm.										
Cserehát — encsi j.	163·1	31·5	102·6	71·0	222·2	572·2	110·6	360·1	249·0	779·7
Füzér — gönci j.	188·8	31·4	85·6	38·4	239·2	445·2	74·9	203·9	91·5	570·3
Kassai j.	153·6	40·6	71·8	48·3	213·4	370·5	97·8	173·4	116·6	514·7
Tornai j.	123·1	17·1	85·6	85·8	165·9	565·3	78·3	392·9	394·0	761·6
Összesen — Totaux	155·7	31·8	86·4	61·4	211·0	463·3	94·7	257·0	182·6	627·2
Kassa tív.	58·8	38·6	80·9	152·6	128·8	16·2	10·7	22·4	42·3	35·7
Bars és Hont k. e. e. vm.										
Ipolysági j.	130·3	51·5	152·1	238·8	236·0	354·7	140·1	414·0	650·4	642·5
Lévai j.	154·8	73·3	176·7	50·8	268·5	320·1	151·7	365·4	105·1	555·2
Szobi j.	145·9	21·7	83·6	65·8	191·0	355·4	52·8	203·7	160·3	465·0
Verebélyi j.	160·3	55·1	136·5	46·9	247·4	329·4	113·3	280·4	96·4	508·4
Összesen — Totaux	147·5	59·0	154·1	110·6	248·4	333·5	133·4	348·3	250·0	561·6
Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.										
Beregszászi j.	208·1	34·1	127·5	88·2	276·5	345·7	56·7	211·8	146·5	459·4
Munkácsi j.	172·6	24·6	82·2	21·2	215·9	372·9	53·2	177·7	45·8	466·4
Tiszaújfalvi j.	207·2	40·3	87·6	145·1	279·6	447·4	86·9	189·2	313·2	603·4
Munkács mv.	73·9	32·4	57·1	20·1	119·7	21·9	9·6	16·9	6·0	35·3
Összesen — Totaux	193·3	33·1	102·5	82·3	255·2	303·7	52·5	161·0	129·4	401·0
Esztergom vm.										
Párkányi j.	131·9	53·0	176·4	41·9	224·3	306·1	123·0	409·2	97·2	520·6
Gömör és Kishont vm.										
Putnoki j. ¹⁾	150·8	66·8	215·1	978·1	358·6	463·7	205·5	661·7	3.007·5	1.102·7
Rimaszombati j.	155·5	33·6	135·1	184·6	234·2	479·0	103·6	416·0	555·8	721·5
Rozsnyói j.	116·6	17·2	64·2	50·2	151·6	364·9	53·7	200·9	157·1	474·5
Tornaljai j.	133·9	33·9	152·6	242·1	222·4	461·4	116·8	525·9	834·1	766·5
Összesen — Totaux	138·3	28·9	118·7	160·8	207·0	440·0	92·0	377·8	511·7	658·7
Komárom vm.										
Dunaszerdahelyi j.	197·2	47·4	209·1	39·7	290·6	491·8	118·2	521·4	99·0	724·4
Komáromi j.	166·7	51·0	222·9	50·4	267·3	404·6	123·8	541·3	122·4	648·8
Ógyallai j.	146·6	48·8	172·2	36·8	233·2	349·6	116·5	411·5	87·9	557·3
Somorjai j.	177·9	47·6	275·2	21·7	282·6	441·0	117·9	682·1	53·7	700·5
Komárom mv.	114·9	84·2	127·6	68·3	231·4	30·2	22·2	33·6	18·0	60·9
Összesen — Totaux	172·9	49·2	214·0	39·5	268·9	383·3	109·1	474·3	87·6	596·1
Nógrád vm.										
Balassagyarmati j.	167·0	51·2	222·7	113·0	274·1	469·4	144·0	625·7	317·5	770·2
Losonci j.	126·3	31·3	141·9	140·2	200·0	248·4	61·5	279·0	275·7	393·2
Salgótarjáni j.	239·8	40·5	136·8	68·8	314·4	468·3	79·1	267·2	134·4	614·0
Szécsényi j.	124·0	51·5	165·2	122·7	220·8	582·0	241·6	775·1	575·4	1.036·0
Összesen — Totaux	141·5	39·0	166·1	128·4	226·5	315·5	86·8	370·4	286·4	505·0
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.										
Érsekújvári j.	156·7	50·5	126·5	31·9	235·6	225·4	72·7	182·0	44·9	339·0
Galántai j.	202·8	51·8	183·1	8·3	291·8	308·0	78·6	278·3	12·6	443·5
Vágsellyei j.	198·3	39·4	173·0	9·5	323·1	271·4	122·3	236·8	13·0	442·3
Összesen — Totaux	179·6	57·8	153·8	19·7	270·1	260·7	83·9	223·3	28·5	392·1
Ung vm.										
Nagykapósi j.	244·7	62·2	112·3	14·3	330·8	747·4	190·1	343·0	43·7	1.010·0
Ungvári j.	230·1	56·3	103·4	42·7	311·3	431·7	105·6	194·0	80·1	584·0
Ungvár mv.	205·2	98·3	75·9	7·6	319·5	30·8	14·8	11·4	1·2	48·0
Összesen — Totaux	235·8	60·1	106·5	29·1	320·2	383·4	97·8	173·3	47·4	520·5
Zemplén vm.										
Bodrogközi j.	211·4	50·4	146·4	181·8	309·4	452·7	107·8	313·4	389·2	662·2
Sátoraljaújhelyi j.	202·4	42·5	107·3	107·5	277·1	481·3	101·0	255·2	255·6	659·0
Összesen — Totaux	206·9	46·4	126·8	144·6	293·2	466·2	104·6	285·8	325·8	660·6
Mindössze — Total général	166·9	45·4	144·8	80·5	249·2	332·0	90·3	283·2	160·3	496·0

*) Vm. = comitat; j. = arrondissement; mv. = ville départementale; k. e. e. vm. = comitats provisoirement réunis; tív. = ville autonome.

¹⁾ Egy község (Naprágy) — Une commune (Naprágy).

3. Szarvasmarhaállomány.

Effectif des bêtes à cornes.

Állatfaj <i>Spécification</i>	A vissza- csatolt északi területen <i>Zone nord réin- corporée</i>	A trianoni Magyarországon <i>Hongrie de Trianon</i>	
	1938	1935	1938
a) szám szerint <i>nombres abs.</i>			
Tenyészbika — <i>Tau- reaux reproducteurs</i>	3.216	16.682	17.212
Tehén — <i>Vaches</i> . .	165.061	972.918	917.294
Ökör — <i>Boeufs</i> . .	60.256	182.667	190.992
Egyéb szarvasmarha <i>Autres bêtes à cornes</i>	117.233	747.474	756.533
Szarvasmarha össze- sen — Total des bêtes à cornes . .	345.766	1.919.741	1.882.031
b) 1000 kat. hold területre számítva — <i>pour 1000 arp. c.</i>			
Tenyészbika — <i>Tau- reaux reproducteurs</i>	1·6	1·0	1·1
Tehén — <i>Vaches</i> . .	79·6	60·2	56·7
Ökör — <i>Boeufs</i> . .	29·1	11·3	11·8
Egyéb szarvasmarha <i>Autres bêtes à cornes</i>	56·6	46·2	46·8
Szarvasmarha össze- sen — Total des bêtes à cornes . .	166·9	118·7	116·4
c) 1000 lakosra számítva <i>par 1000 habitants</i>			
Tenyészbika — <i>Tau- reaux reproducteurs</i>	3·1	1·9	1·9
Tehén — <i>Vaches</i> . .	158·5	108·8	101·0
Ökör — <i>Boeufs</i> . .	57·9	20·4	21·0
Egyéb szarvasmarha <i>Autres bêtes à cornes</i>	112·5	83·6	83·3
Szarvasmarha össze- sen — Total des bêtes à cornes . .	332·0	214·7	207·2

3. sz. kimutatást). Különösen nagy a különbség az ökörlétszámban, vágó- és ígás-ökörből ugyanis a terület ezer kat. holdjára a visszatért törvényhatóságokban 29·1 db, vagyis 157·5%-kal több jut, mint nálunk (11·3). A felvidéki gazdák a talajmunkákat főleg északkeleten és keleten jobbra ilyen igavonókkal végeztették s a sovány és a hízlalt ökrök amott a belföldi piacokon könnyebben voltak értékesíthetők, mint a trianoni területen.

Ezer kat. hold területen 1·6 db tenyészbikát írtak össze és így ott egy bikára 51, nálunk pedig 58 tehén jut. A szarvasmarhatenyésztés tehát a visszaszerzett felvidéki területsávban apaállattal viszonylag jobban van ellátva, mint az anyaországban. A te-

hénlétszám sűrűsége is (79·6) 32·2%-kal meghaladja a trianoni terület eredményét; fölénye azonban ebben a vonatkozásban nem nagyon jelentős. Ha figyelembe vesszük, hogy az egész állománynak a vissza-csatolt területen csak 47·7%-a tehén (165.061 db), ugyanakkor a trianoni Magyarországon 50·7%-a, kitűnik, hogy amott a szarvasmarhatenyésztés elsősorban a hús- és a trágyatermelésnek, továbbá az igaerőnyerésnek szolgálatában áll s a tejtermelés csak másodrendű fontosságú.

Az állománynak a lakosság számához viszonyított adatai szerint az északi területsávban 1000 lakosra 332·0, az anyaországban pedig csak 214·7 db szarvasmarha jut. A trianoni területen ilyen sűrűség mellett a belföldi marha- és borjúhússzükségletek fedezésén felül a lakosság ezrére 1935-ben 8·8 db, 1938-ban 7·6 db külföldön értékesített szarvasmarha esett.

Még ha figyelembe vesszük is, hogy a visszacsatolt területen a gazdasági munkákat főleg ökrökkel végeztetik és, hogy a marhahúsfogyasztás ott nagyobb, mint nálunk, számolni kell azzal, hogy e területnek elég jelentős külföldi értékesítésre váró szarvasmarhafeleslege van.

Az egyes állatfajok közül 1000 lakosra ökörből 183·8%-kal, tenyészbikából 63·2%-kal, tehénből 45·7%-kal és egyéb szarvasmarhából, így borjúból, üszöböl, tinóból, továbbá selejt- és vágóbikából együttvéve 34·6%-kal több jut, mint az anyaországban.

Az egyes vármegyék közül legnagyobb a valószínű felesleg Zemplén és Abaúj-Torna vármegyében, amott ezer lakosra 466·2, emitt pedig 463·3 db szarvasmarha, vagyis több, mint kétszerannyi jut, mint a bési döntés előtt Magyarországon. A nagy-kaposi járásban a szarvasmarhalétszám aránylag még nagyobb, amennyiben ott a lakosság ezrére nem kevesebb, mint 747·4, vagyis 125·1%-kal több szarvasmarha esik, mint az északi területen. Az ellenkező végletet, a városokat nem számítva, a vág-sellyei járás (271·4 db), a losonci járás (248·4 db) és az érsekújvári járás (225·4 db) képviseli. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a lakosság számához viszonyított állatállomány még ezeken a minimumot jelentő területeken is nagyobb, mint a trianoni országos átlag.

Az egyes szarvasmarhafajtákról adatok nem állnak rendelkezésre, ismeretes azonban, hogy az igénytelen és nagy ellenállóképességű magyar-erdélyi fajta marha a

visszacsatolt terület északkeleti és keleti részén, a kevésbé ellenálló, de jó tejelő és aránylag korábban fejlődő szimmentáli és más pirostarka fajták a nyugati és az északi részeken, a kistestű borzderes fajták pedig az északkeleti területsávon vannak leginkább elterjedve.

Mindezek az adatok azt mutatják, hogy a visszacsatolt területen a szarvasmarhatenyésztés meglehetősen fejlett s a létszám tekintetében felülmúlja az anyaországi eredményt. Az állománynak kor és az ivar szerinti tagozódása a 20 év alatt kialakult szükségletekhez igazodik s az anyaországitól többé-kevésbé eltér. E területnek visszatérése a szarvasmarhatenyésztést ott új helyzet elé állította. Addig is, amíg a felvidéki marhatenyésztés az új helyzet nyújtotta lehetőségekhez megfelelően alkalmazkodik, főleg az élőállat- s az állatitermékértékesítés terén irányításra és támogatásra szorul, annál inkább, mert eddigi fogyasztóterületétől országhatár választja el s a trianoni terület maga is számottevő feleslegekkel rendelkezik. Ezért a visszacsatolt terület feleslegeinek elhelyezése a belöldi értékesítés megszervezése mellett a külkereskedelmi tárgyalásokon fontos szerephez juthat.

A Felvidék hazatért részén összesen 94.054 db ló került számlálásra; az állomány az 1911. évhez képest 4,7%-kal csökkent. Az anyaországban a létszám hanyatlása alig 1,0%-os. A visszaesés mértékében mutatkozó különbségnek az a magyarázata, hogy azoknak a gazdasági munkálatoknak nagy részét, amelyeket az anyaországi gazdák főleg lovakkal végeztenek, a visszavért területen részben gépi erővel, részben ökrökkel látják el. Végeredményben azonban a lovak igaereje szempontjából az anyaország és a visszacsatolt Felvidék között csak kismértékű különbség van, mert egy lóra az anyaországban 11,0, az északi területen pedig 12,8 kat. hold szántóföld jut. Ezzel szemben a Felvidéknek ökörigával való ellátottsága összehasonlíthatatlanul kedvezőbb, amennyiben a trianoni területen egy ökörre 53,3, az északi területen pedig csak 20,0 kat. hold szántóföld megmunkálása jut.

A lóállomány nem mindenütt csökkent, egyes járásokban, így a kassai, ipolysági, tiszaujlaki, tornaljai, dunaszerdahelyi, komáromi, balassagyarmati, galántai, nagykaposi és sátoraljaújhegyi járásban legutóbb meghaladta az 1911. évi létszámot.

A visszacsatolt területen ezer kat. hold területre átlagosan 45,4 db, vagyis 17,2%-kal kevesebb ló jut, mint az anyaországban. Az állomány sűrűsége a vármegyék közül legnagyobb Ung vármegyében, ahol a terület ezer kat. holdjára 60,1, továbbá Bars és Hont k. e. e. vm. területén, ahol ugyanekkora területen 59,0 ló találtatott. A maximumot a lévai járás adata mutatja; ott az említett terület egységen 73,3 db lovat írtak össze. A gazdaságok lóállománya legkisebb Gömör és Kishont, valamint Abaúj-Torna vármegye határain belül. Amott 28,9, emitt pedig 31,8 db ló esik ezer kat. hold területre.

A kor és az ivar szerinti megoszlásról beszámoló adatok (l. a 4. sz. kimutatást) azt mutatják, hogy a 3 éven aluli lovak kivételével, az egyes lónemek sűrűsége általában kisebb az anyaországinál. Különösen kevés a területhez viszonyítva a 3 éven felüli mén. Ebből az állatnemből ezer kat. holdra (0,4) feleannyi se jut, mint az anyaországban (0,9). Valószínű, hogy az állatszámítások időpontja közötti különbség az oka annak, hogy a három éven aluli, még nem teljes értékű lovak sűrűsége az anyaországinál 11,0%-kal nagyobb az északi részen, ott ugyanis ezer kat. holdra 9,1, a trianoni területen pedig 8,2 ilyen korú ló jut.

A lótenyésztésnek a kellő színvonalra emelése érdekében szükséges, hogy megfelelő számú és fajtájú tenyészmének bocsáttassanak ott az állattenyésztők rendelkezésére, annál inkább, mert ennek a területnek gazdái épen úgy, mint a hazai gazdálkodók, nagy szeretettel és hozzáértéssel foglalkoznak lótenyésztéssel.

A fajta szerinti megoszlásról csak annyi ismeretes, hogy északon épen úgy, mint a trianoni hazában, a gazdák főleg melegvérű lovakat tenyésztnek. Hidegvérű lótenyésztés egész jelentéktelen és ilyen fajtájú lovak kisebb számban csupán a nyugati részen működő nagyobb ipari gazdaságokban találhatók.

Cseh-Szlovákia kukoricatermelése a belöldi szükségleteket a kedvezőtlen természeti adottságok miatt sohasem fedezte, ezért az ország állandóan tetemes kukorica-behozatalra szorult. Az ország sertésenyésztése azonban a lakosságot a szükséges mennyiségű sertéshússal, zsírral és szalonnával még így sem tudta ellátni, mert a sertésenyésztés meglehetősen szűk keretek között mozgott, úgyhogy ezekből a termé-

4. Lóállomány. — *Effectif des chevaux.*

Állatfaj <i>Spécification</i>	A vissza- csatolt északi területen <i>Zone nord réincor- porée</i>	A trianoni Magyarországon <i>Hongrie de Trianon</i>	
		1938	1935
a) szám szerint <i>nombres abs.</i>			
3 éven felüli mén <i>Etalons de plus de 3 ans</i>	797	13.960	7.831
3 éven felüli kanca <i>Juments de plus de 3 ans</i>	45.726	425.499	389.328
3 éven felüli herélt <i>Chevaux châtrés de plus de 3 ans . . . . .</i>	28.666	313.044	263.508
3 éven aluli ló — <i>Chevaux de moins de 3 ans . . . . .</i>	18.865	133.392	152.924
Ló összesen <i>Total des chevaux .</i>	94.054	885.895	813.591
b) 1000 kat. hold területre számítva <i>pour 1000 arp. cad.</i>			
3 éven felüli mén <i>Etalons de plus de 3 ans</i>	0.4	0.9	0.5
3 éven felüli kanca <i>Juments de plus de 3 ans</i>	22.1	26.3	24.1
3 éven felüli herélt <i>Chevaux châtrés de plus de 3 ans . . . . .</i>	13.8	19.4	16.3
3 éven aluli ló — <i>Chevaux de moins de 3 ans . . . . .</i>	9.1	8.2	9.5
Ló összesen <i>Total des chevaux .</i>	45.4	54.8	50.4
c) 1000 lakosra számítva <i>par 1000 habitants</i>			
3 éven felüli mén <i>Etalons de plus de 3 ans</i>	0.8	1.6	0.9
3 éven felüli kanca <i>Juments de plus de 3 ans</i>	43.9	47.6	42.9
3 éven felüli herélt <i>Chevaux châtrés de plus de 3 ans . . . . .</i>	27.5	35.0	29.0
3 éven aluli ló — <i>Chevaux de moins de 3 ans . . . . .</i>	18.1	14.9	16.8
Ló összesen <i>Total des chevaux .</i>	90.3	99.1	89.6

5. Sertésállomány.

Effectif des porcs.

Állatfaj <i>Spécification</i>	A vissza- csatolt északi területen <i>Zone nord réincor- porée</i>	A trianoni Magyar- országon <i>Hongrie de Trianon</i>	
		1938	1935
a) szám szerint <i>nombres abs.</i>			
Tenyéshízók — <i>Verrats reproducteurs . . . . .</i>	2.275	31.745	23.673
Tenyéshízónő — <i>Truies reproductrices . . . . .</i>	49.090	601.853	612.279
Egyéb sertés — <i>Autres porcs . . . . .</i>	248.703	4,043.378	2,474.108
Sertés összesen <i>Total des porcs . . . . .</i>	300.068	4,676.976	3,110.060
b) 1000 kat. hold területre számítva — <i>pour 1000 arp. c.</i>			
Tenyéshízók — <i>Verrats reproducteurs . . . . .</i>	1.1	2.0	1.5
Tenyéshízónő — <i>Truies reproductrices . . . . .</i>	23.7	37.2	37.9
Egyéb sertés — <i>Autres porcs . . . . .</i>	120.0	250.0	153.0
Sertés összesen <i>Total des porcs . . . . .</i>	144.8	289.2	192.4
c) 1000 lakosra számítva <i>par 1000 habitants</i>			
Tenyéshízók — <i>Verrats reproducteurs . . . . .</i>	2.2	3.5	2.6
Tenyéshízónő — <i>Truies reproductrices . . . . .</i>	47.1	67.3	67.4
Egyéb sertés — <i>Autres porcs . . . . .</i>	238.9	452.1	272.5
Sertés összesen <i>Total des porcs . . . . .</i>	288.2	522.9	342.5

azonban, hogy az ottani sertésenyésztők sertésenyésztésük jelenlegihez hasonló kezei között is, sertéseikből e terület szükségleteinek kielégítése után kisebb mennyiséget annak idején még Cseh-Szlovákia közelebb fekvő más részeibe is juttattak.

Az állatszámolás adatai szerint az állomány sűrűsége az anyaországának alig felét éri el, amennyiben ezer kat. hold területre a felvidéki részen 144.8, a trianoni területen pedig 289.2 db sertés esik. Aránylag legtöbb a sertés Komárom vármegyében; ott a terület ezer kat. holdjára 214.0, továbbá Esztergom vm.-ben, ahol az említett területegységre 176.4 db sertés jut. Az egyes járások közül legnagyobb állománnyal a somorjai, komáromi és a balassagyarmati járás rendelkezik. Az anyaországi eredményeket azonban az említett törvényhatóságok, illetőleg járások egyikében sem érték el.

kekből is nagy mennyiséget kellett rendszeresen külföldről beszerezni.

A sertéslétszám a visszatért felvidéki részekben 1938. december 15-én 300.068 darabból állott és 6.6%-kal nagyobb volt, mint az 1911. évi állomány. Ez a különbség azonban valószínűleg a két összeírás időpontja közötti eltéréstől származik. Az 1911. évi létszámban az azévi malacozásnak csak egy elenyésző kis hányada van benne, az 1938. évi számlálás eredménye ellenben az azévi szaporulatot is magában foglalja, úgy, hogy tulajdonképpen létszámnövekedésről alig lehet beszélni. Valószínű

A népesség a Felvidéken nagyobb arányban gyarapodott, mint a sertésállomány. Ezért létszámnagyobbodása ellenére 1.000 lakosra 1938-ban 288·2 db, vagyis 11·9%-kal kevesebb sertés jutott, mint 1911-ben (1. az 5. sz. kimutatást). Egyes területrészek természetesen előnyösebb helyzetben vannak, amennyiben a népesség számával egybevetett adatok szerint 1.000 lakosnak a szécsényi járásban 775·1, a somorjai járásban 682·1, a putnoki járásban 661·7, a ballassagyarmati járásban pedig 625·7 db sertés volt tulajdonában.

A trianoni határokon belül a belföldi szükségletek kielégítésén felül 1935-ben 31·0 db, 1938-ban 29·3 db külföldön eladott sertés esett a lakosság ezrére. Még ha ezt a darabszámot az 1.000 lakosra eső létszámból feleslegként leszámítjuk is, a fennmaradó állomány akkor is nagyobb, mint a visszatért terület egész átlagos állománya. Ezen a területen azért aligha lesz számbajövő sertésexportfelesleg.

Az ivar szerinti megoszlás arányszámait azt mutatják, hogy a sertésenyésztők aránylag tenyészkocával vannak legjobban ellátva. Az állománynak 16·4%-a a tenyészkoca, 0·8%-a tenyészkan, 82·8%-a pedig egyéb sertés.

A fajta szerinti megoszlásról pontos adataink nincsenek. Az időközben végrehajtott reprezentatív sertésösszeírás eredményei azonban arra vallanak, hogy a visszaszerzett északi területen a gazdák aránylag több húsertést tenyésztenek, mint az anyaországban. Különösen az északnyugati területen és Kassa környékén üzik nagyobb mértékben a húsertésenyésztést. A többi vidéken főleg mangalica-sertést tenyésztenek.

A juhállomány a belvederei döntés nyomán visszanyert területsávon 166.942 darabból áll s az 1911. évi állománynak tehát felét alig haladja meg. A cseh-szlovák kormányzat a juhtenyésztést annakidején nem támogatta, mert a belföldi gyapjú minősége a csehországi nagy gyapjúfeldolgozó üzemek kívánalmának nem felelt meg s mert a megfelelő minőségű és aránylag elég olcsó tengerentúli gyapjú beszerzéséhez szükséges külföldi fizetési eszközöket minden nehézség nélkül meg tudta szerezni. De az állomány nagymértékű hanyatlása bizonyára a cseh-szlo-

6. Juhállomány. Effectif des moutons.

Állatfaj <i>Spécification</i>	A vissza- csatolt északi területen <i>Zone nord reincor- poré</i>	A trianoni Magyar- országon <i>Hongrie de Trianon</i>	
	1938	1935	1938
	a) szám szerint — <i>nombres abs.</i>		
Tenyészkos — <i>Béliers reproducteurs . . .</i>	3.417	26.898	37.944
Anyajuh — <i>Brebis portières . . . . .</i>	95.272	858.889	965.129
Egyéb juh — <i>Autres moutons . . . . .</i>	68.253	564.632	625.657
Juh összesen — <i>Total des moutons .</i>	166.942	1.450.419	1.628.730
	b) 1000 kat. hold területre számítva — <i>pour 1000 arp. c.</i>		
Tenyészkos — <i>Béliers reproducteurs . . .</i>	1·6	1·7	2·3
Anyajuh — <i>Brebis portières . . . . .</i>	46·0	53·1	59·7
Egyéb juh — <i>Autres moutons . . . . .</i>	32·9	34·9	38·7
Juh összesen — <i>Total des moutons .</i>	80·5	89·7	100·7
	c) 1000 lakosra számítva <i>par 1000 habitants</i>		
Tenyészkos — <i>Béliers reproducteurs . . .</i>	3·3	3·0	4·2
Anyajuh — <i>Brebis portières . . . . .</i>	91·5	96·0	106·3
Egyéb juh — <i>Autres moutons . . . . .</i>	65·5	63·1	68·9
Juh összesen — <i>Total des moutons .</i>	160·3	162·1	179·4

vák földbirtokreformmal is összefügg, mert annak végrehajtása során több felvidéki juhtenyésztő közép- és nagygazdaság területét kisajátították.

Legnagyobb arányú a juhállomány hanyatlása Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.-ben, ahol az 1911. évinek egyhatodára, továbbá Esztergom vármegyében, ahol a háborúelőttinek egyötödére csökkent az állomány. Viszont legkevésbé esett vissza a juhtenyésztés Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.-ben, ahol a múlt év végén megállapított állomány csak 38·8%-kal maradt el az 1911. évi számlálási eredménytől.

A Felvidék visszacsatolt részén ezer kat. hold területen 80·5, a trianoni határokon belül pedig 89·7 db juhot írtak össze. Az állomány sűrűsége tehát amott 10·3%-kal kisebb volt.

A juhtenyésztés elterjedtsége az egyes

járások területén igen különböző mértékű. Így ezer kat. hold területre a tornaljai járásban 242·1, az ipolysági járásban 238·8 db juh esett, ugyanakkor az említett terület-egységen, a városokat nem számítva, a galántai járásban csak 8·3, a vágsellyei járásban pedig 9·5 db juh került számlálásra.

Az egyes juhnevek sűrűsége (l. a 6. sz. kimutatást) csak jelentéktelenül tér el az anyaországi méretekétől. Ezer kat. hold területre a Felvidék visszatért részén csak 5·9%-kal kevesebb tenyészkos, 13·4%-kal kevesebb anyajuh és 5·7%-kal kevesebb más állatnem jut, mint az anyaországban.

Ezer lakos északon átlagosan 160·3, a trianoni területen pedig 162·1 db juhot tenyésztett. A különbség tehát nem nagyon jelentős. Ebben a vonatkozásban az egyes járások közül a legnagyobb létszámmal a putnoki (3.007·5), a tornaljai (834·1), ipolysági (650·4) járásokon kívül a szécsényi (575·4), továbbá a rimaszombati járás (555·8) emelkedik ki leginkább. A lakosság számához mérten legkisebb a juhállomány a városokon és a fentebb említett galántai és vágsellyei járásokon kívül az érsekújvári (44·9) és a munkácsi járásban (45·8).

Az állománynak 2·0%-a tenyészkos, 57·1%-a anyajuh, 40·9%-a pedig egyéb juh. Ugyanakkor a trianoni területen a létszámból a tenyészkosok 1·9%-kal, az anyajuhok 59·2%-kal, az egyéb juhok pedig 38·9%-kal részesedtek. A felvidéki juhállomány ivar szerinti összetétele tehát az anyaországihoz viszonyítva elég kedvező.

A juhállomány fajtamegoszlása az adatokból nem tűnik ki, de szakértői vélemény szerint, nyugaton főleg fésűs merinókat, a keleti részeken pedig az egyéb hosszúgyapjas (racka, cigája) fajtaikat tenyésztik. Egyes nagyobb juhászatokban kisebb mértékben tejelőfajták is előfordulnak.

Abból a célból, hogy a különféle fajú haszonállatok tenyésztésével különböző mértékben foglalkozó egyes területszerek állattenyésztési eredményei megfelelően összehasonlíthatók legyenek, az állatállományt *számosállatban kifejezve is* megállapítottuk.¹⁾ Ezek szerint az északon visszaszerzett területen e területsáv átlagában ezer kat. hold területre 249·2, ezer lakosra pedig 496·0 db számosállat jut; ugyanakkor a trianoni határokon belül az 1938. évi haszonállat-összeírás szerint a területi átlag csak 215·2, a lakossághoz viszonyított mennyiség pedig 383·4. Az 1935. évi állatszámolás pontosabb adatai szerint az anyaországban ezer kat. holdra 240·3, ezer lakosra pedig 434·5 számosállat jut. A visszatért terület állattenyésztése tehát számbelileg nagyjából az anyaországinak szintjén mozog, sőt annál valamivel kedvezőbb eredményt ért el.

A felvidéki állatállomány minőségét nem ismerjük, abból azonban, hogy a felvidéki állattenyésztőknek a 20 év alatt a belföldön biztos piaca volt s így ott nem annyira a minőségi színvonal emelése, hanem inkább a mennyiségi eredmény fokozása volt a fontos, arra következtethetünk, hogy az állatállomány ott, különösen a keleti részeken, az állattenyésztésnek nem minden ágában éri el az anyaországi mértéket. Biztos az a reményünk azonban, hogy az érdekeltségek és a kormányzat irányításával és támogatásával az esetleges hiányosságok mihamarabb eltűnnek, s a visszatért terület állattenyésztése is súlyának megfelelően hozzájárul a nemzeti jóvedelem és a nemzeti vagyon gyarapításához.

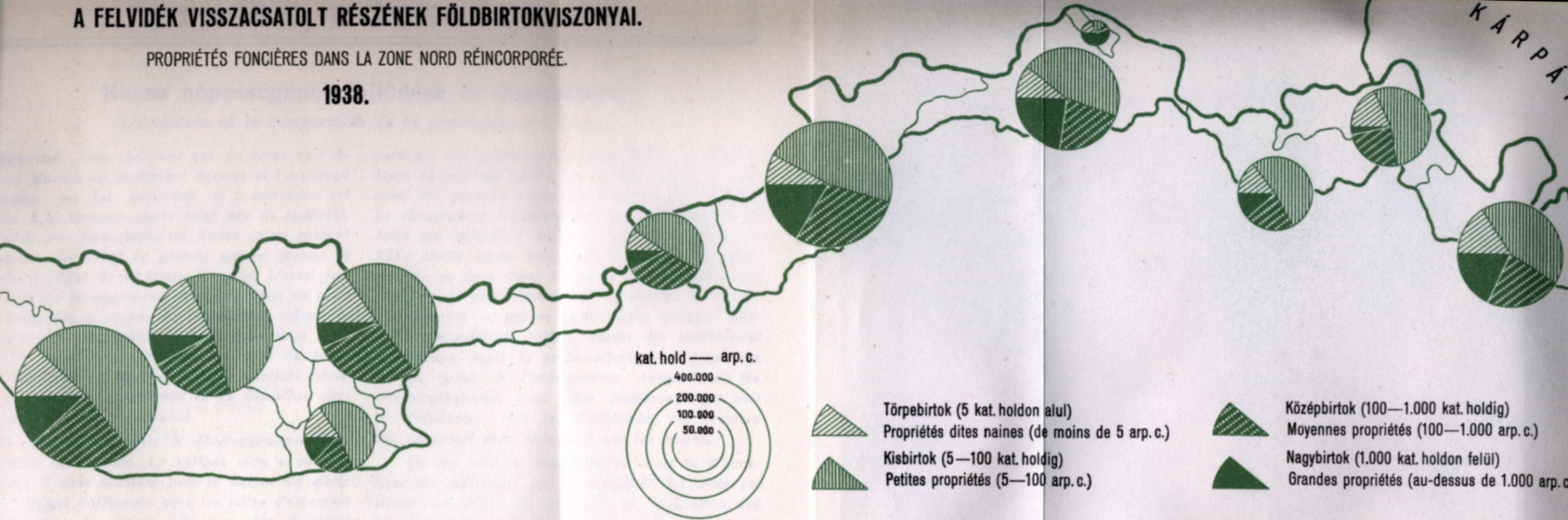
Szóllósy Zoltán dr.

¹⁾ Egy számosállat = 1 szarvasmarha, 1 ló, 5 sertés, 10 juh.

A FELVIDÉK VISSZACSATOLT RÉSZÉNEK FÖLDBIRTOKVISZONYAI.

PROPRIÉTÉS FONCIÈRES DANS LA ZONE NORD RÉINCORPORÉE.

1938.

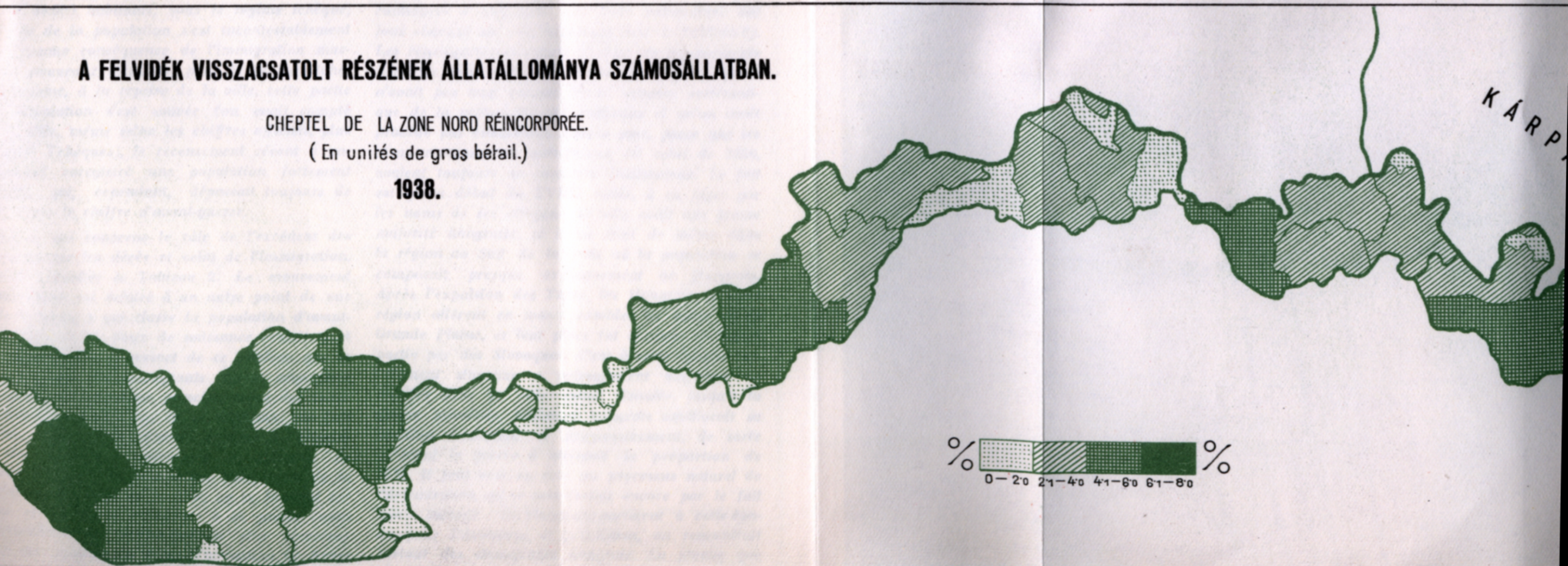

A FELVIDÉK VISSZACSATOLT RÉSZÉNEK ÁLLATÁLLOMÁNYA SZÁMOSÁLLATBAN.

CHEPTEL DE LA ZONE NORD RÉINCORPORÉE.

(En unités de gros bétail.)

1938.

NÉPESSÉG, KÖZEGÉSZSÉG

Kassa népességének fejlődése és összetétele.

L'évolution et la composition de la population de Kassa.

Résumé. Dans la zone qui en vertu de l'accord de Munich en septembre dernier et l'arbitrage de Vienne qui lui succédait le 2 novembre est revenue à la Hongrie après vingt ans de captivité, la ville la plus importante est Kassa qu'on pouvait considérer dès avant la grande guerre comme la capitale de l'Est de la Haute-Hongrie. L'essai fait connaître le développement démographique de cette ville hongroise à propos de l'assemblée solennelle que la Société Hongroise de Statistique tient cette année à Kassa pour fêter la libération du territoire; l'occasion est là d'exposer les résultats essentiels du recensement effectué le 15 décembre dernier sur le territoire recouvré.

Le Tableau 1 montre le développement de la population de la ville. Le rythme n'en a pas été constant; il s'est accéléré vers le milieu du siècle dernier quand l'affluence vers les villes s'observait partout dans le monde. Pendant les dernières années du régime hongrois, on comptait à Kassa plus de 44.000 habitants; sous le régime tchèque, le chiffre de la population s'est incontestablement grossi comme conséquence de l'immigration massive de nouveaux éléments, pour la plupart tchèques. Comme, à la reprise de la ville, cette partie de la population s'est sauvée (on avait compté dans la ville, même selon les chiffres officiels, plus de 11.000 Tchèques), le recensement récent a naturellement enregistré une population fortement diminuée qui, cependant, dépassait toujours de 18.000 âmes le chiffre d'avant-guerre.

En ce qui concerne le rôle de l'excédent des naissances sur les décès et celui de l'immigration, on peut consulter le Tableau 2. Le mouvement d'immigration est éclairé à un autre point de vue par le Tableau 3 qui classe la population d'avant-guerre suivant les lieux de naissance (comitats et villes autonomes). Il ressort de ce Tableau que la majeure partie des immigrants étaient originaires des comitats limitrophes, principalement des comitats situés au Nord; par là se confirme, une fois de plus, l'observation générale relative à l'orientation des migrations intérieures en Hongrie. Le Tableau 4 sépare la population autochtone de la population née hors de la ville, en se fondant sur quatre recensements antérieurs à la guerre (nous ne possédons pas d'informations plus récentes). On y voit combien la force d'attraction de Kassa a gagné en puissance dans les derniers temps.

L'immigration a profondément modifié la ré-

partition des habitants au point de vue de la religion. Dans la seconde moitié du XVIIIe siècle, la ville avait été presque entièrement catholique romaine. Le changement s'explique surtout par l'arrivée des Juifs qui affluaient dans les années quarante du XIXe siècle après avoir reçu l'autorisation générale de se fixer dans les villes libres royales. En 1850, ils se présentèrent 729, et depuis ce temps, leur nombre a atteint 11.420 têtes, presque 20% de la population totale. Parmi les confessions chrétiennes, seule la gréco-catholique a gagné du terrain grâce à l'immigration. Aujourd'hui, les Gréco-catholiques sont plus nombreux que soit les Calvinistes, soit les Luthériens; ces derniers ont progressé plus lentement que les autres.

Ce qui offre le plus d'intérêt, c'est la répartition des habitants par nationalité. La ville est située en effet sur la ligne de séparation des langues, et le comitat de Szepes, qui se trouve à proximité, lui a envoyé de temps en temps un fort contingent d'Allemands. Les trois nationalités ont joué chacune un rôle important (voir le Tableau 6). Les renseignements datant d'avant les recensements hongrois sont peu sûrs, d'une part parce qu'on n'avait pas tenu compte d'une manière systématique de la nationalité des individus et qu'on avait procédé par estimation, d'autre part, parce que les vieux recensements autrichiens, tel celui de 1850, avaient toujours un caractère tendancieux. Le fait est qu'au début du XVIIIe siècle, à en juger par les noms de ses citoyens, la ville avait une grosse majorité hongroise, et il en était de même dans la région au Sud de la ville où la population se composait presque exclusivement de Hongrois. Après l'expulsion des Turcs, les Hongrois de cette région allèrent en masse combler les vides de la Grande Plaine, et leur place fut occupée en bonne partie par des Slovaques. C'est à cette époque que l'élément slovaque a puissamment augmenté en nombre dans la ville aussi. Ensuite, jusqu'à la guerre mondiale, l'élément hongrois améliorait sa position lentement et progressivement, de sorte qu'avant la guerre il atteignit la proportion de 75%. Il faut voir en cela un processus naturel de l'urbanisation, qui se manifestait encore par le fait que — surtout — les Slovaques partaient à cette époque pour l'Amérique, et qu'à Kassa, on rencontrait surtout des immigrants hongrois. La preuve que les chiffres des anciens recensements hongrois étaient exacts, est que le recensement récent a

fourni presque les mêmes proportions que celui d'il y a 28 ans; et cela démontre aussi que les indications, relatives à la nationalité, des recensements effectués sous le régime tchèque ne méritent nulle confiance. La comparabilité des statistiques de nationalité est forcément affaiblie par la circonstance que les Juifs figuraient tantôt comme formant une religion, tantôt comme formant une nationalité; les recensements tchèques ont adopté cette dernière manière de voir.

Les données concernant la connaissance du hongrois concordent très bien avec les données de 1910; ceci et la concordance des chiffres relatifs aux langues non maternelles parlent éloquemment en faveur du bien-fondé des assertions tirées des recensements hongrois. Il ressort du Tableau 8 que 91% de la population de Kassa parlent hongrois, tandis que 63.6% seulement savent le slovaque. Sous le régime tchéco-slovaque, la connaissance du slovaque s'est certainement répandue, puisqu'en 1910, la moitié seulement de la population avait possédé cette langue.

Les Tableaux 9 et 10 présentent l'état général de l'instruction. En tenant compte uniquement des personnes d'au moins six ans, on voit qu'aujourd'hui 92.3% de la population savent lire et écrire, alors que la proportion correspondante a été de 64.7% en 1880. La jeune génération actuelle possède à peu d'exceptions près ce minimum d'instruction. Les Tableaux 11 et 12 mettent sous nos yeux les nombres absolu et relatif des personnes dont l'instruction dépasse le degré primaire. 1.9% de la population ont reçu l'instruction supérieure, et 6.5% l'instruction secondaire. Ce sont là des chiffres plus favorables que ceux des autres villes de Hongrie. Au point de vue de la religion, on constate que ce sont les Luthériens qui bénéficient le plus de l'enseignement supérieur; la proportion des Calvinistes est également élevée, et la part des Israélites est frappante; ces derniers figurent avec 31.1% parmi les personnes d'éducation universitaire. Dans la classe ayant reçu l'instruction supérieure, les Hongrois forment 90%, et les Slovaques moins de 5%.

Considérée sous l'angle des professions, la population de Kassa a un caractère nettement urbain. 61.7% des habitants vivent de commerce et d'industrie, et 11.6% de l'exercice des professions intellectuelles. Les retraités et rentiers sont assez nombreux (9.6%). Le Tableau 13 montre clairement l'évolution de la répartition des habitants selon les professions. Les professions commerciales ont fait les plus grands progrès depuis 1900; à cette époque, le commerce et le crédit occupaient 9.0% de la population, aujourd'hui 16.6%. La proportion des employés dans les transports et communications a fortement augmenté,

surtout jusqu'en 1930; c'est que le régime tchèque — pour renforcer l'élément tchèque — a concentré à Kassa un très grand nombre de postiers et de cheminots. Fait curieux, le nombre des domestiques a graduellement baissé. Il est malaisé de comparer les chiffres, car, au dernier recensement, on a systématiquement écarté de l'enquête la population militaire. Le Tableau 14 classe la population active par petits groupes de professions. Il en ressort que le groupe le plus peuplé est celui de l'industrie de l'habillement; viennent ensuite les industries de l'alimentation et de la fabrication des articles d'agrément, puis l'industrie du bâtiment; parmi les branches du commerce, celles du commerce des denrées alimentaires et des articles textiles nourrissent le plus grand nombre de personnes.

Comme la population de la ville est peu homogène aux points de vue de la religion et de la nationalité, il est intéressant de savoir comment elle se répartit à ces points de vue. Les Tableaux 15 à 20 nous renseignent à ce sujet; nous nous bornerons à en extraire quelques détails frappants. Tandis que les confessions chrétiennes se partagent les professions à peu près proportionnellement à leur force numérique, les Israélites ont à cet égard un comportement spécial. 46.6% d'entre eux sont adonnés au commerce, et 78.1% aux professions commerciales et industrielles. Ils sont tellement nombreux dans le commerce que, surpassant la totalité des confessions chrétiennes, ils représentent 55.2% de la population vivant de commerce. Ils jouissent d'une position sociale et matérielle plus favorable que les Chrétiens, leur proportion dans la classe des indépendants et des fonctionnaires étant supérieure à leur proportion parmi les ouvriers. Ils dominent très fort dans les professions libérales: 64.0% des avocats et 54.2% des médecins appartiennent à leurs rangs.

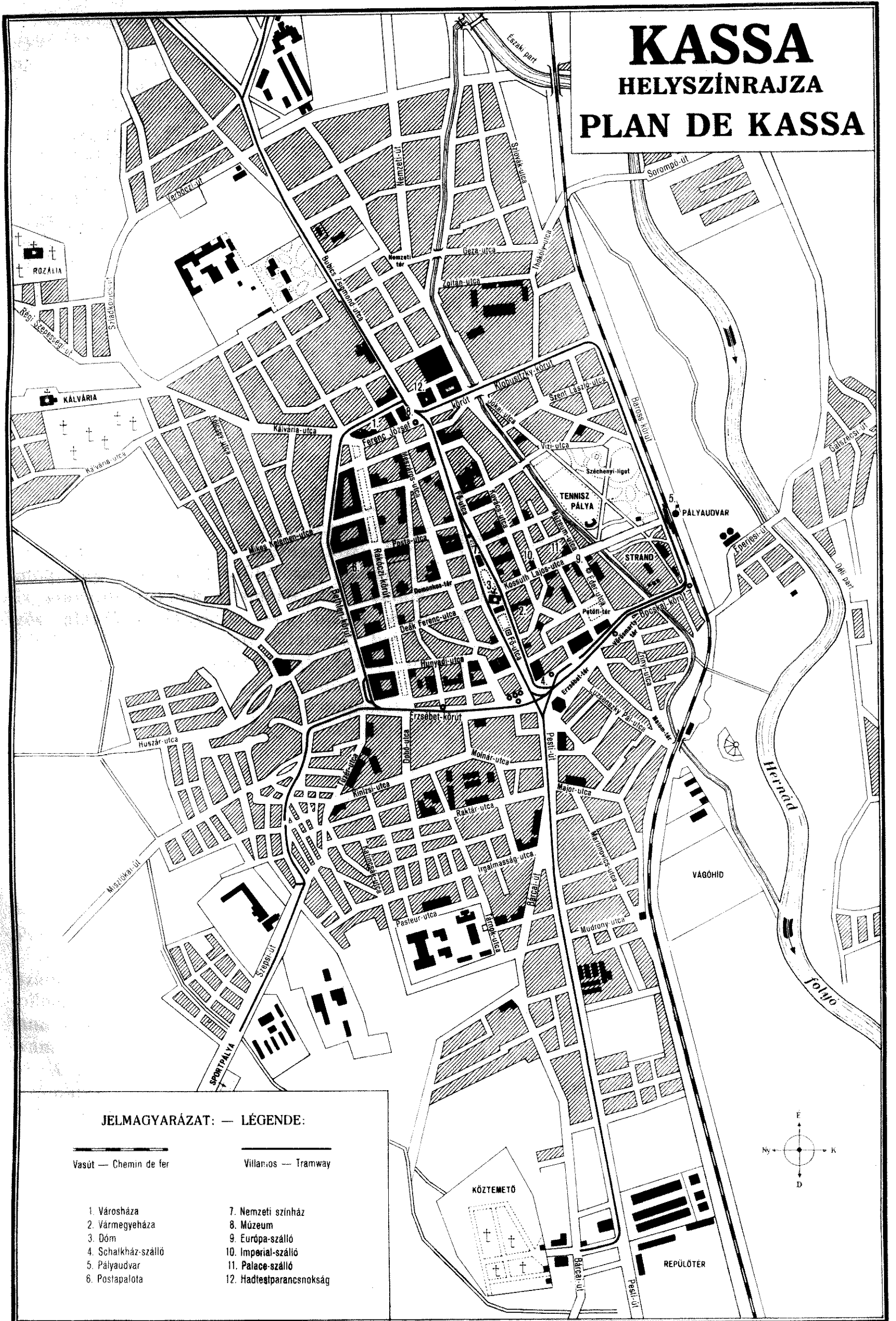
Sous l'angle de la nationalité, la répartition de la population présente moins d'inégalité. Il y a lieu, en tout cas, de relever ce que le recensement d'avant la guerre mondiale avait déjà mis en lumière, à savoir que l'élément slovaque est surtout répandu dans les professions inférieures ou non citadines: parmi les habitants vivant d'agriculture, les manoeuvres et domestiques, les ouvriers de chemin de fer; il joue un rôle effacé parmi les indépendants, les fonctionnaires, les personnes exerçant des professions libérales.

Le recensement exécuté depuis la reprise des territoires détachés a conduit à peu près aux mêmes constatations que le dernier recensement hongrois, fait il y a 28 ans. C'est là une preuve éloquente en faveur de la sincérité des statistiques hongroises.

KASSA

HELYSZÍNRAJZA

PLAN DE KASSA

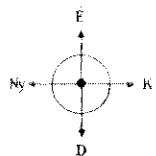

JELMAGYARÁZAT: — LÉGENDE:

Vasút — Chemin de fer

Villamos — Tramway

1. Városháza	7. Nemzeti színház
2. Vármegyeháza	8. Múzeum
3. Dóm	9. Európa-szálló
4. Schalkház-szálló	10. Imperial-szálló
5. Pályaudvar	11. Palace-szálló
6. Postapalota	12. Hadtestparancsnokság

A magyar statisztika a Felvidék magyarlakta részeinek és Kárpátaljának visszaszerzése óta most üli első igazi örömünnepét, amikor a Magyar Statisztikai Társaság ezidei ünnepi ülését a Felvidék ősi magyar városában, Kassán tartja. Most már régi hagyománya a Statisztikai Társaságnak, hogy ezeken a vidéki vándorgyűléseken mindig az illető városnak, vagy vidéknek a statisztikai ismertetését tárja az olvasók elé. Ezen a hagyományos szokáson felül még kettős okunk van arra, hogy Kassával foglalkozzunk; egyrészt a visszatérés öröme, másrészt az a körülmény, hogy a visszaszerzett területeken a múlt év december 15-én tartott külön népszámlálásnak Kassára vonatkozó eredményeit most első ízben közölhetjük a nyilvánossággal. Különösen fontos volt ez a népszámlálás azért, mert a cseh uralom alatt tartott népszámlálásoknak a nemzetiségekre vonatkozó adatai célzatosak és teljesen hamisak voltak és nekünk — habár a világháború előtti magyar népszámlálások adatait a nemzetközi fórumok, így a bécsi döntőbírósi határozat is szavahihetőnek elismerte és a rendezés alapjául elfogadta —, mégis érdekünk volt, hogy a mi adataink helyességét egy új népszámlálással ismét bebizonyítsuk. De szükségesnek mutatkozott a népszámlálás elrendelése magának a népszámlálás megismerése szempontjából is, mert tudomásunk volt arról, hogy a felvidéki városokat sáska módjára ellepő csehek a megszálló magyar csapatok jövetelére tömegesen menekültek el s így maga a népesség száma is, amit az 1930. évi cseh népszámlálás kimutatott, és amelynek helyessége iránt akkor nem lehetett kétség, lényegesen megváltozhatott ez impérium-csere következtében.

Ami magának a város népességének számbeli fejlődését illeti, történelmi visszapillantást vetünk azokra a legrégebbi időkre, amelyekről valamilyen megfogható adat van. (L. 1. sz. táblát.)

A legrégebbi adat Kassa népességének számáról 1568-ból való, amikor a város lakosságát 1700-ra becsülték a külvárosokkal együtt, amelyek a bástyafalakon kívül feküdtek. A legközelebbi adatot 1720-ból találtuk Acsádi Ignác közismert munkájában. A *pragmatica sanctio* idején 4000-re lehetett tenni a lakosság számát, akik mindössze 314 házban laktak. 1787-ig a lélekszám már megkétszereződött, sőt a

1. Kassa házainak és lakosainak száma a különböző időszakokban.

Nombre des maisons et des habitants à Kassa à diverses époques.

Év — Années	Házak száma Nombre des maisons	Népesség Population	Forrás — Sources
1568	?	1.700	„Magyarország vármegyéi és városai“. Abaúj-Torna vm. és Kassa 53 l. <i>Comitat d'Abauj-Torna et Kassa</i> , page 53.
1720	314	4.000	Acsádi: „Magyarország népessége a <i>pragmatica sanctio</i> korában.“
1787	927	8.244	József-féle népszámlálás. Jogi népesség 7905. (Thirring G.) — <i>Recensement de la population sous Joseph II. Population dite de droit: 7905. (G. Thirring.)</i>
1805	?	7.571	Nem nemesi összeírás. (Kézirat.) — <i>Recensement des non-nobles (manuscrit inédit).</i>
1825	1.271	13.606	Nem nemesi összeírás. (Nagy L.) — <i>Recensement des non-nobles. (L. Nagy.)</i>
1830	?	12.672	Fényes Elek. — <i>Alexis Fényes.</i>
1850	1.469	13.034	Osztrák népszámlálás. Jogi népesség 10.185. — <i>Recensement autrichien de la population. Population de droit: 10.185.</i>
1857	1.382	16.417	Osztrák népszámlálás. Jogi népesség 11.944. — <i>Recensement autrichien de la population. Population de droit: 11.944.</i>
1869	1.513	21.742	Magyar népszámlálás. Polgári népesség. <i>Recensement hongrois de la population. Population civile.</i>
1880	1.660	26.097	Magyar népszámlálás. Polgári népesség. Ezenkívül katona 1.869. — <i>Recensement hongrois de la population. Population civile. En outre, 1.869 soldats.</i>
1890	2.387	28.884	Magyar népszámlálás. Polgári népesség. Ezenkívül katona 3.281. — <i>Recensement hongrois de la population. Population civile. En outre, 3.281 soldats.</i>
1900	2.151	40.102	Magyar népszámlálás. Összes népesség, ebből katona 4.516. — <i>Recensement hongrois de la pop. Population totale, dont 4.516 soldats.</i>
1910	2.454	44.211	Magyar népszámlálás. Összes népesség, ebből katona 3.735. — <i>Soucre comme pour 1900. Dans la population totale, 3.735 soldats.</i>
1919	2.628	46.826	Cseh-szlovák népszámlálás. — <i>Recensement tchéco-slovaque de la pop.</i>
1921	2.509	52.898	Cseh-szlovák népszámlálás, ebből katona 4.628. — <i>Recensement tchéco-slovaque de la pop. Dont 4.628 soldats.</i>
1930	4.276	70.117	Cseh-szlovák népszámlálás, ebből katona 6.554. — <i>Recensement tchéco-slovaque de la pop. Dont 6.554 soldats.</i>
1938	6.072	58.090	Magyar népszámlálás. Polgári népesség. <i>Recensement hongrois des habit. dans la zone recouvrée. Population civile.</i>

házak száma háromszor nagyobb lett. 1805-ig a népesség fogyni látszik; lehet ugyan, hogy csak azért, mert akkor a nemeseket nem számolták meg, viszont húsz év múlva maga a nem nemesi összeírás, amely ugyanolyan elvek szerint történt, mint az 1805. évi, ismét feltűnő népnövekvést mutat. Ezután a szabadságharcig újra a stagnálás kora következik, a nép-

szám alig változik, amennyire az akkori bizonytalan adatoknak hinni lehet. Még 1850-ben is csak 13.034 lakost mutat ki az osztrák népszámlálás. Az újabb felledülés ekkor kezdődik; harminc év alatt, 1880-ig, már megint megkétszereződik a lakosság, de a házak száma nem sokat változik; talán nagyobb házakat építettek. 1880 és 1890 között a fejlődés menete ismét lassúdik, de a következő évtizedben újra erősen nő a lakosság száma. Ha mind a két évben az összes népességet (a katonasággal együtt, amelynek adatai 1880 óta vannak meg) vesszük, ebben az évtizedben 32.165-ről 40.102-re nőtt a népesség. Sokkal gyengébb volt ismét a világháború előtti évtized fejlődése: alig több mint 10%, ezt is csak a természetes szaporodás javulásának lehet tulajdonítani.

A háborús évtized természetesen Kassát is erősen megviselte. Az összeomlás után, amint a csehek bevonultak, mindjárt abban az évben tartott a pozsonyi ideiglenes szlovák kormány egy egész Szlovákiára kiterjedő gyors népszámlálást, amely Kassán 46.826 embert talált, valószínűleg az akkor még kisszámú katonasággal együtt. A szaporodás 1910 óta csekély, részint a háború pusztítása, részint a magyar lakosság egy részének elmenekülése miatt. De már a másfél év múlva tartott cseh népszámlálás 6.072-vel több emberről számol be, mert azonnal megkezdődött a csehek beözönlése és a katonaság is akkor már 4628 főt számlált. A következő évtizedben folytatódott a csehek beözönlése, a katonaság szaporítása; a felvidéki és kassakörnyéki szlovák nép, amely a világháborúig nagy számmal vándorolt Amerikába, a háború után korlátozva volt a kivándorlásban s így a városok népességét gyarapította inkább. Ezeknek a körülményeknek lehet tulajdonítani, hogy 1921 és 1930 között a népszaporodás példátlanul nagy volt. Végül egészen természetes, hogy a város visszaadása után egy hónapra tartott magyar népszámlálás, amely a katonaságot elvből kihagyta, jóval kisebb népszámot talált, mint ami 1930-ban volt. Ha akkor is a polgári lakosságot számítjuk (63.563), a fogyás 1930 óta csupán 5473, vagyis 8.6%. A valóságban természetesen több, mert hiszen 1930-tól 1938-ig is mindenestre növekedett a népesség. Ha meggondoljuk, hogy az 1930-ban hivatalosan is kimutatott több mint 11.000 cseh (számuk a valóságban lényegesen meghaladhatta ezt a

számot), akiknek a száma 1938-ban már bizonyára jóval több lehetett a 15.000-nél, majdnem mind egy szálig elmenekült Kassáról a magyar csapatok bevonulása előtt, a fogyást nem is tekinthetjük túlnagynak. Reméljük, hogy ezt az egyáltalán nem sajnálatos csorbát a város hamarosan ki fogja köszörülni.

1880 óta azt is nyomon kísérhetjük, hogy a népesség fejlődésében milyen szerepe volt a természetes szaporodásnak és a bevándorlásnak. Ezek az adatok a cseh uralom alatti évekről is rendelkezésre állnak. Természetesen csak 1930-ig követhetjük azokat, mert közvetlenül a visszafoglalás előtti időről hiányzik a népszám, és így az 1930—1938 között történt bevándorlás nagysága nem állapítható meg. Az adatok itt következnek:

2. A természetes és tényleges szaporodás szerepe Kassa népességének fejlődésében 1880-1930-ig.

Rôle des accroissements naturels et effectifs dans l'évolution de la population de Kassa, de 1880 à 1930.

Év Années	Accroissement				Vándorlási különbség Différence migratoire	
	Természetes naturel		Tényleges effectif			
	szaporodás					
	Sz. Sz. nombr. abs.	%	Sz. Sz. nombr. abs.	%	Sz. Sz. nombres abs.	%
1881—1890	622	2.4	2.787	10.7	+ 2.165	+ 8.3
1891—1900	2.727	8.5	7.937	24.7	+ 5.210	+ 16.2
1901—1910	4.047	10.1	4.109	10.2	+ 62	+ 0.1
1911—1920	1.380	3.1	8.687	19.6	+ 7.307	+ 16.5
1921—1930	5.334	10.1	17.219	32.6	+ 11.885	+ 22.5

Az 1880-as években a természetes szaporodás nagyon szerény volt, a város közegészségügyi viszonyai akkor még — úgy látszik — nagyon kezdetlegesek voltak. A bevándorlás sem volt túlnagy, csupán 8.3%. A következő két évtizedben fokozatosan javult a természetes szaporodás aránya különösen a halandóság csökkenése következtében, de bevándorlás csak a millenium évtizedében volt; a századforduló után a bevándorlás úgyszólván semmi, a város lakossága csak a maga erejéből szaporodott. A háborús évtized utolsó két éve már a cseh uralom idejére esett, amikor a csehek beözönlése nagy erővel indult meg. A 7.307 fő, amit erre az évtizedre kimutatunk, nem is jelzi teljes egészében a bevándorlás nagyságát, mert a természetes népmozgalomban nem szerepelnek a háborús halottak, akiknek a száma Kassán, csak 2%-ot számítva, leg-

3. Kassa lakossága születési hely szerint 1910-ben a régi Magyarbirodalom egyes törvényhatóságai szerint részletezve.

La population de Kassa en 1910, par lieu de naissance, notamment suivant les comitats et villes autonomes de la Hongrie d'avant-guerre.

Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	1910	Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	1910	Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	1910
Duna jobb partja <i>Rive droite du Danube</i>		Tisza jobb partja <i>Rive droite de la Tisza.</i>		Kis-Küküllő vm.	31
Baranya vm. *)	60	Abaúj-Torna vm.	7.426	Kolozs vm.	18
Pécs tjt. **)	30	Kassa tjt.	16.188	Kolozsvár tjt.	84
Fejér vm.	65	Bereg vm.	439	Maros-Torda vm.	21
Székesfehérvár tjt.	29	Borsod vm.	890	Marosvásárhely tjt.	16
Győr vm.	27	Miskolc tjt.	418	Nagy-Küküllő vm.	24
Győr tjt.	27	Gömör és Kishont vm.	567	Szeben vm.	30
Komárom vm.	51	Sáros vm.	2.603	Szolnok-Doboka vm.	29
Komárom tjt.	23	Szepes vm.	2.081	Torda-Aranyos vm.	19
Moson vm.	29	Ung vm.	471	Udvarhely vm.	19
Somogy vm.	72	Zemplén vm.	2.368	Összesen — Total	493
Sopron vm.	49	Összesen — Total	33.451	Fiume	6
Sopron tjt.	25	Tisza bal partja <i>Rive gauche de la Tisza.</i>		Magyarország <i>Hongrie proprement dite</i>	41.518
Tolna vm.	86	Békés vm.	115	Horvát-Szlavonország <i>Croatie-Slavonie</i>	
Vas vm.	135	Bihar vm.	123	Belovár-Kőrös vm.	2
Veszprém vm.	69	Nagyvárad tjt.	56	Lika-Krbava vm.	2
Zala vm.	104	Hajdu vm.	85	Modrus-Fiume vm.	6
Összesen — Total	881	Debrecen tjt.	147	Pozsega vm.	6
Duna bal partja <i>Rive gauche du Danube</i>		Máramaros vm.	427	Szerém vm.	23
Árva vm.	112	Szabolcs vm.	617	Zimony tjt.	2
Bars vm.	122	Szatmár vm.	438	Varasd vm.	8
Esztergom vm.	38	Szatmárnémeti tjt.	50	Varasd tjt.	2
Hont vm.	70	Szilágy vm.	61	Verőce vm.	5
Selmecbánya tjt.	22	Ugocsa vm.	143	Eszék tjt.	12
Liptó vm.	320	Összesen — Total	2.262	Zágráb vm.	11
Nógrád vm.	298	Tisza—Maros szöge <i>Angle formé par la Tisza et le Maros.</i>		Zágráb tjt.	11
Nyitra vm.	173	Arad vm.	54	Horvát-Szlavonország <i>Croatie-Slavonie</i>	95
Pozsony vm.	94	Arad tjt.	46	Magyarbirodalom — <i>Etat hongrois</i>	41.613
Pozsony tjt.	69	Csanád vm.	52	Külföldi és ismeretlen <i>Etrangers et inconnu</i>	2.598
Trencsén vm.	158	Krassó-Szörény vm.	44	Mindössze — Total <i>général</i>	44 211
Túróc vm.	108	Temes vm.	73		
Zólyom vm.	188	Temesvár tjt.	46		
Összesen — Total	1.772	Versec tjt.	6		
Duna—Tisza köze <i>Entre le Danube et la Tisza.</i>		Torontál vm.	109		
Bács-Bodrog vm.	105	Pancsova tjt.	10		
Baja tjt.	20	Összesen — Total	440		
Szabadka tjt.	31	Királyhágón túl <i>Transylvanie.</i>			
Újvidék tjt.	8	Alsó-Fejér vm.	26		
Zombor tjt.	10	Beszterce-Naszód vm.	17		
Csongrád vm.	63	Brassó vm.	42		
Hódmezővásárhely tjt.	27	Csik vm.	33		
Szeged tjt.	65	Fogarás vm.	10		
Heves vm.	485	Háromszék vm.	27		
Jász-Nk.-Szolnok vm.	211	Hunyad vm.	47		
Pest-P.-S.-Kk. vm.	297				
Budapest szfv.	851				
Kecskemét tjt.	40				
Összesen — Total	2.213				

*) Vm. = comitat. — **) Tjt. = ville autonome.

alább 880, azután az összeomlás után elmenekült magyarok, akiknek számát fel sem tudjuk becsülni, csak sejteni lehet abból, hogy 1920-ban Csonka-Magyarországon 7761 kassai születésű embert talált a népszámlálás (közte Budapesten 2669-et, Pest megyében 835-öt, Miskolcon 667-et stb.). 1910-ben ugyancsak a trianoni területen kb. 5.500 kassai születésű ember volt; az időközi elhalálozást figyelembe véve tehát legalább 3.500 embernek kellett elmenekülni Kassáról a csehek bejövetelekor. Vigasztalásul szolgálhat, hogy most sokkal több nem öslakos cseh kényszerült gyors elvonulásra. Ha mindezeket figyelembe vesszük, a bevándorlást az összeomlás utáni két évben kell legnagyobbra becsülnünk. A huszas években számszerűleg nagyobb volt ugyan a bevándorlás, de ez már tíz évre oszlott el. Mindenesetre, ha a tízéves ciklusokat összefoglaljuk, aránylag is az utolsó évtized mutathatja fel a legnagyobb bevándorlási többletet.

Arra nézve, hogy a bevándorlók az ország milyen részeiből húzódnak Kassára, újabb adatunk nincs; a cseh népszámlálások ezt a kérdést nem kutatták. A világháború előtti utolsó magyar népszámlálás szerint 1910-ben az akkori lakosság a 3. sz. tábla szerint oszlott meg a születési hely törvényhatósága szerint.

A viszonyok azóta természetesen lényegesen megváltozhattak, de a bevándorlás irányára, illetőleg keletkező helyére a szóbanforgó adatok mégis eléggé rávilágítanak. Az 1910. évi 44.211 főnyi lakosságból csak 36,7% volt helybeli születésű Kassán, 16.188 lélek. A többi 28.023-nak valamikor be kellett vándorolnia, mert nem Kassán született. Legnagyobb részük természetesen magából Abaúj-Torna megyéből jött, nem kevesebb, mint 7.426. Ez a nagy szám némileg megmagyarázza, hogy viszont a vármegye lakossága miért növekedett olyan gyengén. A többi szomszédos vármegye közül Sáros, Zemplén és Szepes küldött legnagyobb tömeget Kassa népességének a növeléséhez. Mind a három megyéből bevándoroltak száma egyenként meghaladja a 2.000-et. Érdekes, hogy a szintén szomszédos Borsod és Gömör vármegye már jóval kevesebbel szaporította Kassa lakosságát, ami megfelel annak a többször bebizonyított ténynek, hogy Magyarországon a belső vándorlások iránya északról délre illetőleg a perifériákról a központ felé tart. A fővárossal való erős népcserét mu-

tatja, hogy budapesti születésű ember is 851 volt Kassán; igaz, hogy ezzel szemben kassai születésű Budapesten 2.071. Más vidékekkel szemben a város nagy vonzóerejére vall, hogy Nagy-Magyarországnak nem volt olyan törvényhatósága, amelyből legalább egy-két ember ne származott volna Kassára.

A lakosságnak a születési helyek főcsoportosítása szerint való megoszlását egyébként 1880-ig visszamenőleg nyomon kísérhetjük; az adatok a következők:

4. Kassa népességének megoszlása a születési helyek főcsoportosítása szerint 1880-tól 1910-ig.¹⁾

Répartition de la population de Kassa de 1880 à 1910, suivant les grandes catégories de lieux de naissance.¹⁾

Év Années	H a b i t a n t s n é s					
	Helybeli à Kassa	Megye- beli dans le comitat où est Kassa	Más megyebeli en d'autres comitats		Auszt- riai en Au- triche	Külföldi és ismeret- len à l'étran- ger ou en lieu inconnu
			Magyarországi dans la Hongrie propre. dite	Horvát-Szlavon- országi en Croatie- Slavonie		
Abszolút számokban — Nombres absolus						
1880	10.059	4.195	10.136	25	1.443	239
1890	11.713	4.858	10.426	41	1.700	146
1900	13.993	6.748	16.179	83	2.825	274
1910	16.188	7.426	17.904	95	2.182	416
Százalékban — %						
1880	38,6	16,1	38,9	0,1	5,6	0,7
1890	40,6	16,8	36,1	0,1	5,9	0,5
1900	34,9	16,9	40,4	0,2	7,0	0,6
1910	36,7	16,8	40,5	0,2	4,9	0,9

¹⁾ 1880-ban és 1890-ben polgári, 1900-ban és 1910-ben összes népesség. — Pour 1880 et 1890, population civile; pour 1900 et 1910, pop. totale.

Látszik ebből a táblából, hogy már 1880-ig erős bevándorlásnak kellett történni Kassára, mert a helybeli születésűek aránya már akkor is csak 38,6% volt. Aszerint, amint egy-egy évtizedben erősebb vagy gyöngébb volt a bevándorlás, csökken vagy emelkedik a helybeli születésűek arányszáma. Látjuk, hogy 1890-ben több a helybeli születésű aránylag is, mint 1880-ban volt, mert ebben az évtizedben a bevándorlás nem volt túlnagy. A következő évtizedben feltűnően csökken a bennszülöttek aránya; igaz, hogy nemcsak a nagyobb bevándorlás következtében, hanem azért is, mert 1900-ban már a katonaság is be van

számítva; már pedig az ott állomásozó katonaság között természetesen sokkal több a máshol született. 1900 és 1910 között, amikor megint alig mutatkozott bevándorlási többlet, a bennszülöttek arányszáma ismét feljebb ment. Természetesen a megyebeli és más megyebeli születésűek arányszáma a bennszülöttek arányszámával ellentétesen csökken vagy emelkedik, lényeges változást azonban ezek a számok nem mutatnak, legalább is a táblázat kezdő és végső éve közötti összehasonlításban.

A háború előtti népszámlálásaink a külföldi születésűek közül az ausztriai születésűeket is mindig külön kimutatták. Az akkori közjogi kapcsolatunk folytán meglehetősen nagyszámú ausztriai születésűt is találtak népszámlálásaink, akiknek legnagyobb része a szomszédos Galiciából jött.

A külföldi születésűek számával bizonyos mértékben párhuzamos a külföldi honosok száma. Erre vonatkozólag már 1869-ből is van adatunk; ettől kezdve így alakult a külföldi honosok száma Kassán: 1869-ben 420, 1880-ban 1.068, 1890-ben 1.861, 1900-ban 2.956 és 1910-ben 2.726. Ezekkel a számokkal nem lehet összehasonlítani a két cseh népszámlálásnak a külföldiekre vonatkozó adatait, részben mert az állampolgári viszonyok teljesen megváltoztak, részben, mert a cseh uralom idején, úgylátszik, az állampolgársági viszonyok rendezetlenebbek voltak. 1925-ben ugyanis még csak 2.240 külföldi honost mutattak ki, 1930-ban már 6.150-et; a kétes állampolgárságúakat t. i. nem fogadták el cseh-szlovák állampolgároknak, mert ezzel is kevesbíteni akarták az ottani magyarok számát. Erre még később visszatérünk.

A népességnek nem, kor és családi állapot szerint való megoszlásával ezúttal nem foglalkozunk; jobban érdekelhet bennünket a lakosságnak vallás és nemzetiség szerint való megoszlása, annál is inkább, mert a fejlődést ebben a tekintetben sokkal messzebb lehet visszavezetni és a vallásfelekezeti megoszlásnak és a nyelvi átalakulásnak nagyobb jelentősége is van. A bevándorlás ugyanis főképp ezekre van befolyással, az előbbi demográfiai ismérvek sokkal kevésbé változnak a bevándorlások folytán.

Ami a város lakosságának vallásfelekezeti megoszlását illeti, az adatok azt mutatják, hogy az utolsó másfél évszázad

alatt a római katolikus egyháznak döntő szerepe van Kassa lakosságában. Régebben, az ellenreformáció előtt a XVI., esetleg a XVII. században is a protestánsok lehettek többségben Kassán, amennyiben a lakosság zömét tevő németek inkább Luther, a magyarok pedig inkább Kálvin vallását követték. A vallásfelekezetek számbeli megoszlását azonban csak 1787 óta ismerjük a különböző összeírásokból. (L. 5. táblát.)

1787-ben a katolikusoknak (a görög katolikusokkal együtt) még igen erős többsége volt. A 6.780 katolikkal szemben református kb. csak 320, ágostai hitvallású evangélikus pedig kb. 800 volt a városban,¹⁾ a lutheránusok tehát sokkal többen voltak, mint a reformátusok. A zsidóság akkor egészen 1850-ig szinte teljesen hiányzik a város lakosságából, mert a zsidók előtt a szabad királyi városok kapui többnyire csak az 1840-es években nyíltak meg. Ekkor egyszerre 729 zsidó tűnik fel a városban, a lakosságnak majdnem 7%-a. Ettől kezdve a zsidóság mindig nagyobb és nagyobb tömegekben lepte el a várost, úgyhogy a katolikus és protestáns lakosság arányszámait főképp a zsidóság fokozatos terjedése határozta meg. A cseh uralom első idejében is erősen felszökött a zsidóság arányszáma: 1919-ben elérte a 16·7%-ot, attól kezdve 1930-ig némileg csökkent, bár abszolút számban soha nem észlelt szaporodást értek el a zsidók ez alatt az idő alatt is, úgyhogy a háború előtti 6.723-ról 1930-ig 11.195-re szaporodtak. A még nagyobb számmal beözönlő csehekkel szemben azonban, akiknek túlnyomó része természetesen keresztény volt, nem tudtak lépést tartani. Meglepetést kelthet, hogy most a magyar uralom visszaálltával annak ellenére, hogy a csehekkel valószínűleg zsidók is menekültek el, ma mégis 11.420 izraelita vallású lakik Kassán, akik a lakosságnak immár 19·7%-át teszik. Olyan magas arány ez, amilyen a csonkamagyarországi városok közül (nem szólva Kárpátaljáról) csak Sátoraljaújhelyen és Budapesten található az 1930. évi népszámlálás szerint. Az előbbi városban akkor 25·4, a fővárosban pedig 20·3% volt a zsidók aránya, ugyanakkor 17% körül volt Miskolcon, Balassagyarmaton és Újpesten. A római katolikusok száma, az utolsó évet nem tekintve, állandóan növekszik. A múlt század közepén

¹⁾ Thirring Gusztáv becslése.

5. A népesség megoszlása vallás szerint.
Répartition de la population suivant les confessions.

Év Année	Összes népesség Population totale	E b b ő l — D o n t							
		róm. kat. cath. r.	gör. kat. gréco-cath.	református calvinistes	evangélikus luthériens	gör. kel. gréco-orient.	unitárius unitaires	izraelita israélites	egyéb autres
Abszolút számban — Nombres absolus.									
1787	7.905	6.780		320	800	5	—	—	—
1805	7.571	6.466		285	814	4	—	2	—
1825	13.608	11.888		1713		—	—	5	—
1830	12.672	10.950	200	559	960	—	—	3	—
1850 ¹⁾	10.185	8.057	282	310	806	1	—	729	—
1857 ¹⁾	11.944	9.615	433	263	967	11	—	655	—
1869 ²⁾	21.742	15.750	1.419	825	1.557	10	1	2.178	2
1880 ²⁾	26.097	18.372	1.684	1.011	2.013	84	3	2.846	84
1890 ²⁾	28.884	20.280	1.925	1.239	2.099	32	3	3.306	—
1900	40.102	25.797	3.817	2.673	2.474	48	9	5.276	8
1910	44.211	27.863	3.533	3.591	2.382	89	20	6.723	10
1919	46.826	32.093	2.248	2.208	2.148	?	?	7.797	²⁾ 332
1921	52.898	34.675	2.880	2.162	2.584	?	?	8.792	²⁾ 1.805
1930	70.117	44.021	4.722	2.268	3.392	?	?	11.195	²⁾ 4.519
1938 ²⁾	58.090	36.192	4.712	2.730	2.615	242	15	11.420	164
s z á z a l é k b e n — %									
1787	100·0	85·8		4·0	10·1	0·1	—	—	—
1805	100·0	85·4		3·8	10·8	0·0	—	0·0	—
1825	100·0	87·4		12·6		—	—	0·0	—
1830	100·0	86·4	1·6	4·4	7·6	—	—	0·0	—
1850	100·0	79·1	2·8	3·0	7·9	0·0	—	7·2	—
1857	100·0	80·5	3·6	2·2	8·1	0·1	—	5·5	—
1869	100·0	72·4	6·5	3·8	7·2	0·1	0·0	10·0	0·0
1880	100·0	70·4	6·5	3·9	7·7	0·3	0·0	10·9	0·3
1890	100·0	70·2	6·7	4·3	7·3	0·1	0·0	11·4	—
1900	100·0	64·3	9·5	6·7	6·2	0·1	0·0	13·2	0·0
1910	100·0	63·0	8·0	8·1	5·4	0·2	0·1	15·2	0·0
1919	100·0	68·5	4·8	4·7	4·6	?	?	16·7	0·7
1921	100·0	65·6	5·4	4·1	4·9	?	?	16·6	3·4
1930	100·0	62·8	6·7	3·2	4·8	?	?	16·0	6·5
1938	100·0	62·3	8·1	4·7	4·5	0·4	0·0	19·7	0·3

¹⁾ Csak a honos népesség. — *Seulement les ressortissants hongrois.* — ²⁾ Polgári népesség. — *Population civile.* — ³⁾ Leginkább cseh nemzeti egyház- és felekezetnélküliek. — *Dont la plupart faisaient partie de l'Eglise nationale tchèque ou n'appartenaient à aucune confession.*

ugyan a római katolikusok száma is némi csökkenést mutat, de ezt csak inkább annak lehet tulajdonítani, hogy akkor részben az adatok még bizonytalanok voltak, részben pedig, mert az osztrák népszámlálások csak a honos népességet mutatták ki vallásfelekezetek szerint. Sokkal erőteljesebben növekedett meg a bevándorlás folytán a görög katolikusok száma, de ez meglehetősen ingadozást is mutat, mert attól is függöt, hogy a Kassán állomásozó katonaság között mennyi volt a görög katolikus; ez a körülmény egyébként a protestánsok számát is befolyásolta. De tény az, hogy a görög katolikusok most már az autochton polgári lakosságban is jóval nagyobb számban foglalnak helyet, mint akár a reformátusok, akár az ágostai evan-

gélikusok. A cseh uralom egyébként — érthetőleg — a tisztán magyar reformátusok számát fogyasztotta meg legjobban. Ezeknek az elmenekült magyar reformátusoknak egyrésze azonban a visszafoglalás óta, úgylátszik, már visszatért, mert a reformátusok száma növekedett meg 1930-hoz képest a leglényegesebben. Még egy érdekes jelenség mutatkozik a két utolsó népszámlálás adataiban. 1930-ban a cseh népszámlálás még 4.519 „egyéb“ vallásút mutatott ki, akik túlnyomóan a cseh nemzeti egyházhoz tartoztak, vagy felekezetnélküliek voltak; 1938-ban már csak 421 ilyen „egyéb“ vallású volt, ezek között is 242 görög-keleti, mert a betelepített csehek igen kevés kivétellel hiányoznak a város lakosságából.

6. A népesség megoszlása anyanyelv, nemzetiség szerint.

Population par langue maternelle et nationalité ethnique.

Év. <i>Années</i>	Népesség <i>Population</i>	E b b ó l — D o n t						egyéb és ismeretlen <i>autres, y compr. les ha- bitants pour lesquels on manque de données</i>
		magyar <i>Hongrois</i>	német <i>Allemands</i>	tót, szlovák <i>Slovaques</i>	rutén <i>Ruthènes</i>	zsidó ³⁾ <i>Juifs</i> ³⁾		
A b s z o l ú t s z á m b a n — N o m b r e s a b s o l u s								
1720	4.000	2.840	800	360	—	—	—	
1830	12.672	5.314	6.000	1.155	200	3	—	
1850 ¹⁾	10.185	2.904	1.592	4.738	113	729	109	
1857 ¹⁾	11.944	5.684	2.936	2.893	431	—	—	
1880 ²⁾	26.097	10.387	4.358	10.674	26	—	652	
1890 ²⁾	28.884	14.421	3.891	9.713	33	—	826	
1900	40.102	25.996	3.446	9.244	307	—	1.109	
1910	44.211	33.350	3.189	6.547	210	—	915	
1919	46.826	17.991	2.477	⁴⁾ 22.858	86	—	3.414	
1921	52.898	12.019	2.278	⁴⁾ 32.146	410	5.625	420	
1930	70.117	13.917	3.560	⁴⁾ 43.772	925	7.079	864	
1938 ²⁾	58.090	44.472	2.314	9.441	203	429	1.231	
S z á z a l é k b a n — %								
1720	100.0	71.0	20.0	9.0	—	—	—	
1830	100.0	41.9	47.4	9.1	1.6	0.0	—	
1850	100.0	28.5	15.6	46.5	1.1	7.2	1.1	
1857	100.0	47.6	24.6	24.2	3.6	—	—	
1880	100.0	39.7	16.7	40.9	0.1	—	2.6	
1890	100.0	49.9	13.5	33.6	0.1	—	2.9	
1900	100.0	64.8	8.6	23.1	0.8	—	2.7	
1910	100.0	75.4	7.2	14.8	0.5	—	2.1	
1919	100.0	38.4	5.3	⁴⁾ 48.8	0.2	—	7.3	
1921	100.0	22.7	4.3	⁴⁾ 60.8	0.8	10.6	0.8	
1930	100.0	19.8	5.1	⁴⁾ 62.5	1.3	10.1	1.2	
1938	100.0	76.6	4.0	16.3	0.3	0.7	2.1	

¹⁾ Csak a honos népesség. — *Seulement les citoyens hongrois.* — ²⁾ Polgári népesség. — *Population civile.* — ³⁾ Csak akkor van kimutatva, amikor nemzetiségnek vették. — *Indiqués seulement pour les époques où ils étaient considérés comme une nationalité ethnique.* — ⁴⁾ Cseh és szlovák. — *Tchèques et Slovaques.*

Még nagyobb érdeklődésre tarthat számot a város lakosságának nemzetiségek szerint való megoszlása. (L. 6. tábla.) Az kétségtelen, hogy ma Kassa túlnyomóan magyar jellegű város, de mindig nagy szerepe volt benne a német és a tót nyelvnek is. Hogy szám szerint melyik nemzetiség volt többségben, azt ma már nem igen lehet megállapítani, valószínű, hogy a XVI. században még a németek, a XVII. században azonban már a magyarok lehettek többségben. Erre nézve koronatanu *Buchholz* György felsőmagyarországi kereskedő, később evangélikus lelkész, aki 1683-ban adta ki „Magyarországi vagy Erdélyi *Simplicissimus*“ című németnyelvű könyvét. Ebben a könyvben Kassáról azt írja: „itt magyarul, tótul, lengyelül és németül beszélnek, de legtöbbször mégis magyarul“.

Hogy ez a XVIII. század fordulója körül is így lehetett, bizonyítja az, hogy az 1720. évi adóösszeírás alkalmával Kassa 272 adófizető polgárából 194 volt magyar, 53 német és csak 25 tót nevű. Minthogy Acsádi ebben az időben 4.000-re teszi a város lakosságát, ilyen arányban 2.840 lehetett a lakosok közül magyar, 800 német és 360 tót. Fényes Elek 1830 után megjelent statisztikai munkájában 5.314-re teszi a magyarok számát, 6.000-re a németekét, 1.155-re a tótokét, 200-ra a ruténekét. Sok jel mutat arra, hogy a XVIII. század folyamán visszánémetesedés folyt Kassán. Fényes Elek becslését azonban mégis túlzottnak kell tartanunk, annál is inkább, mert az 1850. évi osztrák népszámlálás is csak 1.592 németet talált a városban, viszont a tótok számát 4.738-ra, a magyarok

két pedig csak 2.904-re tette. Ezeket az adatokat sem lehet hiteleseknek elfogadni, mert tudjuk, hogy az osztrák népszámlálás a szabadságharc után mennyire célzatos volt s azért Kassán, ha nem is a németekkel, de a tótokkal próbálta a magyarokat majorizálni. Az kétségtelen, hogy a XIX. század első felében Kassa környékén az eltótosodás folyamatát lehet észlelni, ami nem maradhatott hatás nélkül Kassára sem.¹⁾ Ez abból is látszik, hogy az első magyar népszámlálás 1880-ban csekély relatív tót többséget talált Kassán. Fényes Elek az 1857. évi osztrák népszámlálás adatait is próbálta nemzetiségek szerint felosztani, hogy milyen alapon, nem tudjuk és ő ekkor majdnem a lakosság felét vette magyarnak, a németek és tótok számát pedig körülbelül egyenlőnek. Ezek a nemzetiségi adatok idáig mind bizonytalanok vagy célzatosak; hitelesnek a nemzetiségi adatokat csak 1880 óta fogadhatjuk el, amikortól kezdve 1910-ig az egyes nemzetiségek száma következetes alakulást mutat, úgyhogy az egyes népszámlálások adatai egymást megerősítik. Kétségtelen, hogy a tótok száma 1880-ban még valamivel több volt, mint a magyaroké, azóta azonban a világháborúig a magyarság fokozatosan tört előre, a tótok száma pedig — bár kétségtelen, hogy az ő részük-ről is történt bevándorlás — stagnál, vagy mint a háború előtti utolsó évtizedben, erősebben meg is fogyott. Tagadhatatlan, hogy Kassán magyarosodás folyt ez alatt az idő alatt, de nem erőszakos magyarosítás, hanem a magyar kultúrának és a városi életnek hatása alatt. Annál természetesebb volt ez a folyamat, mert a tót lakosság legnagyobb része az alsóbb néposztályokhoz tartozott, a régi német polgárság pedig, amelynek különben egyrészt a német nyelvű zsidóság tette, ugyanazon az átalakuláson ment keresztül, mint más városok (pl. Budapest, Pécs, Győr stb.) német polgársága.

Hogy mennyire megbízható és a valóságnak megfelelő adatok voltak a magyar népszámlálásoknak az anyanyelvi adatai, arra a legfényesebb bizonyíték, hogy *a visszafoglalt Kassán tartott új népszámlálás a csehek kivonulása után majdnem ugyanazokat a nemzetiségi arányokat álla-*

pitotta meg — természetesen a közben elmult 28 év alatti fejlődés okozta változásokkal — *mint a világháború előtti utolsó magyar népszámlálás.* A magyarság aránya ma a városban 76.6% az 1910. évi 75.4%-kal szemben; a németeké a háború előtti folyamatnak megfelelőleg tovább süllyedt 7.2%-ról 4.0%-ra, a szlovákok aránya azonban, amely 1910-ben 14.8% volt, kissé feljebb ment 16.2%-ra, sőt abszolút számban is majdnem 3.000-rel nagyobb lett. Ezt a változást egészen természetesnek kell tartanunk az időközi szlovák bevándorlás folytán és annak következtében, hogy a húsz éves cseh-szlovák uralom mindenesetre igyekezett a szlovák nyelvet terjeszteni. Hogy ennek ellenére is az újra magyar uralom alá kerülő Kassán minden erőszakolás nélkül aránylag ilyen kevesen vallották magukat szlovákoknak, bizonyítja a szlovák népnek évszázados testvéri hűségét a magyar állameszméhez és a magyarsághoz. Napnál fényesebben igazolta be ez a népszámlálás, amely — ismételjük — minden mesterkedés és célzatos eszközök használata nélkül folyt le, hogy Kassa városa háromnegyed részében ma is magyarnak vallja magát.

Ezután a fényes eredmény után szinte fölöslegesnek látszik, hogy a cseh uralom alatt tartott három számlálásnak hamis adatait részletezzük, csak annyit jegyzünk meg, hogy az 1919-ben tartott első népszámláláson már látszik az erőlködés, hogy szlovák többséget mutassanak ki a városban, a magyarok számát azonban akkor még nem merték annyira leszállítani, mint később. A zsidókat is csak azért mutatták ki külön nemzetiség gyanánt, hogy ezzel is csökkentsék a magyar anyanyelvűek számát, mert a magyar népszámlálások alkalmával a zsidóknak több mint 80%-a a magyart vallotta be anyanyelvül. A zsidóknak „megengedték“, hogy magukat zsidóknak vallják még abban az esetben is, ha a héber vagy jiddis nyelvet nem beszélik, holott a népszámlálás az anyanyelv alapján állott; ilyen esetben pedig a külön nyelvvél nem bíró zsidókat feltétlenül be kellett osztani valamilyen nyelvhez. Ha a zsidók csehül vagy tótul beszéltek volna, bizonyára nem folyamodtak volna ehhez az eszközhöz. Más lapra tartozik azután, hogy a kassai zsidóság túlnyomó többsége élt is ezzel az „engedéllyel“ és akik azelőtt négyötöd részben magyar anyanyelvűeknek vallották magukat, a

¹⁾ L. erre vonatkozólag Kovács Alajos: A magyar-tót nyelvhatár változásai az utolsó két évszázadban. Századok, pótfüzet 1938.

cseh éra alatt legnagyobb részükben a zsidó nemzetiség rovatát szaporították és nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarság aránya 1930-ban már a 20% alá süllyedt. Legfőbb bizonyíték erre az, hogy az 1930-ban megszámlált 11.195 izraelita vallásúból 7.079-en, tehát a zsidóknak több mint 60%-a zsidó nemzetiségűnek iratta be magát és csak 4.116 vallott be más anyanyelvet. Hogy ezek közül hányan voltak cseh-szlovákok, magyarok, németek stb. arra nézve nincs adat, de valószínű, hogy többségük már a cseh-szlovákok soraiban foglalt helyet. Mindenesetre jellemző azonban, hogy a jelenlegi népszámlálásnál, bár a magyar népszámlálás is felvette most a jiddis és héber rovatokat, csupán 429 izraelita vallású akadt, aki ilyennek akarta magát tekintetni.

Érdekes, hogy még a magyar nyelv ismeretére vonatkozó legújabb adatok is mennyire beilleszkednek abba a sorozatba, amelyet a világháború előtti népszámlálások tárnak elénk. Az alábbi összeállítás igazolja ezt:

7. A magyar nyelv ismeret fejlődése Kassán 1880-tól 1938-ig.

Extension de la connaissance de la langue hongroise à Kassa, de 1880 à 1938.

Év Années	A nem magyar anyanyelvűek száma — Nombre des habitans de langue maternelle non hongroise	Ebből magyarul tud		Az összes népességből magyarul — Dans la population totale, ceux qui			
		Dont ceux qui savaient le hongrois		tud savaient		nem tud ne savaient pas	
		szám szerint nombr. abs.	%	le hongrois			
		szám szerint nombr. abs.	%	szám szerint nombr. abs.	%	szám szerint nombr. abs.	%
1880 ¹⁾	15.710	4.951	31·5	15.338	58·7	10.759	41·3
1890 ¹⁾	14.463	6.196	42·9	20.617	71·4	8.267	28·6
1900 ²⁾	14.106	5.740	40·7	31.736	79·1	8.366	20·9
1910 ²⁾	10.861	6.446	59·4	39.796	90·0	4.415	10·0
1938 ¹⁾	13.618	8.328	61·2	52.800	90·9	5.290	9·1

¹⁾ Polgári népesség. — *Population civile.* — ²⁾ Összes népesség. — *Population totale.*

Hogy a magyar nyelv ismerete mennyire fenntartotta magát az idegen uralom alatt is, mutatja az, hogy 1938-ban a nem magyar anyanyelvűek közül, akik pedig időközben megsaporodtak, valamivel még többen (61·2%) tudtak magyarul, mint 28 évvel előbb (59·4%). Semmi sem bizonyítja jobban a város magyar jellegét, mint az, hogy itt még a beözönlő másnyelvűek is kénytelenek voltak magyarul megtanulni, és végeredményben a város egész lakosságából is ma majdnem pontosan ugyanany-

nyian beszélnek magyarul, mint a világháború előtti utolsó népszámlálás idejében. A lakosságnak csak 9·1%-a az, amelyik nem ismeri még a magyar nyelvet.

Nagy érdeklődésre tarthat számot az is, hogy a három fő nemzetiségnek, a magyaroknak, németeknek és a szlovákoknak a kölcsönös nyelv ismerete hogyan alakult és hogy az egyes nyelvek elterjedtsége milyen. Ezeket az adatokat szintén gyűjtjük 1880 óta; meg kell azonban jegyeznünk, hogy 1900-ig a szóbanforgó adatoknak a feldolgozása nem volt egészen tökéletes, amennyiben csak a magyar nyelv ismerete dolgoztatott fel minden esetben, a többi nyelv ismeret csak akkor, ha első helyen volt az illető nyelv megnevezve. Ez mindenesetre helytelen eljárás volt, de az eredmények ennek ellenére eléggé tájékoztatók, mert csak azok a nyelvek maradtak ki, amelyek második, harmadik stb. helyen voltak megnevezve; már pedig azoknak a száma, akik kettőnél több nyelvet beszélnek, aránylag kevés. Ezeknek előrebocsátásával adjuk az adatokat. (L. 8. sz. táblát.)

A nyelvek erős keveredése folytán a kölcsönös nyelv ismeret elég nagy Kassán és úgylátszik, hogy ez a többnyelvűség még növekszik is. Az is kétségtelen, hogy amelyik nyelvnek elterjedtsége nagyobb, az a másik két nyelvre is erősebb hatással van és minél kisebb valamely nemzetiség, annál nagyobb arányban beszéli a nagyobb nemzetiségek nyelvét. Ezek a szabályok általánosan Kassára is. A táblázat végső adatai szerint Kassán most is a legelterjedtebb nyelv a magyar, amelyet a lakosságnak anyanyelvre való tekintet nélkül majdnem 91%-a beszél. Jóval mögötte következik a tót nyelv ismerete, amelyet a lakosságnak 63·6%-a ismer. Kétségtelen, hogy a cseh uralom alatt a szlovák nyelv ismerete nagy előhaladást tett a városban, mert 1910-ben a lakosságnak kereken fele, 50%-a beszélt tótul, ma pedig 63·6%-a. A tót nyelv ismerete azonban még így is messze elmarad a magyar nyelv elterjedtsége mögött. Az is jellemző, hogy a cseh és tót nyelvnek a bevitelle a hivatalokba és az iskolákba nem tudta elérni azt, hogy a magyarok közül többen tudjanak tótul, mint fordítva; sőt ma még a tótok is nagyobb arányban tudnak magyarul, mint 28 évvel előbb, amikor ez az arányszám 56·5% volt, ma pedig elérte a 60%-ot. Igaz viszont, hogy a magyarok között a tót nyelv ismerete sokkal nagyobb mértékben ment előre ez alatt az idő-

8. A főbb nemzetiségek kölcsönös nyelvismerete és a fő-nyelvek elterjedtsége 1880-tól 1938-ig.
Pénétration réciproque et extension des langues des principales nationalités ethniques, de 1880 à 1938.

Nyelvismeret — <i>Connaissance de langue</i>	1880		1890		1900		1910		1938	
	Sz. abs.	Sz. %	Sz. abs.	Sz. %	Sz. abs.	Sz. %	Sz. abs.	Sz. %	Sz. abs.	Sz. %
Magyar — Hongrois	10.387	—	14.421	—	25.996	—	33.350	—	44.472	—
Ebből: — <i>Dont</i> :										
németül tud — <i>sachant l'allemand</i>	4.727	45·5	5.801	40·2	8.355	32·1	9.590	28·8	12.360	27·8
tótul tud — " <i>le slovaque</i>	3.026	29·1	4.367	30·3	8.423	32·4	13.891	41·7	25.168	56·6
Német — Allemands	4.358	—	3.891	—	3.446	—	3.189	—	2.314	—
Ebből: — <i>Dont</i> :										
magyarul tud — <i>sachant le hongrois</i>	2.064	47·4	2.319	59·6	1.907	55·3	2.256	70·7	1.742	75·3
tótul tud — " <i>le slovaque</i>	1.192	27·4	(1.100)	28·3	(1.100)	31·9	1.364	42·8	1.384	59·8
Tót — Slovaques	10.674	—	9.713	—	9.244	—	6.547	—	9.441	—
Ebből: — <i>Dont</i> :										
magyarul tud — <i>sachant le hongrois</i>	2.757	25·8	3.669	37·8	3.546	38·4	3.696	56·5	5.658	59·9
németül tud — " <i>l'allemand</i>	493	4·6	(500)	5·1	(500)	5·4	378	5·8	865	9·2
Általában az összes népességből: — Dans la population totale:										
<i>personnes</i> { magyarul tud — <i>sachant le hongrois</i>	15.338	58·8	20.617	71·4	31.736	79·1	39.796	90·0	52.800	90·9
{ németül tud — " <i>l'allemand</i>	9.796	37·5	(10.400)	36·0	(12.600)	31·4	13.478	30·5	16.073	27·7
{ tótul tud — " <i>le slovaque</i>	15.068	57·7	(15.400)	53·3	(19.100)	47·6	22.113	50·0	36.935	63·6

Jegyzet. A nyelvismeret adatai 1880-tól 1900-ig nem teljesek, mert a magyaron kívül csak az első helyen megnevezett nyelv volt feldolgozva. A zárójelben levő számok becslés eredményei. — *Note.* Pour 1880—1900, les chiffres ne sont pas complets, car la Statistique ne dépouillait alors que les chiffres concernant, outre la langue hongroise, la langue déclarée en premier lieu. Les chiffres entre parenthèses sont estimatifs.

alatt, mégpedig 41·7%-ról 56·6%-ra. A tót nyelv terjedésének hatása meglátszik a németeknél is, akiknek szintén 60%-a beszéli ma már a tót nyelvet az 1910. évi 42·8%-kal szemben, *de jellemző, hogy még mindig többen tudnak közülük magyarul, mint tótul.* Hogy a város magyar jellege mennyire megmaradt az idegen uralom alatt is, mutatja az, hogy még a beköltözött cseheknek jórésze is meg kellett, hogy tanuljon magyarul. A mostani magyar népszámlálás igaz, hogy csak 281 csehet talált Kassán, de ezek közül 107-en tudnak magyarul. Ezzel szemben érdekes, hogy az egész városban a 281 csehen kívül csupán 2.089-en vallották be a cseh nyelvet, mint beszélt nyelvet, mégpedig 1.700 magyar (háromszor annyi férfi, mint nő), továbbá 181 német és csupán 141 szlovák. *A szlovákoknak eszerint csupán másfél százaléka tudna csehül.* Ez valószínűleg nem felel meg teljesen a valóságnak; a tótok közül ugyanis feltehetően sokan azért nem vallották be a cseh nyelv tudását, mert a két nyelv hasonlósága folytán természetesnek vették, hogy csehül is tudnak, vagy talán jórészükből az ellen-szeny dolgozott a cseh uralomnak e jelképe ellen.

Ami a vallásfelekezetek és nemzetiségek kombinációját illeti, itt csak azt közöljük az utolsó két magyar népszámlálás szerint,

hogy a fő hitfelekezetek hívei közül hány százalék volt magyar anyanyelvű:

	1910-ben	1938-ban
A róm. katolikusok közül	73·4	74·0
A gör. katolikusok közül	61·3	65·3
A reformátusok közül	96·8	93·3
Az ág. h. evangélikusok közül	75·1	65·7
Az izraeliták közül	80·4	88·6
Általában	75·4	76·6

Ebben a kimutatásban az az érdekes, hogy míg a keresztény felekezetek között a magyar anyanyelvűek aránya alig változott, sőt az evangélikusok között elég jelentékenyen visszament, az izraeliták sokkal nagyobb arányban vallották magukat ma magyar anyanyelvűeknek, mint a világháború előtt. Talán alibi-igazolás akar ez lenni a cseh-szlovák uralom alatti népszámlálások adataival szemben, amikor nagy többségük megtagadta magyarságát és inkább zsidó nemzetiségűnek vallotta magát, most azonban, habár a magyar népszámlálás is megengedte nekik, hogy a jiddis vagy héber nyelvet vallhassák be, ezzel az engedéllyel csak 429-en éltek és a magyaron kívül inkább német anyanyelvűnek vallották magukat 699-en, ellenben a szlovák nyelvet csak 68, a cseh nyelvet pedig csupán 5 izraelita vallotta anyanyelvének.

Kassa lakosságának műveltsége ma már magas fokon áll. Az összes népességnek 84·8%-a, a 6 éven felülieknek pedig 92·3%-a tud írni-olvasni. Ez az utóbbi arány 1910-ben még 84·3% volt, egyébként a fejlődés menetét a következő összeállítás mutatja:

9. Az írni-olvasni tudás fejlődése 1880—1938-ig.
Développement, de 1880 à 1938, de la proportion de la population sachant lire et écrire.

Év — Année	Írni-olvasni tud — Savaient lire et écrire	
	az összes népességből dans la population totale	a 6 éven felüliek közül — parmi les habitants de plus de 6 ans
	o/o	
1880	56·2	64·7
1890	61·4	70·7
1900	68·8	78·8
1910	74·2	84·3
1938	84·8	92·3

1880-ban a 6 éven felüli népességnek még kétharmad része sem tudott írni-olvasni, csak 64·7%-a. Ez az arányszám 10 évenként 6—8-cal ment feljebb, az utolsó 28 év alatt pedig az emelkedés 9·6 volt. Természetesen az arányszámnak százhoz való közeledése folytán most már egy-egy időszak nem produkálhat olyan nagy ugrást, mint régebben. A fontos az, hogy ma már az iskolából kikerültek közül alig akad analfabéta. Az alábbi kis tábla, amely korcsoportonként mutatja be az írni-olvasni tudók arányát, igazolja ezt:

10. Az írni-olvasni tudók aránya korcsoportonként 1938-ban.

Proportion, par groupes d'âge, des habitants sachant lire et écrire, en 1938.

Korcsoport Groupes d'âge	Írni-olvasni tudók aránya Proportion des habitants sachant lire et écrire
6—9	81·8
10—11	98·5
12—14	98·9
15—19	99·1
20—29	97·8
30—39	96·7
40—49	94·3
50—59	90·2
60—69	84·2
70—79	73·5
80—	81·3
6 éven felüli népesség általában <i>Habitants de plus de 6 ans .</i>	92·3

Látjuk, hogy a 6 évtől kezdve a 15—19 éves korcsoportig növekszik az írástudók arányszáma és ennél a korcsoportnál már 99·1%-ot ér el. Innen kezdve azután a magasabb korcsoportok felé ismét fokozatosan kevesebb és kevesebb az írni-olvasni tudó s csupán a 80 éven felülieknél mutatkozik emelkedés, ami azonban esetlegesség is lehet az ilyen korúak kis száma miatt. Végeredményben Kassa lakosainak most már csak 6·1%-a analfabéta. A csonkamagyarországi városok között mindenesetre vannak olyanok, amelyek ezt az arányt már 1930-ban elérték, de Kassa ezzel az arányszámmal beilleszkedik a többi törvényhatósági jogú város viszonyaiba, mert pl. 1930-ban Budapesten 96·7%, a többi 10 törvényhatósági jogú városban pedig 92·2% volt ez az arány.

Ami a magasabb műveltséget illeti, tehát a főiskolát és középiskolát végzettek számát és arányát, ebben a tekintetben Kassa lakossága meglehetősen magas fokon áll. Erről a következő adatok tájékoztatnak:

11. A főiskolát és középiskolát végzettek százalékos aránya nemek szerint 1938-ban.

Pourcentage, suivant le sexe, en 1938, des habitants ayant fait des études supérieures ou secondaires.

Nem — Sexes	Proportion des habitants ayant fait			
	A főiskolát des études supérieures	A középiskola osztályát classes dans un établissement d'enseignement second.		
		8	6	4
	végzettek aránya o/o-ban — o/o			
Sexe { Fi — masculin	3·6	10·5	13·7	28·0
{ Nő — féminin	0·4	3·0	6·3	23·2
Együtt — Total	1·9	6·5	9·8	25·5

Eszerint a lakosság 1·9%-ának főiskolai végzettsége van, teljes középiskolai végzettséggel pedig a lakosság 6·5%-a bír (természetesen a főiskolát végzetteknek is beszámításával). A magasabb iskolai végzettséget mindig figyelembe véve, 9·8% a középiskolának legalább hat osztályáig jutott el, olyan pedig, aki a középiskolának legalább négy osztályát, vagy annak megfelelő fokozatú iskolát végzett, a lakosságnak több mint negyedrésze: 25·5%-a. Ezeket az arányszámokat csak úgy értékelhetjük, ha tudjuk azt, hogy Csonka-Magyarországon 1930-ban a 10 vidéki törvényhatósági jogú városban főiskolát végzett 1·7, teljes középiskolát 5·3, a középiskola hat osztályát 7·0, végül a középiskola négy osztályát a lakosságnak 16·1

%-a; ezek az arányszámok mind alacsonyabbak, mint a kassaiak. Igaz, hogy ezek 8 évvel előbbi adatok, valószínű, hogy azóta a többi törvényhatósági jogú városban is magasabbak a szóbanforgó arányszámok.

Érdeklődésre tarthat számot az is, hogy milyenek az általános és magasabb műveltségi viszonyok az egyes vallásfelekezetek és nemzetiségek körében. Az írni-olvasni tudók aránya pl. a három fő nemzetiség szerint így alakult a különböző népszámlálások szerint %-ban korra való tekintet nélkül:

	Magyar	Német	Tót (szlovák)
1880 . .	72.1	77.1	32.0
1890 . .	73.0	75.4	38.9
1900 . .	76.7	86.2	42.4
1910 . .	78.5	82.3	50.3
1938 . .	86.0	92.9	78.4

Állandóan legmagasabb az írni-olvasni tudók aránya a németek közt, de nem sokkal áll hátrább a magyarság e tekintetben. A tótok eleinte nagyon el voltak maradva, de hátrányukat erőteljesen behozták különösen az utolsó időszakban.

Ami a magasabb műveltségi fokozatokat illeti, erre nézve az alábbi tábla adhat felvilágosítást az egyes vallásfelekezetekre vonatkozólag:

Ez a kimutatás rendkívül érdekes és tanulságos jelenségre mutat rá. A legfeltűnőbb az, hogy a zsidóság, amely a lakosságnak 19.7%-át teszi, a magasabb műveltségi fokozatokban, akár a főiskolai, akár a középiskolai végzettséget tekintjük, mindenképpen 31%-nál magasabb arányt foglal el. Kassán tehát az a helyzet, hogy a magasabb műveltséggel bíró népességnek közel egyharmadrésze izraelita. A keresztény vallásfelekezetek közül az evangélikus az, amely minden magasabb műveltségi fokozatban meghaladja népességi arányát, sőt a főiskolát végzetek között olyan magas arányt ér el (12.5%), ami majdnem háromszorosa népességi arányának. Kétségtelen tehát, hogy az evangélikus a legműveltebb felekezet. A reformátusok is elég jól állnak ebben a tekintetben, mert a népességi 4.7%-kal szemben a főiskolát végzetek között 6.2%-kal szerepelnek. Annál rosszabb a helyzete a két szertartású katolikusságnak, különösen a gör. katolikusoknak, akik annak ellenére, hogy népességben 8.1%-ot érnek el, a főiskolát végzetek között csak 2.9%-kal szerepelnek. És arányszámuk aszerint növekszik, amint lefelé megyünk a műveltségi fokozatokban, de még a négy középiskolát végzetek között is csak 4.6% a görög katolikus. Hasonló a helyzet

12. A fő- és középiskolát végzetek megoszlása főbb vallásfelekezetek és nemzetiségek szerint 1938-ban.
Répartition, suivant les principales religions et nationalités ethniques, en 1938, des habitants ayant fait des études supérieures ou secondaires.

Iskolai végzettség <i>Degré d'instruction</i>	Össze- -en <i>Total</i>	E b b ő l — D o n t										
		róm. kat. <i>cath. rom.</i>	gör. kat. <i>gréco-cath.</i>	református <i>calvinistes</i>	evang. <i>luthér.</i>	izraelita <i>israélites</i>	egyéb <i>autres</i>	magyar <i>Hongrois</i>	német <i>Allemands</i>	szlovák <i>Slovaques</i>	egyéb <i>autres</i>	
		Abszolút számban — Nombres abs.										
Habitants ayant fait	Főiskolát végzett — <i>des études supérieures</i>	1.108	509	32	69	138	344	16	997	39	52	20
A középiskola	8 osztályát végezte <i>8 classes</i>	3.799	1.856	137	183	382	1.207	34	3.351	171	193	84
	6 osztályát végezte <i>6 classes</i>	5.682	2.837	213	270	509	1.808	45	4.964	276	319	123
	4 osztályát végezte <i>4 classes</i>	14.788	7.680	682	697	1.069	4.576	84	12.832	751	921	284
			s z á z a l é k b a n — %									
Habitants ayant fait	Főiskolát végzett — <i>des études supérieures</i>	100.0	45.9	2.9	6.2	12.5	31.1	1.4	90.0	3.5	4.7	1.8
A középiskola	8 osztályát végezte <i>8 classes</i>	100.0	48.9	3.6	4.8	10.1	31.7	0.9	88.2	4.5	5.1	2.2
	6 osztályát végezte <i>6 classes</i>	100.0	49.9	3.7	4.7	9.0	31.8	0.9	87.4	4.8	5.6	2.2
	4 osztályát végezte <i>4 classes</i>	100.0	51.9	4.6	4.7	7.2	31.0	0.6	86.8	5.1	6.2	1.9
			Az egyes vallásfelekezetek és nemzetiségek a népesség %-ában — Par rapport à la population totale, %									
		100.0	62.3	8.1	4.7	4.5	19.7	0.7	76.6	4.0	16.3	3.1

a római katolikusoknál, de itt már nem ilyen élesek a különbségek. Az bizonyos, hogy a magasabb műveltségi fokozatokban a zsidók előretörése a törzsökös római katolikus lakosságot szorítja le leginkább.

A magasabb műveltséggel bírónak a három főnemzetiség szerint való megoszlása is érdekes tanulságokkal szolgál. Az 1.108 főiskolát végzett kassai lakos között csupán 39 német és 52 szlovák anyanyelvűt talált a mostani népszámlálás; a többiek 20 kivétellel mind magyarok. A legmagasabb műveltséggel bíró elem tehát kerekén 90%-ban magyarnak vallotta magát. Minél lejjebb megyünk a műveltségi fokozatokban, annál inkább csökken a magyarság aránya, de még mindig jóval magasabb, mint ha az összes népességet tekintjük, úgyhogy még a négy középiskolát végzettek soraiban, természetesen a magasabb műveltségűeket is beszámítva, még mindig 86·8% magyart találunk. Viszont a szlovákok aránya még ebben a rétegben is csak 6·2%. A németek aránya azonban kiemelkedik a magasabb műveltségi fokozatokban is az általános népességi arányok fölé, kivétel csak a főiskolát végzettek csoportja, ahol a németek valamivel alatta maradnak népességi arányuknak. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a magasabb műveltségű elem majdnem kizárólagosan magyar a városban és ezen az állapoton, ami már a világháború előtt is megvolt, alig változtatott valamit a 20 éves cseh uralom.

A népességnek foglalkozási viszonyaira áttérve, itt abban az előnyös helyzetben vagyunk, hogy a két cseh népszámlálás adatait is beállíthatjuk az idősorozatba. El kell ugyanis ismernünk, hogy a cseh statisztika még a régi osztrák uralom alatt igen szépen kifejlődött és mikor az önálló cseh-szlovák állam megalakult, a prágai statisztika már bizonyos multra tekinthetett vissza; nem kellett a statisztikai szolgálatot teljes egészében újjá szerveznie, mert magában a két államtól odacsatolt országrészekben is már kifejlett statisztikai rendszereket talált. Ezeket jórészt át is vette; többek között a magyar statisztikai törvénynek nagyrészt, a feldolgozásban pedig a foglalkozási statisztikának a rendszerét is, amelyet egyébként a nemzetközi statisztikai kongresszusok is igyekeztek egy nevezőre hozni és ezzel összehasonlíthatóvá tenni. A foglalkozások részletezése ennél fogva a cseh statisztikában kevés kivétellel azonos a magyar feldolgozási rendszerrel s csupán egy-két kisebb áttételt kellett eszközölnünk a cseh adatokon, hogy azok a régebbi és újabb magyar adatokkal teljesen összehasonlíthatók legyenek. Az összeállítás a következő:

13. A népesség megoszlása foglalkozási főosztályok szerint 1900-tól 1938-ig.

Répartition de la population par grandes catégories de professions, de 1900 à 1938.

Foglalkozási főcsoportok <i>Grandes catégories de professions</i>	1900		1910		1921		1930		1938	
	absz. szám <i>nombres abs.</i>	%	absz. szám <i>nombres abs.</i>	%	absz. szám <i>nombres abs.</i>	%	absz. szám <i>nombres abs.</i>	%	absz. szám <i>nombres abs.</i>	%
I. Őstermelés — <i>Production du sol</i> . . .	832	2·1	1.067	2·4	1.346	2·5	1.677	2·4	1.725	3·0
II. Bányászat, ipar és forgalom — <i>Mines, indust., commerce, crédit et transports</i> :										
A) Bányászat és kohászat — <i>Mines et hauts fourneaux</i>	13	0·0	6	0·0	22	0·0	9	0·0	29	0·0
B) Ipar — <i>Industrie</i>	14.631	36·5	16.562	37·5	17.387	32·9	19.782	28·2	20.572	35·4
C) Kereskedelem és hitel — <i>Commerce et crédit</i>	3.606	9·0	4.628	10·5	6.167	11·7	9.107	13·0	9.645	16·6
D) Közlekedés — <i>Transports</i>	2.717	6·8	3.622	8·2	6.077	11·5	8.808	12·6	5.615	9·7
II. Bányászat, ipar, forgalom együtt — <i>Mines, industrie, commerce, crédit et transports, au total</i>	20.967	52·3	24.818	56·2	29.653	56·1	37.706	53·8	35.861	61·7
III. Közszolgálat és szabadfoglalkozások <i>Services publ. et professions libérales</i>	3.693	9·2	4.685	10·6	5.878	11·1	8.358	11·9	6.720	11·6
IV. Véderő — <i>Défense nationale</i>	5.294	13·2	4.557	10·3	4.965	9·4	7.360	10·5	21	0·0
V. Napszámosok k. m. n. — <i>Journaliers s. a. i.</i>	2.251	5·6	1.554	3·5	—	—	—	—	2.769	4·8
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek, stb. — <i>Retraités, rentiers, etc.</i>	2.325	5·8	2.340	5·3	4.309	8·1	5.450	7·8	5.605	9·6
VII. Házi cselédek — <i>Domestiques</i>	2.852	7·1	2.705	6·1	2.196	4·2	2.698	3·8	1.917	3·3
VIII. Egyéb és ismeretlen fogl. — <i>Autres et professions inconn.</i>	1.888	4·7	2.485	5·6	4.551	8·6	6.868	9·8	3.472	6·0
Összesen — <i>Total</i>	40.102	100·0	44.211	100·0	52.898	100·0	70.117	100·0	58.090	100·0

A táblázatból kitűnik Kassának erősen iparos, kereskedő és értelmiségi, röviden városias jellege, továbbá az, hogy ez a városias jelleg az idők folyamán még fokozódik is. Az utolsó népszámlálás szerint a lakosságnak csupán 3·0%-a tartozik az őstermeléshez, ellenben 61·7% iparos, kereskedő vagy közlekedéssel foglalkozó; az értelmiségi osztály pedig (a gazdasági ágak értelmisége nélkül is) 11·6%-át teszi a lakosságnak. Sokan vannak azután a nyugdíjasok, tőkepénzesek és vagyonukból élők, akik 9·6%-ot képviselnek. Aránylag sok az ú. n. napszámó-elem Kassán, nem kevesebb mint 4·8%. Valószínű, hogy ezeknek jórésze gyári munkás, csak a népszámlálás idején az átalakulással járó zavarok miatt szünetelvén munkájuk, ebbe a csoportba kerültek be. Ezeket egyébként a cseh statisztika nem mutatta ki külön foglalkozási csoportban, hanem az egyéb foglalkozásúakkal összevonva. Végül a házi cselédek csoportja a lakosság 3·3%-át teszi. Ezeknek az arányszámoknak az előbbi arányokkal való összehasonlításánál nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az 1938-as népszámlálásnál a véderőhöz tartozók elvből kihagyattak a számlálásból s csupán 21 egyén (5 kereső és 16 eltartott) került ebbe a csoportba. Ezek talán a cseh-szlovák katonaság ott maradt tagjai, vagy szabadságon a városban tartózkodó magyar katonák. Minthogy Kassán mindig nagyszámú helyőrség volt, most pedig az adatokból hiányzik a katonaság adata, természetesen a többi foglalkozási csoport arányszáma a valóságosnál magasabbnak látszik, mint ha a katonaságot is beszámítottuk volna.

A régebbi adatokkal való összehasonlításból két feltűnő jelenség bontakozik ki. Egyik a kereskedelmi foglalkozások, továbbá nyugdíjasok, tőkepénzesek csoportjának rendkívül nagy megnövekedése, másrészt a házi cselédek feltűnő apadása, ami majdnem következetesen látszik az egyes időszakokban. Közlekedéssel foglalkozó is 6·8% volt 1900-ban, most pedig 9·7%. Itt azonban a fejlődés 1930-ig még nagyobb volt a cseh uralom alatt, mert a csehek Kassát az egész keleti felvidék forgalmi gócpontjává tették és rendkívül megszorították a posta és a vasút személyzetét. Minthogy ezek túlnyomó része cseh volt és ezek Kassáról elköltöztek, a közlekedés csoportja erősen megcsappant, de még mindig sokkal

magasabb arányszámot képvisel, mint 1900-ban. Hasonló ok idézte elő a közszolgálat és szabadfoglalkozások csoportjának számbeli megfogyatkozását is. Magát az ipart azonban a cseh uralom nem igyekezett fejleszteni, ami abból is kitűnik, hogy 1910-től kezdve 1930-ig fokozatosan csökkent az iparhoz tartozók részesedése a népességben, úgyhogy 1930-ban már 28·2%-ra szállt le. Ügylátszik azóta bizonyos fellendülésnek kellett bekövetkezni az iparban, mert a legújabb magyar népszámlálás már újra 35·4 arányban találta az ipari népességet, amely még abszolút számban is megnövekedett az összes népesség 12.000 főnyi fogyásának ellenére.

Hogy a foglalkozási kép még teljesebb legyen, a 14. sz. táblán a kereső népességet még tovább részletezzük egyes foglalkozási ágak szerint.

Először is feltűnhetik, hogy a város 27.603 főt tevő kereső népességéből több mint egyharmadrész, 9.484 a nő, ami meglehetősen magas arány, de megmagyarázza ezt egyrészt a lakosság városias foglalkozása, továbbá az a körülmény is, hogy a véderőférfi keresői ebben a kimutatásban majdnem teljesen hiányoznak. Magában az iparforgalomban a nők aránya a kereső nők között jóval kisebb, ellenben az utolsó három foglalkozási csoportban a nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. a házi cselédek és az „egyéb foglalkozásúak“ között a nők vannak többségben.

Ami az egyes ipari csoportokat illeti, legnépesebb a ruházati ipar 2.743 keresővel, azután az élelmezési és élvezeti cikkek gyártása, amelyben 1.797, végül az építőipar, amelyben 1.208 ember talált megélhetést. A kereskedelmi csoportok között legnépesebb ugyancsak az élelmezési és élvezeti cikkekkel való kereskedés, amely 881 embert foglalkoztat, de jelentőségben közel áll hozzá a fonó- és szövőipar termékeivel való kereskedés, amely 833 embernek ad kenyeret az általuk eltartottak nélkül. A pénz-, hitel- és biztosításügy 327 embert foglalkoztat, a vasutak személyzete pedig 1.176, a postáé pedig 474. Itt látszik legjobban, hogy a cseh uralom mennyire túlméretezte a vasúti és postai forgalmat, mert 1930-ban 1.527-en voltak a vasút és 891-en a posta szolgálatában.

Hogy az ipar különböző csoportjainak a

14. Keresők száma foglalkozási főosztályok és főcsoportok szerint a férfiak és nők megkülönböztetésével 1938-ban.

Population active de Kassa, suivant les principales catégories de profession et le sexe, en 1938.

M e g n e v e z é s — S p é c i f i c a t i o n	A keresők száma Nombre de la population active		
	férfi masc.	nő fémin.	össze- sen au total
	1	9	3 8
I. Östermelés — Production du sol			
A) Mezőgazdaság és kertészet — <i>Agriculture et horticulture</i>	585	86	671
B) Erdészet, vadászat, szénégetés — <i>Exploitations forestières, chasse, carbonisation du bois</i>	46	—	46
C) Méhészet, selyem- és haltenyésztés — <i>Apiculture, séricicult., piscicult.</i>	—	—	—
D) Halászat — <i>Pêche</i>	—	—	—
I. Östermelés összesen — <i>Production du sol au total</i>	631	86	717
II. Bányászat, ipar és forgalom — Mines, industrie et „circulation“			
A) Bányászat és kohászat — <i>Mines et hauts fourneaux</i>	11	—	11
B) Ipar: — <i>Industrie:</i>			
I. Vas- és fémpipar — <i>sidérurgique et métallurgique</i>	662	15	677
II. Gépgyártás és közlekedési eszközök gyártása stb. — <i>de la construction mécanique et fabricat. de moyens de transport</i>	855	30	885
III. Kő-, föld-, agyag-, aszbeszt- és üvegpipar — <i>de la pierre, poterie, ind. de l'asbeste, verrerie</i>	277	33	310
IV. Fa- és csontipar — <i>du bois et de l'os</i>	625	36	661
V. Bőr-, sörte-, szőr-, toll-, stb. ipar — <i>du cuir, du crin, du poil, de la plume, etc.</i>	71	4	75
VI. Fonó- és szövőipar — <i>textile</i>	127	26	153
VII. Ruházati ipar — <i>de l'habillement</i>	1.563	1.180	2.743
VIII. Papirosipar — <i>du papier</i>	71	31	102
IX. Élelmezési és élvezeti cikkek gyártása — <i>de l'alimentation, de la boisson, etc.</i>	1.403	394	1.797
X. Vegyészeti ipar — <i>chimique</i>	163	55	218
XI. Építőipar — <i>du bâtiment</i>	1.158	50	1.208
XII. Sokszorosító- és műipar — <i>polygraphique</i>	235	93	328
XIII. Szállodás-, vendéglős- és kávéipar stb. — <i>hôtels, restaurants, cafés</i>	406	332	738
XIV. Egyéb és ism. ipari foglalkozások — <i>autres professions industr. et personnes de profession industr. inconn.</i>	33	16	49
a) Tulajdonképeni ipar összesen — <i>Total de l'industrie proprement dite</i>	7.649	2.295	9.944
b) Házi- és népipar — <i>Industrie à domicile et ind. dite du peuple</i>	2	8	10
c) Vándoripar — <i>Industrie ambulante</i>	10	—	10
B) Ipar összesen — <i>Total pour l'industrie</i>	7.661	2.303	9.964
C) Kereskedelem és hitel: — <i>Commerce et crédit:</i>			
a) Tulajdonképeni keresk. — <i>proprement dit</i>			
I. Állatokkal stb. való keresk. — <i>des animaux, etc.</i>	137	44	181
II. Fával és egyéb erdei term. stb. való keresk. — <i>du bois et des autres produits forest.</i>	184	35	219
III. Vas- és fémárukkal stb. való kereskedés — <i>des articles en fer et en d'autres métaux</i>	208	33	241
IV. Agyag- és üvegpipar készitm. való kereskedés — <i>des poteries et des verreries</i>	42	22	64
V. Fa- és faragott árukkal stb. való kereskedés — <i>des articles en bois, des ouvrages sculptés, etc.</i>	106	35	141
VI. Fonó- és szövőipari árukkal való kereskedés — <i>textile</i>	640	193	833
VII. Élelmezési és élvezeti cikkekkel való kereskedés — <i>des objets d'alimentation, des boissons, etc.</i>	712	169	881
VIII. Gyógy- és vegyészeti árukkal való kereskedés — <i>des articles pharmaceut. et chimiques</i>	110	21	131
IX. Könyv- és műker. — <i>des livres et des ouvrages d'art</i>	55	13	68
X–XVIII. Egyéb kereskedelmi főcsoportok — <i>autres catégories de professions commerc.</i>	482	214	696
a) Tulajdonképeni keresk. összesen — <i>Commerce proprement dit au total</i>	2.676	779	3.455
b) Kofák és egyéb piaci és utcai árusok — <i>March. des quatre saisons; autres débitants des marchés et des rues</i>	157	186	343
c) Házalókereskedők — <i>Marchands ambulants</i>	20	9	29
d) Ügynökök és alkuszok — <i>Placiers, représentants, courtiers</i>	222	6	228
e) Pénz-, hitel- és biztosításügy — <i>Monnaie, crédit, assurances</i>	259	68	327
f) Közraktári vállalatok — <i>Entreprises d'entrepôts</i>	3	2	5
C) Kereskedelem és hitel összesen — <i>Commerce et crédit au total</i>	3.337	1.050	4.387

M e g n e v e z é s — S p é c i f i c a t i o n	A keresők száma Nombre de la population active		
	férfi masc.	nő fémin.	össze- sen au total
	1	9	3 8
D) Közlekedés — Transports et voies de communication :			
I. Közutak — Routes	294	4	298
II. Vasutak — Chemins de fer	1.119	57	1.176
III. Kikötő és folyamszolgálat, hajózás stb. — Services de ports, services fluviaux, navigation etc.	1	—	1
IV—VI. Egyéb közlekedési főcsoportok — Autres catégories de professions des transports et voies de communic.	368	106	474
D) Közlekedés összesen — Transports et voies de communicat., au total	1.782	167	1.949
II. Bányászat, ipar és forgalom összesen — Total pour les mines, l'industrie et la „circulation“	12.791	3.520	16.311
III. Polgári és egyházi közszolgálat stb. — Services publics et ecclésiast., etc.	2.209	1.062	3.271
IV. Véderő — Défense nationale	5	—	5
V. Különböző gazd. és k. m. n. napszámosok — Journaliers, agricoles et autres	841	342	1.183
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. — Retraités, rentiers, etc.	1.176	1.850	3.026
VII—VIII. Egyéb és ism. foglalkozásúak — Autres professions et personnes de prof. inconn.	441	820	1.261
Házicselédek — Domestiques	25	1.804	1.829
Kassa tjv. összesen — Total général pour la ville auton. de Kassa	18.119	9.484	27.603

háború előtti viszonyokkal szemben való változásáról némi képet kapjunk, az egyes iparcsoportok keresőinek számát összehasonlítjuk a 28 évvel előbbi adatokkal.

I p a r i c s o p o r t	Keresők száma	
	1910	1938
Vas- és fémipar	382	677
Gépgyártás- és közlekedési eszközök gyártása, stb.	555	885
Kő-, föld-, agyag- és üvegipar	316	310
Fa- és csontipar	566	661
Bőr-, sörte, stb. ipar	48	75
Fonó- és szövőipar	132	153
Ruházati ipar	1.917	2.743
Papírosipar	32	102
Élelmezési és élvezeticikkek gyártása	2.072	1.797
Vegyészeti ipar	101	218
Építő ipar	833	1.208
Sokszorosító- és műipar	165	328
Szállodás-, vendéglős, stb. ipar	734	738
Egyéb és ismeretlen ipari foglalkozások	5	49
Tulajdonképeni ipar összesen	7.858	9.944

Az egyes ipari csoportok között csak egy akad, de éppen a legnépesebb, amely ma kevesebb embert foglalkoztat, mint 28 évvel ezelőtt (az élelmezési és élvezeti cikkek gyár-

tása), viszont majdnem megkétszereződött a vas- és fémipar munkásainak a száma, továbbá a vegyészeti iparé és a sokszorosító és műiparé. De legjobban megnövekedett az egyébként eléggé néptelen papírosipar munkásainak száma, ami több mint megháromszorozódott, 32-ről 102-re. Számbelileg legnagyobb fejlődést ért el a ruházati ipar és az építőipar, amelyek kb. felével növelték munkásaik számát ez alatt a 28 esztendő alatt. Hogy ezek az eltolódások milyen iparágakban következtek be, az a további kutatásnak lesz feladata.

Rendkívül érdekes a foglalkozásnak a vallással és nemzetiséggel való egybevetése. Tanulságos ez abból a szempontból, hogy az egyes vallásfelekezetek főképp milyen foglalkozásokban helyezkednek el és éppen ezen külön elhelyezkedésük folytán milyen jelentőségük van az egyes foglalkozási csoportokban. Az összes népességnek vallás és foglalkozás szerinti egybevetését itt adjuk: (l. 15. sz. tábla).

Látjuk, hogy a keresztény vallásfelekezetek foglalkozás szerint való megoszlása meglehetősen egyenletességet mutat, különösen ami a legfőbb foglalkozási csoportot, az iparforgalmat illeti. A zsidók foglalkozási megoszlása azonban egészen más. Náluk az

15. A népesség foglalkozása a vallással egybevetve 1938-ban.

Professions exercées, comparées avec la religion, en 1938.

Foglalkozási csoport Catégories de professions	Összes népesség Population totale	E b b ő i — D o n t																	
		róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	református calvinistes	ág. h. ev. luther.	izraelita israélites	egyéb autres	róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	református calvinistes	ág. h. ev. luther.	izraelita israélites	egyéb autres	róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	református calvinistes	ág. h. ev. luther.	izraelita israélites	egyéb autres
		szám szerint — nombres abs.						százalékban — %						az egyes foglalkozások %ában par rapport aux profes- sions. %					
I. Őstermelés — Production du sol	1.725	1.083	224	91	50	135	142	3.0	4.8	3.3	1.9	1.2	33.7	62.8	13.0	5.3	2.9	7.8	8.2
II. Bányászat, ipar és forgalom — Mines, industrie et „circulation“																			
A) Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	29	14	4	—	7	4	—	0.0	0.1	—	0.3	0.0	—	48.3	13.8	—	24.1	13.8	—
B) Ipar — Industrie	20.572	13.965	1.575	907	679	3.333	113	38.6	33.4	33.2	26.0	29.2	26.8	67.9	7.7	4.4	3.3	16.2	0.5
C) Kereskedelem és hitel Commerce et crédit	9.645	3.239	871	304	362	5.327	42	9.0	7.9	11.1	13.8	46.6	10.0	33.6	3.8	3.2	3.8	55.2	0.4
D) Közlekedés — Voies de comm. et transports	5.615	4.026	612	390	311	258	18	11.1	13.0	14.3	11.9	2.3	4.3	71.7	10.9	7.0	5.5	4.6	0.3
II. Bányászat, ipar és forgalom összesen — Mines, industrie et „circulation“, au total	35.861	21.244	2.562	1.601	1.359	8.922	173	58.7	54.4	58.6	52.0	78.1	41.1	59.2	7.1	4.5	3.8	24.9	0.5
III. Közszolgálat és szabad fogl. — Services publics et professions libérales	6.720	4.171	511	328	431	1.236	43	11.5	10.8	12.0	16.5	10.8	10.2	62.1	7.6	4.9	6.4	18.4	0.6
IV. Véderő — Défense nationale	21	18	—	3	—	—	—	0.0	—	0.1	—	—	—	85.7	—	14.3	—	—	—
V. Különböző ág. és k. m. n. napsz. — Journaliers s. a. i.	2.769	2.038	448	119	58	102	4	5.6	9.5	4.4	2.2	0.9	0.9	73.6	16.2	4.3	2.1	3.7	0.1
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. — Retraités, rentiers etc.	5.605	3.638	463	306	419	754	25	10.1	9.8	11.2	16.0	6.6	6.0	64.9	8.3	5.4	7.5	13.4	0.5
VII.—VIII. Egyéb és ismeretl. fogl. — Autres professions et personnes de prof. inconnue	3.472	2.642	282	160	144	219	25	7.3	6.0	5.9	5.5	1.9	6.0	76.1	8.1	4.6	4.1	6.3	0.8
XI. Házi cselédek Domestiques	1.917	1.358	222	122	154	52	9	3.8	4.7	4.5	5.9	0.5	2.1	70.8	11.6	6.4	8.0	2.7	0.5
Összesen — Total	58.090	36.192	4.712	2.730	2.615	11.420	421	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	62.3	8.1	4.7	4.5	19.7	0.7

ú. n. városi foglalkozások, az ipar-forgalom, értelmiség, nyugdíjasok, tőkepénzesek, stb. annyira dominálnak, hogy a többi foglalkozásra alig jut belőlük. Így alig szerepelnek az őstermelésben, a napszámosok és a házi-cselédek között. A keresztény vallásfelekezetek közül az evangélikusok foglalkozási megoszlása tér el legjobban az átlagtól, közülük pl. az értelmiségi csoportba 16.5%, a nyugdíjasok és tőkepénzesek csoportjába pedig 16.0% tartozik.

Ha viszont azt nézzük, hogy az egyes foglalkozásokban milyen szerepük van a különböző vallásfelekezeteknek, itt meglepőbb adatokat láthatunk annak folytán, hogy a felekezetek az egyes foglalkozásokban nagyon különbözőképpen helyezkednek el. Itt az arányszámokat mindig az illető vallásfelekezetnek az összes népességhez való arányával kell egybevetni. A legnagyobb szélsőségeket természetesen itt is a zsidók mutatják. Amíg népességi arányuk 19.7%, magában a kereskedelem és hitel csoportjában 55.2%-ot képviselnek. Ellenben a napszá-

mosok között csak 3.7%, a házi-cselédek között csak 2.7% az izraelita; ugyancsak kevesen vannak még a közlekedési csoportban (posta, vasút, stb.) 4.6%. Feltűnő, hogy az értelmiségben nem éri el arányuk (18.4%) a népességi arányt, aminek a magyarázata részint az, hogy itt sok altiszt is szerepel, továbbá itt vannak az állami, városi stb. tisztviselők, aki között, amint látni fogjuk, alig akad zsidó.

A 15. sz. táblának további részletezésül szolgál a 16. sz. tábla, amely egyes fontosabb foglalkozási alcsoportokat ragad ki az őstermelés és az iparforgalom köréből.

Itt már a foglalkozási viszony is figyelembe van véve, mert, amint a táblából látjuk, igen nagy különbségek vannak az önálló, tisztviselők és az egyéb segédszemélyzet vallásfelekezeti viszonyai között. A csekély számú őstermelőket figyelmen kívül hagyva, az ipar-forgalom egyes ágaiban méginkább kitűnik a zsidóságnak nagy szerepe. Látjuk például, hogy az önálló iparosok között 28.8%, az ipari tisztviselők között

16. Az őstermelés és ipar-forgalom egyes alcsoportjainak keresői vallásfelekezetek szerint 1938-ban.
*Population active dans certaines sous-catégories de la production du sol et de l'industrie, „circulation“,
 suivant la religion, en 1938.*

Foglalkozási alcsoport <i>Sous-catégories de professions</i>	Keresők száma <i>Population active</i>	róm. kat. <i>cath. rom.</i>	gör. kat. <i>gréco-cath.</i>	reform. <i>calvinistes</i>	ág. h. ev. <i>luthér.</i>	izraelita <i>israélites</i>	egyéb <i>autres</i>	róm. kat. <i>cath. rom.</i>	gör. kat. <i>gréco-cath.</i>	reform. <i>calvinistes</i>	ág. h. ev. <i>luthér.</i>	izraelita <i>israélites</i>	egyéb <i>autres</i>	
		szám szerint — <i>nombres abs.</i>							%					
Birtokosok 100 kat. holdon felül — <i>Propriétaires ayant plus de 100 arp. c.</i>	20	4	—	2	1	13	—	20.0	—	10.0	5.0	65.0	—	
Bérlők 100 kat. holdon felül — <i>Fermiers ayant plus de 100 arp. c.</i>	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	100.0	—	
Kisbirtokos (kisbérlő) 50—100 kat. holdig — <i>50 à 100 arp. c.</i>	4	1	—	—	—	3	—	25.0	—	—	—	75.0	—	
	Kisbirtokos (kisbérlő) 10—50 kat. holdig — <i>10 à 50 arp. c.</i>	43	25	1	2	4	11	—	58.1	2.3	4.7	9.3	25.6	—
		53	48	1	—	—	4	—	90.6	1.9	—	—	7.5	—
		109	90	7	3	2	7	—	82.6	6.4	2.8	1.8	6.4	—
Kisbirtokos (kisbérlő) 5 kat. holdon alul — <i>moins de 5 arp. c.</i>	109	90	7	3	2	7	—	82.6	6.4	2.8	1.8	6.4	—	
Gazdasági tisztviselők — <i>Employés agricoles</i>	15	8	1	4	—	1	1	53.3	6.7	26.6	—	6.7	6.7	
Gazdasági cselédek — <i>Valets et domestiques agricoles</i>	79	59	12	5	2	1	—	74.7	15.2	6.3	2.5	1.3	—	
Mezőgazdasági munkások — <i>Ouvriers agricoles</i>	69	40	20	5	2	1	1	58.0	29.0	7.3	2.9	1.4	1.4	
Önálló iparosok — <i>Industriels et artisans indépendants</i>	2.318	1.249	173	116	92	669	19	53.9	7.5	5.0	4.0	28.8	0.8	
Ipari tisztviselők — <i>Employés d'industrie</i>	547	237	19	18	64	202	7	43.3	3.5	3.3	11.7	36.9	1.3	
Ipar körében alkalm. egyéb segédsz. — <i>Autre personnel auxil. d'industrie</i>	7.099	5.205	619	376	198	654	47	73.3	8.7	5.3	2.8	9.2	0.7	
Önálló a keresk. és hitel körében — <i>Personnes indépendantes dans le commerce et dans le établis. de crédit</i>	1.659	473	56	36	53	1028	13	28.5	3.4	2.2	3.2	62.0	0.7	
Keresk. és hitel körében alk. tisztv. — <i>Employés de commerce et établis. de crédit</i>	1.085	386	23	42	75	552	7	35.6	2.1	3.9	6.9	50.9	0.6	
Keresk. és hitel körében alk. egyéb segédszemélyzet — <i>Autre personnel auxil. de commerce et d'établis. de crédit.</i>	1.643	830	111	82	70	547	3	50.5	6.8	5.0	4.3	33.3	0.1	
Közlekedés körében önálló — <i>indépend.</i>	132	69	12	8	1	42	—	52.2	9.1	6.1	0.8	31.8	—	
	Közlekedés körében alkalm. tisztviselők — <i>employés</i>	487	328	35	33	60	29	2	67.3	7.2	6.8	12.3	6.0	0.4
		1.330	977	159	104	62	23	5	73.4	12.0	7.8	4.7	1.7	0.4

36.9, ellenben az ipari munkások között csak 9.2% a zsidó, kisebb mértékben hasonló a helyzet a kereskedelemben, ahol az önálló között már 62.0% izraelita van, a tisztviselők között 50.9%, a kereskedelmi és hitelügyi segédszemélyzet körében pedig, ahová a szolgák és altisztek vannak besorozva, már csak 33.3%-kal szerepelnek. Természetesen a többi vallásfelekezetek arányszámait, különösen a római katolikusokét, a zsidók kisebb vagy nagyobb részesedése emeli fel vagy szorítja le. Így előáll az a helyzet, hogy pl. az önálló kereskedők között a lakosságnak majdnem kétharmad részét tevő római katolikusok csupán 28.5%-kal szerepelnek és kisebbségben vannak az ipari és kereskedelmi tisztviselők között is. Feltűnő még az evangélikusok elég magas aránya az ipari és közlekedési tisztviselők körében.

Minthogy a zsidóságnak a cseh uralom alatti feltűnő megszorodása, térfoglalása főképen az iparban és a kereskedelemben mutatkozik, néhány fontosabb adatot bemutattunk az 1910. évekkel összehasonlítva:

Foglalkozás	Keresők száma		Ebből izr.		Keresők száma		Ebből izr.	
	sz. sz.	%	sz. sz.	%	sz. sz.	%	sz. sz.	%
Ipar:	1 9 1 0		1 9 3 8					
Önálló	1.696	358	21.1	2.318	669	28.9		
Tisztviselő	272	73	26.8	547	202	36.9		
Egyéb segédszem.	5.950	250	4.2	7.099	654	9.2		
Kereskedelem és hitel:								
Önálló	774	497	64.2	1.659	1028	62.0		
Tisztviselő	350	189	54.0	1.085	552	50.9		
Egyéb segédszem.	694	283	40.8	1.643	547	33.3		

17. A közszolgálat és szabadfoglalkozások fontosabb alcsoportjainak keresői vallásfelekezetei szerint 1938-ban.

Population active appartenant à quelques importantes sous-catégories des services publics et des professions libérales, suivant la religion, en 1938.

Foglalkozási alcsoport Sous-catégories de professions	Keresők száma - Nombre de la populat. active	E b b ő l — D o n t											
		róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	reform. calvinistes	ág. h. evang. luthériens	izraelita israélites	egyéb és ism. autres et inconn.	róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	reform. calvinistes	ág. h. evang. luthériens	izraelita israélites	egyéb és ism. autres et inconn.
Allami tisztviselők — Fonctionnaires de l'Etat . . .	279	207	14	20	32	5	174.2	5.0	7.2	11.4	1.8	0.4	
Vármegyei tisztviselők — Fonctionnaires de comitat	12	10	1	—	1	—	83.4	8.3	—	8.3	—	—	
Városi (tjv.) tisztviselők — Fonctionnaires de ville autonome	186	138	12	13	15	7	174.2	6.5	7.0	8.1	3.7	0.5	
Városi (mv.) tisztviselők — Fonctionnaires de ville départementale	10	8	—	—	2	—	80.0	—	—	20.0	—	—	
Bírák és ügyészek — Juges et procureurs	28	15	2	3	6	2	53.6	7.2	10.7	21.4	7.1	—	
Bírósági, ügyészségi tisztv. — Fonctionnaires des Tribunaux et du Parquet	72	53	7	2	5	4	173.6	9.7	2.8	7.0	5.5	1.4	
Ügyvédek — Avocats	111	29	—	1	8	71	226.1	—	0.9	7.2	64.0	1.8	
Elemi iskolai tanítók, tanítónők — Instituteurs et institutrices primaires	141	95	12	4	14	16	67.4	8.5	2.8	9.9	11.4	—	
Polgári iskolai tanárok — Professeurs d'école bourgeoise (primaire supér.)	51	31	3	6	8	3	60.8	5.9	11.7	15.7	5.9	—	
Középiskolai tanárok — Professeurs d'écoles secondaires	83	65	3	3	8	4	78.3	3.6	3.6	9.7	4.8	—	
Orvosok — Médecins	155	47	3	7	14	84	30.3	1.9	4.5	9.1	54.2	—	
Szülésznők — Sages-femmes	26	21	1	—	2	2	80.8	3.8	—	7.7	7.7	—	

18. A népesség foglalkozása az anyanyelvvel egybevetve 1938-ban.

Professions exercées, comparées avec la langue maternelle, en 1938.

Foglalkozási csoport Catégories de professions	Összes népesség Population totale	E b b ő l — D o n t											
		magyar Hongrois	német Allemands	szlovák Slovaques	egyéb autres	magyar Hongrois	német Allemands	szlovák Slovaques	egyéb autres	magyar Hongr.	német Allem.	szlovák Slov.	egyéb autres
I. Őstermelés — Production du sol	1.725	865	15	704	141	1.9	0.7	7.5	7.6	50.1	0.9	40.8	8.2
II. Bányászat ipar és forgalom: Mines, industrie et „circulation“:													
A) Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	29	16	3	10	—	0.0	0.0	0.1	—	55.2	10.3	34.5	—
B) Ipar — Industrie	20.572	16.922	671	2.444	535	38.1	29.0	25.9	28.7	82.3	3.2	11.9	2.6
C) Kereskedelem és hitel — Commerce et crédit	9.645	8.116	520	624	385	18.3	22.5	6.6	20.7	84.1	5.4	6.5	4.0
D) Közlekedés — Voies de comm. et transports	5.615	3.890	173	1.460	92	8.7	7.5	15.5	4.9	69.3	3.1	26.0	1.6
II. Bányászat, ipar és forgalom összesen — Mines, industrie et „circulation“ au total	35.861	28.944	1.367	4.538	1.012	65.1	59.0	48.1	54.3	80.7	3.8	12.7	2.8
III. Közszolgálat és szabad. fogl. Services publics et professions libérales	6.720	5.185	236	1.055	244	11.7	10.2	11.2	13.1	77.2	3.5	15.7	3.6
IV. Véderő — Défense nationale	21	19	1	1	—	0.0	0.0	0.0	—	90.5	4.7	4.8	—
V. Különböző ág. és k. m. n. napsz. Journaliers s. a. i.	2.769	1.760	57	833	119	4.0	2.5	8.8	6.4	63.5	2.1	30.1	4.3
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. Retraités, rentiers, etc.	5.605	4.328	295	858	124	9.7	12.8	9.1	6.6	77.2	5.3	15.3	2.2
VII—VIII. Egyéb és ismeretlen fogl. Autres professions et personnes de prof. inconnue	3.472	2.442	119	740	171	5.5	5.1	7.8	9.2	70.4	3.4	21.3	4.9
IX. Házi cselédek — Domestiques	1.917	929	224	712	52	2.1	9.7	7.5	2.8	48.5	11.7	37.1	2.7
Összesen — Total	58.090	44.472	2.314	9.441	1.863	100.0	100.0	100.0	100.0	76.5	4.0	16.3	3.2

Az iparban minden foglalkozási viszonyban nemcsak számszerűleg, hanem aránylag is feltűnően előretörték a zsidók; a kereskedelmi foglalkozásokban igaz, hogy arány szerint némileg visszaszorultak, de itt viszont abszolút számban óriási a zsidók megszapordása. Az önálló zsidó kereskedők és a kereskedősegek száma megkétszereződött 28 év alatt, a kereskedelmi és hitelügyi tisztviselőké majdnem megháromszorozódott.

Még a közszolgálati és szabadfoglalkozásúak csoportjából ragadunk ki néhány foglalkozást, amelyek jellegzetesek a vallásfelekezeti megoszlás szempontjából. (L. 17. táblát)

Feltűnő jelenség itt is az izraelitáknál mutatkozik, akik pl. a szabadfoglalkozású ügyvédeknek 64·0%-át, az orvosoknak pedig 54·2%-át teszik. Nagyobb számmal, de népszerűségi arányukon alul, 11·4%-kal szere-

pelnek az elemi iskolai tanítók és tanítónők között. A reformátusok és az evangélikusok a bírák és a polgári iskolai tanárok között vannak aránylag nagyobb számmal; az evangélikusok még az állami tisztviselők között is meghaladják a 10%-ot. Feltűnő, hogy a 111 ügyvéd között csupán egyetlen református van.

Hasonló összeállításokat készítettünk a foglalkozás és a nemzetiség összefüggéseiről. A 18. tábla a foglalkozási főcsoportokat mutatja be az anyanyelvvel, illetőleg nemzetiséggel való kombinációban. Itt az arányszámok nem olyan változatosak, illetőleg nem tapasztalhatók olyan feltűnő kiugrások, mint a vallásfelekezeteknél, mert a zsidók túlnyomó többsége a magyar anyanyelvűek rovatában szerepelvén, az átlagtól való eltérésnek kisebb a lehetősége. Az átlagtól

19. Az őstermelés és iparforgalom egyes csoportjainak keresői anyanyelv szerint 1938-ban.

Nombre de la population active appartenant aux catégories de la production du sol, de l'industrie et de la „circulation“ en 1938, suivant la langue maternelle.

Foglalkozási alcsoport Sous-catégories de professions	Keresők száma Nombre de la population active	E b b ő l — D o n t								
		szám szerint — nombres abs.				%				
		magyar Hongrois	német Allemands	szlovák Slovaques	egyéb autres	magyar Hongrois	német Allemands	szlovák Slovaques	egyéb autres	
Birtokosok 100 kat. holdon felül — <i>Propriétaires ayant plus de 100 arp. c.</i>	20	18	—	2	—	90·0	—	10·0	—	
Bérlők 100 kat. holdon felül — <i>Fermiers ayant plus de 100 arp. c.</i>	2	2	—	—	—	100·0	—	—	—	
Kisbirtokos (kisbérlő) 50—100 kat. holdig 50 à 100 arp. c.	4	3	1	—	—	75·0	25·0	—	—	
	Kisbirtokos (kisbérlő) 10—50 kat. holdig 10 à 50 arp. c.	43	27	3	13	—	62·8	7·0	30·2	—
		53	11	—	42	—	20·8	—	79·2	—
	Kisbirtokos (kisbérlő) 5 kat. holdon alul moins de 5 arp. c.	109	21	2	84	2	19·3	1·8	77·1	1·8
Gazdasági tisztviselők — <i>Employés agricoles</i>	15	14	—	1	—	93·3	—	6·7	—	
Gazdasági cselédek — <i>Valets et domestiques agricoles</i>	79	41	—	36	2	51·9	—	45·6	2·5	
Mezőgazdasági munkások — <i>Ouvriers agricoles</i>	69	42	—	26	1	60·9	—	37·7	1·4	
Önálló iparosok — <i>Industriels et artisans indépendants</i>	2.318	1.934	126	172	86	83·5	5·4	7·4	3·7	
Ipari tisztviselők — <i>Employés d'industrie</i>	547	459	57	19	12	83·9	10·4	3·5	2·2	
Ipar körében alkalm. egyéb segédsz. — <i>Autre personnel auxil. d'industrie</i>	7.099	5.753	150	927	269	81·0	2·1	13·1	3·8	
Önálló a keresk. és hitel körében — <i>Personnes indépendantes dans le commerce et dans les établis. de crédit</i>	1.659	1.380	98	95	86	83·2	5·9	5·7	5·2	
Kereshk. és hitel körében alk. tisztv. — <i>Employés de commerce et d'établiss. de crédit.</i>	1.085	945	65	44	31	87·1	6·0	4·1	2·8	
Kereshk. és hitel körében alk. egyéb segédszemélyzet <i>Autre personnel auxil. de commerce et d'établiss. de crédit.</i>	1.643	1.377	56	171	39	83·8	3·4	10·4	2·4	
Közlekedés körében önálló — <i>indépend.</i>	132	115	1	15	1	87·1	0·8	11·4	0·7	
	Közlekedés körében alkalm. tisztviselők <i>employés</i>	487	397	24	56	10	81·5	4·9	11·5	2·1
		1.330	907	32	366	25	68·2	2·4	27·5	1·9

való eltérést inkább a kisebbségeknél, a németeknél és a szlovákoknál kell keresnünk. Itt csak az egyes foglalkozásokon belül figyelve meg a nemzetiségek arányát, feltűnő, hogy az őstermeléstől eltekintve, amelynek népességéből 40·8% szlovák, úgy a németek, mint a szlovákok feltűnő nagy %-kal szerepelnek a házi cselédek között (37·1%). A szlovákok ezenkívül arányszámukon felül vannak a kevésszámú bányásztól eltekintve — a napszámosok (30·1%) között, továbbá a közlekedés csoportjában (26·0% és az egyéb foglalkozási csoportban (21·3%). A közszolgálat és szabadfoglalkozások csoportjában a szlovákok aránya elég magas (15·7%) népességi arányukhoz képest, de — amint később látni fogjuk — magában a tulajdonképeni értelmiségben kevés szerepük van, inkább az idetartozó szolgák és altisztek között vannak nagyobb számmal. A magyarság a házicselédek kivételével minden foglalkozási csoportban abszolút többségben van.

Ha a foglalkozási viszony szerint is vizsgáljuk az egyes nemzetiségek elhelyezkedését (l. 19. tábla), itt is kitűnik, hogy a szlovákok — hogy úgy mondjuk — a társadalmi ranglétra szempontjából jóval kedvezőlembb helyzetben vannak, mint akár a magyarok, akár a németek. Mindenütt többen

vannak a munkások és segédszemélyzet között, mint az önállók és különösen a tisztviselők körében; csupán a kisbirtokosok alacsonyabb kategóriáiban dominálnak (10 holdon alul).

A magyarság rendkívüli fölényét mutatják azok az adatok, amelyek a tulajdonképeni értelmiség egyes csoportjaira vonatkoznak. Ezeket a 20. sz. táblán mutatjuk be. A felsorolt értelmiségi foglalkozásokban a magyarság aránya mindenütt meghaladja a 80%-ot; itt a németek is alig játszanak szerepet s még a szlovákok is csak az elemi iskolai és polgári iskolai tanítók, illetőleg tanárok között haladják meg a 10%-ot.

Ezekben ismertettük Kassa város népességének a fejlődését és bemutattuk annak a rendkívül gazdag statisztikai anyagnak egy kis részét, amely a magyar statisztikának rendelkezésére áll sok vonatkozásban Magyarország minden egyes községéről. Két célja volt ennek a bemutatásnak. Az egyik az, hogy megismertessük a statisztika iránt érdeklődő közönséggel azt a rendkívül gazdag anyagot, amelyet a magyar statisztika összehordott és amely anyagnak változatosága és minden részletre kiterjedő teljessége tekintetében a magyar statisztika úgyszólván egyedül áll; másrészt célja volt az adatok előtárásának, hogy igazoljuk a világháború

20. A közszolgálat és szabadfoglalkozások fontosabb alcsoportjainak keresői anyanyelv szerint 1938-ban.

Nombre de la population active appartenant à quelques importantes sous-catégories des services publics et des professions libérales, suivant la langue maternelle, en 1938.

Foglalkozási alcsoport <i>Sous-catégories de professions</i>	Keresők száma <i>Nombre de la population active</i>	E b b ő l — D o n t							
		magyar <i>Hongrois</i>	német <i>Allemands</i>	szlovák <i>Slovaques</i>	egyéb <i>autres</i>	magyar <i>Hongrois</i>	német <i>Allemands</i>	szlovák <i>Slovaques</i>	egyéb <i>autres</i>
		szám szerint - <i>nombres abs.</i>				%			
Állami tisztviselők — <i>Fonctionnaires de l'Etat</i> . . .	279	242	10	23	4	86·7	3·6	8·3	1·4
Vármegyei tisztviselők — <i>Fonctionnaires de comitat</i>	12	12	—	—	—	100·0	—	—	—
Városi (tjv.) tisztviselők — <i>Fonctionnaires de ville autonome</i>	186	167	2	13	4	89·8	1·1	7·0	2·1
Városi (mv.) tisztviselők — <i>Fonctionnaires de ville départementale</i>	10	9	—	1	—	90·0	—	10·0	—
Bírák és ügyészek — <i>Juges et procureurs</i>	28	26	—	2	—	92·9	—	7·1	—
Bírósági, ügyészégi tisztv. — <i>Fonctionnaires des Tribunaux et du Parquet</i>	72	63	3	5	1	87·5	4·2	6·9	1·4
Ügyvédek — <i>Avocats</i>	111	108	1	2	—	97·3	0·9	1·8	—
Elemi iskolai tanítók, tanítónők — <i>Instituteurs et institutrices primaires</i>	141	118	5	17	1	83·7	3·5	12·1	0·7
Polgári iskolai tanárok — <i>Professeurs d'école bourgeoise (primaire supér.)</i>	51	44	—	7	—	86·3	—	13·7	—
Középiskolai tanárok — <i>Professeurs d'écoles secondaires</i>	83	72	3	7	1	86·8	3·6	8·4	1·2
Orvosok — <i>Médecins</i>	155	140	5	7	3	90·3	3·2	4·5	2·0
Szülésznők — <i>Sages-femmes</i>	26	22	2	2	—	84·6	7·7	7·7	—

előtti magyar népszámlálások adatainak — különösen a nemzetiségi adatoknak — hitelességét és megbízhatóságát, amelyeket ez a mostani legutolsó felvétel teljes mértékben megerősít és bizonyít. 28 év választ el bennünket az előbbi magyar népszámlálástól, tehát majdnem egy teljes nemzedék; egészen más emberek csinálták a népszámlálást és mások dolgozták fel a központban akkor és most, és mégis bámulatos az az egyezés és

összhangzás, ami az adatokban mutatkozik; ami pedig kisebb változás van, azt a fejlődésnek már előbb megemlített folyamata kellőképpen megmagyarázza. Kell-e ennél nagyobb bizonyíték a magyar népszámlálások hitelessége és megbízhatósága mellett és szükséges-e még erősebb igazolás, hogy Kassa magyar és most már örökre magyar-nak kell maradnia.

Kovács Alajos dr.

Kassa közegészségügye.

La santé publique à Kassa.

Résumé. La ville de Kassa, créée près des ruines d'une cité bâtie par les Romains, a, au moyen-âge, d'autant plus souffert des épidémies survenues après les guerres qu'ayant une population dense, les maladies contagieuses — cette époque ne connaissant pas les microbes ni la désinfection — s'y propageaient rapidement, et bien plus vite que dans les villages. Bien que les Turcs n'aient jamais pris cette ville, elle a bien souffert au temps de la Réforme et pendant les guerres de l'indépendance faites par ses alliés les princes de Transylvanie et François II de Rákóczi, à qui elle se rallia également. Pendant les années 70 du XIXe siècle, la population a été décimée par le choléra; après la guerre mondiale, par une forte épidémie de grippe. C'est dans cette ville, la plus peuplée de la Haute-Hongrie et située non loin des Karpathes occupées au cours de la guerre par les Russes, que se trouve le plus grand cimetière militaire de notre pays, comprenant 12 mille tombes marquées par des croix.

Kassa, où pendant la guerre le nombre des hôpitaux a été augmenté par des hôpitaux destinés à soigner des blessés, a des établissements sanitaires bien développés, mais dont l'équipement laisse à désirer, car les membres tchéco-moraves du personnel sanitaire ont, au début de novembre 1938, emporté une bonne partie de l'outillage, y compris la provision de radium, l'installation radiographique, les instruments de chirurgie et ceux des laboratoires. On voit, par un tableau ci-après indiquant la répartition par maladie des personnes soignées dans les hôpitaux de Kassa, que cette ville, où il n'y a pas eu d'épidémie ces tout derniers temps, est dans un état sanitaire satisfaisant. Favorisé, du fait de sa situation géographique, par la nature, Kassa, centre culturel de la zone nord, est appelé à jouer un rôle dirigeant dans l'administration sanitaire de cette contrée. A cet effet, on a, depuis qu'il a fait retour à la Hongrie, pris les mesures nécessaires,

y créant une nouvelle Chambre de médecins, un établissement de consultation affilié aux Assurances sociales, une succursale de l'Institut général d'hygiène publique, ouvrant un concours pour compléter le corps médical local, et tendant à renforcer encore la protection sanitaire de la population.

*

Régmult történelmi időkben, évszázadokkal ezelőtt az ősrégi Kassa szab. kir. város népessége is sokat szenvedett a járványoktól, a háborúkat követő dögvésztől, a kolerától. A középkorban e rendkívül ragadós, hevenyfertőző megbetegedések éppen a városokban terjedtek, azok sűrű népességét tizedelték leginkább meg. Akkor a falvakban szétszórta lakó nép volt a járványok tekintetében kedvezőbb helyzetben — különösen a tanyák, puszták izolált, különálló házaiban —, ellentétben a mai állapottal, amikor is az óvintézkedések: fertőtlenítés, elkülönítés, a fertőző betegségek bejelentési kötelezettsége, a védőoltások s a modern gyógyeljárások éppen a városok népét védik jobban. Kassa egészségügyének történetére vonatkozó feljegyzéseket lapozgatva, látjuk, hogy a város, amelynek multja egészen a népvándorlás koráig nyúlik vissza s amely *Bonfini* szerint római település volt, sokat szenvedett a középkori háborúktól. Különösen a tatárjárás alkalmával betörő barbár törzsek véres háborúi, a vándorlókkel behurcolt járványok s közöttük is különösen a fekete halál irtották a város népességét. A török ugyan sohasem állott Kassa falai alatt¹⁾ s

¹⁾ L. *Csizmadia* A.: „A nagyságos fejedelem városa“. *Városok Lapja*, 1938. évi novemberi száma, 541. s k. l. — *Sziklay F.*: „Kassa“. (Budapest, 1938.) 44. lap.

előtti magyar népszámlálások adatainak — különösen a nemzetiségi adatoknak — hitelességét és megbízhatóságát, amelyeket ez a mostani legutolsó felvétel teljes mértékben megerősít és bizonyít. 28 év választ el bennünket az előbbi magyar népszámlálástól, tehát majdnem egy teljes nemzedék; egészen más emberek csinálták a népszámlálást és mások dolgozták fel a központban akkor és most, és mégis bámulatos az az egyezés és

összhangzás, ami az adatokban mutatkozik; ami pedig kisebb változás van, azt a fejlődésnek már előbb megemlített folyamata kellőképpen megmagyarázza. Kell-e ennél nagyobb bizonyíték a magyar népszámlálások hitelessége és megbízhatósága mellett és szükséges-e még erősebb igazolás, hogy Kassa magyar és most már örökre magyar-nak kell maradnia.

Kovács Alajos dr.

Kassa közegészségügye.

La santé publique à Kassa.

Résumé. La ville de Kassa, créée près des ruines d'une cité bâtie par les Romains, a, au moyen-âge, d'autant plus souffert des épidémies survenues après les guerres qu'ayant une population dense, les maladies contagieuses — cette époque ne connaissant pas les microbes ni la désinfection — s'y propageaient rapidement, et bien plus vite que dans les villages. Bien que les Turcs n'aient jamais pris cette ville, elle a bien souffert au temps de la Réforme et pendant les guerres de l'indépendance faites par ses alliés les princes de Transylvanie et François II de Rákóczi, à qui elle se rallia également. Pendant les années 70 du XIXe siècle, la population a été décimée par le choléra; après la guerre mondiale, par une forte épidémie de grippe. C'est dans cette ville, la plus peuplée de la Haute-Hongrie et située non loin des Karpathes occupées au cours de la guerre par les Russes, que se trouve le plus grand cimetière militaire de notre pays, comprenant 12 mille tombes marquées par des croix.

Kassa, où pendant la guerre le nombre des hôpitaux a été augmenté par des hôpitaux destinés à soigner des blessés, a des établissements sanitaires bien développés, mais dont l'équipement laisse à désirer, car les membres tchéco-moraves du personnel sanitaire ont, au début de novembre 1938, emporté une bonne partie de l'outillage, y compris la provision de radium, l'installation radiographique, les instruments de chirurgie et ceux des laboratoires. On voit, par un tableau ci-après indiquant la répartition par maladie des personnes soignées dans les hôpitaux de Kassa, que cette ville, où il n'y a pas eu d'épidémie ces tout derniers temps, est dans un état sanitaire satisfaisant. Favorisé, du fait de sa situation géographique, par la nature, Kassa, centre culturel de la zone nord, est appelé à jouer un rôle dirigeant dans l'administration sanitaire de cette contrée. A cet effet, on a, depuis qu'il a fait retour à la Hongrie, pris les mesures nécessaires,

y créant une nouvelle Chambre de médecins, un établissement de consultation affilié aux Assurances sociales, une succursale de l'Institut général d'hygiène publique, ouvrant un concours pour compléter le corps médical local, et tendant à renforcer encore la protection sanitaire de la population.

*

Régmult történelmi időkben, évszázadokkal ezelőtt az ősrégi Kassa szab. kir. város népessége is sokat szenvedett a járványoktól, a háborúkat követő dögvésztől, a kolerától. A középkorban e rendkívül ragadós, hevenyfertőző megbetegedések éppen a városokban terjedtek, azok sűrű népességét tizedelték leginkább meg. Akkor a falvakban szétszórta lakó nép volt a járványok tekintetében kedvezőbb helyzetben — különösen a tanyák, puszták izolált, különálló házaiban —, ellentétben a mai állapottal, amikor is az óvintézkedések: fertőtlenítés, elkülönítés, a fertőző betegségek bejelentési kötelezettsége, a védőoltások s a modern gyógyeljárások éppen a városok népét védik jobban. Kassa egészségügyének történetére vonatkozó feljegyzéseket lapozgatva, látjuk, hogy a város, amelynek multja egészen a népvándorlás koráig nyúlik vissza s amely *Bonfini* szerint római település volt, sokat szenvedett a középkori háborúktól. Különösen a tatárjárás alkalmával betörő barbár törzsek véres háborúi, a vándorlókkel behurcolt járványok s közöttük is különösen a fekete halál irtották a város népességét. A török ugyan sohasem állott Kassa falai alatt¹⁾ s

¹⁾ L. *Csizmadia A.*: „A nagyságos fejedelem városa“. *Városok Lapja*, 1938. évi novemberi száma, 541. s k. l. — *Sziklay F.*: „Kassa“. (Budapest, 1938.) 44. lap.

így a török idők pusztításai megkímélték. A mohácsi vész előtt, az 1515. évi III. tc. szerint a két testvérfőváros — Buda és Pest után — Kassa már harmadik városként szerepel. Annál többet szenvedett azonban Rákóczi városa a reformáció alatt és a szabadságharcokban. A város már az erdélyi háborúk idején is mindig a fejedelmek pártjára áll. A török idők után is azonnal a Nagyságos Fejedelem oldalán látjuk csak akkor került császári kézre, amikor a Nagy Bujdosó már Lengyelországban járt. A múlt században, a szabadságharc után is, többször volt még Kassán himlőjárvány is, majd a hetvenes évek elején a kolera-járvány tette a város szaporodásának évi mérlegét ismét negatívvá.

A világháború kitöréséig a Felvidék modern egészségügyi kultúrközpontjává asszanalódott Kassának, a legnagyobb északmagyarországi tömörülésnek további fejlődését a világháború elvesztése tőri meg. *A nagy világégés alatt a Kárpátokban az orrossal küzdő magyar harc-vonal mögött közvetlen fekvő legnagyobb magyar várost már háborús nélkülözések és járványok tizedelik s rövidesen itt létesült az egész ország legnagyobb hősi temetője, 12.000 sírkereszttel.*¹⁾ 1918-ban a csehek elfoglalják és a foglalásra pontot tesz Trianon s a húszéves idegen uralom után, 56 ezer lélekszámú városként tér vissza a Szent Korona drága peculiuma Szent István ezeréves birodalmához!...

Az így visszatért Kassa közegészség-ügyének legújabb statisztikáját, intézményeinek s egészségügyi személyzetének adatait részben a megelőző cseh statisztikai közlemények, részben a visszatérés óta foganatosított magyar felvételek nyomán rajzolhatjuk meg. Ilyen magyar felvételek azóta két időpontban voltak: 1. 1938. évi november havában a nagy rendkívüli felvétel, mely a rendes közegészségügyi felvétel kereteit meghaladva, a kórházak felszereléséről, segédszemélyzetéről s az orvosok demográfiájáról (szakképzettség, oklevél, vallás, anyanyelv, stb.) is részletes adatokkal szolgált. Ezek részben az 1937. évi magyar közegészségügyi személyzeti és intézeti statisztika eredményeivel vethetők össze; 2. az 1938. évi december 31-i időpontra vonatkozó rendes kórházi intézeti és közegészségügyi személyzeti statisztika

— mely jelenleg még feldolgozás alatt áll — s amelynek alapján módunkban lesz Kassa ezen jellemzőit a többi hasonló közigazgatási rangon álló, vagyis törvényhatósági joggal felruházott, magyar város megfelelő viszonyzámaival a legutolsó évről is egybevetni.

A cseh statisztika szerint¹⁾ Kassa gyógyintézeteinek (kórházak, szülőotthonok, szanatóriumok, stb.) intézetenként részletezett, a kórházi ágyszámot, a betegforgalmat, a gyógykezelési napokat s az elhalt betegek számát is feltüntető adatai, az 1935. és 1936. évről, az 1. táblázatban láthatók.

Az 1. táblázaton közölt cseh kórházi statisztikából látható, hogy Kassa legnagyobb gyógyintézete az „Állami kórház“, ahol a közölt 1935—36. évi cseh statisztikai adatok szerint 737 betegágy állott az intézeti gyógyítás rendelkezésére. Ez az állami ágyszám az összes kassai kórházi ágyaknak 1935-ben 71,6, 1936-ban 73,1%-a. A kassai állami kórház elme- és idegosztálya a központi épülettől távol, máshol fekvő, külön pavillonban lévén, állapota és forgalma a statisztikában is külön kerül kimutatásra. Ennek az állami kezelésben lévő elme- és idegosztálynak 1936. évvégi 125-ös ágylétszámát is tekintetbe véve, megállapítható, hogy Kassán ez év végén a gyógyintézetek ágyainak összesen 85,5%-a volt cseh állami kézen. A városi intézetekre (szülőház, női klinika és járványkórház) 12,7% esik; a magánkórházakra pedig (dr. Nemessányi szanatóriuma) végül az ágyaknak csak 1,8%-a marad.

A kassai állami intézeteknek a beteglétszámból való részesedése — az ágylétszámnál mutatkozó magas részesedési aránynak megfelelően — magas; még jelentősebb azonban az állam szerepe a kassai gyógyintézetek által ellátott gyógykezelési napokban. Az állami kórház elme- és idegosztályaival együtt számítva, ugyanis Kassán így az intézetek által nyújtott összes gyógykezelési napokból 90,7% esik az államiakra. Ez természetes következménye annak, hogy az elme- és idegrendszerbeli betegségek gyógyítása huzamosabb időt vesz igénybe, ezek lassabban gyógyulnak, az ilyenmű betegségeket gyógyító kórház pedig Kassán állami kézben van.

¹⁾ L. Tost L.: „Mit vár Kassa?...“ Városok Lapja 1939. évi XXXIV. évf. 3. szám, 53. lap.

¹⁾ L. „Zprávy státního úradu statistického republiky Československé“. 1936. évi XVII. évf. 99—100. sz. 749. l. és 1937. évi XVIII. évf. 146—147. sz. 1123. l.

1. Kassa gyógyintézetei az 1935. és 1936. évben.
Les établissements sanitaires de Kassa en 1935 et 1936.

A kórház ill. szanatórium neve <i>Hôpitaux et sanatoriums</i>	A kórház fajjal) <i>Genres d'éta- blissem. 1)</i>	Ágyszám <i>Nombre de lits</i>	A betegek ösz- szes száma <i>Nombre total des malades</i>	A betegek közül <i>Malades</i>			Az összes gyógykezeltési napok száma <i>Nombre des jours de trai- tement</i>
				újonnan lett fel- véve <i>admis</i>	elbocsát- va <i>sortis</i>	meghalt <i>décédés</i>	
1935. évben — en 1935							
a) szám szerint — <i>nombres abs.</i>							
Allami kórház — <i>Hôpital d'Etat</i>	A	737	13.576	12 313	12.040	334	198.522
Városi szülôház és női kórház — <i>Maternité et hôpital pour femmes, établissem. municip.</i> .	Ba	90	2.774	2.713	2.713	19	23.272
Városi járványkórház — <i>Hôpital municip. pour contagieux</i>	Ba	40	18	18	11	—	606
Nemessányi dr. szanatóriuma — <i>Sanatorium du Dr Nemessányi</i>	C	30	143	143	142	1	1.894
Az áll. kórház elme- és idegoszt. — <i>Section pour maladies mentales et nerv. de l'hôpital de l'Etat</i>	Ba	132	777	643	625	31	48.746
Összesen — Total		1.029	17.288	15.835	15.531	385	273.040
1936. évben — en 1936							
Allami kórház — <i>Hôpital d'Etat</i>	A	737	14.890	13.688	13.230	333	208.719
Városi szülôház és női kórház — <i>Maternité et hôpital pour femmes, établissem. municip.</i> .	Ba	90	2.997	2.955	2.931	17	23.461
Városi járványkórház — <i>Hôpital municip. pour contagieux</i>	Ba	38	28	21	20	1	602
Nemessányi dr. szanatóriuma — <i>Sanatorium du Dr Nemessányi</i>	C	18	207	204	203	3	2.007
Az áll. kórház elme- és idegoszt. — <i>Section pour maladies mentales et nerv. de l'hôpital de l'Etat</i>	Ba	125	864	743	719	23	45.293
Összesen — Total		1.008	18.986	17.611	17.103	377	280.082
b) százezer lélekre eső arányban — <i>Pour 100.000 habitants</i>							
1935. évben összesen — <i>En 1935, au total</i>		1.896·1	31.854·0	29.178·0	28.618·5	709·4	503.100·0
1936. évben " — <i>En 1936, " "</i>		1.944·7	34.171·0	31.704·0	30.792·0	678·8	504.200·0

1) A = Nyilvános általános kórházak. — *Hôpitaux publics dits généraux.* — B = Egyesületek, alapok és a biztosító intézetek kórházai, rendre a), b) és c)-vel is jelölve. — *Hôpitaux d'associations, de fondations, d'établissements d'assurance, marquées encore respectivement par a), b) et c).* — C = Örökölhető magántulajdont képező gyógyintézetek. — *Etablissements privés, transmissibles par voie de succession.*

A kassai kórházak nagyságát — ágylétszámát és betegforgalmát — a hozzá hasonló közigazgatási rangon lévő többi (tj.) magyar város gyógyintézeteinek hasonló statisztikáival egybevetve, a 2. táblázat tárja elénk.

Látható, hogy Kassa t.jv., akár az ágyaknak, akár az ápoltnak, vagy az ápolási napoknak a város lélekszámához viszonyított nagyságát nézzük, t.j. városaink ily irányú rangsorában körülbelül a középhelyen áll. Az ágylétszám és az ápolási napok százezer lélekre eső arányának rangsor tekintetében egyaránt 7 város áll előtte, 4 utána. A kórházakban ápoltnak hasonlóképp számított gyakorisága tekintetében viszont csak 4 város előzi meg és 7 sorakozik utána. Azt, hogy Kassa kórházai, a véle-

közel hasonló lélekszámú városoknál, a vidék népességére, azoknál sokkal kiterjedtebb és intenzívebb felszívó hatást gyakorolnak, igazolja — l. a 2. táblázaton — a kassai arányszámoknak pl. Hódmezővásárhely v. Kecskemét vonatkozó arányaival egybevetése. Igen figyelemreméltó, hogy Kassa egyik kórházstatisztikai arányszáma, az ápoltnak százezer lélekre eső arányszáma (24.005), székesfővárosunk vonatkozó adatának (24.810) színvonalával közel egyező.

Érdeklődésünkre tarthat számot, hogy a nyilvános gyógyintézeti ápolás kassai fejlettsége minő betegségekben ápoltnakra terjed ki s Kassa e tekintetben minő különbségeket mutat a múlt év végén visszacsatolt északi rész és a f. évi márciusban visz-

2. A törvényhatósági joggal felruházott magyar városok kórházügyének összehasonlítása.

Comparaison des hôpitaux dans les villes autonomes de Hongrie.

Tj. városok — Villes autonomes	A kórházak - Hôpitaux	Az ágyak Lits	Az ápoltak Mala- des	Az ápolási napok Jours de traitement	Az ágyak Lits	Az ápoltak Mala- des	Az ápolási napok Jours de traitement	
	szám szerint — nombres abs.				százezer lélekre eső arányban pour 100.000 habitants			
Baja	4	495	5.232	142.272	1.595·8	16.872	474.850	
Budapest	92	18.081	261.898	5.835.007	1.713·0	24.810	552.282	
Debrecen	7	2.044	24.240	533.726	1.621·7	19.231	423.510	
Győr	3	814	11.059	243.197	1.595·9	21.681	476.750	
Hódmezővásárhely	3	514	5.356	119.268	867·8	9.042	201.370	
Kassa ¹⁾	6	1.008	18.986	280.082	1.274·4	24.005	354.080	
Kecskemét	3	413	5.985	93.708	499·5	7.238	113.320	
Miskolc	4	903	19.101	309.161	1.351·6	28.642	463.610	
Pécs	13	1.340	19.816	364.339	1.884·0	27.860	512.250	
Sopron	3	379	4.731	90.504	1.055·8	13.165	252.120	
Szeged	14	1.357	17.429	340.136	969·1	12.447	242.9·0	
Székesfehérvár	4	549	10.906	165.836	1.311·0	26.041	396.000	
Tj. városok összesen — Ensemble des villes autonomes	156	27.897	404.739	8.517.236	1.515·9	21.995	462.850	
Vármegyék a trianoni területen — Comitats du territoire selon le traité de Trianon	149	20.939	232.736	5.375.099	288·6	3.209	74.104	
Comitats {	Vármegyék a múlt évi nov. 5—10.-ig visszacsatolt északi részen ¹⁾ — de la zone nord réincorporée entre les 5 et 10 novembre dernier ¹⁾	16	3.659	56.832	1.286.517	375·6	5.833	132.050
	Vármegyék a III. 15.-én visszatért kárpátaljai részen ¹⁾ — du territoire subcarpathique récupéré le 15 mars dernier ¹⁾	3	287	6.378	121.256	36·7	816	15.503
	Vármegyék összesen — au total	168	24.885	295.946	6.782.872	276·5	3.287·2	75.360
Magyarország összesen Hongrie entière	324	52.782	700.685	15.300.108	486·4	6.458	141.000	

¹⁾ Kassának és a visszacsatolt vármegyék részének adatai 1936-ra vonatkoznak. — Pour Kassa et les parties de comitats réincorporées, en 1936.

szatért kárpátaljai kórházak beteganyagával szemben.¹⁾

A Kassán ápoltak körében a gümőkór — amint azt a 3. táblázat szemlélteti — csak 5—6%-ot tesz ki, míg a Kárpátalján 7%-nál is több, nemkülönben a visszacsatolt északi rész egyéb kórházaiban is. Az egyéb fertőző betegségek közül is kisebb az arány Kassán, mint a Felvidéken egyebütt. A nemi betegségek Kassán olyik évben az ápoltak 3%-ára és még az alá is leesnek, míg a bécsi döntés alapján visszatért kárpátaljai résznek kórházaiban 12·8%-ot tettek ki. Kassa kórházainak ápolottjai körében viszont az egyéb általános betegségek, a nem fertőző, természetes szervi bajok, különösen az emésztőszervi és a daganatos betegségekben szenvedők aránya, a normális szülés esetei gyakoribbak és magasabb arányt képviselnek, mint a Felvidéken egyebütt, vagy éppen a Kárpátalján. Ezek

az adatok is mutatják ezen ősrégi kultúrközpont asszanált voltát, ragályoktól kímélt, kedvező helyzetét, amelynél fogva is hivatott a Felvidék egészségügyének vezetésére és irányítására.

Sajnos, a múlt év novemberének elején eltávozott cseh-morva kórházi vezetőség a város intézeteinek gépeit és műszereit elmenetelekor megrongálta; értékeibb részeit (pl. Röntgen- és rádiumfelszerelését, mikroszkópjait, sebészi és laboratóriumi eszközeit) magával vitte, úgyhogy a novemberi, vonatkozó magyar statisztika e tekintetben nagy hiányokat talált és e tekintetben egészségügyi központi igazgatásunk segélyére és pótlásokra van szükség. A kassai kórházak különleges felszereléseire, személyzetére és kórházi osztályokként való részleteire vonatkozó múltévi magyar felvétel eredményeit a 4. táblázat foglalja magában.

Kassa egészségügyi személyzetére vonatkozó adatokat s ezeknek a többi magyar tj. város megfelelő arányszámaival

¹⁾ L. erről Szemlénk múltévi nov.-dec.-i kettős számában 2. tábl. 1042. lap s a f. évi márciusi számában ugyancsak 2. tábl. 211. lap.

3. Kassa gyógyintézeteiben ápolott betegek száma, 1934., 1935. és 1936. években.

Nombre des maladies soignées dans les établissements sanitaires de Kassa en 1934, 1935 et 1936.

Év Années	Kassa város legalább 500 ágyas kórházaiban ápoltak körében előfordult betegségek: Maladies traitées à Kassa dans les hôpitaux ayant au moins 500 lits																					
	Az elbocsátott, ill. az intézetben meghalt betegek száma — Nombre total des maladies sortis des établissements et de ceux qui y sont morts	Gümőkór — Tuberculose	Nemi betegségek — Maladies sexuelles	Egyéb fertőző és élősködő okozta betegségek — Autres maladies infect. ou parasitaires	Rák és egyéb rosszindulatú daganatok — Cancérs et autres tumeurs malignes	Jóindulatú daganatok — Tumeurs non malignes	Egyéb általános betegség — Autres maladies générales	Az idegrendszer és az érzékszervek betegségei — Malad. du système nerveux et des organes des sens	Szem- és fülbetegségek — Maladies des yeux et des oreilles	A szív és a vérkeringési szervek betegségei — Maladies du cœur et de l'appar. circulat.	A légzőszervek betegségei — Maladies de l'appar. respirat.	Az emésztőszervek betegségei — Maladies de l'appar. digestif	A húgyvisszavezető szervek betegségei — Maladies de l'appar. urinaire	A nemzőszervek nem nemi betegségei — Maladies non sexuelles de l'appar. génital	Normális szülés — Accouchement normal	Elvetelés — Avortement	Terhesség, szülés és gyermekágy egyéb betegségei — Autre. malad. de la grossesse et de l'état puerper.	A bőr és a bőr alatti kötőszövet betegségei — Maladies de la peau et des tissus sous-cutanés	A csontok és a mozgatószervek betegségei — Maladies des os et des organes de la locomot.	Balesetek és sérülések — Accidents et lésions	Egyéb betegségek — Autres maladies	Nem v. hiányosan megnevezett betegségek — Maladies non (ou incomplètement) indiquées
1—200	23—32	34—35	1—22, 33, 36—44	45—53	54—56	56—77	78—87	88—89	90—103	104—114	115—129	130—137	138—139	149a	140—141	142—143 149b—150	151—153	154—156	172—198	157—171	199—200	
A halál oka nemzetközi nomenkl. sorszáma: Nos de la nomenclat. internat. des causes de décès	1—200	23—32	34—35	1—22, 33, 36—44	45—53	54—56	56—77	78—87	88—89	90—103	104—114	115—129	130—137	138—139	149a	140—141	142—143 149b—150	151—153	154—156	172—198	157—171	199—200
s z á m s z e r i n t — n o m b r e s a b s.																						
1934	14.114	832	497	805	383	288	608	192	942	277	469	2.680	405	851	1.018	796	76	1.118	370	829	98	580
1935	15.260	808	568	1.224	411	222	603	255	1.019	324	629	3.046	287	775	967	740	152	1.172	387	904	98	669
1936	16.738	894	435	1.350	552	243	690	268	1.611	351	848	3.192	384	866	970	917	76	1.235	428	859	102	458
% - b a n — p o u r c e n t a g e																						
1934	100·0	5·9	3·5	5·7	2·7	2·0	4·3	1·4	6·7	2·0	3·3	19·0	2·9	6·0	7·2	5·7	0·5	7·9	2·6	5·9	0·7	4·1
1935	100·0	5·3	3·7	8·0	2·7	1·5	3·9	1·7	6·7	2·1	4·1	20·0	1·9	5·1	6·3	4·9	1·0	7·7	2·5	5·9	0·6	4·4
1936	100·0	5·3	2·6	8·1	3·3	1·5	4·1	1·6	9·6	2·1	5·1	19·1	2·3	5·2	5·8	5·5	0·4	7·4	2·6	5·1	0·6	2·7

való egybevetését elénk táró 5. táblázat vizsgálva, látjuk, hogy a százezer lélekre eső arányok tanúsága szerint, a többi tj. városokhoz képest, helyzete javításra szorul. Az orvosok és a gyógyszertárak aránya tekintetében 12 tj. városunk közül nyolc kedvezőbb, mint Kassáé, úgyhogy a jelenleg orvosokkal jól ellátott trianoni terület orvosai, a kassai új orvosállásokon, alkalmazásra bizonyára még szintén számíthatnak. Tekintettel Kassa és a Felvidék hiányos orvosi ellátottságára is, magyar orvosok oda való telepítése kívánatosnak mutatkozik.

Kassán a cseh uralom alatt kilenc különféle betegségi biztosító intézet működött¹⁾, de ezek taglétszámáról a múltévi

novemberi magyar felvétel nem tudott megfelelő adatokat nyújtani. A vonatkozó magyar felvétel szerint akkor, a változott viszonyok között, Kassán a betegségi biztosítók taglétszáma nem volt megállapítható. *Bikkal*¹⁾ azonban a cseh kimutatásokból kiszámította az összes Kassán működő betegségi biztosító intézetek 1937. évi átlagos taglétszámát s azt 18.618-nak találta, ami Kassa ez évi évközepi kiszámított népességének 32·1%-a. A kassai betegsegélyzők taglétszámának számszerű nagysága tekintetében, a felvidéki magyar városok közül, kb. a komáromi vagy a lévai kerületi betegségi biztosító ez évi átlagos taglétszámának (18.645, ill. 18.760) felel meg. Tekintettel azonban arra, hogy az egyes betegségi biztosító intézetek működési körüket, bár különböző mértékben, de a környékbeli falvakra is kiterjesztik, az egyes városokban lakó népességhez való viszonyítás nem tekinthető a városi népesség

¹⁾ Az 1938. évi novemberi magyar felvétel szerint a Kassán működött betegbiztosítók a következők: Szociális Biztosító Intézet, Köztisztviselők betegfondja, Posta gyógyfond, Vasút gyógyfond, Prágai magánalkalmazottak gyógyfondja, Árpáutcai magánalkalmazottak gyógyfondja, Önállóan keresők gyógyfondja, Kerületi munkásbetegsegélyző és a Csehszlovák Orsz. Betegápolási Alap kassai fiókja.

¹⁾ L. *Bikkal D.*: „Társadalombiztosítás a Felvidéken“. Munkügyi Szemle 1938. évi nov. 11. sz. 553. lap.

4. Kassa gyógyintézetei kórházi osztályok szerint, nemkülönben az intézetek felszerelésére és személyzetére vonatkozó adatok az 1938. év november havában.

Renseignements concernant les établissements sanitaires de Kassa, suivant le genre de chaque établissement, l'outillage et le personnel, en novembre 1938.

A gyógyintézetek Désignation	jellege ¹⁾ — du genre de chaque établissem. ¹⁾	Ágylétszám Nombre de lits				Különleges felszerelések Equipements spéciaux				A kórházi orvosok Médecins des hôpitaux				A gazdasági és kezelési személyzetből Personnel des économats et d'administration							
		dans les sections				műtő — pour opérations	Röntgen-laboratorium laboratoire de radiologie	egyéb — autres	közül — dont				összesen — au total	gondnok, ellenőr économés, contrôleurs	élelmezési tiszt employés d'alimentat.	raktárnok — magasiniers	számvevősségi v. irodatiszt — employés de comptabilité et de bureau	díjnok stb. — scribes, etc.	összesen — au total		
		a belgyógyászati des malad. intern.	a szülészeti des femmes en couches	a sebészeti — de chirurgie	az egyéb dans les autres sections				igazgató főorvos médecins-directeurs	osztályos főorvos médecins en chef de sections	álorvos — médecins adjoints	segédorvos — médecins auxil.								egyéb orvos — autres médecins	
a) s z á m s z e r i n t — n o m b r e s a b s .																					
1. M. kir. állami kórház Hôpital d'Etat . . .	A	802	145	—	191	466	—	1	—	1	6	8	9	—	24	1	1	1	1	10	14
2. M. kir. állami elme- gyógyintézet — Mai- son d'aliénés, appar- tenant à l'Etat hongr.	A	129	—	—	—	129	—	—	—	—	—	1	1	—	2	1	—	1	1	—	3
3. M. kir. állami bába- képző intézet — Ecole des sages-femmes, appartenant à l'Etat hongrois	Ba	90	—	52	—	38	—	1	—	1	—	—	1	2	4	1	—	—	—	2	3
4. M. kir. állami gyer- mekmenhely — Asile d'enfants, apparte- nant à l'Etat hon- grois	—	130	—	—	—	130	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1	1	4
5. Javítónevelő intézeti kórház — Hôpital de la maison de correc- tion	Bc	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Városi járványkór- ház — Hôpital mu- nicip. pour contag.	Ba	36	—	—	—	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
7. Kassa sz. kir. város szociális háza — Mai- son „sociale“ de la ville de Kassa	Ba	153	—	—	—	153	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
8. Nemessányi dr. szan- atóriuma — Sanato- rium du Dr Nemes- sányi	C	20	—	—	—	20	2	1	3	1	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	1
9. Szabó dr. szanató- riuma — Sanatorium du Dr Szabó	C	7	—	7	—	—	1	1	3	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
10. Kerületi betegbirt. int. tüdőbeteg rend. Cabinet de consultat., pour tuberculeux, de l'Institut régional d'assurance-malad.	Bc	7	—	—	—	7	—	1	3	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
11. M. kir. dohánygyár bölcsődéje — Crèche de la manufacture de tabac, appart. à l'Etat hongrois	Bb	30	—	—	—	30	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kassai gyógyinté- zetek összesen Ensemble des établis- sem. sanit. de Kassa	—	1.409	150	59	191	1.009	3	4	11	5	8	10	11	2	36	5	3	2	3	13	26
b) százezer lélekre eső arányban — proportion pour 100.000 habitants																					
Kassai gyógyinté- zetek összesen Ensemble des établis- sem. sanit. de Kassa	—	2426.0	258.2	101.6	328.8	1737.1	5.1	6.9	18.9	8.6	13.8	17.2	18.9	3.4	62.0	8.6	5.1	3.4	5.1	22.4	44.8

1) Jelmagyarázat az 1. táblázat lapaljai megjegyzésében. — Pour l'explication des signes, voir les notes du tableau 1.

5. Kassa egészségügyi személyzete a többi törvényhatósági jogú városéval egybevetve.
Personnel sanitaire de Kassa, par rapport aux autres villes autonomes.

Tj. városok Villes autonomes	Orvosok Médecins			Bábák Sages-femmes			Gyógyszertárok Pharmacies		
	szám szerint nombres abs.			százezer lélekre eső arányban pour 100.000 habitants					
Baja	40	8	5	129.0	25.8	16.1			
Budapest	4.604	118	200	436.2	11.2	18.9			
Debrecen	338	41	23	268.2	32.5	18.2			
Győr	115	20	12	225.5	39.2	23.5			
Hódmezővásárhely . .	77	33	18	130.0	55.7	30.4			
Kassa¹⁾	113	23	11	194.6	39.6	18.9			
Kecskemét	72	36	13	87.1	43.5	15.7			
Miskolc	137	18	13	205.1	26.9	19.5			
Pécs	219	29	16	307.9	40.8	22.5			
Sopron	77	12	10	214.5	33.4	27.9			
Szeged	289	46	32	206.4	32.9	22.9			
Székesfehérvár . . .	84	17	8	200.6	40.6	19.1			
Tj. városok összesen <i>Ensemble des villes autonomes . . . . .</i>	6.165	401	361	338.9	22.0	19.8			

¹⁾ A kassai adatok az 1938., a többiek az 1937. év végére vonatkoznak. — *Pour Kassa, en 1938; pour les autres villes, pour la fin de 1937.*

bebiztosítottsági fokának megítélésére alkalmas és annak szabatos elbírálására használható arányszámnak. Azt, hogy a Kassánál kisebb népességű Léván és Komáromban a társadalombiztosítás a környéki falvak népességét nagyobb arányban vonta hatáskörébe, nemcsak az illető tömörülések lélekszámával való egybevetés mutatja — hogy pl. a város lélekszáma Léván (12 ezer 1938-ban) kisebb, mint az ott működő, ott székhellyel bíró összes betegségi biztosító intézetek teljes taglétszáma —, de a kirótt betegségi járulékok összege is. Kassán az 1937. évben, az ott működő összes betegségi biztosító intézetek által kirótt ez évi összes betegségi járulék cseh-koronában 6,295.540-et tett ki, míg úgy Léván (5,006.449), mint Komáromban (5,457.123) ennél kevesebbet. E két utóbbi felvidéki hely betegségyelzői tehát sokkal nagyobb arányban vettek fel tagjaik közé alsóbb betegségyelzési osztályokba tartozó, szegényebb falusi dolgozókat, mint a kassai, ahol a városias foglalkozású, műveltebb néprétegek amazokénál erősebbek. Megemlítjük még, hogy a kirótt öregségi járulékok 1937. évi teljes összege az összes

kassai betegségi biztosítóknál együttesen 3,661.835 csehkorona volt; az ezévi kassai járulékkulcs pedig 6.5-re rúgott. Kétségtelen, hogy ez a kassai járulékkulcs túl magas, a szomszéd Rozsnyóra is csak 4.8-es kulcs számítható. Az idézett 1937. évi statisztika szerint nincs még egy felvidéki város, amelynek betegségi biztosító intézetében a kassaihoz hasonló magaskulcsú járulék lett volna kivétel. A helyenkint ilyenképpen változó járulékkulcsú cseh-szlovák betegségi biztosításnál a magyar társadalombiztosítási rendszer — a járulékkulcs egységessége tekintetében is — helyesebb, mert ez jobban kifejezi a nemzeti szolidaritást. Megnyugtatóbb a biztosítottak — különösen a vándormunkások — szempontjából is az egész ország területén egységes jogszabályok s egyforma járulékkulcs alkalmazása. Egyébként is említettük már¹⁾, hogy a magyar társadalmi biztosítási szolgáltatások szempontjából, több segélynem tekintetében (kórházi ápolás időtartama, családtagok, stb.), is értékesebb szolgáltatásokat nyújtanak. Miért is a magyar társadalombiztosítási törvényeket Kassa dolgozói is örömmel veszik, hiszen azok számukra könnyebb boldogulást, egészségük jobb védelmét, családjuknak is megfelelőbb színvonalú gyógyellátását jelentik.

Kassára nagy szerep vár a felvidéki magyarság egészségügyének gondozásában, hiszen jól ismert, hogy a cseh uralom alatt a szlovenszkói magyarok egészségügye minő kedvezőtlenül alakult, halandóságuk magasra szökött. *Vargha Imre* mondta a következőket, amikor a lévai járás közművelődési testületének előadássorozatában, még 1937-ben, felolvasást tartott:²⁾ „Ha halálzási számunkat a többi felvidéki nemzetiségek megfelelő adataival összehasonlítjuk, a születések tekintetében aránylag kedvező viszonytal szemben e tekintetben azt a fájó ítéletet nyerjük, hogy az oroszok és a lengyelek után bizony a magyarság halálzási adatai a legrosszabbak. Különösen elmaradunk a németek és a zsidók vonatkozó arányai mögött, pedig az utóbbiak velünk egy helyen lakók. Fájó ez a megállapítás akkor, ha azt nézzük, hogy a szü-

¹⁾ L. a Magyar Statisztikai Szemle fentebb idézett két cikkét.

²⁾ L. *Vargha Imre*: „A felvidéki magyarság számadataiból“. L. a „Magyar Kisebbség“ c. nemzetpolitikai szemle 1938. évi XVII. évfolyamának 22. számában, ismertette a „Statisztikai Közlemények“ című rovatban az 531. és köv. I. L. 538—539. l.

letések feltűnő csökkenése mellett, halálozási számunk, hosszú éveken át, alig javult valamit. E körülmény a szlovenszkói magyarságra különösen jellegzetes¹⁾, ahol az évi születések száma is sokat esett, míg a halálozás szinte változatlanul magas maradt. Ez a nagy halálozási szám az egykori szlovenszkói magyar társadalom egészségtelen berendezkedésére, az egykori szlovenszkói magyar falvak egészségügyi elmaradottságára, a felvilágosító és népnevelő munka hiányára vall. Igy szóltak és írtak a felvidéki magyarság egészségügyéről még az egykori Cseh-Szlovákiában, 1939. évi teljes felbomlását megelőzőleg két esztendővel, még 1937-ben!...

Vargha ezen idézett régebbi előadása a magyarság koporsóinak hosszú sorát okozó halálokokat is felkutatja. Úgy Szlovenszkón, mint Ruszinszkón ezek között a gümőkór s a légzőszervek egyéb megbetegedései állanak az első helyen. A tuberkulózis, amelynek leküzdésére a húszéves idegen uralom a Kárpátalján egyetlen tüdőbetegszanatóriumot, egyetlen dispensairet sem létesített.²⁾ Ezek után a halálokok után sorakoznak az áldozatok számának számszerű nagyság sorrendjében: a gyermekbetegségek, azután az emésztőszervi és a járványos betegségek, végül csak ezek után jönnek a halálokok egyéb többi csoportjai. Vargha főleg a szlovenszkói magyarság gyermekhalandóságának kiáltó magas színvonalán ütközik meg és lelkes szavakkal ír arról, hogy a szülők gondoljanak arra, hogy „a magyar gyermek nemcsak a szülőké, hanem az itteni magyarságé s minden szülő gyermeke haláláért felelős a nemzet előtt“. Az anyaország Apponyi Albert-féle csecsemő- és gyermekvédőintézetének, a Stephaniának a felvidéken való megszervezésekor Kassán ezen intézménynek is központot kellene kapnia.

A magyar egészségügyi központi igazgatásnak egyébként is messzemenő tervei vannak Kassával, a felvidéki kultúra ezen egyik legszebb, legrégebb és kiváltságos gócpontjával, a Nagyságos Fejedelem váro-

sával. A magyarországi Országos Közegészségügyi Intézet (OKI), ez a Rockefeller-alapból épült nagyfontosságú, magyar egészségügyi profilaxis-központ Kassa szabad királyi városban fiókinézetet létesít. Zöldkeresztes védőnőivel, az egykori mintajárás akciót nyomon követő egészségvédelmi körzeteinek orvosaival és egészségvédő nőivel nem Budapestről, hanem Kassáról irányítva, fogja a Felvidék népét gondozni. Az általa rendezett Tisztiorvosképző Tanfolyamokon képesített tisztiorvosok pedig máris átvették az elmenekült cseh-morva hatósági orvosok hivatalait. A kórházi orvosi és egyéb személyzeti állásokra még márciusban kiírt pályázatok teljes eredménnyel jártak s nemcsak helybeli és felvidéki származású, de egyéb magyar orvosoknak Felvidékre való letelepedését is lehetővé tették. A magyarországi Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) a felvidéki munkásság gyógykezelésére ugyancsak Kassán létesít a legkülönbözőbb orvosi szakmákat külön osztályokba foglaló rendelőintézetet. Kassán új tüdőbetegdispensairet is nyílik s további orvosi alkalmazások lehetőségét nyújtja. A felvidéki orvosok igazoltatása a vármegyék székhelyén befejeződven, két új felvidéki Orvosi Kamara létesült, az egyik Érsekújvárott, a másik éppen ismét Kassán. Így a Felvidék orvosi életének is egyik legfontosabb központja is megint Kassa lesz.

Húsz évvel ezelőtt, egy szomorú napon, számos felvidéki magyar város került idegen uralom alá, az elcsehesítés folyamán idegen szellemű vezetés alá, amelynek egészségügyi igazgatása éppen nem hordta szívéen a rájuk idegen nemzetiségű, nekik határszéli nép, a magyarság gondozását. A Felvidék városai azonban elszakítottaságuk keserű idejében sem engedtek egy jotányit sem azokból a kultúrtörékvésekből, amelyek őket hajdan erőssé és fejlődésképesekké s a magyar kultúra hordozóivá és terjesztőivé tették. Legkevésbé Rákóczi városa, Kassa, a legnagyobb felvidéki város, mely újból a Felvidék kultúrközpontja lesz és a mai magyar egészségügyi központi igazgatás is erre törekszik, hogy a Felvidék közegészségügyének védelme, gondozása és vezetése végett, egészségügyi tekintetben is, újból azzá fejlessze.

Szél Tivadar dr.

¹⁾ „Különösen áll“ — mondja az eredeti szöveg.

²⁾ L. erről részletesebben: Szél T.: 1. „A visszacsatolt északi terület közegészségügye“. Magyar Stat. Szemle 1938. évi nov.-dec. száma. — 2. Kárpátalja közegészségügye, u. a. Szemle 1939. évi 3. szám.

MEZŐGAZDASÁG

Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város területe, földbirtokmegoszlása és mezőgazdasági viszonyai.

Superficie, répartition de la propriété et conditions de l'agriculture dans le comitat d'Abaúj-Torna et dans la ville autonome de Kassa.

Résumé. Le comitat d'Abaúj-Torna mesurait dans l'ancien royaume 560.740 arpents cadastraux dont la Hongrie vient de récupérer 88·1%; le reste, soit 66.612 arpents, continue à appartenir à la Slovaquie. Dans le comitat, la distribution des cultures est heureuse: 46·8% de champs arables n'imposent pas à la population agricole de favoriser une seule culture, comme c'est le cas, par exemple, du comitat de Jász-Nagykun-Szolnok où les terres arables représentent 75·1% et ne permettent guère de cultures autres que des céréales. Les forêts couvrent 30·8% du comitat d'Abaúj-Torna, proportion favorable, car la vaste étendue boisée (151.979 arpents) offre ainsi à une bonne partie de la population l'occasion de vivre de l'exploitation des forêts. Du territoire de la ville de Kassa même, mesurant 16.093 arpents, 48·2% sont couverts de forêts; cela fait bien ressortir le caractère de station climatique de la ville.

La répartition de la propriété foncière dans le comitat est bonne. Les domaines nains sont, en nombre et en superficie, relativement moins importants que dans l'ensemble du pays. La récolte moyenne par arpent peut être qualifiée de faible en comparaison de la moyenne valable pour le pays entier.

D'une façon générale, des renseignements alignés dans l'article il se dégage la conclusion qu'en dépit des conditions naturelles satisfaisantes, le degré de développement de l'agriculture dans le comitat d'Abaúj-Torna est au-dessous de la moyenne nationale. Il faut encore dépenser beaucoup de travail et investir beaucoup de capitaux pour que la population du comitat puisse obtenir des résultats considérablement meilleurs que ceux d'aujourd'hui.

*

A közel húsz éve idegen megszállás alá került Felvidék egy részének visszacsatolása a Trianon óta csonka Abaúj-Torna vármegye legnagyobb részét ismét magyar uralom alá juttatta. Az eredetileg 560.740 kat. hold nagyságú vármegye 88·1%-a hozzánk visszakerült, így ebből az ősi vármegyéből jelenleg csak 66.612 kat. hold van idegen impérium alatt.

Az kétségtelen, hogy sem Abaúj-Torna vármegye, sem Kassa tj. város szerepe

mezőgazdasági szempontból hazánkban nem kimagasló, de a két törvényhatóság sok szempontból különleges helyzete indokoltá teszi azt, hogy mindkettőjük mezőgazdasági viszonyaira vonatkozó adatokat külön kiemelve tegyük megfigyelésünk tárgyává.

Az egyes táblázatok statisztikai adatait természetesen különböző adatgyűjtésekből kellett összeállítani, az egyes felvételek időpontjait azonban minden táblán jegyzet alakjában közöltük.

1. Terület, földbirtokviszonyok.

Abaúj-Torna vármegye összes területe Magyarország mai területének mindössze 2·4%-a, tehát ha nem is játszik mezőgazdasági szempontból olyan elsőrendű szerepet, mint például Pest vármegye (ez az ország területének 10·2%-a), de ez a törvényhatóság szerencsés művelési ágmegcslása (1. sz. tábla) következtében gazdasági kérdésekben hazánkban mégis mindig igen fontos tényező lesz. Szántóföldterületének 46·8%-os aránya nem kényszeríti a mezőgazdasággal foglalkozó lakosságot egyoldalú gazdálkodásra, míg például Hajdu vármegye 61·7%-os, vagy Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 75·1%-os magas szántóföldaránya nem igen engedhet szántóföldi, főleg búzatermelésen kívül egyéb mezőgazdasági ágat kifejlődni. Igen feltűnő továbbá Abaúj-Torna vármegye 30·8%-os magas erdőaránya, ez a hatalmas erdőterület a lakosságnak a fakitermelésre bőséges lehetőséget ad. Ha figyelembe vesszük azt, hogy például az erdőterületben nem is olyan szegény Sopron vármegyében az erdő aránya csak 10·9%, sőt az alföldi törvényhatóságok közül Békés vármegyében az összterületnek csak 1·6%-a az erdő, akkor láthatjuk, hogy Abaúj-Torna vármegye az erdőterület nagysága szempontjából milyen szerencsés helyzetben van. A vármegye 6·2%-os rét-, 9·9%-os legelőaránya a gazdaközönség részére az állattenyésztéshez szükséges rét- és legelőterületeket teljes mértékben biztosítja.

1. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város területe művelési ág szerint.¹⁾

Répartition des genres de culture dans le comitat d'Abaúj-Torna et dans la ville autonome de Kassa.¹⁾

Művelési ág Genres de culture	Abaúj-Torna vármegye Territoire			Kassai város - Ter- ritoire de la ville autonome de Kassa
	trianoni selon le traité de Trianon	vissza- csatolt réincor- poré	összes total	
	du comitat d'Abaúj-Torna			
	területe kat. hold — arp. c.			
Szántó föld — Terres arables	145.914	85.281	231.195	5.282
Kert — Jardins	5.689	3.303	8.992	613
Rét — Prairies	16.332	14.317	30.649	761
Szőlő — Vignobles	1.598	39	1.637	12
Legelő — Pâturages	29.167	19.692	48.859	467
Erdő — Forêts	80.326	71.653	151.979	7.756
Nádas — Roselières	—	—	—	—
Földadó alá nem eső terület — Terrains non assujettis à l'impôt foncier	12.871	7.946	20.817	1.202
Összesen — Totaux	291.897	202.231	494.128	16.093
	Százalékban — %			
Szántó föld — Terres arables	50.0	42.3	46.8	32.8
Kert — Jardins	2.0	1.6	1.8	3.8
Rét — Prairies	5.6	7.1	6.2	4.7
Szőlő — Vignobles	0.5	0.0	0.3	0.1
Legelő — Pâturages	10.0	9.7	9.9	2.9
Erdő — Forêts	27.5	35.4	30.8	48.2
Nádas — Roselières	—	—	—	—
Földadó alá nem eső terület — Terrains non assujettis à l'impôt foncier	4.4	3.9	4.2	7.5
Összesen — Totaux	100.0	100.0	100.0	100.0

¹⁾ A trianoni területre vonatkozó adatok 1937. évi, a visszacsatolt területre vonatkozó adatok 1938. évi összeírás eredményei. — Pour le territoire selon le traité de Trianon, chiffres de 1937; pour le territoire réincorporé, chiffres fournis par une enquête de 1938.

Kassa tj. város 16.093 kat. holdat kitevő összterülete a körülbelül hasonló lélekszámú Pécs tj. város területénél 31.1%-kal, Győr tj. város területénél pedig 70%-kal nagyobb. Az eltérő jelleg miatt természetesen nem igen lehet egy felvidéki várost a terület nagysága szempontjából az alföldi városokhoz hasonlítani. A főleg mezőgazdasági jellegű Debrecen tj. város területénél Kassa tj. város kiterjedése 90.3%-kal kisebb, sőt még a nem egészen alföldi jellegű Baja tj. város területénél is 53.6%-kal kisebb.

Kassa tj. városnál, éppen úgy, mint Abaúj-Torna vármegyénél az erdőterület kimagasló

aránya adja meg a város igazi képét. Kétségtelen, hogy ez a nagy (48.2%) erdőarány a város üdülőtelepi jellegét rövidesen előtérbe hozza és Sopron tj. város (ennél 42.8% az erdő aránya) mellett az üdülni vágyó nagyközönség bizonyára hamarosan Kassát is nagy tömegekben fogja felkeresni.

Abaúj-Torna vármegye földbirtokmegoszlása az országos földbirtokmegoszlásnál sokkal szerencsésebb. Így mindjárt a legkisebb nagyságkategória (2. sz. tábla.) (1 kat. holdnál kevesebb) országos aránya a földbirtokok számánál 40.9%, Abaúj-Torna vármegyében ez az arány csak 27.9%, tehát a jogosan mezőgazdasági proletároknak tekinthető egy kat. holdon aluli törpebirtokosok számának aránya Abaúj-Torna vármegyében jelentékenyen kisebb az országos aránynál. Hasonló a helyzet, ha az 1 kat. holdnál kisebb földbirtokok területi adatait nézzük. Az ily törpebirtokosok földjének össznagysága az ország területének 2%-a, Abaúj-Tornában ez az arány mindössze 1.2%, tehát a földreform során a kisbirtokra kiegészítendő törpebirtokok területi aránya is Abaúj-Torna vármegyében jóval az országos arány alatt van.

Az agrármozgalom a legkevésbé érinti a legegészségesebb, 5—50 kat. holdig terjedő, kisbirtoknagyságkategóriát. Ennek a földbirtokkategóriának megoszlása is igen szerencsés Abaúj-Torna vármegyében. Az ilyen nagyságú földbirtokok száma ugyanis országos arányban 22.6%, Abaúj-Torna vármegyében jelentékenyen több, itt az ehhez a nagyságkategóriához tartozó kisbirtokok száma a vármegye összes földbirtokainak 33.5%-a, tehát a megoszlási arány magasan az országos arány felett áll. A terület szempontjából ez a nagyságcsoport az ország területének 35.1%-át, Abaúj-Torna vármegye területének 38.4%-át foglalja le. A gazdasági gerincének, az 50 kat. holdig terjedő kisbirtokok számának és a kisbirtokok nagyságának aránya Abaúj-Torna vármegyében ezek szerint majdnem ideálisnak mondható.

Abaúj-Torna vármegye még abból a szempontból is szerencsés helyzetben van, hogy úgynevezett mammut földbirtokok nem fekszenek területén. Az ország összes földbirtokai közül a 3.000 kat. holdnál nagyobb kiterjedésűek 0.02%-os arányban szerepelnek, Abaúj-Tornában ez az arány csak 0.01%. Még kiütözőbb az aránykülönbség,

2. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város földbirtokmegoszlása.¹⁾Répartition des propriétés foncières dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.¹⁾

Birtoknagyságcsoporthoz — Catégories de grandeur		A földbirtokok megoszlása Répartition des propriétés foncières					
		Abaúj-Torna vármegye sur le territoire			Kassa tj. város sur le ter- ritoire de la ville autonome de Kassa		
		trianoni selon le traité de Trianon	vissza- csatolt réincorporé	összes total			
du comitat d'Abaúj-Torna							
t e r ü l e t é n							
A földbirtokok száma — Nombre des propriétés f.							
Propriétés f. de	1 kat. holdnál kisebb moins de 1 arp. c.	szántóföld nélküli n'ayant pas	des terres labourables	3.659	1.173	4.832	900
		szántóföldes — ayant		5.469	1.928	7.397	624
	1— 5 kat. holdas — arp. cad.	" "	9.154	6.932	16.086	966	
		" "	8.068	6.605	14.673	343	
	50— 100 " "	" "	242	132	374	5	
	100— 500 " "	" "	263	122	385	4	
	500—1.000 " "	" "	35	21	56	—	
	1.000—3.000 " "	" "	21	20	41	—	
3.000 kat. holdnál nagyobb — plus 3.000 arp. cad.	" "	4	2	6	1		
Összesen — Totaux				26.915	16.935	43.850	2.843
A földbirtokok területe kat. hold — Superficie des propriétés f., en arp. cad.							
Propriétés f. de	1 kat. holdnál kisebb moins de 1 arp. c.	szántóföld nélküli n'ayant pas	des terres labourables	1.174	364	1.538	300
		szántóföldes — ayant		2.998	1.391	4.389	350
	1— 5 kat. holdas — arp. cad.	" "	23.035	19.614	42.649	2.264	
		" "	107.624	82.005	189.629	3.017	
	50— 100 " "	" "	16.510	9.413	25.923	297	
	100— 500 " "	" "	60.668	29.765	90.433	692	
	500—1.000 " "	" "	25.934	14.378	40.312	—	
	1.000—3.000 " "	" "	37.845	37.356	75.201	—	
3.000 kat. holdnál nagyobb — plus de 3.000 arp. cad.	" "	14.771	7.945	22.716	9.173		
Összesen — Totaux				290.559 ²⁾	202.231	492.790 ²⁾	16.093

¹⁾ A régi területre vonatkozó adatok az 1935. évi üzemi összeírás, a visszacsatolt területre vonatkozó adatok 1938. évi összeírás eredményei. — Pour le territoire selon le traité de Trianon, d'après le recensement des exploitations agricoles de 1935; pour le territoire réincorporé, d'après une enquête de 1938.

²⁾ Azok a földbirtokok, amelyek kizárólag terméketlen (földadó alá nem eső) területből állanak, az adatokban nem szerepelnek. — Sans les propriétés comprenant uniquement des terres improductives (non assujetties à l'impôt foncier).

ha nem a földbirtokok számát, hanem azok területét nézzük. Az ehhez a nagyságcsoporthoz tartozó nagybirtokok összterülete az ország összterületének elég jelentékeny részét, 11,9%-át teszik, ezzel szemben Abaúj-Torna vármegyében ez az arány mindössze 4,6%. Ez azt jelenti, hogy az Abaúj-Torna vármegyében lévő hat ilyen nagyságú földbirtok átlaga csak 3.786 kat. hold, tehát tulajdonképpen mammutbirtoknak egyik sem nevezhető.

2. Mezőgazdasági termelés.

A belterjes gazdálkodási rendszer Abaúj-Torna vármegyében nem terjedt még eléggé el, legalább is erre lehet következtetni abból a tényből, hogy az ugarterület nagysága a

vármegye összes szántóföldterületének 5,5%-a, tehát az ugarterület 1,9%-os országos arányánál teljes 189,5%-kal nagyobb. Ha figyelembe vesszük, hogy az ugarterület nagysága például Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vármegyében az összes szántóföldterületnek csak 0,01%-a, akkor tűnik ki, hogy milyen nagy területet hagynak Abaúj-Torna vármegye gazdái évről-évre megműveletlenül. A termelési viszonyok tárgyalásánál a szűk keretek miatt csak a főterményekre vonatkozó adatok tárgyalására térünk ki.

A főtermények vetésterületének aránya (3. sz. tábla) Abaúj-Torna vármegyében meglehetősen eltér az országos arányszámoktól. A búzával bevetett terület nagysága ugyan csak 1%-kal nagyobb, mint az orszá-

3. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város bevetett területe.¹⁾

Superficies ensemencées dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.¹⁾

A. termény neve <i>Produits</i>	Bevetett terület — <i>Superficie ensemencée</i>			
	Abaúj-Torna vármegye <i>dans le comitat d'Abaúj-Torna: sur le territoire</i>			Kassa tj. város <i>sur le territoire de la ville autonome de Kassa</i>
	trianoni <i>selon le traité de Trianon</i>	visszacsatolt <i>réincorporé</i>	összes <i>total</i>	
területén kat. hold — <i>arp. c.</i>				
Szántóföldterület <i>Terres labourables</i>	145.582	85.281	230.863	5.373
Ugar — <i>Jachères</i>	6.217	6.458	12.675	296
Bevetett terület <i>Superficie ensemencée</i>	139.365	78.823	218.188	5.077
Ebből — <i>Dont:</i>				
Búza — <i>Froment</i>	45.661	21.645	67.306	1.468
Rozs — <i>Seigle</i>	12.157	11.629	23.786	1.449
Árpa — <i>Orge</i>	22.505	15.663	38.168	1.025
Zab — <i>Avoine</i>	9.023	7.390	16.413	225
Szemes tengeri <i>Maïs pour graine</i>	13.307	1.764	15.071	111
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	7.391	8.492	15.883	272
Cukorrépa — <i>Betterave à sucre</i>	623	—	623	—
Az összes szántóföldterület százalékában <i>Par rapport à l'ensemble des terres labourables, %</i>				
Búza — <i>Froment</i>	31.4	25.4	29.2	27.2
Rozs — <i>Seigle</i>	8.4	13.6	10.3	27.0
Árpa — <i>Orge</i>	15.5	18.4	16.5	19.1
Zab — <i>Avoine</i>	6.2	8.7	7.1	4.2
Szemes tengeri <i>Maïs pour graine</i>	9.1	2.1	6.5	2.1
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	5.1	10.0	6.9	5.1
Cukorrépa — <i>Betterave à sucre</i>	0.4	—	0.3	—

¹⁾ A trianoni területre vonatkozó adatok 1938. évi, a visszacsatolt területre vonatkozó adatok 1911. évi összeírás eredményei. — *Pour le territoire selon le traité de Trianon, chiffres de 1938; pour le territoire réincorporé, chiffres fournis par une enquête de 1911.*

gos arány, de a rozs vetésterülete már 8.8%-kal kisebb, mint az országos arány. Sokkal nagyobb az eltérés az árpánál, Abaúj-Torna vármegye árpavetéseinek aránya teljes 103.7%-kal nagyobb, mint az árpavetések országos aránya. Itt arra kell gondolnunk, hogy főleg Kassa tj. város környékén a nagy szaporaságú angol sertések tenyésztése elég nagyarányú, ezeknek tartása sok árpát követel, bizonyára jórésben ez a körülmény szökteti fel ilyen magasra az árpavetésterület arányát. A zabnál szintén jelentékeny (+ 77.5%) területnövekedéssel állunk szemben. A takarmányozásra szolgáló

zabmennyiségen kívül köztudomású, hogy a felvidéki lakosság egy elég nagy hányada a kenyérliszthoz a zablisztet is felhasználja, ezzel lehet magyarázni a zab vetésterületének abaúj-tornavármegyei magas arányát. A felvidéki zordabb klimatikus viszonyok Abaúj-Torna vármegye területének egy jó részén megakadályozzák a tengeri beérését, ennek a körülménynek tulajdonítható, hogy itt a tengeri vetésterületi aránya 68.9%-kal kisebb, mint az országos arány. Viszont a kevésbé érzékeny burgonya Abaúj-Torna vármegyében igen jól megterem, érthető tehát, hogy a burgonya-vetésterület aránya itt 32.7%-kal felülmúlja az országos arányt. Az abaúj-tornavármegyei gazdák tehát az állattartásnál hiányzó tengeri egy részét árpával és burgonyával könnyen pótolhatják. A cu-

4. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város termésmennyisége és termésátlagai.¹⁾

Quantité de la production agricole et rendement agricole moyen dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.¹⁾

A termény neve <i>Produits</i>	Termésmennyiség — <i>Quantité produite</i>			
	Abaúj-Torna vármegye <i>dans le comitat d'Abaúj-Torna: sur le territoire</i>			Kassa tj. város <i>sur le territoire de la ville autonome de Kassa</i>
	trianoni <i>selon le traité de Trianon</i>	visszacsatolt <i>réincorporé</i>	összes <i>total</i>	
területén métermázsa — <i>q</i>				
Búza — <i>Froment</i>	362.697	175.818	538.515	11.704
Rozs — <i>Seigle</i>	93.477	86.176	179.653	10.143
Árpa — <i>Orge</i>	158.720	128.269	286.989	7.175
Zab — <i>Avoine</i>	50.665	47.109	97.774	1.238
Szemes tengeri <i>Maïs pour graine</i>	128.315	9.566	137.881	666
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	312.562	487.987	800.549	19.040
Cukorrépa <i>Betterave à sucre</i>	66.521	—	66.521	—
Átlagtermelés kat. holdankint — <i>En moyenne par arp. c.</i>				
Búza — <i>Froment</i>	7.8	8.1	8.0	8.0
Rozs — <i>Seigle</i>	7.7	7.4	7.6	7.0
Árpa — <i>Orge</i>	7.1	8.2	7.5	7.0
Zab — <i>Avoine</i>	5.6	6.4	6.0	5.5
Szemes tengeri <i>Maïs pour graine</i>	9.6	5.4	9.2	6.0
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	42.3	57.5	50.7	70.0
Cukorrépa <i>Betterave à sucre</i>	106.8	—	106.8	—

¹⁾ A régi területre vonatkozó adatok 1938. évi, a visszacsatolt területre vonatkozó adatok 1911. évi összeírás eredményei. — *Pour le territoire selon le traité de Trianon, chiffres de 1938; pour le territoire réincorporé, chiffres fournis par une enquête de 1911.*

korrépatermelés Abaúj-Torna vármegyében semmi szerepet sem játszik, vetésterületi aránya természetesen 62·5%-kal kisebb, mint az országos arány.

Kassa tj. város szántóföldi termelés szempontjából jóformán semmit sem számít, elég, ha azt emeljük ki, hogy árpavetésterülete a szántóföld 19·1%-át teszi, tehát jóval nagyobb, mint az egyébként is tekintélyes 16·5%-os megyei arány.

A szántóföldi termelés eredményességét nem a termett terménymennyiség nagysága mutatja, hanem ezt abból állapíthatjuk meg, hogy a mezőgazdasági terményekből a bevetett szántóföldterület 1 kat. holdján átlagban hány métermázsa termett. Ezek a termésátlagok (4. sz. tábla) Abaúj-Torna vármegyében az országos termésátlagokhoz viszonyítva, elég alacsonyaknak minősíthetők.

A főtermények közül csak a rozs termésátlagánál látunk egy 4·1%-os és a burgonya termésátlagánál egy 19·9%-os emelkedést, a többi főterménynél elég nagyarányú visszaesésről vagyunk kénytelenek beszámolni. Abaúj-Torna vármegye területén a búza termésátlaga 16·7%-kal, az árpáé 18·5%-kal, a zabé 25%-kal, a tengerié 29·8%-kal és a cukorrépa termésátlaga 15·6%-kal kedvezőtlenebb volt, mint az országos termésátlag. Remélhetőleg ezek az 1911. évi adatok manapság már nem a tényleges helyzetet mutatják, a mostani gazdasági év adatai bizonyára sokkal kedvezőbb eredményeket fognak szemünk elé tárni.

Nem tartozik ugyan szorosan a szántóföldi termelés keretei közé, de mégis itt emlékeztünk meg egy pár szóval Abaúj-Torna vármegye gyümölcsfakultúrájáról. (5. sz. tábla.) Az 1935. évi (magyar és cseh) adatok szerint Magyarországon ezer kat. holdra átlagosan 2.136·8 db. gyümölcsfa esik, Abaúj-Torna vármegyében ez az átlag 1.343·8 db., tehát a vármegye aránya 37·1%-kal kedvezőtlenebb az országos aránynál. Ezzel szemben Kassa tj. város területén 1.000 kat. holdra átlag 3.397·1 db. gyümölcsfa található, ez az arány viszont 59%-kal kedvezőbb, mint az előbb említett országos arány. A vonatkozó adatok között legfeltűnőbb a ringlófák számának kiemelkedő nagysága. Nagyon valószínű, hogy a csehek másképp határozták meg a ringlófát, mint a hazai összeírók, ez okozhatta ezt az egyébként indokolatlan előtörést. Tekintettel arra a kö-

5. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város gyümölcsfaállománya. ¹⁾

Effectif des arbres fruitiers dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.

A gyümölcsfa neme <i>Arbres fruitiers</i>	A gyümölcsfák száma <i>Arbres fruitiers</i>			
	Abaúj-Torna vármegye dans le comitat d'Abaúj-Torna: sur le territoire			Kassa tj. város sur le territoire de la ville autonome de Kassa
	trianoni selon le traité de Trianon	vissza- csatolt réin- corporé	összes total	
területén darab <i>nombre de ces arbres</i>				
Almafa — <i>Pommiers</i>	85.290	44.635	129.925	14.357
Körtefa — <i>Poiriers</i>	34.157	20.370	54.527	9.056
Cseresznyefa — <i>Cerisiers</i>	25.608	16.841	42.449	4.459
Meggyfa — <i>Griottiers</i>	8.169	2.485	10.654	876
Szilvafa — <i>Pruniers</i>	218.024	48.852	266.876	9.146
Ringlófa — <i>Reine-Claude</i>	5.045	53.951	58.996	5.981
Kajsziabarackfa — <i>Abricotiers</i>	18.810	4.606	23.416	6.909
Őszibarackfa — <i>Pêchers</i>	14.246	1.880	16.126	1.624
Diófa — <i>Noyers</i>	27.198	12.645	39.843	2.263
Egyéb gyümölcsfa <i>Autres arbres fruit.</i>	21.173	—	21.173	—
Összesen — <i>Totaux</i>	457.720	206.265	663.985	54.671
1.000 kat. hold területre számítva <i>Pour 1000 arp. cad.</i>				
Almafa — <i>Pommiers</i>	292·2	220·7	262·9	892·1
Körtefa — <i>Poiriers</i>	117·0	100·7	110·4	562·7
Cseresznyefa — <i>Cerisiers</i>	87·7	83·3	85·9	277·1
Meggyfa — <i>Griottiers</i>	28·0	12·3	21·6	54·4
Szilvafa — <i>Pruniers</i>	746·9	241·6	540·1	568·3
Ringlófa — <i>Reine-Claude</i>	17·3	266·8	119·4	371·7
Kajsziabarackfa — <i>Abricotiers</i>	64·4	22·8	47·4	429·3
Őszibarackfa — <i>Pêchers</i>	48·8	9·3	32·6	100·9
Diófa — <i>Noyers</i>	93·2	62·5	80·6	140·6
Egyéb gyümölcsfa <i>Autres arbres fruit.</i>	72·5	—	42·9	—
Összesen — <i>Totaux</i>	1.568·0	1.020·0	1.343·8	3.397·1

¹⁾ Az adatok 1935. évi összeírás eredményei. — *D'après une enquête de 1935.*

rülményre, hogy a visszakerült területen a szilvafák számában igen nagy a visszaesés, nincs kizárva, hogy talán a nyári szilvát — vagy annak egyes fajtáit — a csehek ringlófélék közé osztották be.

3. Állattenyésztés.

A haszonállatok száma (6. sz. tábla) az 1938. évi adatait a régi állatszámolás (1911. év) adataival szembeállítva Abaúj-Torna

6. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város haszonállatlétszáma.

Bétail dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.¹⁾

Állatnem <i>Spécification des bestiaux</i>	Abaúj-Torna vármegye dans le comitat d'Abaúj-Torna : sur le territoire			Kassa tj. város Sur le territoire de la ville autonome de Kassa
	trianoni selon le traité de Trianon	vissza- csatolt réincor- poré	összes total	
	területén darab — en têtes			
Szarvasmarha <i>Bêtes à cornes</i>	Szám szerint — Nomb. abs.			
1911	32.406	25.294	57.700	514
1938	36.472	31.487	67.959	946
Ló — Chevaux				
1911	11.537	6.097	17.634	1.526
1938	12.834	6.438	19.272	621
Sertés — Porcs				
1911	32.976	17.935	50.911	1.264
1938	27.344	17.473	44.817	1.302
Juh — Moutons				
1911	55.919	23.257	79.176	102
1938	35.344	12.407	47.751	2.455
Szarvasmarha <i>Bêtes à cornes</i>	1000 kat. hold területre számítva — Pour 1000 arp. c.			
1911	111·0	125·1	116·7	32·0
1938	124·9	155·7	137·5	58·8
Ló — Chevaux				
1911	39·5	30·2	35·7	94·8
1938	44·0	31·8	39·0	38·6
Sertés — Porcs				
1911	113·0	88·7	103·0	78·6
1938	93·7	86·4	90·7	80·9
Juh — Moutons				
1911	191·6	115·0	160·2	6·3
1938	121·1	61·4	96·6	152·6
Szarvasmarha <i>Bêtes à cornes</i>	1000 lakosra számítva Par 1000 habitants			
1911	388·8	428·2	405·1	12·7
1938	386·1	463·3	418·5	16·2
Ló — Chevaux				
1911	138·4	103·2	123·8	37·7
1938	135·9	94·7	118·7	10·7
Sertés — Porcs				
1911	395·6	303·6	357·5	31·2
1938	289·5	257·0	276·0	22·4
Juh — Moutons				
1911	670·9	393·7	555·9	2·5
1938	374·3	182·6	294·0	42·3

¹⁾ Az adatok az 1911. és az 1938. évi összeírás eredményei. — *D'après les enquêtes de 1911 et de 1938.*

vármegyében nem alakult kedvezően. A szarvasmarhák és a lovak számánál a mostani helyzet ugyan valamivel kedvezőbb, a sertések számánál és főleg a juhok számánál viszont határozott visszaesés állapítható meg.

Valamivel kedvezőbb képet kapunk, ha az 1938. évi tavaszi haszonállatösszeírás országos adatait az Abaúj-Torna vármegyére vonatkozó adatokkal összehasonlíthatjuk. Az országos adatok szerint 1.000 kat. holdra átlagban 118·7 db szarvasmarha esik, Abaúj-Torna vármegyében 137·5 db, tehát a vármegyei átlag 15·8%-kal jobb, mint az országos átlag. A lovaknál országos átlagban 1.000 kat. holdra 54·8 db jut, Abaúj-Torna vármegyében csak 39·0 db, a lovaknál tehát a megyei átlag az országos átlagnál 28·8%-kal kedvezőtlenebb. A sertések arányszámánál a legnagyobb a visszaesés, 1938-ban ugyanis országos átlagban 1.000 kat. hold területre 289·2 db sertés jutott, Abaúj-

7. Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város baromfiállománya.¹⁾

Volailles dans le comitat d'Abaúj-Torna et à Kassa, ville autonome.¹⁾

Megnevezés <i>Spécification</i>	A baromfi létszám — Volailles			
	Abaúj-Torna vármegye dans le comitat d'Abaúj-Torna : sur le territoire			Kassa tj. város sur le territoire de la ville auto- nome de Kassa
	trianoni selon le traité de Trianon	vissza- csatolt réincor- poré	összes total	
	területén darab — en pièces			
Tyúkféle — Poules	229.919	64.190	294.109	5.056
Liba — Oies . . .	27.370	3.926	31.296	182
Kacsa — Canards	13.861	856	14.717	131
Pulyka — Dindes et dindons . . .	2.153	116	2.269	36
Összesen — Totaux	273.303	69.088	342.391	5.405
1000 kat. hold területre számítva — Pour 1000 arp. c.				
Tyúkféle — Poules	787·7	317·4	595·2	314·2
Liba — Oies . . .	93·8	19·4	63·3	11·3
Kacsa — Canards	47·5	4·2	29·8	8·1
Pulyka — Dindes et dindons . . .	7·3	0·6	4·6	2·2
Összesen — Totaux	936·3	341·6	692·9	335·8
1000 lakosra számítva — Par 1000 habitants				
Tyúkféle — Poules	2.434·6	944·5	1.811·0	87·0
Liba — Oies . . .	289·8	57·8	192·7	3·1
Kacsa — Canards	146·8	12·6	90·6	2·3
Pulyka — Dindes et dindons . . .	22·8	1·7	14·0	0·6
Összesen — Totaux	2.894·0	1.016·6	2.108·3	93·0

¹⁾ A trianoni területre vonatkozó adatok az 1935. évi üzemi, a visszacsatolt területre vonatkozó adatok 1938. évi összeírás eredményei. — *Pour le territoire selon le traité de Trianon, d'après le recensement des exploitations agricoles de 1935; pour le territoire réincorporé, d'après une enquête de 1938.*

Torna vármegyében csak 90·7 db, tehát az abaúj-tornavármegyei arány 68·6%-kal kisebb, mint az országos arány. Nagyon valószínű, hogy ez a nagyarányú csökkenés a tengeri vetésterületének visszaesésével összefüggésben van. A vármegyében a juhok arányszáma valamivel kedvezőbb, mint az országos arány. Magyarországon 1938-ban 1.000 kat. holdra átlagban ugyanis 89·7 db juh esett, a vármegyében 96·6 db, tehát a vármegye arányszáma 7·7%-kal kedvezőbb, mint az országos arány.

Kassa tj. város adatai között legfeltűnőbb az, hogy a lovak arányszáma 1.000 kat. holdra számítva az 1911. évi 94·8 db-ról 1938. évben 38·6 db-ra csökkent. A lovak számának ilyen nagyarányú csökkenése az autók előretörése óta főleg a nagyvárosokban természetes folyamat. Megemlítjük, hogy Budapesten 1.000 kat. holdra 1911-ben átlag 638·9, 1938-ban 225·5 db ló esett, Győrben 1911-ben 164·2, 1938-ban 82·9 db volt az átlag. Legkevésbé feltűnő a lovak arányszámának csökkenése a főleg mezőgazdasági jellegű Debrecen tj. városban, itt 1911-ben 1.000 kat. holdra átlagban 74·9 db, 1938-ban 47·6 db ló esett, tehát a csökkenés távolról sem akkora, mint a nem mezőgazdasági jellegű Kassa tj. városban. Kassán különben a juhok száma is feltűnően változott. 1911-ben a városban alig tartottak egy pár juhot, úgyhogy 1.000 lakosra csak 2·5 db juh esett, ezzel szemben 1938-ban a városban 1.000 lakosra már 42·3 db juh jutott.

Még egynéhány adatot sorolunk fel Abaúj-Torna vármegye és Kassa tj. város

baromfiállományának nagyságára vonatkozólag (7. sz. tábla). A csehek által végrehajtott összeírás adatainak a magyarországi adatokkal való összehasonlítását némileg zavarja az a körülmény, hogy a csehek 1937-ben a törzsállományt külön kimutatják, a magyarországi összeírás ellenben a február hó 28-i állapot szerinti állományt korra való tekintet nélkül együtt vette számba. Február hónapban azonban jelentősebb ezévi költésből származó baromfi általában nincsen, ezért a módszerváltozás következtében az eltérés valószínűleg nem számottevő. Országos arányban Magyarországon 1.000 kat holdra 1.356·1 db baromfi jut, Abaúj-Torna vármegyében 692·9 db, Kassa tj. város területén 335·8 db, a visszaesés tehát az országos átlaggal szemben a vármegyében 48·9%-os, Kassa tj. városban 75·2%-os. Nagyon valószínű, hogy egységes elvek szerint egyidőben végrehajtott adatfelvétel alapján nyert szám adatok az országos átlaggal szemben ilyen nagy különbségeket nem mutatnának.

*

A bemutatott adatok végeredményben arról tanuskodnak, hogy Abaúj-Torna vármegye mezőgazdasági termelésének fejlettsége, bár a természeti adottságok kielégítő eredmények produkálását lehetővé teszik, egyelőre az átlag alatt van, még sok befektetés és munka szükséges ahhoz, hogy a törvényhatóság gazdái a mostaninál jelentősen jobban eredményeket érjenek el.

Sajóhelyi István.

Kassa ipara.

L'industrie de Kassa.

Résumé. Kassa est une des villes hongroises dont l'industrie remonte à un passé très reculé. Les grands rois de Hongrie ont vite reconnu que Kassa était prédestiné à devenir le centre industriel et commercial de la Haute-Hongrie. Aussi lui ont-ils conféré, dès le XIVe siècle, des privilèges qui devaient puissamment contribuer au développement de l'industrie et du commerce. Le rôle dominant de Kassa subsistait sous l'ère de l'occupation turque et n'a cessé de s'exercer qu'à la fin du XIXe siècle.

Les données du recensement de 1890 relatives à l'industrie attribuent encore à Kassa une importance de premier ordre parmi toutes les villes du royaume de Hongrie, et ce n'est qu'en notre siècle que certaines autres villes, progressant rapidement, prennent place dans le rang devant lui (voir Diagramme 1).

Les chiffres résumés dans le Tableau 1 sur la base des résultats du recensement général montrent comment évoluaient le nombre des grandes entreprises représentant l'industrie productrice proprement dite et celui de leurs employés et ouvriers pendant les deux décades au milieu desquelles tombait l'avènement du nouveau siècle; le Tableau 2, tiré des résultats du recensement industriel de la dernière année d'avant-guerre, donne des renseignements détaillés sur le développement de l'industrie manufacturière dans la ville de Kassa.

Le traité de Trianon a détaché Kassa de la Hongrie, et le régime tchèque a accumulé les obstacles à Kassa comme sur tout territoire habité par des Hongrois devant les progrès de l'industrie. La statistique tchèque de 1930 indique, il est vrai, 128 exploitations industrielles dans la ville; cependant ce chiffre comprend aussi les exploitations d'importance secondaire, ne rentrant pas dans la catégorie de grande industrie; cela ressort du fait que, d'après la statistique tchèque, une exploitation occupait en moyenne 24 personnes, tandis que l'enquête de 1913 indique à ce titre 110 personnes (Tableau 3). L'accroissement du nombre des exploitations industrielles n'exprime donc pas ici un développement, ce qui ressort entre autres de la régression de l'effectif du personnel (3.052 ouvriers et employés) par rapport au chiffre de 1913 (qui était de 3.298).

L'enquête faite à Kassa en novembre 1938, après le retour de territoires prévu par l'accord de Munich, a fourni les nombres inscrits au Tableau 4 et prouvant jusqu'à l'évidence que les Tchèques

avaient créé pour l'industrie de Kassa une atmosphère irrespirable. Les établissements industriels fondés sous leur régime — en face des usines anciennement fondées par des Hongrois et d'activité également réduite — devaient travailler dans un cadre si restreint qu'ils franchissaient à peine le seuil de la catégorie des usines.

Suivant le nombre des usines et l'importance des capitaux investis, l'industrie de l'alimentation occupait à Kassa, en 1938, la première place. Dans l'ordre des nombres d'établissements, les industries sidérurgique et métallurgique et l'industrie du bois venaient après, représentant un capital bien plus modeste. Au point de vue du capital investi, il y a lieu encore de mentionner l'industrie électrique, la céramique, la verrerie et l'industrie chimique (voir le Tableau 6).

La puissance des machines fournisseuses d'énergie était utilisée dans la proportion de 87,6% pour la production de l'énergie électrique; les usines de Kassa ont consommé pendant les six premiers mois de l'année 1938 en tout 109.000 quintaux de charbon dont 49,4% allaient aux centrales électriques.

Au 1er juillet 1938, les usines de Kassa occupaient 2.888 personnes dont 860 femmes. En ce qui concerne la répartition de ce personnel par catégorie d'emplois et groupe d'industries, on peut consulter le Tableau 7 qui donne des indications détaillées.

Il résulte des statistiques dont nous disposons sur la production des usines de Kassa pour le premier semestre de l'année 1938, que la part de l'industrie de l'alimentation dans la valeur de la production totale s'élève à 64,5%. Il convient de signaler plus particulièrement dans le cadre de l'industrie de l'alimentation les produits de tabac (44,4%), la charcuterie (16,0%), la meunerie (10,9%), la fabrication de la bière et du malt (10,1%). Viennent ensuite, dans l'ordre de la valeur de leur production, la céramique et verrerie (10,8%) et l'industrie électrique (9,2%) (voir à ce sujet le Tableau 7).

L'enquête hongroise de 1938 recueillait des informations sur la petite industrie et l'artisanat aussi. Il en ressort qu'on comptait en 1938 à Kassa 1.852 petits patrons occupant 1.356 ouvriers et 819 apprentis. Au point de vue du nombre des travailleurs (patrons, compagnons et apprentis), les coiffeurs et barbiers ont la première place et sont

suiuis des couturiers et couturières, des restaurateurs et hôteliers, des tailleurs pour hommes, chacune de ces industries comptant plus de 300 travailleurs, des charcutiers, des ébénistes et des cordonniers avec plus de 200 travailleurs.

Maintenant que l'atmosphère d'oppression, apportée par le régime tchèque, a disparu, on peut espérer que l'avenir ouvrira pour l'industrie de Kassa la voie du progrès.

*

„Mi Arnold bíró, esküdt polgárok és Kassa város egész közönsége nyilvánosságra hozzuk e levéllel mindenkinek, akit illet, hogy azon polgártársainkat, akik a szücsmesterséget tanulják és üzni akarják oly különös kegyben részesítjük, hogy a céhen kívül, akik nem értik a szücsmesterséget, ravaszsággal ne üzzék, polgártársainknak ruházatra és haszonra ne adjanak el“... Így hangzik magyar fordításban az ezidőszerint legrégebbnek ismert magyarországi céhlevél első mondata, mely „kelt Margit előtti legközelebbi napon 1307-ben“.

Kassa város büszkélkedhetik tehát az első céhlevéllel, a szücsök szabadalmi levelével, az ipari szervezettségről tanuskodó frott emlékeink egyik legrégebbikével. Ez a körülmény önmagában is amellel szól, hogy Kassa ipara már a régmúlt időkben is jelentős volt. De alátámasztja ezt a feltevést az a számos kiváltság is, melyet Kassa ebben az időben élvezett és amelyek az ipart és kereskedelmet kétségtelenül fel is lendítették. Nagy Lajos ugyanis 1347-ben királyi várossá emelte Kassát, vásártartó, majd árumegállító joggal ruházta fel, Zsigmond király pedig 1411-ben a barchendgyártásra monopóliumot adott Kassának.

Külön figyelmet érdemel Zsigmond királynak kiváló iparpolitikai érzékéből fakadó ez az intézkedése, mellyel nem csupán azt óhajtotta elérni, hogy az Európában már eléggé elterjedt barchendkészítést monopolizálva Magyarországon minőségi javulást érjen el s az iparba új életet öntsön, hanem felismerte Kassának arra való hivatottságát, hogy Felső-Magyarország ipari és kereskedelmi központja legyen s e monopóliummal is Kassa fellendülését óhajtotta előmozdítani. A barchendkészítés mesterséges telepítés volt, nem is fejlődött különösképen virágzó iparaggá, de a barchend, mint hasznos külkereskedelmi cikk Észak — külö-

nösen Lengyel- és Oroszország — felé, Kassa ipari jelentőségét növelte és külkereskedelmi kapcsolatait elmélyítette.

A barchendkészítés után a vászonfehérítésre is Kassa kapott monopóliumot, amelyet a kiváltságoknak még egész sora követett, többek között az első magyar kereskedői céhlevél is, mely szintén a kassai kereskedők szervezkedéséről számol be. Mindezek után természetes tehát, hogy Kassa már a XV. században is nagyjelentőségű, virágzó gazdasági életet élő város volt, messze vidék fontos gazdasági központjává vált s az ipari és kereskedelmi szervezettség tekintetében mondhatni az összes hazai városokat felülmulta.

Az említett kiváltságoknak birtokában Kassa ipara gyorsabb ütemű fejlődésnek indult, mint amilyent egy város — azáltal, hogy ott az iparágak egészséges fejlődésének lehetőségei jobban fellelhetők —, általában biztosítani tud. Ez a körülmény a már elmondottakon kívül még a tárgyalt város szerencsés fekvésének is tulajdonítható, melynek folytán Kassa az Alföld és a Felvidék között mintegy összekötő kapcsot képviselt. Megbízható részletes statisztikai adatok Kassa iparának régmúlt alakulására vonatkozólag sajnos, nem állnak rendelkezésre, de a Városi Könyvekben található feljegyzések és a fennmaradt céhlevelek bizonyosságot tesznek e város ipari életének nagy élénkségéről. E feljegyzések szerint Kassán a XVI. és XVII. században képviselve volt az akkor ismeretes és üzött minden iparág. Feltűnően sok említés történik a sörkészítőkről, továbbá az üveg- és cukorkészítőkről, valamint az ősi magyar ipari foglalkozásról: az irhabörkészítésről.

A török hódoltság idején Magyarország egész ipari tevékenysége a Felvidékre szorult s a keleti felvidéki városok között Kassa Északkeleti-Magyarországnak szinte fővárosává vált. II. Rákóczi Ferenc leveretésével azonban a város fejlődése egy időre megakadt. Acsády Ignác a Pragmatica Sanctio korának népességéről írt nagy munkájában levert, szinte reménytelen hangon emlékezik meg az iparosság ekkori helyzetéről. Több mint 130-ra becsüli a kassai iparosok 1720. évi létszámát, amelyből számszerint különösen a mészárosok (21), a szabók (15), a csizmadiák (13) és a kádárok (10) emelkednek ki. Ez a létszám — annál is inkább, mert a nemesi birtokokon és tulajdonokban dolgo-

zók számításon kívül hagyattak —, nem jelentéktelen, de Acsády megjegyzése — mely szerint ezek között az iparosok között csak kevesen voltak, akik mesterségükből meg is tudtak élni s a legtöbben ráfizettek arra —, az ipar akkori helyzetéről szomorú képet nyújt.

A XVIII. század végén Kassa kezdi régi jelentőségét újra visszanyerni s iparának a XIX. század elején volt állapotára vonatkozólag első nagy statisztikusunk: Fényes Elek munkássága révén rendelkezésre álló részletesebb adatok már vigasztalóbb képet nyújtanak. Fényes Elek a XIX. század első felében írt munkájában ugyanis beszámol két kassai porcellángyárról, melyek közül a nagyobbik mintegy 80 alkalmazottal évi 100 ezer forint értékű termelést mutat fel. Említést tesz posztógyárról, kalapgyárról, papiros- és puskapormalomról, valamint 3 gabonaörlőmalomról. Megállapítása szerint feltűnően sok Kassán ebben az időben a csizmadia. Egy későbbi statisztikai munkájában Fényes Elek lényegesen kiegészíti a kassai gyárak jegyzékét s már mintegy 20 gyárról emlékezik meg, a kézművesek számát pedig a XIX. század közepére 539-nek mondja.

Az ipar további fejlődéséről ad számot Siposs A. Gyulának a Kassa város közigazdasági viszonyairól szóló 1885. évi jelentése is, mely már 28 gyárat sorol fel. E gyárak közül már ekkor magasan kiemelkedik a M. kir. Dohánygyár, mely az említett jelentés szerint évente mintegy 30 ezer métermázsa dohányt tud feldolgozni, több mint 2.300 alkalmazottnak állandó foglalkoztatást nyújtva. A 4 kassai malom évi kapacitása Siposs A. Gyula szerint összesen 215 ezer métermázsa megőrölhető gabonára becsülhető. Egy nagy székgyár 1885-ben 300 munkást foglalkoztatott, egy gépgyár és vasöntőde 120-at. A serfőzdek ebben az időben évente mintegy 22 ezer hektoliter sört termeltek, egy téglagyár pedig 125 munkást foglalkoztatva, évenként $4\frac{1}{2}$ —5 millió darab téglát állított elő. Ezekon kívül még több faipari vállalat, likőrgyár, pótkávé- és cukorkagyár, textilgyár, szappangyár, papírgyár stb. működött 1885-ben Kassán. A kis- és kézműiparosok száma ugyanekkor megközelítette a 800-at s számszerint a cipészek (122), a korcsmárosok (97), a szabók (64), a mészárosok (41), az asztalosok (30) és a kenyérsütők (29) álltak az elsők között.

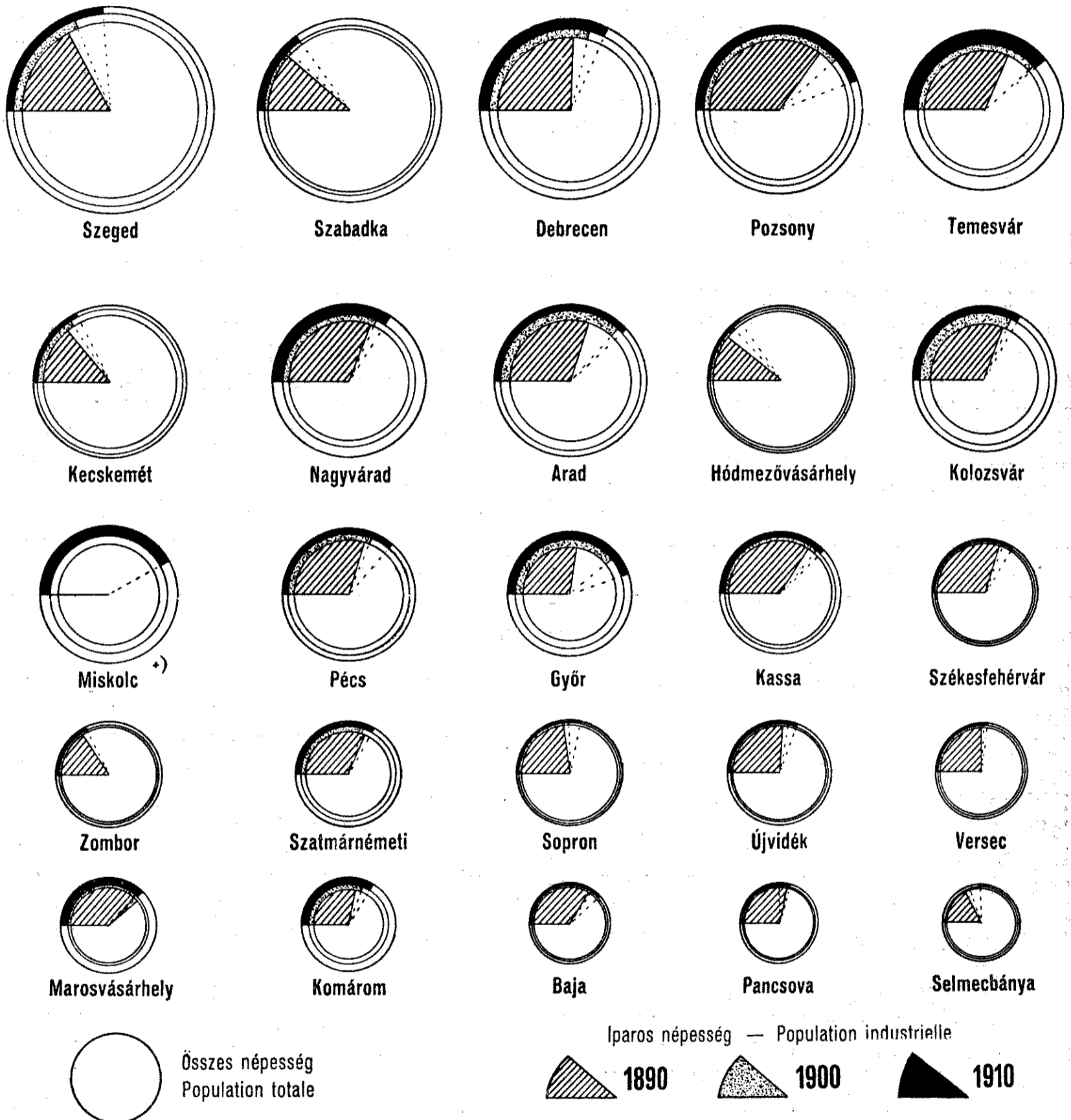
Kassa iparának a többi magyar tj. vá-

rosokéhoz mért kimagasló fejlettségét — a Magyarország iparára vonatkozólag részletesebb adatokat tartalmazó első hivatalos statisztika — az 1890. évi népszámlálás is igazolja. Az említett népszámlálás eredményei szerint ugyanis az ipari foglalkozású népesség arányszáma tekintetében Kassa 1890-ben a törvényhatósági jogú városok között a második helyen állt. Csupán egy város: Marosvásárhely előzte meg ebben a tekintetben, ahol az iparosodás mértékét jelző ez az arányszám a kassai 35·0%-nál valamivel magasabb — 38·4% — volt, de az iparos népesség száma Kassán (11.262 fő) majdnem kétszerese a marosvásárhelyi iparos népesség számának (5.867 fő), úgyhogy Kassa ipari súlya kétségtelenül jelentősebb. Tájékoztatásul megemlíthető, hogy az iparos népességnek az összes népességhez mért aránya 1890-ben a tj. városoknál átlag 28·0%-os, országos átlagban pedig csupán 12·3%-os volt, tehát Kassa az iparosodás mértékét kifejező arányszámával valóban kimagasló. A nagyipari (a legalább 20 segédszemélyt alkalmazó) vállalatok száma tekintetében Kassa a többi tj. városok közül ugyanebben az esztendőben szintén kiemelkedik. Ebből a szempontból ugyanis Budapestet leszámítva, csupán Pozsony helyezhető eléje, ahol 42 nagyipari vállalat volt a kassai 29 vállalattal szemben. Ipari fejlettsége szerint tehát Kassa még a XIX. század végén is Magyarország legelső városai közé tartozott. Az említett népszámlálás szerint egyébként a kereső iparos népesség száma Kassán 1890-ben meghaladta a 6.300 főt. Legnagyobb részük az élelmezési (28·3%) és a ruházati ipar (23·2%) körében dolgozott, de kiemelkedő volt még az építőipar (15·2%), a faipar (9·9%), valamint a vendéglős- és szállodásipar (8·9%) körében alkalmazottak száma is. A legalább 20 segédszemélyt alkalmazó 29 kassai ipari vállalat közül 5 üzem foglalkoztatott 100-nál több, 6 üzem pedig 50-nél több, de 100-nál kevesebb segédszemélyt. A legnagyobb üzem az 1.260 segédszemélyt foglalkoztató dohánygyár volt, melyet jelentőségben egy faipari vállalat s egy téglagyár követett.

Kassa ipari vezetőszerpe a XX. században azonban kezd háttérbe szorulni, ipari továbbfejlődésének üteme lassúbbá válik s néhány fiatalabb város ipari előretörésének gyors lendületével nem tud már lépést tartani. Ennek egyik főoka gyanánt

MAGYARORSZÁG TJ. VÁROSAINAK IPARI NÉPESSÉGE AZ ÖSSZES NÉPESSÉG SZÁZALÉKÁBAN AZ 1890, 1900 ÉS 1910 ÉVEKBEN.

POPULATION INDUSTRIELLE DES VILLES AUTONOMES DE HONGRIE PAR RAPPORT A LA POPULATION TOTALE, EN 1890, 1900 ET 1910 (%).

^{*)} Csak 1907 óta törvényhatósági jogú város. — Elle n'est devenue ville autonome qu'en 1907.

a közeli Miskolc város mindinkább fellendülő iparának versenye említhető meg. Az iparosodás mértékét kifejező s a fentiekben tárgyalt arányszám szempontjából Kassa a tj. városok között az 1890. évben elfoglalt második helyéről az 1900. évben

a hatodik, az 1910. évben pedig a hetedik helyre csúszott, a nagyipari üzemek száma tekintetében pedig 1900-ban 4, az 1910. évben már 9 város előzte meg Kassát. A századfordulót határoló két évtized leforgása alatt Kassa iparos népessége

1. A tulajdonképeni ipar körébe tartozó s legalább 20 alkalmazottat foglalkoztató vállalatok és alkalmazottainak száma Kassán a népszámlálások eredményei szerint.

Nombre des entreprises occupant au moins 20 personnes et des membres de leur personnel à Kassa dans l'industrie proprement dite, d'après les recensements.

Ipari főcsoport száma és megnevezése Numéros et désignation des grandes catégories d'industries		N o m b r e							
		Vállalatok - des entreprises		Személyzet des membres de leur personnel		Vállalatok - des entreprises		Személyzet des membres de leur personnel	
		s z á m a			s z á m a				
		1890-ben — en 1890		1900-ban — en 1900		1910-ben — en 1910			
I.	Vas- és fémpipar — <i>sidérurgique et métallurg.</i>	1	29	2	56	1	50		
II.	Gépgyártás — <i>de la construction mécanique</i>	1	82	2	181	3	309		
II. 22.	Közhasznú vill. energiaipar — <i>de l'énergie électrique d'utilité publique</i>	—	—	—	—	1	31		
III.	Kő-, agyag- és üvegipar — <i>de la pierre, poterie, verrerie</i>	2	132	2	298	2	262		
IV.	Fa- és csontipar — <i>du bois et de l'os</i>	4	323	5	343	8	256		
VI.	Fonó- és szövőipar — <i>textile</i>	1	23	2	52	3	219		
VII.	Ruházati ipar — <i>de l'habillement</i>	1	22	1	25	1	29		
IX.	Élelmészeti ipar — <i>de l'alimentation</i>	8	1.520	6	1.676	5	1.695		
X.	Vegyészeti ipar — <i>chimique</i>	1	24	1	35	1	59		
XII.	Sokszorosító- és műipar — <i>polygraphique</i>	2	45	1	31	3	70		
Összesen — Total		21	2.200	22	2.697	28	2.980		

csupán alig 50%-kal gyarapodott, mialatt a tj. városok hasonló népességének szaporodása meghaladta a 100%-ot is, a nagyipari vállalatok száma pedig Kassán ugyanez alatt az idő alatt a népszámlálás eredményei szerint 29-ről csak 34-re emelkedett, míg a tj. városokban lévő összes nagyipari vállalatok száma több mint háromszorosra duzzadt. (1. számú grafikon.)

Megjegyzendő, hogy a fentiekben tárgyalt népszámlálások eredményein alapuló iparstatisztikai adatok az egész ipart felölelték, tehát a tulajdonképeni termelő iparoktól eltérő sajátságú építőiparra, valamint a szállodás-, vendéglős- és kávéiparra is kiterjedtek. Minthogy azonban a továbbiak során részletesebben csupán a tulajdonképeni termelő iparokkal óhajtunk foglalkozni, a népszámlálások révén a nagyobb ipari üzemekről rendelkezésre álló adatok közül az építőiparra, valamint a szállodás-, vendéglős- és kávéiparra vonatkozókat figyelmen kívül hagytuk. Az ílymódon összeállított 1. számú táblázat adatai már alkalmasabbak a későbbi iparstatisztikai adatgyűjtések eredményeivel való egybevetésre.

A világháborút megelőző utolsó esztendőben végrehajtott statisztikai felvétel, mely általában csak a legalább 20 alkalmazottat foglalkoztató ipartelepeket vette számba, 30 kassai gyárról számolt be. (2. sz. táblázat.) E gyárakban a munkagépek meghaj-

2. Kassa gyáriparának főbb adatai az 1913. évben.

Renseignements principaux sur la grande industrie de Kassa en 1913.

Ipari főcsoport száma Nos des grandes catégories d'industries	Ipartelepek száma Nombre des établissements industr.		Erőgépek Machines motrices		Villamos motorok Moteurs électriques		Tisztviselők - Employés	Munkások - Ouvriers	Termelési érték koronában Valeur des produits en couronnes
	száma	leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	száma	leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV			
I.	1	1	10	—	—	—	12	69.680	
II.	3	7	130	1	16	22	305	1.331.645	
II. 22.	1	5	2.700	—	—	12	10	359.876	
III.	4	4	407	—	—	15	528	1.097.813	
IV.	5	4	238	—	—	15	314	946.874	
VI.	1	2	10	2	8	5	42	134.000	
IX.	8	7	600	57	193	61	1.861	18.315.984	
X.	2	4	20	2	12	8	86	1.421.808	
XII.	5	—	—	17	29	9	140	336.734	
Mind- össze Total général	30	34	4.115	79	258	147	3.298	24.014.414	

tására szolgáló 34 drb. erőgép teljesítőképessége összesen 4.115 lóerő, a 79 drb. villamosmotoré pedig 258 lóerő volt, az alkalmazott munkások létszáma majdnem elérte a 3.300 főt, a termelési érték pedig valamivel meghaladta a 24 millió koronát.

A telepek száma, az alkalmazott munkáslétszám, valamint a termelés értékének nagysága tekintetében az élelmezési ipar állt az első helyen, melynek keretében a mintegy 1.300 munkást foglalkoztató és 9·1 millió korona értékű termelést felmutató dohánygyár magaslott ki. A termelési érték nagysága tekintetében a kassai műmalmot (4·3 millió korona), a munkáslétszám szempontjából pedig a Franck Henrik fia pótkávégyárát (351 fő) illeti meg sorrendben a második hely. A gyárak nagyság szerinti sorrendjében az említett szempontok alapul vételével harmadik helyre ebben az esztendőben a sörfőzde volt tehető (120 munkás, 1·9 millió korona értékű termelés). Az élelmezési ipart az elért termelés értékének nagysága alapján sorrendben a vegyészeti ipar (1·4 millió korona), a gépgyártás (1·3 millió korona), majd a kő-, agyag- és üvegipar (1·1 millió korona) követte. Említést érdemel még a faipar is, melynek keretében 5 gyár összesen 314 munkást foglalkoztatva, együttesen majdnem 1 millió korona értékű termelést mutatott fel.

Az elmondottakból megállapítható, hogy Kassa ipara a XX. században — ha nem is olyan nagy lendülettel, mint néhány gyorsabb ipari fejlődést mutató városé, de — megalapozott, biztos mederben haladva, állandó erősödést mutat. És miként kulturális és társadalmi vonatkozású megnyilvánulásaiban Kassa mindig választékosat nyújtott, ipara is megajándékozta Magyarországot néhány olyan kiváló minőségű termékével, amely a magyar ipar hírnevének az ország határain túl messze vidéken is becsületet szerzett. A kassai sonka és hentesárú, továbbá a kassai sör közkedvelté lett és keresettsége mindinkább szélesebb körűvé vált. Az 1914. esztendőben kezdődő vérzivataros időszak azután az ipar nyugodt fejlődési menetét Kassán is teljesen megzavarta és a trianoni szerződés ezt az ősi magyar városunkat is idegen kezekbe juttatta.

Kassa iparának a cseh uralom alatti alakulásáról összefüggően tájékoztató statisztikai adatok nem állnak rendelkezésünkre. A szórványosan napvilágot látott s az ipar egyes ágaira vonatkozó adatok méltatását mellőzve, ez alkalommal csupán az 1930. évi cseh üzemi statisztikának Kassára vonatkozó eredményeiről óhajtunk röviden megemlékezni. A szóbanforgó cseh üzemi statisztikán alapuló 3. számú táblázat 128

3. Kassa ipari üzemének s alkalmazottainak száma 1930-ban a cseh üzemi statisztika alapján.

Exploitations industrielles et leurs employés à Kassa en 1930, d'après les statistiques tchèques des exploitations.

Iparág megnevezése Branches industrielles		N o m b r e		
		Üzemek — des exploitations	Alkalmazottak — des personnes employées	Egy üzemre eső alkalmazottak — des personnes employées pour une exploitation
		s z á m a		
I.	Vas- és fémipar — sidérurgique et métallurgique	4	245	61
II. 22.	Közhasznú vill. energiaipar — de l'énergie électrique d'utilité publique	2	52	26
III.	Kő-, agyag- és üvegipar de la pierre, poterie, verrerie	6	421	70
IV.	Fa- és csontipar — du bois et de l'os	13	241	19
V.	Bőr-, sörte- és gumiipar du cuir, du poil et du caoutchouc	1	15	15
VII.	Ruházati ipar — de l'habillement	7	233	33
VIII.	Papírosipar — du papier	3	78	26
IX.	Élelmezési ipar — de l'alimentation	53	1.322	25
X.	Vegyészeti ipar — chimique	8	204	26
XII.	Sokszorosító- és műipar polygraphique	31	241	8
Összesen — Total		128	3.052	24

ipari üzemről számol be. Az ipari üzemek számának az 1913. évi állapotokhoz (30 üzem) viszonyított ez a nagymértékű megsokasodása esetleg önkénytelenül is arra a téves következtetésre vezethet, hogy Kassa ipara a cseh uralom alatt hatalmas mértékben fejlődött. Eltekintve azonban attól, hogy az ipari üzemek számának alakulása önmagában sohasem elegendő támpont az ipar erősségének, illetőleg fejlődésének megmérésére, az üzemek számában mutatkozó gyarapodást a két statisztikai felvétel alapjául szolgáló módszerek különbözősége magyarázza meg. Az 1913. évi magyar statisztikai adatgyűjtés ugyanis — mint már említettük — általában csak a legalább 20 munkást alkalmazó ipari üzemeket vette számba, míg a cseh üzemi felvétel ezeknél

sokkal kisebb, sőt még a gyári jellegűnek nem is minősíthető üzemeket is figyelemben részesítette. Ez különben kitűnik az egy üzemre átlagosan eső alkalmazottak számából is, mely a cseh statisztika szerint több ipari főcsoportban még a 20-at sem éri el s végeredményben csak 24 főt eredményez, míg az 1913. évi magyar adatgyűjtésnél ez az átlag 110 fő. Különösen az élelmezési és a nyomdaiparra vonatkozó adatokból tűnik ki, hogy a cseh statisztika sok jelentéktelen üzemet is számba vett, mert az előbbi főcsoportban helyet foglaló hatalmas dohánygyár, pótkávé- és sörgyár együttes munkáslétszáma meghaladhatta az 1.000 főt, tehát a többi 50 üzemre átlag csak alig 5—6 alkalmazott juthatott, a nyomdaiparnál pedig csupán 8 alkalmazott esett átlag egy üzemre. Az ipar alakulásának megítélésénél az alkalmazottak száma már sokkal megbízhatóbb alapul szolgálhat, ebben a te-

kintetben pedig a cseh üzemi statisztika eredményei határozottan visszafelőlődsről tanuskodnak. E statisztika szerint ugyanis a kassai ipari üzemek alkalmazottainak a száma, beleértve az előbbieken említett kisebb üzemek alkalmazottait is, az 1930. évben csak 3.052 főt tesz, tehát alatta maradt még az 1913. évi ipari statisztika által kimutatott munkáslétszámnak is, mely pedig csupán a már említett nagyobb gyárakra vonatkozott. A cseheknek az ipari fejlődést a magyar területeken gátló politikája tehát Kassa város iparának alakulásánál is érezhető. Ugyanezt igazolják az 1938. év november havában Kassán végrehajtott magyar statisztikai adatgyűjtésnek az alábbiakban ismertető eredményei is.

A müncheni egyezmény s az ezt követő bécsi döntőbírósi határozat alapján 1938. novemberében Kassa is újra Magyarországhoz került vissza. A M. kir. Központi Sta-

4. A magyar illetőleg a cseh uralom alatt létesült s ma is fennálló kassai gyárak néhány főbb adata
Quelques renseignements généraux sur les fabriques créées sous le régime hongrois ou le régime tchèque à Kassa, et existantes aujourd'hui encore.

Ipari főcsoport száma és megnevezése <i>Numéros et désignation des grandes catégories d'industries</i>	A trianoni szerződés <i>Nombre des fabriques créées</i>		E g y g y á r r a e s ő						
	előtt <i>avant</i>	után <i>après</i>	gépi hajtóerő LE <i>Force des machines motrices, CV</i>	munkás létszám <i>Effectif ouvrier</i>	termelési érték ezer P <i>Valeur des produits, en milliers de pengős</i>	gépi hajtóerő LE <i>Force des machines motrices CV</i>	munkás létszám <i>Effectif ouvrier</i>	termelési érték ezer P <i>Valeur des produits, en milliers de pengős</i>	
	<i>pour les fabriques créées</i>								
	<i>le traité de Trianon</i>			a Trianon előtt — <i>avant</i>			a Trianon után — <i>après</i>		
<i>létesült gyárak száma</i>									
<i>létesült gyáraknál — Trianon</i>									
I. Vas- és fémpipar — <i>sidérurgique et métallurg.</i>	6	4	3·2	11	46	6·8	13	72	
II. Gépgyártás — <i>de la construction mécanique</i>	3	1	87·3	82	178	—	34	34	
II. 22. Közhasznú vill. energiaipar — <i>de l'énergie électrique d'utilité publique</i>	1	1	12.770·0	91	978	—	—	1.429	
III. Kő-, agyag- és üvepipar — <i>de la pierre, poterie, verrerie</i>	6	2	153·7	68	332	26·7	27	51	
IV. Fa- és csontipar — <i>du bois et de l'os</i>	3	7	52·3	33	53	24·2	21	52	
VI. Fonó- és szövőipar — <i>textile</i>	1	1	5·3	21	1	1·0	23	41	
VII. Ruházati ipar — <i>de l'habillement</i>	3	4	19·7	20	52	0·07	14	67	
VIII. Papirosipar — <i>du papier</i>	1	2	—	9	14	24·0	24	145	
IX. Élelmezési ipar — <i>de l'alimentation</i>	15	4	163·7	56	953	19·1	12	233	
X. Vegyészeti ipar — <i>chimique</i>	3	2	47·0	35	261	26·5	4	42	
XII. Sokszorosító- és műipar — <i>polygraphique</i>	2	3	21·3	16	156	15·0	26	68	
Összesen — Total	44	31	382·5	45	443	15·3	17	130	

tisztikai Hivatal a közérdeket óhajtván szolgálni, késedelem nélkül még a katonai megszállás idején sietett a visszatért magyar terület s így Kassa iparáról is a legszükségesebb adatokat begyűjteni.

Az említett 1938. évi magyar statisztikai adatgyűjtés Kassán 75 gyári jellegű ipartelepről adott számot. Tájékoztatásul megjegyzendő, hogy a szóbanforgó adatgyűjtés kiterjedt minden gyári jellegű ipartelepre és így a fentiekben említett 1913. évi magyar iparstatisztikai felvétellel szemben az iparnak lényegesen szélesebb körét ölelte fel. Az ezidőszereint fennálló rendelet értelmében ugyanis a gépiereje, vagy a termelése alapján sok esetben gyárnak tekintendő az az üzem is, amelynek munkáslétszáma nem éri el a 20 főt, amely üzemek tehát az 1913. évi ipari statisztikából kimaradtak. Az ipartelepek számában az 1938. évi magyar statisztikai adatgyűjtés szerint mutatkozó nagy szaporodást, tehát szintén az adatgyűjtésénél követett módszerbeli eltérés indokolja, nem pedig az ipari fejlődés. A munkáslétszámra, valamint a termelési értékre vonatkozó adatok kétségtelenül bizonyítják, hogy Kassa gyár-ipara az 1913. évben erősebb volt, mint az 1938. esztendőben, holott a háború óta az ipari fejlődés majdnem minden államban hatalmasan előrelendült. Ez azonban — mint már említettük — a cseh uralom alatt

lévő magyar területeken nem következett be, ami egyébként szembetűnően kiviláglik abból is, hogy a trianoni szerződés után létesült gyárak legnagyobbbrészt alig múlták felül a gyári jelleg mértékét s jelentőségben messze mögötte maradtak a régi magyar alapítású gyáraknak. Megállapítható ugyanis, hogy az 1938. évben számbavett 75 gyár közül a cseh uralom alatt alapított 31 gyárban a foglalkoztatott munkáslétszám csak 21,5%-át, az erőgépek teljesítőképesége csupán 2,7%-át, a termelési érték pedig mindössze 17,1%-át tette Kassa egész gyári munkásságának, gépierejének, illetőleg termelésének, tehát az új gyárak a számarányuknak lényegesen alatta maradó mértékben képviselték az ipart (4. sz. táblázat). A csehek alatt létesült 31 üzem kis kapacitása egyébként különösen szembetűnik az egy gyárra számított átlagadatokról, melyek ékes szónólói annak, hogy az elmúlt két évtized alatt mily kedvezőtlen talajt biztosítottak a csehek a magyar ipar számára. Ezek között az újabban alakult vállalkozások között alig található olyan, amelynek jelentősége — azáltal, hogy a városi lakosság számbavehető hányadának megélhetést nyújtott, vagy az ipari termelés vérkeringésébe új életet öntött — kidomborodnék. A közölt adatokból egyébként kitűnik az is, hogy a cseh uralom alatt a magyar alapítású

5. A törvényhatósági jogú városok gyárparának néhány főbb adata az 1938. évben.¹⁾

Quelques renseignements généraux sur la grande industrie dans les villes autonomes en 1938.¹⁾

Tj. városok Villes autonomes	Ipartelepek — Eta- blissements industr.			Évi átlagos munkáslétszám Effectif ouvrier moyen dans ladite année				Erőgépek és vill. motorok teljesítőképesége LE Puissance des machines motrices et des moteurs électr., en CV	Termelés értéke Valeur des produits		Effectif ouvrier	Valeur de production en milliers de p.
	száma összesen au total	%-os megoszlása répartition %	közül szünetelt en chômage	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	%-os megoszlása répartition %		1.000 P	%-os megosz- lása — repar- tition %		
Baja	19	4,0	—	578	481	1.059	3,4	2.797,7	10.055	3,1	56	529
Debrecen	64	13,3	6	1.471	1.129	2.600	8,3	15.370,2	34.293	10,4	45	591
Győr	56	11,7	2	4.856	3.067	7.923	25,2	30.300,2	79.152	23,9	147	1.365
Hódmezővásárh.	21	4,4	—	672	538	1.210	3,8	5.206,1	15.017	4,6	58	715
Kassa	75	15,6	—	²⁾ 1.738	²⁾ 789	²⁾ 2.527	8,0	17.309,1	³⁾ 28.248	8,5	34	377
Kecskemét	30	6,2	1	875	725	1.600	5,1	5.844,7	13.242	4,0	55	457
Miskolc	30	6,2	1	1.216	249	1.465	4,6	3.427,9	15.262	4,6	51	526
Pécs	58	12,1	1	2.487	1.238	3.725	11,9	41.058,6	44.728	13,5	65	785
Sopron	36	7,5	1	2.160	1.320	3.480	11,1	12.919,0	28.649	8,7	99	819
Szeged	71	14,8	1	2.704	2.507	5.211	16,6	27.579,7	51.194	15,5	74	731
Székesfehérvár	20	4,2	1	572	51	623	2,0	9.193,0	10.687	3,2	33	562
Tjv. öszs. - Total	480	100,0	14	19.329	12.094	31.423	100,0	171.006,2	330.527	100,0	67	709

¹⁾ Ideiglenes adatok. — *Chiffres provisoires.* — ²⁾ 1938 július hó 1-ei létszám. — *Au 1er juill. 1938.*
³⁾ Az egész évre kiszámított érték. — *Calculée pour l'année entière.*

gyárak is visszafejlődtek. Míg ugyanis 1913-ban 8 olyan gyár volt Kassán, amelyeknek a munkáslétszáma meghaladta a 100 főt, addig 1938-ban már csak 4 ilyen gyárról lehetett beszámolni.

Kassa egész gyáriparának jelentőségéről is némi képet óhajtván nyújtani, célszerű Kassa és a többi tj. város gyáriparát összehasonlítani. Evégből az 5. számú táblázatban — Budapestet figyelmen kívül hagyva — összefoglaltuk a megnagyobbodott Magyarország törvényhatósági jogú városainak gyáriparát leginkább jellemző adatokat. A szóbanforgó adatok egybevetésénél kitűnik, hogy az alkalmazott munkáslétszám és a termelési érték nagysága tekintetében Kassa a 11 tj. város között a hatodik helyet tölti be. Kitűnik továbbá, hogy a gyáripar belső felépítettsége szempontjából Kassa a többi városok gyáriparával szemben eltérő sajátosságokat mutat. A gyárak száma tekintetében ugyanis Kassa felülmulja az összes többi tj. városokat, tehát első helyen áll, az erőgépek kapacitásának nagysága a negyedik helyre utalja, viszont az egy gyárra átlagosan eső munkáslétszám tekintetében csak Székesfehé-

vár nem előzi meg, az egy gyárra átlagosan számítható termelési érték alapján pedig az utolsó helyre kerül. Ezekre az egymásnak szinte ellentmondó eredményekre a magyar iparnak a cseh uralom alatti állapotáról a fentebbiekben mondtak adnak magyarázatot. Eltérés mutatkozik még a férfi és női munkások számának aránya tekintetében is Kassa és a többi törvényhatósági jogú város között. A női munkaerő ugyanis a törvényhatósági jogú városokban az 1938. évben átlag 39·1%-ot képviselt, míg ugyanez az arány Kassán — bár a legtöbb munkást foglalkoztató gyárnál: a dohánygyárnál a női munkások számaránya 72·1%-ot tett — végeredményben csak 31·2%-os volt. Erre — a főként női munkaerőt foglalkoztató — textilipar hiánya ad magyarázatot, mely iparág kialakulását a csehek — saját textiliparuk védelme érdekében — az egész magyarlakta Felvidéken meggátolták.

Kassa gyáriparának ipari főcsoportok szerinti összetételét vizsgálva, megállapítható, hogy a gyárak száma és a vállalatokba befektetett állótüke szempontjából az élelmezési és élvezeti cikkeket előállító ipar

6. Állótüke, gépi berendezés, energiafogyasztás Kassán az 1938. évben.

Capitiaux fixes, machines et consommation d'énergie motrice des fabriques de Kassa en 1938.

Ipari főcsoport száma és megnevezése Numéro et désignation des grandes catégories d'industries	Ipari telepek száma — Nombre des établissements industr.		Gőzgépek és gőzturbinák Machines à vapeur et turbines à vapeur		Belső égésű motorok Moteurs à combustion interne		Víziturbínák Turbines à eau		Összes erőgépek Ensemble des machines motrices		Villamos motorok Moteurs électriques		Az 1938. év I—VI. hónapjai alatt felhasznált		
	Ipari telepekbe fektetett állótüke ezer P. Capitiaux fixes engagés en milliers de pengős	darabszáma leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	darabszáma leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	darabszáma leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	darabszáma leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	darabszáma leur nombre	teljesítőképessége LE leur puissance en CV	szén — Charbon tüzifa Bois de chauffage	vill. energia (idegen) Courant électrique non propre	employé en janv.—juin 1938	
														métermázsa q	Kwo. kWh
I. Vas- és fémipar — sidérurgique et métallurgique	10	138	—	—	1	10	—	—	1	10	15	36·1	121	75	5.721
II. Gépgyártás — de la construction mécanique	4	392	1	69	3	98	—	—	4	167	20	95·0	116	3.060	17.250
II. 22. Közhasznú vill. energiaipar — de l'énergie électrique d'utilité publique	2	5.225	12	11.360	—	—	4	730	16	12.090	16	680·0	53.922	—	7.021.000
III. Kő-, agyag- és üvegipar de la pierre, poterie, verrerie	8	3.015	2	165	2	36	—	—	4	201	31	774·8	17.240	6.490	412.260
IV. Fa- és csontipar — du bois et de l'os	10	253	3	220	1	16	—	—	4	236	20	90·5	20	100	3.684
VI. Fonó- és szövőipar - textile	2	12	—	—	—	—	—	—	—	—	5	7·3	20	—	1.000
VII. Ruházati ipar — de l'habillement	7	320	1	24	—	—	—	—	1	24	14	35·6	135	2.939	3.360
VIII. Papirosipar — du papier	3	104	—	—	—	—	—	—	—	—	23	48·0	210	174	6.705
IX. Élelmezési ipar — de l'alimentation	19	7.449	5	761	7	276	—	—	12	1.037	296	1.495·0	15.267	13.073	655.358
X. Vegyészeti ipar - chimique	5	2.321	2	36	1	6	—	—	3	42	36	152·0	22.024	182	33.481
XII. Sokszorosító- és műipar polygraphique	5	196	—	—	—	—	—	—	—	—	33	87·7	5	90	12.962
Mindössze — Total général	75	19.425	26	12.635	15	442	4	730	45	13.807	509	3.502·0	109.080	26.188	8.172.781

áll az első helyen. (6. sz. táblázat.) Ebben az ipari főcsoportban foglalnak helyet Kassa legnagyobb gyárai, mint például a dohánygyár, a sör- és malátagyár, a pótkávégyár, a húsarúgyár, a műmalom és a befektetett tőke nagysága tekintetében elsősorban a városi vízmű. A gyárak száma szerint az élelmezési ipar mellett 10—10 teleppel a vas- és fémipar, valamint a faipar emelkednek ki, de ezekben az ipari főcsoportokban nagyobb ipartelep nincsen, ami kitűnik a kis tőkebefektetésekből is. A vas- és fémipart néhány szerelő- és lakatosipari vállalaton kívül egy csillárgyár, egy bélyegzőgyár s egy borotvapengét gyártó üzem képviseli, a faiparban pedig 3 jelentősebb fűrésztelep és 4 kisebb bútorgyár mellett egy parafadugógyár érdemel külön említést. A befektetett állótőke nagysága szerint az élelmezési iparon kívül a villamos energiatermelő és elosztó iparág is kimagaslik, de számottevő ebből a szempontból a kő-, agyag- és üvegipar, továbbá a vegyészeti ipar is. Az előbbiben különösen a magnezitiparnak van jelentősége, de említést érdemel a téglagyártás is, a vegyészeti iparban fekvő vagyon pedig a városi gázgyár állótőkéjének nagysága következtében számottevő. Mind a telepek száma, mind pedig a befektetett tőke nagysága tekintetében a textilipar — mint már említettük — egészen jelentéktelen, a bőr-, sörte-, toll- és gummiipart pedig Kassán nem képviseli egyetlen gyárijellegű üzem sem.

A gyárak munkagépeinek meghajtására összesen 45 drb. erőgép, 13·8 ezer lóerő teljesítőképességgel és 509 drb. villamosmótor összesen 3·5 ezer lóerő teljesítőképességgel szolgált. Az erőgépek erőforrása elsősorban (91·5%) a gőz volt. A robbanómotorokat 7 drb. gázmótor, 5 drb. Diesel-mótor és 3 drb. benzínmótor képviselte, általában kis egység teljesítőképességgel, a Hernád-folyó vízierőjének hasznosítására pedig 4 drb. víziturbina hivatott. Az erőgépek teljesítőképességének legnagyobb része (87·6%) a villamos energiatermelés szolgálatában állott. A textil-, papír- és nyomdaiparban erőgépet egyáltalában nem alkalmaztak, ezek az iparágak ugyanis kizárólag villamoserőre vannak berendezve. A villamosmótorok legnagyobb részét — darabszámuk szerint 58·2%-ban, teljesítőképességük alapján 42·7%-ban — az élelmezési ipar munkagépeinek meghajtására szolgáltak. A gépi berendezéssel kapcsolatban megemlíthető még, hogy a 75 gyárijellegű üzem közül — a városi vil-

lamosteletet figyelmen kívül hagyva — csupán 7 üzem volt saját áramfejlesztőberendezéssel felszerelve, úgyhogy a villamosmótorok leginkább idegen — közhasznú villamos energiatermelőktől beszerzett — energiát alakítottak át munkává.

Tájékoztatást nyújt a 6. számú táblázat Kassa gyáriparának néhány fontosabb *fűtő- és világítóanyag felhasználásáról* is. A szóbanforgó adatok a gyárak félévi — 1938. január 1-től június hó 30-ig terjedő időszakokra vonatkozó — fogyasztását tüntetik fel. A felhasznált szén mennyiségének majdnem a fele (49·4%) villamos energiatermelésre fordított. Ezenkívül jelentős mennyiséget használt fel még a vegyészeti ipar (20·2%) — főleg gázgyártásra — a kő-, agyag- és üvegipar (15·8%) — elsősorban téglagyártásra és az élelmezési ipar (14·0%) — leginkább a sörgyártással kapcsolatban. A tűzifafogyasztásnak mintegy a fele az élelmezési iparra s körülbelül a negyedrésze a kő-, agyag- és üvegiparra esett. A villamos energiaelosztó ipar által viszonteladásra átvett mintegy 7 millió kwó. mennyiséget — amely nem tekinthető gyáripari fogyasztásnak — figyelmen kívül hagyva, a legtöbb villamos energiát szintén az élelmezési (56·9%) és a kő-, agyag- és üvegipar (35·8%) használta fel, a többi ipari főcsoport fogyasztása azonban ezekhez képest elenyésző volt.

A Kassa gyáriparában *alkalmazottak létszámát* a tárgyalt magyar statisztikai felvétel két időpontra vonatkoztatva tudakolta és pedig az 1938. évi július hó 1-i állapot szerint — amikor is a cseh katonai intézkedések és mozgósítások az ipari termelés nyugodt menetét még nem zavarták meg — és az összeírás időpontjában, vagyis 1938. november hó elején. Az utóbbi időpontban 27·5%-kal, számszerint 696 fővel volt kisebb a munkáslétszám, mint július hó 1-én. E létszámcsökkenés főleg abból származott, hogy a cseh nemzetiségű alkalmazottak közül Kassa visszacsatolásakor sokan elhagyták a várost. Jellemző, hogy ez a tünet elsősorban a cseh uralom alatt létesült vállalatoknál vált érezhetővé — a munkáslétszám csökkenése ugyanis a fentjelzett időszak alatt ezeknél a gyáraknál 42·1%-os volt —, bizonyítékul arra, hogy ezek az újabb alakult nagyobbára cseh alapítású gyárak leginkább cseheket alkalmaztak. Kassa iparát normális viszonyok melletti állapotában óhajtván vizsgálat tárgyává tenni, a 7. számú táblázatban az 1938. évi július hó 1-i állapotnak

7. A kassai gyárak személyzetének létszáma és termelési értéke.

Personnel et valeur de production des fabriques de Kassa.

Ipari főcsoport száma Numéros des grandes catégories d'industr.	Tisztviselők Employés			Művezetők Contre-maitres			Elő- és szak- munkások Chefs d'équipe et ouvriers qual.			Napszámosok Manoeuvres			Tanoncok Apprentis			A munkások összes Ouvriers au total			Egy gyárra eső átlagos munkáslétszám Proportion moyenne des ouvriers pour une fabrique	Termelési érték 1938. I-VI. hónapokban P. Valeur de production en janv.-juin 1938, en pengős	
	száma az 1938. évi július hó 1-én — nombre au 1er juillet 1938																				
	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble	férfi hommes	nő femmes	együtt ensemble			%-ban pour 100
I.	7	5	12	1	—	1	70	—	70	17	7	24	21	—	21	108	7	115	4.6	12	475.295
II.	15	1	16	5	—	5	197	—	197	28	—	28	56	—	56	281	—	281	11.1	70	349.425
II.22	39	2	41	2	—	2	45	—	45	46	—	46	—	—	—	91	—	91	3.6	46	1,542.477
III.	14	3	17	11	—	11	162	—	162	180	117	297	5	—	5	347	117	464	18.4	58	1,810.321
IV.	7	3	10	4	—	4	83	29	112	106	20	126	8	—	8	197	49	246	9.7	25	326.259
VI.	1	—	1	2	—	2	7	36	43	—	1	1	—	—	—	7	37	44	1.7	22	28.000
VII.	5	16	21	—	1	1	40	18	58	6	42	48	3	—	3	49	66	115	4.6	16	247.022
VIII.	4	2	6	—	—	2	8	—	8	7	39	46	3	1	4	18	40	58	2.3	19	267.714
IX.	109	24	133	33	1	34	275	225	500	230	147	377	11	—	11	516	372	888	35.1	47	10,774.631
X.	15	7	22	4	1	5	28	1	29	40	46	86	—	—	—	68	47	115	4.6	22	582.240
XII.	9	5	14	1	—	1	39	21	60	11	29	40	6	4	10	56	54	110	4.3	22	302.666
I—XII.	225	68	293	65	3	68	954	330	1.284	671	448	1.119	113	11	124	1.738	789	2.527	100.0	34	16,706.050

megfelelő adatokat tüntettük fel. Ezek szerint Kassa gyáripára — figyelmen kívül hagyva a tulajdonosokat, bérlőket és a vállalatok vezetőit, továbbá az ipari munkát nem végző szolgálai személyzetet — az 1938. évi július hó 1-én összesen 2.888 alkalmazottnak — köztük 860 női munkaerőnek — nyújtott megélhetést. Az alkalmazottak között az adatgyűjtés 225 férfi és 68 női tisztviselőt, továbbá 65 férfi és 3 női művezetőt, valamint 1.738 férfi és 789 női munkást számlált meg. Az alkalmazottak legnagyobb része — a tisztviselők 45.4%-a, a művezetők 50%-a és a munkások 35.1%-a — az élelmezési iparban dolgozott. A tisztviselők száma tekintetében az élelmezési ipart a villamos energiatermelő és elosztó iparág, majd a vegyészeti ipar, a gépgyártás és a ruházati ipar követte sorban. Legtöbb művezetőt az élelmezési iparon kívül a kő-, agyag- és üvegipar mutatott ki, 1—1 női művezető pedig a ruházati, az élelmezési és vegyészeti iparban volt található. A munkások 50.8%-a mint szakmunkás és előmunkás, 44.3%-a mint napszámos, 4.9%-a pedig mint tanonc dolgozott a gyárakban. A szakmunkások 39.4%-át az élelmezési ipar mutatta ki, 16.1%-a a gépgyártás körében, 13.3%-a pedig a kő-, agyag- és üvegiparban volt foglalkoztatva. A tanoncoknak majdnem a fele a gépgyártó iparban kapott szerződést. A foglalkoztatott munkások száma tekintetében az élelmezési ipart sorrendben a kő-, agyag- és üvegipar (18.4%), továbbá a gépgyártó ipar (11.1%) követte.

Az egy gyárra eső átlagos munkáslétszám változatos képet nyújt. Első helyen — gyárankint átlag 70 munkással — a gép-

gyártás áll, a második helyet átlag 58 munkással a kő-, agyag- és üvegipar tölti be, míg az élelmezési ipar 47 munkással a harmadik helyre kerül. Ezek az átlagszámok a gyárak kis száma következtében természetesen nem egészen alkalmasak az egyes iparágak jelentőségének megmérésére, de mindenesetre rámutatnak arra, hogy melyek azok az iparágak, amelyekben nagyobb gyárak foglalnak helyet. Mint említettük, az 1938. évben Kassán 4 olyan gyár volt, melynek munkáslétszáma meghaladta a 100 főt. Ezek közül 1 gyár több mint 200 munkással gépgyártással foglalkozott, 1 gyár szintén több mint 200 munkással téglát állított elő, az élelmezési ipar körében pedig a már több ízben említett dohánygyár több mint 300 munkást foglalkoztatott, a sörgyár munkáslétszáma pedig megközelítette a 200 főt. A 100 főt el nem érő, de 50-nél több munkást foglalkoztató ipartelepek között megemlítjük a kassai villamos telepet, a magnetmú ipartelepét, két gőzfűrésztelepet, a pótkávégyárat, egy hentesárugyárat és végül egy nyomdát.

Kassa gyáripára az 1938. év első felében összesen mintegy 16.7 millió pengő értékű termelést ért el, melynek 64.5%-át az élelmezési ipar eredményezte. Kitűnik tehát ezek után, hogy Kassa egész gyáriparának a jellegét az élelmezési ipar adja meg, ez a fő erőssége. A csehek csupán néhány fogyasztási ipar működése számára biztosítottak kevés szabad levegőt, hogy a termelési javakat előállító iparágakat annál jobban elfojthassák. Az élelmezési ipar keretében az elért termelési érték nagysága szerint a dohánygyártást (41.4%) sorrendben a hen-

tesipar (16,0%), a malomipar (10,9%), a sör- és malátagyártás (10,1%), a pótkávégyártás (8,3%), majd a pezsgőgyártás (7,6%) követte. Az élelmezési ipart a termelési érték nagyságának sorrendjében követő ipar — a kő-, agyag- és üvegipar — termelési értéke már csak 10,8%-át, az ezután következő villamos energiaipar pedig már csupán 9,2%-át tette Kassa egész gyáripari termelési értékének. A kő-, agyag- és üvegiparban a nyers magnezitet termelő és az égetett magnezitet előállító iparág domborodik ki, amelynek annál nagyobb a jelentősége, mert ez az iparág a trianoni Magyarországon teljesen hiányzott, holott fontossága elvitathatatlan. A többi ipari főcsoport által felmutatott termelés értéke már lényegesen elmarad az eddig tárgyaltak mögött. A vegyészeti gyárak közül említést érdemel egy nagyobb szappan- és gyertyagyár, egy ultramarinkéket feldolgozó s egyéb vegyészeti cikkek előállító üzem és egy szénsavgyár. A nehézipari vállalatok között jelentős a már említett nagyobb gépgyár, mely víziturbinák, malomipari gépek és különféle gyári berendezések gyártásával és javításával foglalkozik, a fűrésztelepek fűrészelt faárun kívül parkettét is gyártanak, a papirosipart képviselő gyárak különféle papirosárut állítanak elő, a sokszorosító- és műipart pedig nyomdák képviselik. A nyomdák között mint érdekesség említhető meg az Athenaeum-nyomda, mely az 1600-as évek elején létesült s így nem csupán Kassa legrégebbi ipari üzeme, hanem a trianoni Magyarországon is csak két olyan jelenleg is fennálló gyár van, amelyek hasonló nagy multra tekinthetnek vissza.

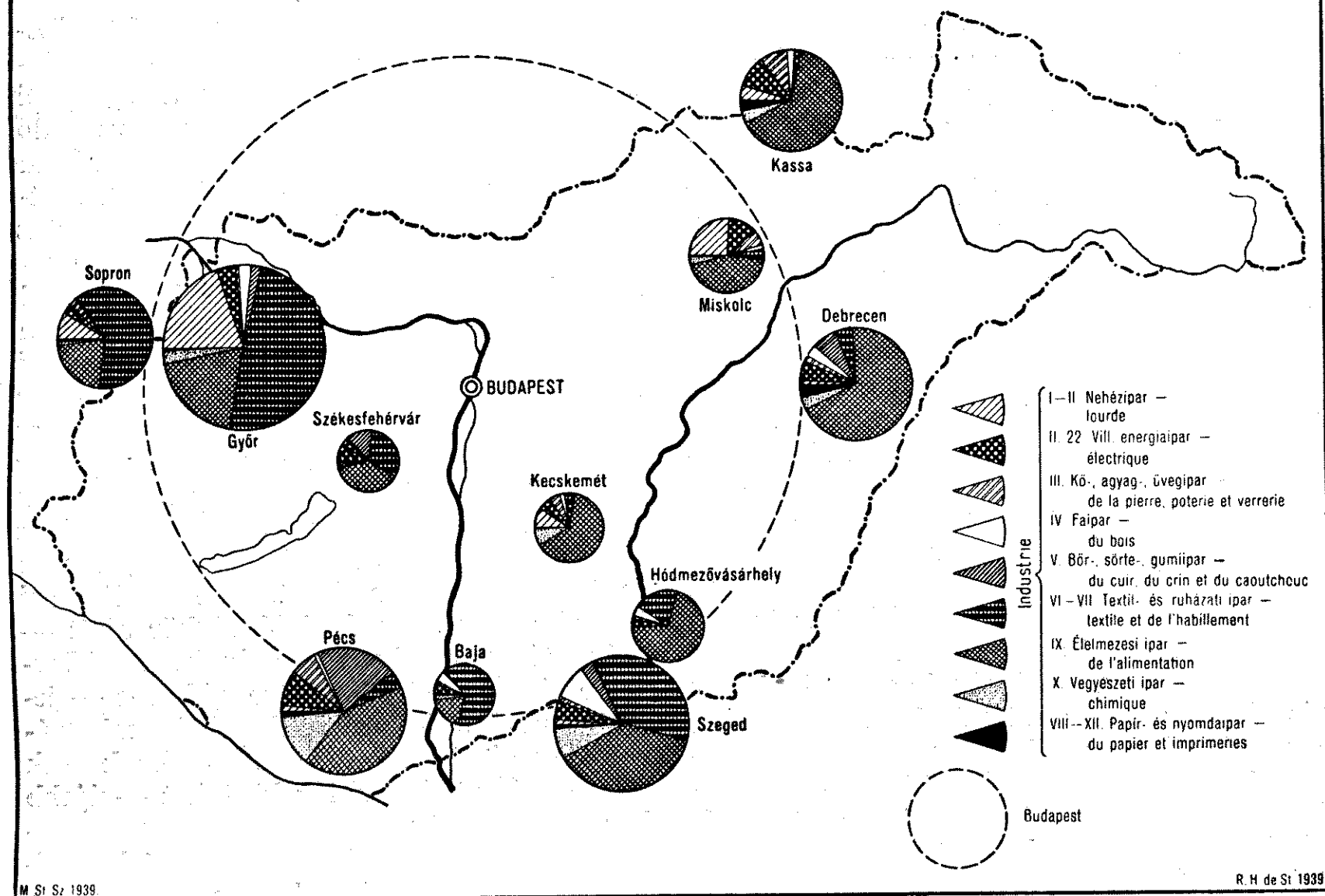
A gyáripari vállalatok *penzügyi eredményeinek* némi megvilágítása végett lehetőség nyílik az 1938. év első 10 hónapja alatt elért termelési értéknek az ugyanezen idő alatt felmerült főbb üzemi és termelési költségekkel való egybevetésére. Az egyes költségtételeknek a termelési értékhez mért aránya eltérő képet mutat a trianoni Magyarország gyáriparának hasonló arányszámaival szemben. A legnagyobb tételt természetesen Kassa iparában is a gyártásnál felhasznált nyersanyagok, félgyártmányok, gyártmányok, üzemi segédanyagok és csomagolószerek beszerzési költsége jelenti, de ennek a termelési értékhez mért aránya Kassán csak 35,2%-os, tehát lényegesen kisebb, mint egész Magyarország gyáriparánál, melynél ez a százalékszám az 1938. évi gyáripari statisztikai adatgyűjtés ered-

ményeinek előzetes feldolgozása szerint 51,5%-os volt. Ennek főleg az a magyarázata, hogy a villamos energiatermelő és elosztó iparág, melynek nyersanyagköltsége minimális, továbbá a dohánygyártás, melynek ugyanez a költsége szintén lényegesen kisebb, mint más iparágaknál, a termelési érték szempontjából lényegesen nagyobb hányaddal szerepel Kassa gyáriparában, mint az egész országában s így e két iparág nál mutatkozó alacsony százalékszámának az átlagra gyakorolt csökkentő hatása Kassa gyáriparában lényegesen nagyobb mértékű. A fizetés- és munkabérhányad, mely Kassán 12,7%-ot tett, ugyan szintén alacsonyabb, mint Magyarország egész gyáriparában, mely az 1938. évi előzetes adatok szerint 16,1%-os volt, de ez utóbbi átlagot csupán a nagy központi irodákkal rendelkező, Budapesten és a környékén lévő gyárak magas gyárvezetőségi és tisztviselői illetményei emelik ily nagy értékre. Magyarország vidéki gyáriparában, mely e szempontból inkább alkalmas Kassa gyáriparával való összehasonlításra, a szóbanforgó fizetés- és munkabérhányad csak 12,1%-os volt, tehát kisebb mint Kassa gyáriparában. A fűtő- és világítóanyagbeszerzés költségének a termelési értékhez viszonyított aránya Kassán 6,5%-os, az ország gyáriparában pedig 5,6%-os, tehát az energiaköltség Kassán látszólag nagyobb teher, mint Magyarországon. Valójában azonban nem így áll a helyzet, mert a tárgyalt kassai arányszám csupán azért oly magas, mert a villamos energiaipar fűtő- és világítóanyagköltségében — a vonatkozó adatoknak a magyar gyáripari statisztikában szokásos feldolgozási módszere értelmében — bentfoglaltatik a villamos energiaelosztó telepek a viszonteladásra átvett villamos energia beszerzési költsége is, mely tétel Kassa gyáriparában az országos átlaghoz viszonyítva nagyobb súlyt képvisel s így ez az átlagértéket jelentősen felemeli.

Kassa gyáriparának a többi magyar törvényhatósági jogú városok gyáriparával való egybevetését megkönnyíti és az egyes városok gyáriparának iparcsoportok szerinti összetételéről is szemléltető módon nyújt képet a közölt kartogramm. A körök területe a törvényhatósági jogú városok gyáriparának termelési értékével arányos, a körcikkek pedig ugyancsak a termelési érték alapján az egyes iparcsoportok jelentőségének városenkinti alakulásáról tájékoztat. Könnyebb áttekinthetőség végett a

A T. J. VÁROSOK GYÁRIPARI TERMELÉSE ÉS IPARCSONTOKINTI MEGOSZLÁSA AZ 1938. ÉVBEN.

PRODUCTION MANUFACTURIÈRE ET RÉPARTITION PAR CATÉGORIES INDUSTRIELLES DES VILLES AUTONOMES EN 1938.

M. St. 1939

R. H. de St. 1939

12 ipari főcsoportot 9 körcikkkel ábrázoltuk, oly módon, hogy a vas- és fémpipart, valamint a gépgyártást, továbbá a textilipart és a ruházati ipart s végül a papiros- és sokszorosítóipart összevontan egy-egy körcikk képviseli. A szóbanforgó kartogrammból is szembetűnően megállapítható, hogy Kassa város gyárparában az élelmezési iparnak jut a döntő szerep és ebben a tekintetben Kassa az alföldi városainkkal — Hódmezővásárhellyel, Debrecennel és Kecskeméttel — sorozható együvé.

A már említett 1938. évi magyar statisztikai felvétel adatokat gyűjtött a gyári jellegű, de a kisipar kereteit meghaladó ipari üzemekről is. Kassán 7 ilyen — középiparinak tekinthető — üzem számláltatott meg. E 7 üzem közül egy a faiparba, egy a papirosiparba, 5 pedig az élelmezési iparba tartozik. A szóbanforgó üzemek az összeírás időpontjában összesen 39 alkalmazottat foglalkoztattak, akik közül 24-en voltak munkások. Mind a 7 üzem villamos erőre van berendezve s a munka-

gépek meghajtására szolgáló villamosmótorok teljesítőképessége összesen 38·0 lóerőt tesz. A szóbanforgó üzemek az 1938. évben az összeírás időpontjáig, tehát az első 10 hónap alatt — összesen majdnem 600 ezer pengő értékű termelést mutattak fel, amelynek legnagyobb részét az élelmezési ipar s annak keretében a rumot és likőrt gyártó üzemek szolgáltatták.

A tulajdonképeni *kis- és kézműiparos* mesterek, segédek és tanoncok számára vonatkozólag a kassai ipartársulat tudott adatokkal szolgálni. Ezek szerint Kassán az 1938. évben 1.852 kis- és kézműiparos mester volt, akik összesen 1356 segédet és 819 tanoncot foglalkoztattak. Tehát megközelítőleg átlag 2 mesterre jut 3 segéd s minden második mesterre 1 tanonc, mely utóbbi arány a többi tj. városokban mutatkozó hasonló aránnyal azonosnak mondható, a segédek számaránya azonban a tj. városokban — az ezidőszerint rendelkezésre álló 1937. évi ipartestületi statisztikai adatszolgáltatás eredményei szerint — némileg ked-

vezőtlenebb volt. A kis- és kézműipar majdnem minden szakmája képviselve van Kassán. A legtöbb mester a cipész (számszerint 181), a vendéglős és szállodás (167), a férfiszabó (156), a borbély és fodrász (140), a hentes és mészáros (139), az asztalos (116) és a női szabó (112) szakmában dolgozott. A segédek száma tekintetében a vendéglős és szállodás (185 segéddel), valamint a borbély és fodrász (175 segéddel) szakma áll az első helyen, de jelentős számban alkalmaztak segédet még a férfiszabó (128) és a női szabó (120) mesterségben is. Ugyancsak a női szabó, valamint a borbély- és fodrászszakma szerződtette a legtöbb tanoncot is, az előbbi összesen 167-et, az utóbbi pedig 116-ot. A női szabó szakmában tehát a segédek és a tanoncok száma is meghaladta a mesterekét, a borbély és fodrász, valamint a vendéglős és szállodás szakmában pedig csupán a segédek száma volt nagyobb mint a mestereké. Aszerint, hogy az egyes szakmák összesen hány alkalmazottnak (beleértve a mestereket, segédeket és tanoncokat is) nyújtottak keresetet, a borbély és fodrász szakma 431 alkalmazottal áll az első helyen, majd ezt követik a női szabó, a vendéglős és szállodás, valamint a férfiszabó szakmák egyenként több mint 300 alkalmazottal, továbbá a hentes, asztalos és cipész szakmák több mint 200 alkalmazottal, a fentiekben tárgyalt szakmákon kívül pedig a lakatos, sütő, kőműves és szobafestő mesterségek egyenként több mint 100 alkalmazottal. A többi szakmában az alkalmazottak száma nem haladta meg a 100 főt. A kis- és kézműiparosok foglalkoztatottsá-

gáról a Statisztikai Hivatal ez alkalommal adatokat nem gyűjtött s így kereseti lehetőségeikről, valamint a kassai kis- és kézműipar helyzetéről megbízható módon véleményt nem alkothatunk.

Az itt megszabott keretek között röviden vázolni igyekeztük Kassa iparának kialakulását, régmúlt állapotát s a legutóbbi helyzetét. Minthogy a rendelkezésre álló adatok legnagyobbbrészt hézagosak, Kassa iparáról csak mozaikszerű képet alkothatunk, az iparnak inkább csupán statikus állapotát vizsgálhattuk. Az ipari termelésnek alakulását tükröztető folytonos vonal megrajzolásához lehetőleg azonos alapokon nyugvó, rendszeresen folytatott statisztikai adatgyűjtésekre van szükség. A magyar gyáripari statisztikai adatgyűjtések révén ez a jövőben rendelkezésre fog állni, úgyhogy a következő esztendőben már mód nyílik arra, hogy Kassa iparának fejlődéséről is számot adhassunk, annál is inkább, mert a fejlődésre számítani lehet. A kassai ipari termelés ezentúl szabadabb légkör alatt — még az ipari tevékenység számára rendelkezésre álló keretek kibővítése nélkül is — jelentős módon fokozódhatik. A kassai gyárak ugyanis 1938-ban kapacitásuknak csak mintegy $\frac{2}{3}$ -át használták ki, tehát — újabb beruházásokkal nem is számolva — a meglévő gyárak termelőképességének teljes kihasználása már önmagában is a termelés hatalmas megnövekedését jelentené. Erős a meggyőződésünk, hogy feltevésünk helyességét már a közeljövő is igazolni fogja s Kassa ipara rövidesen ismét fejlődésnek indulhat.

Szalay Zoltán.

KERESKEDELEM, KÖZLEKEDÉS

Külkereskedelmi forgalmunk az 1939. év első negyedében.

Le commerce extérieur de la Hongrie dans le premier trimestre de 1939.

Résumé. Pour le premier trimestre de cette année, la balance du commerce extérieur de la Hongrie s'est soldée par un excédent de 20.5 millions de pengős, les importations ayant représenté 122 millions, et les exportations 142.5 millions. Par rapport à la même période de l'année dernière, la valeur des importations a augmenté de 26.2 millions; celle des exportations, de 8.9 millions. Et l'excédent de la balance a considérablement baissé (— 17.3 millions), l'importation ayant bien plus progressé que l'exportation.

Ainsi donc, contrairement au commerce mondial, notre commerce extérieur a augmenté par rapport à l'année dernière tant pour les achats que pour les ventes. Les importations, progressant quant à leur valeur de 27.3%, ont accusé un accroissement bien plus fort que les exportations qui n'ont monté que de 6.7%. La progression de l'importation a été due à une augmentation considérable des achats de matières de base industrielles, dont nous parlerons plus bas. Il est à remarquer encore que c'est pendant le premier tri-

vezőtlenebb volt. A kis- és kézműipar majdnem minden szakmája képviselve van Kassán. A legtöbb mester a cipész (számszerint 181), a vendéglős és szállodás (167), a férfiszabó (156), a borbély és fodrász (140), a hentes és mészáros (139), az asztalos (116) és a női szabó (112) szakmában dolgozott. A segédek száma tekintetében a vendéglős és szállodás (185 segéddel), valamint a borbély és fodrász (175 segéddel) szakma áll az első helyen, de jelentős számban alkalmaztak segédet még a férfiszabó (128) és a női szabó (120) mesterségben is. Ugyancsak a női szabó, valamint a borbély- és fodrászszakma szerződtette a legtöbb tanoncot is, az előbbi összesen 167-et, az utóbbi pedig 116-ot. A női szabó szakmában tehát a segédek és a tanoncok száma is meghaladta a mestereket, a borbély és fodrász, valamint a vendéglős és szállodás szakmában pedig csupán a segédek száma volt nagyobb mint a mestereké. Aszerint, hogy az egyes szakmák összesen hány alkalmazottnak (beleértve a mestereket, segédeket és tanoncokat is) nyújtottak keresetet, a borbély és fodrász szakma 431 alkalmazottal áll az első helyen, majd ezt követik a női szabó, a vendéglős és szállodás, valamint a férfiszabó szakmák egyenként több mint 300 alkalmazottal, továbbá a hentes, asztalos és cipész szakmák több mint 200 alkalmazottal, a fentiekben tárgyalt szakmákon kívül pedig a lakatos, sütő, kőműves és szobafestő mesterségek egyenként több mint 100 alkalmazottal. A többi szakmában az alkalmazottak száma nem haladta meg a 100 főt. A kis- és kézműiparosok foglalkoztatottsá-

gáról a Statisztikai Hivatal ez alkalommal adatokat nem gyűjtött s így kereseti lehetőségeikről, valamint a kassai kis- és kézműipar helyzetéről megbízható módon véleményt nem alkothatunk.

Az itt megszabott keretek között röviden vázolni igyekeztük Kassa iparának kialakulását, régmúlt állapotát s a legutóbbi helyzetét. Minthogy a rendelkezésre álló adatok legnagyobbbrészt hézagosak, Kassa iparáról csak mozaikszerű képet alkothatunk, az iparnak inkább csupán statikus állapotát vizsgálhattuk. Az ipari termelésnek alakulását tükröztető folytonos vonal megrajzolásához lehetőleg azonos alapokon nyugvó, rendszeresen folytatott statisztikai adatgyűjtésekre van szükség. A magyar gyáripari statisztikai adatgyűjtések révén ez a jövőben rendelkezésre fog állni, úgyhogy a következő esztendőben már mód nyílik arra, hogy Kassa iparának fejlődéséről is számot adhassunk, annál is inkább, mert a fejlődésre számítani lehet. A kassai ipari termelés ezentúl szabadabb légkör alatt — még az ipari tevékenység számára rendelkezésre álló keretek kibővítése nélkül is — jelentős módon fokozódhatik. A kassai gyárak ugyanis 1938-ban kapacitásuknak csak mintegy $\frac{2}{3}$ -át használták ki, tehát — újabb beruházásokkal nem is számolva — a meglévő gyárak termelőképességének teljes kihasználása már önmagában is a termelés hatalmas megnövekedését jelentené. Erős a meggyőződésünk, hogy feltevésünk helyességét már a közeljövő is igazolni fogja s Kassa ipara rövidesen ismét fejlődésnek indulhat.

Szalay Zoltán.

KERESKEDELEM, KÖZLEKEDÉS

Külkereskedelmi forgalmunk az 1939. év első negyedében.

Le commerce extérieur de la Hongrie dans le premier trimestre de 1939.

Résumé. Pour le premier trimestre de cette année, la balance du commerce extérieur de la Hongrie s'est soldée par un excédent de 20.5 millions de pengős, les importations ayant représenté 122 millions, et les exportations 142.5 millions. Par rapport à la même période de l'année dernière, la valeur des importations a augmenté de 26.2 millions; celle des exportations, de 8.9 millions. Et l'excédent de la balance a considérablement baissé (— 17.3 millions), l'importation ayant bien plus progressé que l'exportation.

Ainsi donc, contrairement au commerce mondial, notre commerce extérieur a augmenté par rapport à l'année dernière tant pour les achats que pour les ventes. Les importations, progressant quant à leur valeur de 27.3%, ont accusé un accroissement bien plus fort que les exportations qui n'ont monté que de 6.7%. La progression de l'importation a été due à une augmentation considérable des achats de matières de base industrielles, dont nous parlerons plus bas. Il est à remarquer encore que c'est pendant le premier tri-

mestre que se fit sentir pour la première fois dans notre commerce extérieur la réincorporation des régions libérées en novembre dernier.

Voyons d'abord l'importation. Si on l'analyse suivant les branches industrielles, on constate que c'est pour l'industrie lourde qu'elle a le mieux augmenté quant à la quantité des matières de base, s'accroissant, par rapport aux chiffres correspondants de l'année dernière, de presque 5 fois et demie pour la fonte brute et la ferraille et de près de 2 fois et demie pour les métaux bruts. Les importations de minerai de fer ont baissé de 29%, mais ç'a été largement compensé par la production des régions libérées, grâce à laquelle nos hauts fourneaux ont eu, eux aussi, plus de travail qu'à la même époque précédente. De ce dernier fait, les importations de coke ont dû augmenter, en quantité, de 75%. Pour les achats faits à l'étranger par l'industrie textile, on voit une régression de 1.3% (en nombre rond, mille q) quant au coton brut et une augmentation d'une importance bien plus grande quant aux fibres artificielles (+ 2.200 q, soit + 36%). Par rapport également à la même période précédente, les achats de l'industrie travaillant la soie artificielle ont bien monté (+ 39%) pour les fils de soie artificielle; ceux de l'industrie de la laine ont augmenté de plus de 2 fois et demie pour la laine et de presque 2 fois et demie pour la laine peignée; ceux de l'industrie du jute, de 2 fois et trois quarts pour le jute brut. On constate encore un accroissement notable (33%) pour les importations de chiffons et un fort progrès (43%) pour celle des teintures dérivées du goudron. Ces chiffres indiquent que les importantes branches de l'industrie textile avaient à faire face à un travail dépassant bien celui de la même époque précédente. — Les achats de l'industrie du cuir ont monté de 16% pour les peaux brutes et de plus de 100% pour les extraits tannants; ceux des fabriques de papier, de 43% pour la cellulose; ceux des fabriques de caoutchouc, de 38% pour le caoutchouc brut. L'industrie de la fourrure a importé 24% de plus de peaux à fourrure. L'importation de l'huile minérale brute a progressé de 13%, quoique pour cet article la production intérieure eût continuellement grandi.

On prévoit, des chiffres de l'importation, que la production manufacturière va augmenter dans beaucoup d'industries. Parmi les principales industries, seul le bâtiment a réduit par rapport à l'année dernière ses achats (— 8% pour les bois bruts et ouvrés); ce fait semble indiquer que pour le proche avenir on n'y prévoit pas une augmentation notable de travail.

L'importation d'objets fabriqués a monté sur-

tout pour les automobiles (+ 32%). Cela est attribué pour une large part à la réduction du droit de douane, entrée en vigueur au début de mars.

Dans notre exportation, les produits agricoles, on le sait, occupent toujours le premier rang.

Pendant le premier trimestre de cette année, nos exportations totales ont monté de 8.9 millions de pengős par rapport à la même période précédente, et cet accroissement tenait à celui des exportations agricoles (+ 16.3 millions de p.), qui a compensé la régression de nos exportations industrielles, particulièrement forte pour l'industrie lourde. Les produits agricoles figuraient pendant le premier trimestre pour presque $\frac{3}{4}$ dans nos exportations, contre environ $\frac{2}{3}$ à la même époque précédente.

L'évolution de l'exportation agricole a été due en premier lieu à la très bonne récolte de froment qui, représentant 26.9 millions de q, a dépassé de 7.3 millions celle de 1937. En deuxième lieu, il faut mentionner les exportations d'animaux de boucherie et de trait, qui ont dépassé de 7.2 millions de pengős celles de la même période précédente, l'Allemagne nous ayant acheté 54.000 porcs de plus (+ 10 millions de pengős) que pendant cette période de l'année dernière. Ceci a largement compensé la régression de notre exportation de bêtes à cornes vers l'Italie (— 4 millions de pengős), laquelle (475 têtes) a baissé énormément par rapport à la même époque précédente (11.092 têtes).

Nos exportations industrielles montrent une diminution de 8.8 millions de pengős, due surtout à la baisse de l'exportation de l'industrie lourde (— 7.8 millions de p.). Pourtant, cette dernière a été très favorisée l'année passée par les circonstances économiques.

Notre commerce extérieur a continué à augmenter à l'égard des Puissances de l'Axe. L'Allemagne y a figuré pendant le premier trimestre pour 47% et l'Italie pour 10.1%, contre, à la même époque précédente, 43.9% pour l'Allemagne (et l'Autriche) et seulement 6.2 pour l'Italie. Dans notre commerce extérieur, la part totale de ces Puissances a été cette année 57.1%, contre 50.1% pendant le premier trimestre de l'année dernière, et cet accroissement tenait surtout à celui de nos exportations. Pour les 3 premiers mois de cette année, à l'égard de ces deux Puissances, nos exportations dépassent nos importations de 36.6 millions. Cette somme, supérieure à celle que nous avons eue sous ce rapport l'année dernière, dépasse même l'excédent global, pour janvier—mars 1939, de notre balance commerciale. Ainsi donc, pour une

partie considérable de nos exportations, nous avons reçu des devises dites non convertibles.

Ajoutons que de nos exportations agricoles (représentant 106,5 millions de pengős), l'Allemagne eut cette année presque les $\frac{2}{3}$ (64,5%) et l'Italie, 15,9%.

*

A világ külkereskedelmi forgalma a világválság megszűnése után az 1937. évvel érte el tetőfokát. Az 1938. év már jóval kisebb árucseréről számolhat be, s az a javulás, ami az év végén mutatkozott, csak átmenetinek bizonyult: az idei első negyedév forgalma jelentősen kisebb volt, mint akár az előző évnegyedben, akár 1938 elején.

A világkereskedelem helyzetét a Népszövetség adatgyűjtése¹⁾ a következő adatokkal világítja meg:

Negyed- év	V i l á g					
	b e v i t e l			k i v i t e l		
	m i l l i ó p e n g ő s e n					
	1937	1938	1939	1937	1938	1939
I.	20.215	20.226	18.396	19.700	18.859	17.507
II.	23.091	19.088	.	21.359	17.560	.
III.	22.251	18.378	.	21.319	17.497	.
IV.	23.006	19.196	.	21.987	19.048	.
Egész év	88.563	76.888	.	84.365	72.964	.

Ezek szerint az idei első évnegyedben a forgalom visszaesése a bevétel oldalán mérve, 9%-ot, a kivitelén számítva 7%-ot tett az előző évihez képest.

Ezzel a visszaeséssel a világforgalom érték szerint már csak 38,5%-át, tehát nem egészen kétötödét tette az 1929. évinek, amiben az időközben fellépett romboló hatású áresésnek van döntő szerepe. Az áresés hatásának kiküszöbölésére az idézett népszövetségi kiadvány még nem közölt adatokat, de az előző negyedévnek, tehát az 1938. év utolsó negyedének forgalmára végzett számítások szerint akkor az árak csak 45,4%-át tették az 1929. éviéknél. Ha tehát az árak nem változtak volna 1929 óta, úgy a forgalom volumene az említett időszak folyamán a forgalom 93,4%-át tette volna az 1929. évinek. Valószínű ezek után, hogy az idei első negyedév — árnyatlás nélkül — az 1929. évi forgalom 90%-a körül zárult volna.

*

Magyarország külkereskedelmi forgalma 122 millió pengős behozatali, 142,5 milliós kiviteli értékkel, s 20,5 milliós aktív egyenleggel zárult. A behozatal 26,2 millió pengővel, a kivitel 8,9 millióval volt nagyobb az előző évinél. Minthogy a behozatal növekedése erősebb volt az exporténál, a kiviteli többlet jelentékenyen, 17,3 millióval vissza-

esett. Ha ezeket az értékeket az előző évek sorába állítjuk be, úgy kiderül, hogy nemcsak az utolsó 6 évben, amint ez az 1. sz. táblázatból megállapítható, hanem 1931-ig visszamenően az 1939-es év alakította ki az első negyedév behozatalának maximumát, a kivitelben pedig az 1937. évi maximumot figyelmen kívül hagyva, 1930-ig nem találunk nagyobb értéket az ideinél.

Külkereskedelmi forgalmunk tehát, aminek kialakítására ebben a negyedévben hatnak első ízben a múlt év novemberében visszatért területek, a világforgalom irányzatától eltérően mind a behozatal, mind a kivitel oldalán meghaladja az előző évi értékeket. Jellemző, hogy különösen a behozott áruk értékösszegében áll elő jelentékeny 27,3%-os emelkedés, míg a kivitel csak 6,7%-os javulást tüntet fel. Mint később látjuk, a behozatali növekedés arra vezethető vissza, hogy az ipari alapanyagokból jelentékenyen többet kellett külföldről beszerezni, mint az előző évben. Mint-hogy a trianoni csonkaország területének és népességének egyaránt kb. 10%-át tette a bécsi döntés alapján visszatért magyar föld és annak lélekszáma, általában 10%-os fogyasztásnövekedéssel, s ennek megfelelően a tipikus külföldről beszerezendő ipari alapanyagok importjánál is mintegy 10%-os emelkedéssel lehetett számolni. Amint azonban a behozatal adatai mutatják, a növekedés a legtöbb anyagnál jóval nagyobb volt. Ebből viszont arra lehet következtetni, hogy a magyarság belső gazdasági erői, tekintet nélkül az átmeneti, a nagy belső átalakulással szükségképpen együttjáró nehézségekre, már a visszaesés következtében nagyobb mértékben gyarapodtak, mint ahogy ezt a százalékok alapján lemérni lehet.

Ha iparágankint vizsgáljuk, hogy a behozott alapanyagok mennyiségében hol következett be a legnagyobb emelkedés (2/A. sz. tábla), úgy elsősorban a *nehéziparra* kell rámutatnunk: nyers és ócskavasból csaknem öt és félszer, nyers fémekből csaknem két és félszer annyit vásárolt külföldön, mint tavaly. A vasérc-beszerezés 29%-kal visszaesett ugyan, de ezt a visszatért bányák termelése bőven kigyeleltette, s így vaskohóink is jobban voltak foglalkoztatva, mint a múlt évben. Ennek megfelelően 75%-kal több külföldi koksza volt szükség. A *textiliparban* a nyers pamut beszerezésénél 1,3%-os, kereken ezer métermázsát tevő visszaesés mutatkozott ugyan, de ezt jóval meghaladta a műrost-import 2.200 métermázsát tevő 36%-os emelkedése. A műselyemfeldolgozó ipar már 39%-kal emelte a műselyemfonal behozatalát, a gyapjúipar pedig több mint két és félszer annyi gyapjút, s csaknem két és félszer annyi fésült gyapjút, a jutaipar két és háromnegyed annyi nyers jutát importált, mint a múlt év első negyedében. A rongynál mutatkozó 33%-os emelkedés

¹⁾ Bulletin Mensuel de Statistique, 1939. évi 5. szám.

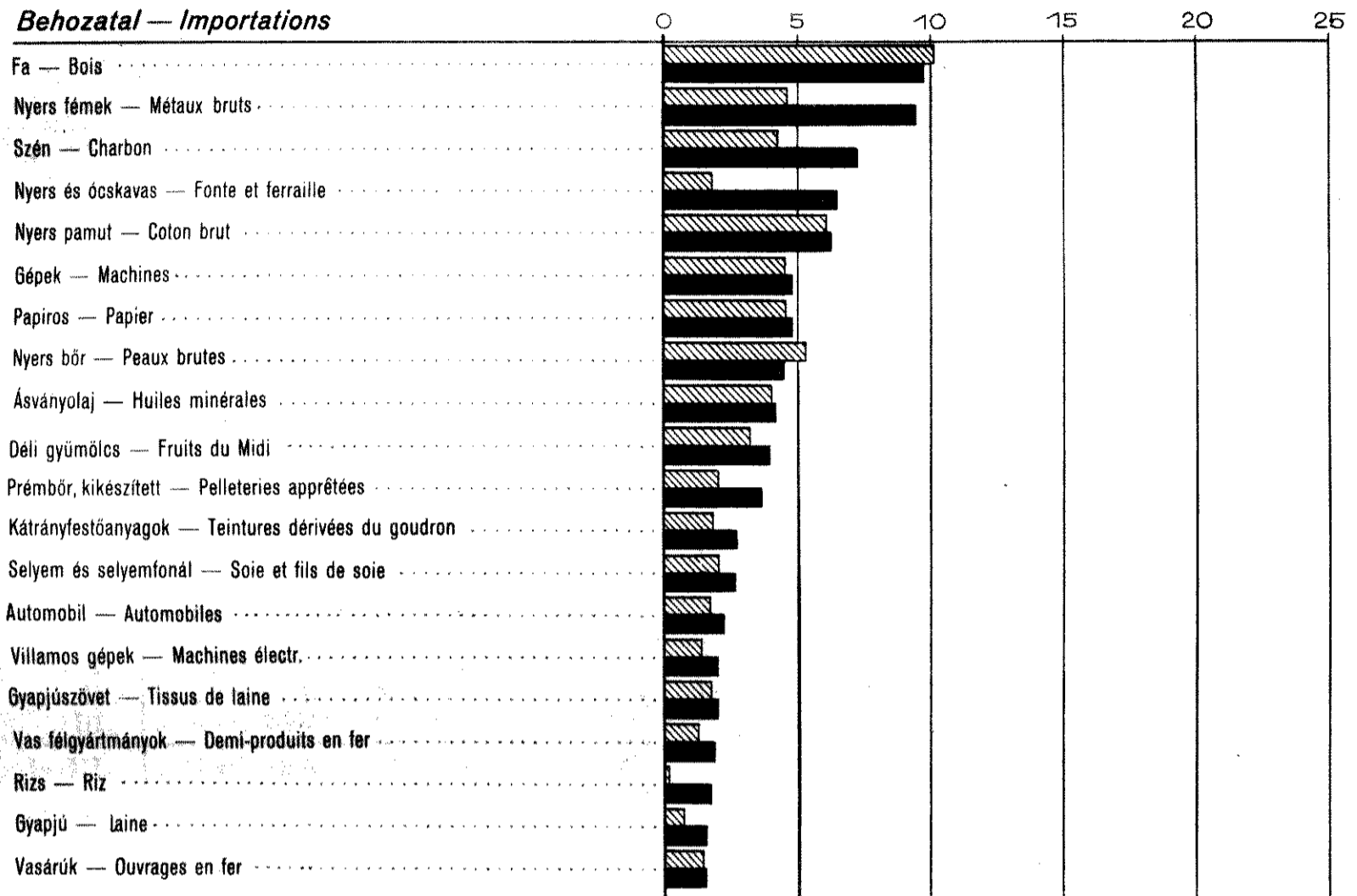
A FONTOSABB ÁRUK FORGALMÁNAK ALAKULÁSA.

VARIATIONS DU COMMERCE EXTÉRIEUR DES MARCHANDISES IMPORTANTES.

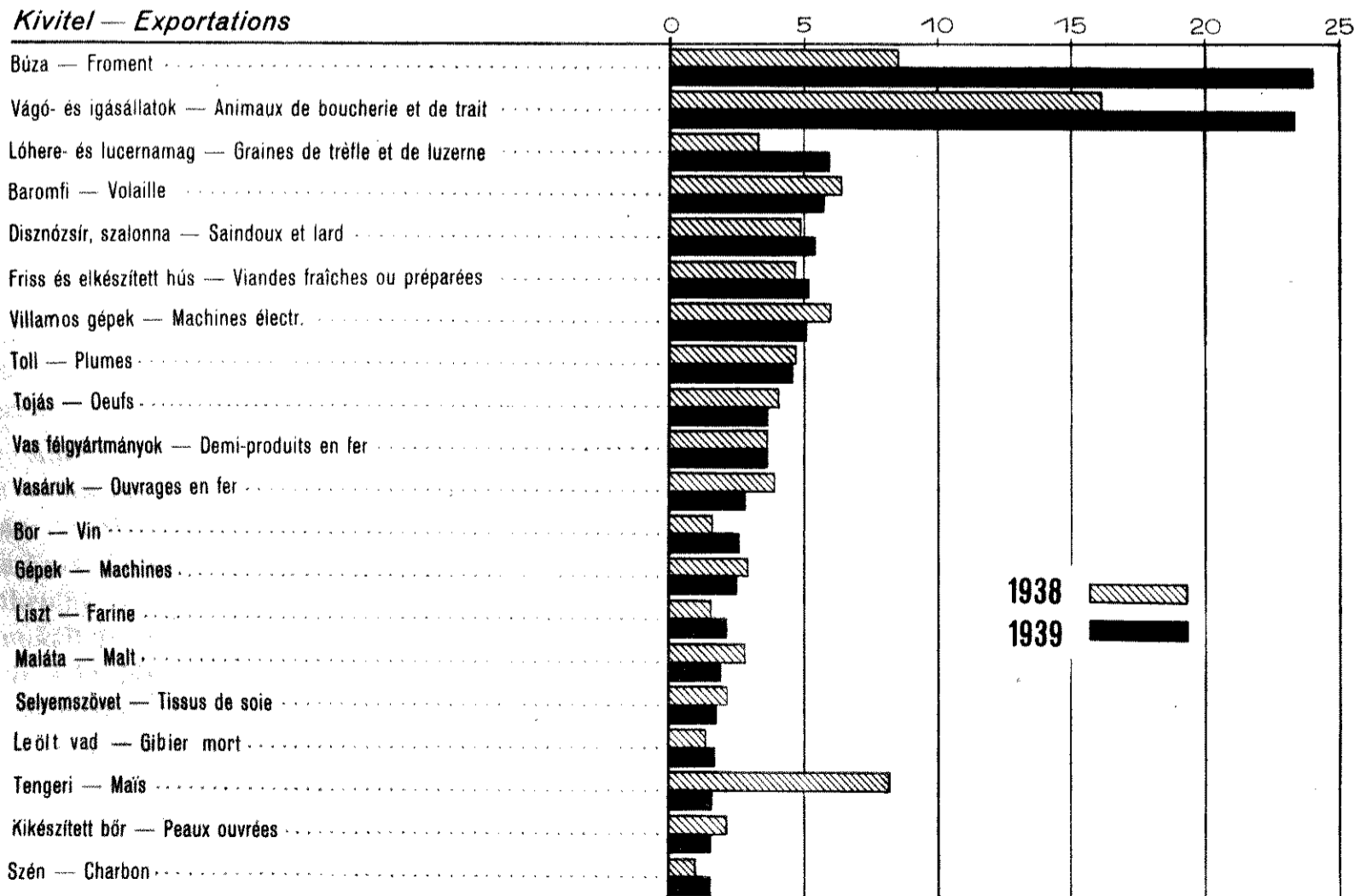
1938 I.—III. és et 1939 I.—III.

Millió pengőben—En millions de pengős

Behozatal — Importations

Kivitel — Exportations

1938
 1939

1. A külkereskedelmi forgalom hónapok szerint.

Commerce extérieur de la Hongrie, par mois.

Hónap Mois	A behozatal alakulása az Variations des importations					
	1934	1935	1936	1937	1938	1939
	évben, millió pengő — millions de pengős					
I.	23.1	27.5	40.9	28.5	27.6	39.4
II.	22.0	27.7	30.4	32.8	32.1	39.3
III.	29.5	29.8	35.3	38.6	36.1	43.3
I—III.	74.6	85.0	106.6	99.9	95.8	122.0
	A kivitel alakulása az Variations des exportations					
	1934	1935	1936	1937	1938	1939
	évben, millió pengő — millions de pengős					
I.	28.6	29.4	34.8	45.8	43.4	50.1
II.	28.8	28.8	41.0	50.7	43.2	49.6
III.	38.6	40.3	37.8	53.4	47.0	42.8
I—III.	96.0	98.5	113.6	149.9	133.6	142.5
	A külkereskedelmi mérleg alakulása az Variations de la balance du commerce extérieur					
	1934	1935	1936	1937	1938	1939
	évben, millió pengő — millions de pengős					
I.	+ 5.5	+ 1.9	- 6.1	+ 17.3	+ 15.8	+ 10.7
II.	+ 6.8	+ 1.1	+ 10.6	+ 17.9	+ 11.1	+ 10.3
III.	+ 9.1	+ 10.5	+ 2.5	+ 14.8	+ 10.9	- 0.5
I—III.	+ 21.4	+ 13.5	+ 7.0	+ 50.0	+ 37.8	+ 20.5

szerintén figyelmet érdemel, mint ahogy megemlítendő a kátrányfestőanyagok 43%-os importnövekedése is. Ezek szerint a fonó-szövőipar fontos ágai általában jóval a múlt évi színvonal feletti foglalkoztatottságra készültek fel. — A bőripar nyersbőrvasárlásainál 16%-os, cserzőkivonat-importjánál több mint százszázalékos, a *papirosgyárak* cellulozebeszerzésénél 43%-os az emelkedés, a *gummi gyárak* 38%-kal több nyers kaucsukot hoztak be, a *szűcsipar* prémbőrbeszerzése 24%-kal nőtt, s a *nyers ásványolajnál* is mutatkozik 13%-os többlet, holott a belföldi finomítók szükségleteinek kielégítésében a hazai olajtermelés egyre fokozódó szerephez jut.

Amint a felsorolás mutatja, a gyáripari termelés széles arcvonalán kell fokozódó termeléssel számolnunk, s a behozatali adatokból a fontos iparágak közül csupán az építőiparban következtethetünk kisebb igénybevételre: a nyers- és megmunkált fa importja 8%-kal a múlt évi alatt maradt. Az idetartozó árucsoportok közül a gömbszékelyfánál jelentkezik a legnagyobb, 33%-os visszaesés, ami a tűzifánál már csak 11%-ot tett. A fűrészárúknál viszont 32%-os többlet állott elő.

Megjegyzendő, hogy az itt felsorolt fontos ipari alapanyagok beszerzése több mint 17 millió pengővel okozott nagyobb kiadást, mint a múlt esztendőben. Mint fentebb láttuk, egész behozata-

lunk értéke 26 millióval emelkedett. Az emelkedés javarésze tehát a felsorolt alapanyagokra esett.

A *félgyártmányok* közül a vasfélgyártmányoknál jelentkezik erős, 72%-os emelkedés, a vas- és acélrúdimport erősbbödése folytán. A kész áruk importjánál az *automobilbehozatal* növekedése érdemel különös figyelmet, ami 32%-ot tett, s előidézésében bizonyára tetemes része volt a március elején bekövetkezett vámmérséklésnek. Erre mutat az a tény is, hogy a kereken 9 ezer métermázsát tevő idei első negyedévi importnak több mint kétharmada (6.800 métermázsá) márciusban bonyolódott le. A *villamosgépek és készülékek* tételénél mutatkozó erős mennyiségi emelkedés jóformán kizárólag egyetlen árunál, a villamosszénél következett be, az alumíniumgyártás kiterjesztését jelezve.

*

Kivitelünk elsősorban a mezőgazdasági termények bő forrásából táplálkozik. Ha megközelítően meg akarjuk határozni, hogy az utolsó két év exportjában milyen súllyal lép fel a mezőgazdaság (ideértve a mezőgazdaságon alapuló iparokat is), úgy a vámtarifa I—X. és XII. osztálya alá tartozó árukat véve agrárcikknek, a kivitelünk így alakult:

	1938	1939	1938	1939
	I. évnegyed			
	érték ezer pengőben		% -ban	
Összes kivitel	133.586	142.664	100.0	100.0
Ebből agrárvitel	90.220	106.541	67.5	74.8

Az idei egész kivitel 8.9 millió pengős emelkedése tehát úgy jött létre, hogy agrárcikkéből 16.3 millió pengővel többet adtunk el külföldön, pótolva egyszersmind azt a veszteséget is, ami különösen a nehézipari kivitelünkben a múlt évvel szemben fellépett. Ezzel az emelkedéssel az agrárcikk egész exportunknak csaknem pontosan a $\frac{1}{4}$ részét tették, az előző év azonos szakának mintegy $\frac{2}{3}$ -os arányával szemben.

A mezőgazdasági kivitel kedvező alakulása elsősorban a 26.9 millió métermázsát tevő rendkívül jó *búza* termésnek köszönhető, ami 7.3 millióval volt nagyobb az 1937. évinél. Így aztán az idei első évnegyedben a bő feleslegekből — állami megegyezések alapján — több mint háromszorosát tudtuk kivinni a tavalyi mennyiségnek (l. a 2/B sz. táblát), 15.5 millió pengővel javítva a kereskedelmi mérleget. Másodsorban a legnagyobb kiviteli tételnél, a *vágó- és igásállatok* tételénél elért 7.2 millió pengős javulás hatott erős mértékben, ami viszont annak volt az eredménye, hogy Németország 54.000 darabbal (10 millió pengővel) több élő sertést vett át tőlünk, mint tavaly. Bár ugyanakkor Olaszországba irányuló szarvasmarha-

2. Magyarország külkereskedelmi forgalma az 1938. és 1939. év január—március hónapjaiban.
Commerce extérieur de la Hongrie en janvier—mars 1938 et 1939.

A) Behozatal — A) Importations.

Az áruk, illetőleg árucsoportok megnevezése <i>Marchandises et catégories de marchandises</i>	Egység <i>Unités</i>	Mennyiség q-ban, db-ban vagy párban <i>Quantité en q, en pièces ou en paires</i>		Érték ezer P-ben <i>Valeur en milliers de p.</i>		Az összérték %-ában <i>En % de la valeur tot. des imp.</i>	
		1938	1939	1938	1939	1938	1939
Nyers és megmunkált fa — <i>Bois, bruts et ouvrés</i>	q	2,430.930	2,229.385	10.135	9.803	10.58	8.03
Ebből — <i>Dont:</i> { Tűzifa — <i>Bois de chauffage</i>	"	1,218.946	1,086.756	2.699	1.873	2.82	1.54
{ Nyers épület- és szerfa — <i>Bois bruts de construction et d'oeuvre</i>	"	697.549	464.952	2.732	1.893	2.85	1.55
{ Bárdolt és fűrészelt fa — <i>Bois équarris et sciés</i>	"	514.435	677.677	4.704	6.037	4.91	4.95
Nyers fémek — <i>Métaux bruts</i>	"	58.898	139.679	4.592	9.514	4.79	7.80
Szén — <i>Charbon</i>	"	1,470.750	2,451.160	4.224	7.171	4.41	5.88
Ebből — <i>Dont:</i> { Kőszén — <i>Houille</i>	"	620.420	966.770	1.825	2.694	1.90	2.21
{ Koks — <i>Coke</i>	"	849.130	1,481.940	2.397	4.469	2.50	3.66
Nyers- és ócskavas — <i>Fonte brute et ferraille</i>	"	148.502	802.989	1.813	6.482	1.89	5.31
Nyers pamut — <i>Coton brut</i>	"	75.261	74.263	6.225	6.305	6.49	5.17
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	"	14.739	12.249	4.622	4.784	4.82	3.92
Papiros és papirosárúk — <i>Papier et articles en papier</i>	"	119.597	145.720	4.612	4.784	4.81	3.92
Ebből — <i>Dont:</i> { Papirosanyag — <i>Pâtes à papier</i>	"	48.072	68.931	1.419	1.669	1.48	1.37
{ Papiroslemez — <i>Cartons</i>	"	10.626	7.425	414	371	0.43	0.30
{ Papiros — <i>Papier</i>	"	60.507	68.976	2.589	2.606	2.70	2.14
{ Papirosárúk — <i>Articles en papier</i>	"	392	388	190	138	0.20	0.11
Nyers bőr — <i>Peaux brutes</i>	"	34.653	40.283	5.267	4.540	5.50	3.72
Ásványolaj — <i>Huile minérale</i>	"	494.015	537.028	4.030	4.061	4.21	3.33
Ebből — <i>Dont:</i> Nyers ásványolaj — <i>Huile minérale brute</i>	"	392.764	444.754	3.169	3.340	3.31	2.74
Déligyümölcs — <i>Fruits du Midi</i>	"	117.516	148.665	3.158	3.930	3.29	3.22
Prémhbőr, kikészített — <i>Pelletteries apprêtées</i>	"	302	373	1.959	3.632	2.04	2.98
Kátrányfestőanyagok — <i>Teintures dériv. du goudron</i>	"	2.757	3.933	1.768	2.731	1.84	2.24
Selyem és selyemfonál — <i>Soie et fils de soie</i>	"	5.711	7.972	2.044	2.589	2.13	2.12
Ebből — <i>Dont:</i> Műselyem — <i>Soie artificielle</i>	"	5.616	7.802	1.913	2.351	2.00	1.93
Automobil és automobilalváz — <i>Automobiles et châssis d'automobiles</i>	"	6.862	9.037	1.717	2.242	1.79	1.84
Villamosgépek és készülékek; elektrotechnikai cikkek — <i>Machines et appareils électriques; articles électrotechniques</i>	db - pièce	452	619	1.255	1.906	1.31	1.56
Gyapjúszövet — <i>Tissus de laine</i>	q	4.274	11.413	1.677	1.883	1.75	1.54
Vasfélgártmányok — <i>Démi-produits en fer</i>	"	1.085	1.367	1.170	1.811	1.22	1.48
Nyers és előmunkált rizs — <i>Riz brut ou simplement préparé</i>	"	11.187	19.216	140	1.666	0.15	1.37
Gyapjú — <i>Laine</i>	"	6.697	63.008	716	1.527	0.75	1.25
Vasárúk — <i>Ouvrages en fer</i>	"	2.614	6.648	1.366	1.477	1.43	1.21
Celluloid és más műanyagok — <i>Celluloïde et autres matières artificielles</i>	"	7.244	9.133	1.228	1.289	1.28	1.06
Ebből — <i>Dont:</i> Műrost — <i>Fibre artificielle</i>	"	6.184	8.381	872	1.045	0.91	0.86
Fésült gyapjú — <i>Laine peignée</i>	"	1.493	3.520	643	1.154	0.67	0.95
Vasérc — <i>Minerais de fer</i>	"	1,191.158	848.960	1.919	1.051	2.00	0.86
Rongy — <i>Drilles</i>	"	11.136	14.832	744	1.014	0.78	0.83
Olajos magvak — <i>Graines oléagineuses</i>	"	43.348	39.555	1.186	937	1.24	0.77
Kősó — <i>Sel gemme</i>	"	134.558	349.194	390	931	0.41	0.76
Pamutszövet — <i>Tissus de coton</i>	"	1.243	1.455	922	927	0.96	0.76
Cserzőkivonatok — <i>Extraits de matières tannantes</i>	"	11.685	24.637	424	910	0.44	0.75
Nyers juta — <i>Jute, brut</i>	"	10.775	30.091	334	905	0.35	0.74
Nyers kaucsuk — <i>Caoutchouc brut</i>	"	5.661	7.836	544	897	0.57	0.73
Nyers kakaóbab — <i>Cacao brut, en fèves</i>	"	9.961	16.829	704	846	0.73	0.69
Műszerek — <i>Instruments de précision</i>	db - pièce	342	192	801	845	0.84	0.69
	q	259	360				
Összesen — <i>Total</i>	db - pièces	794	811	72.329	94.544	75.47	77.48
	q	6,442.466	8,059.288				
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	db - pièces	138.301	107.053	23.518	27.474	24.53	22.52
	pár - paires	1.358	3.076				
	q	1,252.238	925.106				
Behozatal összesen — <i>Importations totales</i>	db - pièces	139.095	107.864	95.847	122.018	100.00	100.00
	pár - paires	1.358	3.076				
	q	7,694.704	8,984.394				

B) Kivitel. — B) Exportations.

Az áruk, illetőleg árucsoportok megnevezése <i>Marchandises et catégories de marchandises</i>	Egység <i>Unités</i>	Mennyiség q-ban, db-ban vagy párban <i>Quantité en q, en pièces ou en paires</i>		Érték ezer P-ben <i>Valeur en milliers de p.</i>		Az összérték %-ában <i>En % de la va- leur tot. des exp.</i>	
		1938	1939	1938	1939	1938	1939
		I—III.					
Búza — <i>Froment</i>	q	495.994	1.604.911	8.545	24.023	6.40	16.86
Vágó- és igásállatok — <i>Animaux de boucherie et de trait</i>	db-tête	78.750	122.174	16.124	23.335	12.07	16.38
Ebből — <i>Dont</i> : Szarvasmarha — <i>Bêtes à cornes</i>	"	18.993	8.684	7.737	4.801	5.79	3.37
Sertés — <i>Porcs</i>	"	44.784	101.500	6.417	16.966	4.80	11.91
Ló — <i>Chevaux</i>	"	3.204	2.222	1.758	1.395	1.32	0.98
Juh — <i>Moutons</i>	"	11.751	9.768	208	173	0.16	0.12
Lóhere- és lucernamag — <i>Graines de trèfle et de luzerne</i>	q	25.733	32.806	3.184	5.936	2.38	4.17
Baromfi — <i>Volaille</i>	"	¹⁾ 60.196	²⁾ 51.331	6.404	5.818	4.79	4.08
Ebből — <i>Dont</i> : Élő baromfi — <i>Volaille vivante</i>	"	³⁾ 4.861	⁴⁾ 1.380	412	126	0.31	0.09
Leölt baromfi — <i>Volaille tuée</i>	"	⁵⁾ 55.335	⁶⁾ 49.951	5.992	5.692	4.48	3.99
Disznósír, szalonna — <i>Saindoux et lard</i>	"	56.792	45.361	4.860	5.439	3.64	3.82
Friss és elkészített hús — <i>Viandes fraîches ou préparées</i>	"	38.409	41.000	4.720	5.181	3.53	3.64
Villamosgépek és készülékek; elektrotechnikai cikkék — <i>Machines et appareils électriques; articles électrotechniques</i>	db-pièce	415.927	558.570	5.986	5.102	4.48	3.58
Toll — <i>Plumes</i>	q	6.767	3.566				
Tojás — <i>Oeufs</i>	"	8.516	10.731	4.720	4.597	3.53	3.23
Vasfélgártmányok — <i>Demi-produits en fer</i>	"	52.925	43.946	3.956	3.700	2.96	2.60
Vasárúk — <i>Ouvrages en fer</i>	"	230.110	238.124	3.665	3.668	2.74	2.57
Bor — <i>Vin</i>	"	67.397	73.546	3.858	2.835	2.89	1.99
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	"	76.848	78.448	1.527	2.598	1.14	1.82
Liszt — <i>Farine</i>	"	16.462	11.259	2.894	2.501	2.17	1.76
Maláta — <i>Malt</i>	"	65.358	80.783	1.485	2.054	1.11	1.44
Selyem-, félselyem- és műselyemszövet — <i>Tissus de soie, de mi-soie et de soie artificielle</i>	"	114.982	94.379	2.836	1.873	2.12	1.31
Leölt vad — <i>Gibier tué</i>	"	2.631	1.775	2.057	1.704	1.54	1.20
Tengeri — <i>Maïs</i>	"	15.005	18.758	1.277	1.664	0.97	1.17
Kikészített bőr — <i>Peaux ouvrées</i>	"	797.445	120.488	8.133	1.554	6.09	1.09
Szén — <i>Charbon</i>	"	2.494	1.629	2.066	1.485	1.55	1.04
Olajos magvak — <i>Graines oléagineuses</i>	"	609.250	960.800	914	1.480	0.68	1.04
Cipészárúk — <i>Chaussures</i>	pár-paire	39.954	64.945	1.054	1.473	0.79	1.03
Női- és leányfelsőruházat — <i>Vêtements de des- sus pour femmes et jeunes filles</i>	q	218.475	253.302	1.115	1.460	0.83	1.03
Prémbőr, kikészített — <i>Pelleteries apprêtées</i>	"	905	491	1.531	1.405	1.15	0.99
Paprika, száraz — <i>Paprika (piment) sec</i>	"	761	551	1.337	1.343	1.00	0.94
Húskonzerv — <i>Conserves de viande</i>	"	8.539	7.390	908	1.329	0.68	0.93
Borsó, száraz, hántolatlan — <i>Pois secs non décortiqués</i>	"	3.930	7.890	482	1.275	0.36	0.89
Bab, száraz — <i>Haricots secs</i>	"	22.024	46.559	458	1.130	0.34	0.79
Bauxit — <i>Bauxite</i>	"	67.114	42.643	1.248	1.000	0.94	0.70
Nyers dohány — <i>Tabac brut</i>	"	86.584	688.397	140	912	0.10	0.64
Elő vad — <i>Gibier vivant</i>	"	13.231	18.951	314	812	0.24	0.57
Bükköny — <i>Vesce</i>	"	1.686	1.974	386	731	0.29	0.51
Nyers és megmunkált fa — <i>Bois brut et ouvrés</i>	"	8.972	19.474	207	712	0.15	0.50
Burgonya — <i>Pommes de terre</i>	"	70.890	67.051	715	702	0.54	0.49
Veteménymag — <i>Semences de légumes</i>	"	111.507	154.113	315	679	0.24	0.48
Üveg és üvegarúk — <i>Verre et verreries</i>	"	4.093	4.648	575	662	0.43	0.47
	"	7.374	6.910	512	637	0.38	0.45
Összesen — <i>Total</i>	db-pièces, têtes	494.677	680.744	100.508	122.809	75.24	86.20
	pár-paires	218.475	253.302				
	q	3.190.878	4.645.628				
Egyéb áruk — <i>Autres marchandises</i>	db-pièces	260.939	267.016	33.078	19.655	24.76	13.80
	pár-paires	92.818	149.666				
	q	1.140.365	755.265				
Kivitel összesen — <i>Exportations totales</i>	db-pièces, têtes	755.616	947.760	133.586	142.464	100.00	100.00
	pár-paires	311.293	402.968				
	q	4.331.243	5.400.893				

¹⁾ 3.923.264, ²⁾ 3.409.149, ³⁾ 415.829, ⁴⁾ 80.270, ⁵⁾ 3.507.435 ⁶⁾ 3.328.879 darab — *pièces*.

kivitelünk teljesen szünetelt (itt csak 475 darabot tudtunk elhelyezni a múlt évi 11.092 darab helyett), az így előállott 4 millió pengős veszteség a németországi sertésexport révén bőven megtérült. E helyen kell megemlíteni, hogy a sertésexport előretörése lényegesen befolyásolta takarmánypolitikánkat: *tengeriből* az új 26.6 millió métermázsás termésből — ami amellet 0.9 millióval kisebb volt az 1937. évi termésnél — csak 120.500 métermázsát vittünk ki az új, 1938/39-es kampányban (mégpedig néhány métermázsá híján csaknem az egész mennyiséget az idei első énegyedben), addig az 1937/38-as idényben március végéig 1.5 millió q tengerit helyeztünk el külföldön), ebből 800 ezer q-t 1938 első negyedében). A tengeri így az idén export helyett elsősorban hús-, illetőleg zsírtermelésre fordított, minek következtében a kiviteli értéke 6.6 millió pengővel visszaesett. Jelentékenyen, 4.5 millió pengővel volt kisebb — felvevő külföldi piac híján — a *rozskivitel* értéke is, pedig a 8 millió métermázsás 1938-as termés 1.8 millióval meghaladta az előző évit.

E legfontosabb tételek alakulása mellett megemlítenő, hogy az állati eredetű termékek közül a disznósír és szalonna, a friss és elkészített hús, a földművelés termelvényei közül a lóhere- és lucernamag, száraz borsó, bükköny, nyers dohány, száraz paprika, olajos magvak és a burgonya elhelyezése jobban sikerült, mint tavaly, míg a vaj, tojás, toll és a friss főzelékfélék exportja kedvezőtlenebb volt. Javult a bor exportja is, a mezőgazdasági ipari termékek közül pedig a liszté és a húskonzervé. A malátánál már jelentős a visszaesés, a szesz kivitel pedig megszűnt.

Az ipari kivitel alakulására nézve (kivéve innen a mezőgazdasági iparokat) a következő összeállítás tájékoztató, amely mind a félégyártmányok, mind a készáruk értékét összevontan tartalmazza:

I p a r á g	Kiviteli érték	
	1938	1939
	első negyedében millió P	
Gép- és elektrotechnikai ipar	8.9	7.5
Vasipar	7.6	6.6
Járóművek	5.5	0.6
Fémipar	0.7	0.2
Nehézipar együtt	22.7	14.9
Textilipar	4.3	4.3
Bőripar	3.6	3.4
Konfekciós ipar	3.3	3.2
Vegyészeti ipar	2.7	2.0
Faipar	1.5	1.4
Kő-, agyagipar	0.5	0.9
Üvegipar	0.5	0.6
Sokszorosító ipar	0.8	0.5
Kaucsukipar	0.5	0.5
Egyéb ipar	1.3	1.2
Összesen	41.7	32.9

Az ipari kivitel 8.8 millió pengőt tevő visszaeséséből 7.8 millió pengővel a nehézipar részesegett, amelynek az előző évben rendkívül kedvező konjunktúrája volt. Főképen a járóművek (sínautók) tételeinél nagy a veszteség, azután a vasárúknál, a villamos- és egyéb gépek és készülékek tételeinél. A textil-, bőr-, konfekciósipar, fa- és kaucsukipar az előző évi szinten vagy nem sokkal az alatt bonyolította le exportüzleteit, a kő-, agyag-, üvegipar-, valamelyest javított a helyzetén, míg a vegyészeti és a sokszorosítóipar helyzete romlott.

Az itt vázolt kép látszólag ellentmond a behozatali eredményekből leszűrhető megállapításoknak, amelyek szerint az ipari foglalkoztatottságnak bizonyára emelkednie kellett. Tekintve, hogy a jobb üzemkihasználás hatása a kivitel adatain nem jeletkezik, nyilván a belső fogyasztás erősödése játszott közre a nagyobb mennyiségben termelt cikkek felvételénél, ami viszont két főforrásból táplálkozhatott: a visszatért területek szükségleteiből, s a kormányzat beruházási programjának folyamatban lévő végrehajtásából.

*

Ha a kereskedelmi forgalmunkban szereplő árukat aszerint osztályozva vizsgáljuk, hogy előállításukhoz mennyi munka szükséges — amire a 3. sz. táblázat ad módot — úgy megállapítható, hogy behozatalunknak érték szerint csaknem pontosan háromnegyed részét, 74.3%-át a nyersanyagok és a félégyártmányok kategóriája köti le s csak a maradék ¼ rész esik a készárukra. Az előző évhez képest az arány a készáruk hátrányára, tehát a belső termelésünk előnyére változott. A kevesebb munkaelemet tartalmazó kategóriák közül a félégyártmányok részesedése emelkedett erősen főként az idecsoportosított nyersvas, nyersfémek, papirosanyag, fűrészárú, műselyemfonal behozatalának fentebb már említett fokozódása folytán.

Kivitelünk adatai e helyen is jobban kidomborítják a már ismertetett helyzetet: az agrárnyersanyagok előretörése folytán a nyersanyagok részesedési aránya — az ipari termékek arányának 10%-os visszaesése mellett — 60%-ról 70%-ra ugrott.

*

Forgalmunk országok szerint való megoszlásának adatai szerint (l. a 4. sz. táblázatot) a tengelyhatalmakkal való gazdasági kapcsolataink az idén erősödtek: míg tavaly Németországgal és Ausztriával együtt összforgalmunk 43.9%-át, Olaszországgal pedig 6.2%-át bonyolítottuk le, addig az idei első negyedében az Ausztriát bekebelező Németbirodalom 47%-kal, Olaszország 10.1%-kal részesedett. E két nagyhatalomra tehát összforgalmunknak 57.1%-a esett a múlt évi 50.1%-kal szemben, főként a kivitelünk növekedése folytán. A ke-

3. Magyarország külkereskedelmi forgalma gazdasági ágak és rendeltetés szerint az 1938. és 1939. évek január—március hónapjaiban.

Commerce extérieur de la Hongrie, suivant les branches économiques et la destination, en janvier—mars 1938 et 1939.

A nyersanyagok, félgyártmányok és gyártmányok megnevezése <i>Matières premières, demi-produits et objets fabriqués</i>	Behozatal — <i>Importations</i>				Kivitel — <i>Exportations</i>			
	1938		1939		1938		1939	
	1.000 P	%	1.000 P	%	1.000 P	%	1.000 P	%
	I—III.							
I. Élelmezési és élvezeti cikkek <i>Articles d'alimentation, y compris les boissons</i>	7.999	8·34	10.574	8·66	52.030	38·95	64.173	45·04
II. Élő állatok — <i>Animaux sur pied</i>	131	0·14	198	0·16	16.932	12·67	24.200	16·99
III. A mezőgazdaság és ipar segédanyagai — <i>Matières nécessaires à l'agriculture et à l'industrie</i>	8.674	9·05	11.281	9·25	14.761	11·05	11.755	8·25
IV. Ipar — <i>Industrie</i>	79.043	82·47	99.965	81·93	49.863	37·33	42.336	29·72
Összes áruforgalom — Total	95.847	100·00	122.018	100·00	133.586	100·00	142.464	100·00
Ebből — <i>Dont:</i>								
Nyersanyagok — <i>Mat. premières</i>	43.838	45·73	49.406	40·49	80.463	60·24	99.870	70·10
Félgyártmányok — <i>Demi-produits</i>	25.320	26·42	41.270	33·82	12.791	9·57	11.383	7·99
Gyártmányok — <i>Objets fabriqués</i>	26.689	27·85	31.342	25·69	40.332	30·19	31.211	21·91

reskedelmi mérleg aktívuma a tengelyhatalmakkal szemben nőtt, s az idén 36·6 millió pengőt tett. Ez az egész kereskedelmi mérlegünk aktívumát jóval meghaladó összeg tehát nem konvertibilis devízban állott elő.

A volt kisantant, amelynek vezető tagja, a Cseh-Szlovák köztársaság az idei negyedévben még szerepel kereskedelmi partnereink között, a múlt évi 15·4%-os részesedés helyett az idén csak 11·9%-kal vett részt forgalmunkban, amiből 5% (tavaly 5·7%) Romániára, 3·9% (6·4%) a területében már megfogyatkozott Cseh-Szlovákiára, s 3% (3·3%) Jugoszláviára esett. Kivitelünk mindhárom viszonylatban visszaesett, s így a passzívum 8·3 millió pengőre emelkedett.

A nyugati államok csoportjával különösen kedvezőtlenül alakult forgalmunk: mennyiségileg is csökkent, s így együttvéve 14·9% esik ezekre az államokra a múlt évi 16·3%-kal szemben, s amellett a múlt évi, együttvéve 10·2 millió pengőt tevő aktívum az idén 3 millió pengős passzívummá változott, ami devízgazdálkodásunk szempontjából jelent hátrányos változást. Különösen nagy volt a változás a brit viszonylatban: behozatalunk erős növekedése mellett kivitelünk jelentősen visszaesett (ami főként az 1938. évi vízijármű-javítási forgalom elmaradására vezethető vissza), s így az 1938. első negyedévi 5·2 millió pengős aktívum 640 ezer pengőre esett vissza. Az összforgalomban való részesedés 7·2%-ot (tavaly 7·9%) tett. Svájci forgalmunk főként a búza-, kisebb mértékben a maláta-kivitel hanyatlását sínylette meg e negyedévben, minek folytán az 1938. évi 4·6 milliós aktívum helyett 380 ezer pengős passzívum keletkezett. Hollandiával (részesedési aránya 2·3%-ról

2·8%-ra emelkedett) a forgalom növekedését a behozatal emelkedése idézte elő s így passzívumunk is nőtt. Franciaországból ugyancsak fokoztuk behozatalunkat, minek folytán az 1·5%-os tavalyi részesedés 1·7%-ra emelkedett. A belga-luxemburgi közös vámterülettel változatlan arányszám mellett (0·9%) bonyolítottuk le a forgalmat.

A Skandináv-államok (Norvégia, Svédország), továbbá Dánia, valamint Finnország együttvéve 2·4%-kal részesedtek az árucserében a múlt évi 3·5%-kal szemben. A visszaesés oka főként az, hogy az idén a dániai tengerikivitel elmaradt.

Lengyelországgal, amely állam Kárpátaljának a folyó év közepén történt visszacsatolása következtében az ismertett időszak végén eredeti határainkon újból szomszédunk lett, különösen a behozatal oldalán számolhatunk be emelkedésről — ami, remélhetőleg a közös határon a jövőben egyre nagyobb mértékben kialakuló forgalomnak csak előhírnöke, s így részesedése 1%-ról 1·6%-ra emelkedett.

Nem terjeszkedve ki a balti államokkal, s a maradék Balkán-országokkal való csekély forgalmunk ismertetésére, az eddigiek is már tájékoztatnak afelől, hogy külkereskedelmi kapcsolatainknak mennyire túlnyomó része bonyolódik le az európai országokkal. Kereken 90%-át jelenti a forgalomnak ez a része. Megjegyzendő, hogy ugyanennyi volt a múlt évi arányszám is. Az arányszám nem volt azonos a forgalom két oldalán: behozott áruinknak az idén 86·9%-a származott Európából (tavaly 89·4%), míg kivitelünknek 91·9%-a (tavaly 89·8%) irányult ide.

A többi kontinensek közül aránylag Észak-Amerikával a legerősebb a kapcsolatunk: ami

4. Magyarország külkereskedelmi forgalmának megoszlása országok szerint az 1938. és 1939. évek január—március hónapjaiban.

Répartition, par pays, du commerce extérieur de la Hongrie en janvier—mars 1938 et 1939.

Szarmazási, illetőleg rendeltetési országok <i>Pays de provenance ou de destination</i>	Behozatal — <i>Importations</i>				Kivitel — <i>Exportations</i>				Behozatali (—), ill. kiviteli (+) többlet <i>Exc. des import. sur les exp. (—), ou celui des exp. sur les imp. (+)</i>	
	1938		1939		1938		1939		1938	1939
	1.000 P	%	1.000 P	%	1.000 P	%	1.000 P	%	1938	1939
	1.000 P									
Ausztria — <i>Autriche</i>	8.924	9.31	7.355	6.03	12.279	9.19	24.139	16.95	+ 3.355	+ 16.784
Németország — <i>Allemagne</i>	31.395	32.75	41.169	33.74	48.208	36.09	51.690	36.28	+ 16.813	+ 10.521
Németbirodalom — <i>Reich allemand</i>	40.319	42.06	48.524	39.77	60.487	45.28	75.829	53.23	+ 20.168	+ 27.305
Cseh-Szlovákia — <i>Tchéco-Slovaquie</i>	7.904	8.25	5.766	4.72	6.675	5.00	4.450	3.12	— 1.229	— 1.316
Románia — <i>Roumanie</i>	8.326	8.69	8.927	7.32	4.745	3.55	4.342	3.05	— 3.581	— 4.585
Jugoszlávia — <i>Yougoslavie</i>	3.982	4.15	5.248	4.30	3.642	2.73	2.848	2.00	— 340	— 2.400
Luxemburg — <i>Luxembourg</i>	105	0.11	40	0.03	140	0.10	64	0.04	+ 35	+ 24
Svájc — <i>Suisse</i>	1.879	1.96	3.292	2.70	6.514	4.88	2.909	2.04	+ 4.635	— 383
Olaszország — <i>Italie</i>	5.997	6.26	8.700	7.13	8.112	6.07	18.017	12.65	+ 2.115	+ 9.317
Franciaország — <i>France</i>	1.015	1.06	2.381	1.95	2.466	1.85	2.241	1.57	+ 1.451	— 140
Belgium — <i>Belgique</i>	691	0.72	1.588	1.30	1.176	0.88	694	0.49	+ 485	— 894
Németalföld — <i>Pays-Bas</i>	3.362	3.51	4.762	3.90	1.839	1.38	2.492	1.75	— 1.523	— 2.270
Nagy-Britannia — <i>Grande- Bretagne</i>	6.506	6.79	9.126	7.48	11.661	8.73	9.762	6.85	+ 5.155	+ 636
Dánia — <i>Danemark</i>	515	0.53	906	0.74	2.520	1.89	416	0.29	+ 2.005	— 490
Norvégia — <i>Norvège</i>	141	0.15	175	0.14	945	0.71	567	0.40	+ 804	+ 392
Svédország — <i>Suède</i>	706	0.74	1.728	1.42	2.769	2.07	1.919	1.35	+ 2.063	+ 191
Lengyelország — <i>Pologne</i>	1.247	1.30	2.790	2.29	1.183	0.88	1.380	0.97	— 64	— 1.410
Finnország — <i>Finlande</i>	354	0.37	390	0.32	102	0.08	147	0.10	— 252	— 243
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	1.449	1.51	145	0.12	290	0.22	170	0.12	— 1.159	+ 25
Görögország — <i>Grèce</i>	851	0.89	736	0.60	515	0.38	347	0.24	— 336	— 389
Törökország — <i>Turquie</i>	224	0.23	684	0.56	791	0.59	548	0.39	+ 567	— 136
Európai szabad kikötők — <i>Ports libres d'Europe</i>	6	0.01	12	0.01	2.593	1.94	1.155	0.81	+ 2.587	+ 1.143
Egyéb európai országok — <i>Autres pays d'Europe</i>	57	0.06	142	0.12	757	0.56	571	0.40	+ 700	+ 429
Európa összesen — <i>Europe</i>	85.636	89.35	106.062	86.92	119.922	89.77	130.868	91.86	+ 34.286	+ 24.806
Palesztina — <i>Palestine</i>	207	0.22	271	0.22	240	0.18	390	0.28	+ 33	+ 119
Brit-India — <i>Inde Anglaise</i>	743	0.78	1.348	1.11	843	0.63	701	0.49	+ 100	— 647
Holland-India — <i>Indes Néer- landaises</i>	41	0.04	4	0.00	572	0.43	339	0.24	+ 531	+ 335
Egyéb ázsiai országok — <i>Autres pays d'Asie</i>	81	0.08	111	0.09	616	0.46	731	0.51	+ 535	+ 620
Ázsia összesen — <i>Asie</i>	1.072	1.12	1.734	1.42	2.271	1.70	2.161	1.52	+ 1.199	+ 427
Egyiptom — <i>Egypte</i>	1.498	1.56	2.419	1.98	1.370	1.03	1.591	1.12	— 128	— 828
Délafrikai Unió — <i>Union sud- africaine</i>	84	0.09	360	0.30	925	0.69	876	0.62	+ 841	+ 516
Egyéb afrikai országok — <i>Autres pays d'Afrique</i>	871	0.91	948	0.78	438	0.33	418	0.29	— 433	— 530
Afrika összesen — <i>Afrique</i>	2.453	2.56	3.727	3.06	2.733	2.05	2.885	2.03	+ 280	— 842
Brit Észak-Amerika — <i>Amér. du Nord brit.</i>	20	0.02	160	0.13	87	0.06	95	0.06	+ 67	— 65
Amerikai Egyesült Államok — <i>États-Unis d'Amérique</i>	5.433	5.67	8.519	6.98	2.924	2.19	3.954	2.77	— 2.509	— 4.565
Középamerikai országok — <i>Pays d'Amérique Centrale</i>	36	0.04	87	0.07	302	0.23	536	0.38	+ 266	+ 449
Brazília — <i>Brésil</i>	148	0.15	290	0.24	482	0.36	239	0.17	+ 334	— 51
Argentína — <i>Argentine</i>	710	0.74	842	0.69	3.469	2.60	1.082	0.76	+ 2.759	+ 240
Egyéb délamerikai országok — <i>Autres pays d'Amérique du Sud</i>	297	0.31	561	0.46	1.163	0.87	566	0.40	+ 866	+ 5
Amerika össz. — <i>Amérique</i>	6.644	6.93	10.459	8.57	8.427	6.31	6.472	4.54	+ 1.783	— 3.987
Ausztrália — <i>Australie</i>	42	0.04	36	0.03	233	0.17	78	0.05	+ 191	+ 42
Mindössze — <i>Total général</i>	95.847	100.00	122.018	100.00	133.586	100.00	142.464	100.00	+ 37.739	+ 20.446

csaknem kizárólag az Amerikai Egyesült Államokkal való forgalomból áll. A részesedés itt 4·8% volt a tavalyi 3·7%-kal szemben, ez főként a behozatali érték növekedésének következménye.

*

Arra a nagy jelentőségre való tekintettel, amivel kivitelünkben az agrártermékek bírnak, célszerűnek látszik legalább megközelítően megvilágítani, hogy mezőgazdaságunk és mezőgazdasági iparunk termékei mely országokban, milyen mértékben találnak elsősorban piacot. Ez alkalommal is a vámtarifa I—X. és XII. osztályait tekintve az agrárcikkek összeségének, a következő adatokat kapjuk:

Rendeltetési ország	A g r á r k i v i t e l					
	1938	1939	1938	1939	1938	1939
	I. n e g y e d é b e n					
	ezer pengőben		%-ban	az egész kivitel %-ában		
Németország	44.083	47.166	48·9	44·3	91·4	91·2
Ausztria	11.103	21.600	12·3	20·2	90·4	89·5
Németbirodalom	55.186	68.766	61·2	64·5	91·2	90·7
Olaszország	6.695	16.959	7·4	15·9	82·5	94·1
Nagy-Britannia	5.821	5.187	6·5	4·9	49·9	53·1
Cseh-Szlovákia	5.170	3.598	5·7	3·4	77·5	80·9
Amerikai Egyesült Államok	2.247	3.302	2·5	3·1	76·8	83·5
Svájc	5.916	2.248	6·6	2·1	90·8	77·3
Egyéb országok	9.185	6.481	10·1	6·1	24·7	23·5
Agrárkivitel össz.	90.220	106.541	100·0	100·0	67·5	74·8

Mezőgazdasági kivitelünknek csaknem kétharmad része, 64·5%-a a Németbirodalomban helyez-

tett el. Ha hátrányos is reánk nézve az, hogy a Németországba irányuló kivitelünknek több mint 90%-a, amint e táblázatból látható, mezőgazdasági cikkekből, mégpedig túlnyomó részben ipari munkáláson át nem ment árukból áll, mezőgazdaságunk szempontjából viszont nagy előnyt jelent, hogy áruinak olyan piac áll rendelkezésre, amelynek felvevőképessége szinte korlátlan. (Megjegyzendő, hogy az ausztriai agrárkivitel emelkedése csak látszólagos: nem az osztrák terület felvevőképessége ugrott majdnem a kétszeresére, hanem a közvetlenül ide rendelt magyar áruk itt további elosztásra kerülnek, s bizonyára — a magyar külkereskedelmi statisztika által már nyomon nem követhetően — a régi Németország területére is vitetnek. Ugyanez adja magyarázatát a 4. táblázatban az ausztriai viszonylatra vonatkozóan megállapított kiviteli értékemelkedésnek.) Második legnagyobb piacunk Olaszország, 15·9%-os részesedéssel. A részesedés arányát — amint ez ebben a viszonylatban általában történni szokott — az idei nagy búzakivitel duzzasztotta meg, ami kereken 13 millió pengős értékével bő kárpótlást hozott a szarvasmarhaexportnál előállott 4 milliós kiesésért. Olasz viszonylatban egész exportunknak 94·1%-a mezőgazdasági cikkekből állt.

E két országban mezőgazdasági kivitelünknek kereken 80%-a nyert elhelyezést. A következő legfontosabb piac, Nagy-Britannia, már csak 5% erejéig részesedett e termelvényeinkből. Jellemző a volt Cseh-Szlovákiával való kereskedelmi kapcsolatainkra, hogy 1939-ben kb. annyi értékű agrárcikket vett át tőlünk, mint az Amerikai Egyesült Államok.

vitéz Pap László dr.

Kassa Városi Közúti Vasút 1938. évi forgalma.

Le trafic des Tramways de la Ville de Kassa en 1938.

Résumé. A la fin de 1938, la longueur de construction et d'exploitation des tramways de la Ville de Kassa était de 15.419 km et il y avait là 47 arrêts. Ces Tramways avaient pour la traction 3 locomotives électriques et 18 automotrices. Dans les automotrices et en 10 voitures uniquement à voyageurs, il y avait 1.176 places pour le public. En 1938, le service des tramways, fonctionnant pendant 365 jours, transportait 2,835.276 voyageurs et 98.745 tonnes de marchandises. Il faisait partir au total 121.991 convois, dont le rendement a été de 728.683 trains kilomètres.

*

Kassa törvényhatósági joggal felruházott sz. kir. város, helyi személyforgalmát a Kassa Városi Közúti Vasút vállalat bo-

nyolítja le. A vasút jelenlegi felszereléséről, 1938. évi forgalmáról és pénzügyi eredményeiről érdekes adatokat tartalmaz a Központi Statisztikai Hivatalnak az adatgyűjtése, melyet minden évben az egyes vasútvállalatokról végez. A Kassa Városi Közúti Vasút pályája rendes nyomtávú, építési és üzleti hossza az 1938. év végén 15·419 km volt, amiből 2·067 km kétvágányú pálya. A pálya hosszából 15·099 km a közutakon fekszik, 0·320 km pedig a vasút saját területén épült. A pálya legnagyobb része emelkedő, amennyiben teljes hosszából 12·644 km az emelkedésre esik s csak 2·775 km-en át halad vízszintesen. A pálya egyes részein az emelkedés

csaknem kizárólag az Amerikai Egyesült Államokkal való forgalomból áll. A részesedés itt 4·8% volt a tavalyi 3·7%-kal szemben, ez főként a behozatali érték növekedésének következménye.

*

Arra a nagy jelentőségre való tekintettel, amivel kivitelünkben az agrártermékek bírnak, célszerűnek látszik legalább megközelítően megvilágítani, hogy mezőgazdaságunk és mezőgazdasági iparunk termékei mely országokban, milyen mértékben találnak elsősorban piacot. Ez alkalommal is a vámtarifa I—X. és XII. osztályait tekintve az agrárcikkek összeségének, a következő adatokat kapjuk:

Rendeltetési ország	A g r á r k i v i t e l					
	1938	1939	1938	1939	1938	1939
	I. n e g y e d é b e n					
	ezer pengőben		%-ban	az egész kivitel %-ában		
Németország . . .	44.083	47.166	48·9	44·3	91·4	91·2
Ausztria	11.103	21.600	12·3	20·2	90·4	89·5
Németbirodalom . .	55.186	68.766	61·2	64·5	91·2	90·7
Olaszország	6.695	16.959	7·4	15·9	82·5	94·1
Nagy-Britannia . . .	5.821	5.187	6·5	4·9	49·9	53·1
Cseh-Szlovákia . . .	5.170	3.598	5·7	3·4	77·5	80·9
Amerikai Egyesült Államok	2.247	3.302	2·5	3·1	76·8	83·5
Svájc	5.916	2.248	6·6	2·1	90·8	77·3
Egyéb országok . . .	9.185	6.481	10·1	6·1	24·7	23·5
Agrárkivitel össz. .	90.220	106.541	100·0	100·0	67·5	74·8

Mezőgazdasági kivitelünknek csaknem kétharmad része, 64·5%-a a Németbirodalomban helyez-

tett el. Ha hátrányos is reánk nézve az, hogy a Németországba irányuló kivitelünknek több mint 90%-a, amint e táblázatból látható, mezőgazdasági cikkekből, mégpedig túlnyomó részben ipari munkáláson át nem ment árukból áll, mezőgazdaságunk szempontjából viszont nagy előnyt jelent, hogy áruinak olyan piac áll rendelkezésre, amelynek felvevőképessége szinte korlátlan. (Megjegyzendő, hogy az ausztriai agrárkivitel emelkedése csak látszólagos: nem az osztrák terület felvevőképessége ugrott majdnem a kétszeresére, hanem a közvetlenül ide rendelt magyar áruk itt további elosztásra kerülnek, s bizonyára — a magyar külkereskedelmi statisztika által már nyomon nem követhetően — a régi Németország területére is vitetnek. Ugyanez adja magyarázatát a 4. táblázatban az ausztriai viszonylatra vonatkozóan megállapított kiviteli értékemelkedésnek.) Második legnagyobb piacunk Olaszország, 15·9%-os részesedéssel. A részesedés arányát — amint ez ebben a viszonylatban általában történni szokott — az idei nagy búzakivitel duzzasztotta meg, ami kereken 13 millió pengős értékével bő kárpótlást hozott a szarvasmarhaexportnál előállott 4 milliós kiesésért. Olasz viszonylatban egész exportunknak 94·1%-a mezőgazdasági cikkekből állt.

E két országban mezőgazdasági kivitelünknek kereken 80%-a nyert elhelyezést. A következő legfontosabb piac, Nagy-Britannia, már csak 5% erejéig részesedett e termelvényeinkből. Jellemző a volt Cseh-Szlovákiával való kereskedelmi kapcsolatainkra, hogy 1939-ben kb. annyi értékű agrárcikket vett át tőlünk, mint az Amerikai Egyesült Államok.

vitéz Pap László dr.

Kassa Városi Közúti Vasút 1938. évi forgalma.

Le trafic des Tramways de la Ville de Kassa en 1938.

Résumé. A la fin de 1938, la longueur de construction et d'exploitation des tramways de la Ville de Kassa était de 15.419 km et il y avait là 47 arrêts. Ces Tramways avaient pour la traction 3 locomotives électriques et 18 automotrices. Dans les automotrices et en 10 voitures uniquement à voyageurs, il y avait 1.176 places pour le public. En 1938, le service des tramways, fonctionnant pendant 365 jours, transportait 2,835.276 voyageurs et 98.745 tonnes de marchandises. Il faisait partir au total 121.991 convois, dont le rendement a été de 728.683 trains kilomètres.

*

Kassa törvényhatósági joggal felruházott sz. kir. város, helyi személyforgalmát a Kassa Városi Közúti Vasút vállalat bo-

nyolítja le. A vasút jelenlegi felszereléséről, 1938. évi forgalmáról és pénzügyi eredményeiről érdekes adatokat tartalmaz a Központi Statisztikai Hivatalnak az adatgyűjtése, melyet minden évben az egyes vasútvállalatokról végez. A Kassa Városi Közúti Vasút pályája rendes nyomtávú, építési és üzleti hossza az 1938. év végén 15·419 km volt, amiből 2·067 km kétvágányú pálya. A pálya hosszából 15·099 km a közúton fekszik, 0·320 km pedig a vasút saját területén épült. A pálya legnagyobb része emelkedő, amennyiben teljes hosszából 12·644 km az emelkedésre esik s csak 2·775 km-en át halad vízszintesen. A pálya egyes részein az emelkedés

A Kassa Városi Közuti Vasút felszerelésének és forgalmának 1938. évi adatai.

Outillage et trafic des Tramways de la Ville de Kassa en 1938.

Megnevezés Spécification	Egység Unités	Összesen Total	Megnevezés Spécification	Egység Unités	Összesen Total	
Építmények. — Constructions.			Teljesített személy-kilométerek száma — Nombre des voyageurs kilométr.			
Építési hossz összesen — <i>Longueur de construction, au total</i>	km. kilomètres	15.419	Szállított összes áruk súlya — <i>Poids total des marchandises transportées</i>	tonna tonnes	98.745	
Ebből két és többvágányú pálya — <i>Dont à voie double ou au-dessus</i>	"	2.067	Teljesített tonnakilométerek száma — <i>Nombre des tonnes kilométr.</i>	tonna km. t.kilométr.	587.448	
Üzleti hossz összesen — <i>Longueur d'exploitation au total</i>	"	15.419	Személyzet. — Personnel.			
Longueur des parties de voie {	Pálya hossza vízszintesben horizontales	"	2.775	Alkalmazottak összes száma — <i>Nombre total du personnel</i>	szám nombr. abs.	175
	Pálya hossza emelkedésben en pente	"	12.644	Ebből: — <i>Dont:</i>	"	
	Pálya hossza egyenesben droites	"	13.524	állandó — <i>permanents</i>	"	71
	Pálya hossza görbületben en courbe	"	1.895	nem állandó — <i>non permanents</i>	"	104
Vágányok hossza összesen <i>Longueur des voies ferrées, au total</i>	"	19.242	Alkalmazottak összes fizetése <i>Total des traitements du personnel</i>	P pengős	228.791	
Ebből — <i>Dont:</i>	"		Ebből egy személyre esik — <i>Dont il revient à un membre du personnel</i>	"	1.307	
az egy — <i>à voie unique</i>	"	13.352	Balesetek. — Accidents.			
a két vagy több — <i>à voie double ou au-dessus</i>	"	4.134	Balesetek összes száma — <i>Total des accidents</i>	szám nombr. abs.	3	
pályaudvarokon, kitérőkben stb. <i>dans les gares et voies d'évitement, etc.</i>	"	1.756	Balesetek következtében: — <i>Nombre des personnes:</i>			
Közlekedési eszközök. Moyens de transport.			meghalt } személyek száma	"	1	
Elektromos mozdonyok — <i>Locomotives électr.</i>	db. unités	3	megsérült } par accident	"	2	
Mótorokocsik — <i>Automotrices</i>	"	18	blessés	"		
Személy és pótkocsik — <i>Voitures à voyageurs avec les balladeuses</i>	"	10	Pénzügyi eredmények *). Résultats matériels *).			
Teherkocsik — <i>Voitures à marchandises</i>	"	10	Üzemi bevételek: — <i>Recettes d'exploitation provenant:</i>			
Egyéb kocsik — <i>Autres voitures</i>	"	7	személy — <i>du trafic-voyageurs</i>	P pengős	308.761	
Teljesítmények — Rendement.			teher — <i>du trafic-marchandises</i>	"	91.375	
Vonatkilométerek száma — <i>Nombre des trains kilomètres</i>	km. kilomètres	728.638	Összes bevételek — <i>Total des recettes</i>	"	465.580	
Tengelykilométerek száma — <i>Nombre des essieux kilom.</i>	"	1.579.864	Üzemi kiadások — <i>Dépenses d'exploitation</i>	"	367.027	
Bruttó tonnakilométerek száma <i>Nombre des tonnes kilométriques brutes</i>	"	13.320.048	Összes kiadások — <i>Total des dépenses</i>	"	421.281	
Forgalom. — Trafic.			Felesleg — <i>Excédent</i>	"	44.299	
Szállított utasok száma — <i>Voyageurs transportés</i>	szám nombr. abs.	2.835.276	Üzleti hányad — <i>Coefficient d'expl.</i>	o/o	90.49	

*) Előzetes adatok. — *Données provisoires.*

igen tekintélyes és eléri az 50%-et is. Ilyen emelkedés a külső Szepsi-úton van. A pálya irányviszonyait tekintve megállapítható, hogy az 13.524 km-en át egyenesen, 1.895 km-en pedig görbületben vezet. A görbületben levő pálya legkisebb sugara 40 méter, ilyen ív az Erzsébet-tér és Főutca sarkán van beépítve. A pálya legma-

gasabb pontja a tenger szintje felett 235.040 m magasan fekszik (külső Szepsi-út), legalacsonyabb pontja pedig 200.310 m-en van (temetői végállomás). A vágányok hossza 19.242 km-t tesz, ebből 13.352 km az egyvágányú pályára, 4.134 km a két- és többvágányú pályára, 1.756 km pedig a kitérőkre és mellékvágányokra esik. A

vágányhálózatba 93 váltó van beépítve. A lefektetett sínek összsúlya 1.764 tonnát tesz.

A vasút a forgalmat 47 megállóhelyen át bonyolítja le, melyek közül 8 várócsarnokkal is rendelkezik. A vontatást 3 elektromos mozdony és 18 mótorkocsi látja el. Személykocsija 10 van a vasútnak. A mótorkocsi- és személykocsikban összesen 1.176 hely áll a közönség rendelkezésére, ezek közül 616 ülőhely, 560 pedig állóhely. Egy tengelyre átlagban 21 hely jut. A teherforgalom lebonyolítását 10 teherkocsi végzi, ezek közül 3 fedett, 7 pedig nyitott kocsiszekrényű. Ezenkívül van a vasútnak még 3 pályakocsija, 1 öntözőkocsija, 1 vontatókocsija, 1 szerelőkocsija és 1 hóékeje is.

A vasút az 1938. év folyamán 365 napon át volt üzemben és összesen 121.991 vonatot indított. Egy üzemnapi átlagban 334 vonat esett. Az év folyamán a vonatok összesen 728.638 vonatkilométert teljesítettek, melyből 715.650 vonatkilométer a személyszállító vonatokra esett. Az összes vonatok teljesítménye 13.320.048 elegendő tonnakilométer és 1.579.864 tengelykilométer volt. A kocsitengelykilométerekből egy km üzleti hosszra naponta 280,72 km esik. Az elektromos mozdonyokat és mótorkocsikat 800 volt feszültségű egyenáram hajtja, amelyek az 1938. év folyamán ösz-

szesen 989.513 kwó elektromos áramot használtak fel, 50.964 pengő értékben.

A vasútvállalat az 1938. év folyamán összesen 2.835.276 személyt szállított és a személyszállítással 7.863.654 személykilométert ért el. Egy km üzleti hosszra 183.882 szállított személy és 509.998 személykilométer esik. A vasút teherforgalma az év folyamán 98.745 tonna volt s így egy km üzleti hosszra 6.404 tonna áru jut. A vasútvállalat összes bevétele az 1938. évben 465.580 pengő, összes kiadása pedig 421.281 pengő volt, az üzleti évet tehát 44.299 pengő felesleggel zárta.¹⁾ A vasút üzleti hányada kedvező és 90,49%-ot tesz.

A vasút szolgálatában az 1938. évben átlagosan 175 személy állott, akik közül 71 állandó, 104 pedig nem állandó alkalmazott volt. Az összes alkalmazottak évi fizetése 228.791 pengő volt, amiből 137.395 pengő az állandó alkalmazottak fizetése. Nyugdíjasa hat van a vasútnak, özvegyi nyugdíjasa négy, kegydíjas árvája pedig tíz. Az év folyamán a vasút vonalain 3 baleset fordult elő, melyek során 2 ember megsérült, 1 pedig meghalt.

Petrichevich-Horváth Miklós br. dr.

¹⁾ Előzetes adatok.

ÁRAK, PÉNZÜGY

A kassai tőkepiac 1914 előtt.

Le marché des capitaux à Kassa avant 1914.

Résumé. Le développement des établissements de crédit de Kassa reflète l'évolution du marché hongrois des capitaux. Lors des guerres napoléoniennes et pendant la période venue immédiatement après, Kassa était déjà un centre régional prospère au point de vue économique, industriel et commercial, et les capitaux privés y satisfaisaient les besoins de crédit. En 1844, on y a créé une Caisse d'épargne, dont l'évolution a été ralentie par la guerre de l'indépendance et le régime absolu. Après 1867, plusieurs banques y furent fondées qui pendant les quarante années suivantes jouaient un rôle dirigeant dans les affaires de crédit de Kassa et de ses environs. A partir de 1905, époque de la centralisation des capitaux, les banques de Kassa se lièrent, elles aussi, avec les établissements de crédit de la capitale.

*

Kassa város pénzügyeinek fejlődése hű tükröképe annak a szerepnek, melyet a magyar vidék a mobiltőke megszervezésében játszott.

A XVIII. század végén megindul egész Európában a tőke szervezkedése, az állami és társadalmi tényezők törekvése e szervezés elősegítésére. 1819-ben megalakul az első osztrák takarékpénztár, 2 évre rá a lombardiai, majd a prágai. Hazánkban Széchenyi Hitele vitte át a köztudatba a tetteket, melyek nagyrészt az ő agitációjának eredményeképpen a magyar birtokpolitika, a hitel, különösen a jelzáloghitel és a tőkeellátás alapelveivé lettek. A megszervezés szükségét a nagybirtokok, a Grassalkovich, Esterházy, Pálffy-féle sokmillió kölcsönök nyilvánvalóvá tették, Fáy András akciója is csatlakozott Széchenyi agitációjához s Ausztria mintájára megindult nálunk is a takarékpénztári mozgalom. Marosvásárhelyen 1835-ben, Baján 1837-

vágányhálózatba 93 váltó van beépítve. A lefektetett sínek összsúlya 1.764 tonnát tesz.

A vasút a forgalmat 47 megállóhelyen át bonyolítja le, melyek közül 8 várócsarnokkal is rendelkezik. A vontatást 3 elektromos mozdony és 18 mótorkocsi látja el. Személykocsija 10 van a vasútnak. A mótorkocsi- és személykocsikban összesen 1.176 hely áll a közönség rendelkezésére, ezek közül 616 ülőhely, 560 pedig állóhely. Egy tengelyre átlagban 21 hely jut. A teherforgalom lebonyolítását 10 teherkocsi végzi, ezek közül 3 fedett, 7 pedig nyitott kocsiszekrényű. Ezenkívül van a vasútnak még 3 pályakocsija, 1 öntözőkocsija, 1 vontatókocsija, 1 szerelőkocsija és 1 hóékeje is.

A vasút az 1938. év folyamán 365 napon át volt üzemben és összesen 121.991 vonatot indított. Egy üzemnapi átlagban 334 vonat esett. Az év folyamán a vonatok összesen 728.638 vonatkilométert teljesítettek, melyből 715.650 vonatkilométer a személyszállító vonatokra esett. Az összes vonatok teljesítménye 13.320.048 elegendő tonnakilométer és 1.579.864 tengelykilométer volt. A kocsitengelykilométerekből egy km üzleti hosszra naponta 280,72 km esik. Az elektromos mozdonyokat és mótorkocsikat 800 volt feszültségű egyenáram hajtja, amelyek az 1938. év folyamán ösz-

szesen 989.513 kwó elektromos áramot használtak fel, 50.964 pengő értékben.

A vasútvállalat az 1938. év folyamán összesen 2.835.276 személyt szállított és a személyszállítással 7.863.654 személykilométert ért el. Egy km üzleti hosszra 183.882 szállított személy és 509.998 személykilométer esik. A vasút teherforgalma az év folyamán 98.745 tonna volt s így egy km üzleti hosszra 6.404 tonna áru jut. A vasútvállalat összes bevétele az 1938. évben 465.580 pengő, összes kiadása pedig 421.281 pengő volt, az üzleti évet tehát 44.299 pengő felesleggel zárta.¹⁾ A vasút üzleti hányada kedvező és 90,49%-ot tesz.

A vasút szolgálatában az 1938. évben átlagosan 175 személy állott, akik közül 71 állandó, 104 pedig nem állandó alkalmazott volt. Az összes alkalmazottak évi fizetése 228.791 pengő volt, amiből 137.395 pengő az állandó alkalmazottak fizetése. Nyugdíjasa hat van a vasútnak, özvegyi nyugdíjasa négy, kegydíjas árvája pedig tíz. Az év folyamán a vasút vonalain 3 baleset fordult elő, melyek során 2 ember megsérült, 1 pedig meghalt.

Petrichevich-Horváth Miklós br. dr.

¹⁾ Előzetes adatok.

ÁRAK, PÉNZÜGY

A kassai tőkepiac 1914 előtt.

Le marché des capitaux à Kassa avant 1914.

Résumé. Le développement des établissements de crédit de Kassa reflète l'évolution du marché hongrois des capitaux. Lors des guerres napoléoniennes et pendant la période venue immédiatement après, Kassa était déjà un centre régional prospère au point de vue économique, industriel et commercial, et les capitaux privés y satisfaisaient les besoins de crédit. En 1844, on y a créé une Caisse d'épargne, dont l'évolution a été ralentie par la guerre de l'indépendance et le régime absolu. Après 1867, plusieurs banques y furent fondées qui pendant les quarante années suivantes jouaient un rôle dirigeant dans les affaires de crédit de Kassa et de ses environs. A partir de 1905, époque de la centralisation des capitaux, les banques de Kassa se lièrent, elles aussi, avec les établissements de crédit de la capitale.

*

Kassa város pénzügyeinek fejlődése hű tükörképe annak a szerepnek, melyet a magyar vidék a mobiltőke megszervezésében játszott.

A XVIII. század végén megindul egész Európában a tőke szervezkedése, az állami és társadalmi tényezők törekvése e szervezés elősegítésére. 1819-ben megalakul az első osztrák takarékpénztár, 2 évre rá a lombardiai, majd a prágai. Hazánkban Széchenyi Hitele vitte át a köztudatba a tetteket, melyek nagyrészt az ő agitációjának eredményeképpen a magyar birtokpolitika, a hitel, különösen a jelzáloghitel és a tőkeellátás alapelveivé lettek. A megszervezés szükségét a nagybirtokok, a Grassalkovich, Esterházy, Pálffy-féle sokmillió kölcsönök nyilvánvalóvá tették, Fáy András akciója is csatlakozott Széchenyi agitációjához s Ausztria mintájára megindult nálunk is a takarékpénztári mozgalom. Marosvásárhelyen 1835-ben, Baján 1837-

ben, Pesten a Hazai Takarékpénztár 1840-ben, Pozsonyban 1842-ben, Sopronban és Lőcsén 1843-ban, Győrött és Kassán pedig 1844-ben létesül takarékpénztár. A legutóbbi 30.000 forint alaptőkével, melyből azonban csak 15.000 forint lett befizetve, 15.000 forint befizetésére csak 1858-ban került sor. Kassa aránylag későn került sorra. Ennek magyarázata, hogy Kassa a napoleoni háborúk alatt és után élénk gazdasági és társadalmi központ volt. Ipara, kereskedelme virágzott. *A magántőke így pénzügyi meg-
szervezés nélkül is ellátta a hiteligényeket.* Ez az oka ismét annak, hogy Széchenyi Hitelét legkeményebb kritikában kassai ember, gróf Dessewffy József részesítette. Taglalatja német és magyar nyelven Kassán 1831-ben Werfer Károly kiadásában jelent meg. A mű a szervezetlen hitel jellegét érdekesen világítja meg a következő szavakkal: „Meg kell vallani, felette becsületes emberek a magyar hitelezők. Az én hitelezőim legalább mind barátaim egyszersmint és nem tudok olykor eléggé csodálkozni szívességükön, de esmernek és tudják, hogy nem kell engem nógatni, hogy mihelyt lehet, elébe jövök kívánságaiknak: hogy nekem jobban fáj, mint nekik, ha nem lehetek oly pontos mindég, mint akarnám“.

Az ily környezetben létrejött Takarékpénztár lassan fejlődött. Megtépázta 1848—1849 is. Utána az abszolútizmus. Ez hivatva volt 48 örökét: az ősiség és úrbériség kérdését is szabályozni. 1852 november 29-én napvilágot látott az ősiségi, 1853 március 2-án a magyar és 1853 október 2-án az erdélyi úrbéri pátens. A földbirtokok beinstruálásának szüksége s a városok fejlődése jelentékeny tőkeigényeket támasztott. Fokozta azokat a jobbágyi szolgáltatások megszüntetése és az adók behozatala folytán a gazdasági üzemi kiadások hirtelen felszökkenése. Az igények részben a földtehermentesítési kötvények 50—60%-os értékesítése, részben pedig különböző egyházi alapítványi pénztárak, városi és megyei árvapénztár, részben egyes birtokrészek eladása útján nyertek kielégítést. De Kassának és a Felvidéknek viszonylag virágzó kereskedelme és ipara elég jelentékeny összegű magántőkét termelt. Utak, vasutak, telegráfálózat, kaszárnyák, kórházak épültek, amelyek ide mind tőkét hoztak. A közlekedési viszonyok javulása egy csapásra megnyitotta a Kassa környékén lévő nagyértékű erdők értékesítési lehetőségét. Ha a régi kassai telekkönyveket

átnézzük, úgy nagy számmal találunk bennük magánhitelezők javára történt bekebelezéseket. Ez a magyarázata annak, hogy a pénzügyi szervezett hitelhiánya kevésbé volt érezhető.

Pedig szükség lett volna erre a megszerzett hitelre. A rendelkezésre álló tőke kevés volt, a földbirtok pedig kezdett kiszaladni az eddigi birtokososztály, úgy az úr, mint a paraszt lábai alól.

Érdekesen vázolja a tőkeszervezés 1857 előtti állapotait Stubenbrauch az Osztrák-Magyar Monarchia egyesületeiről szóló munkájában. 1856-ban Magyarországon és Erdélyben, ideszámítva a vajdaságot is, 32 takarékpénztár volt. A magyar takarékpénztárak összbetétállománya 17·9 millió, úgyhogy minden egyes lakosra 2 forint 2 krajcár esett. A vajdaság betétállománya 1·1 millió, fejenkénti 43 krajcár, Erdélyé 1·6 millió, fejenkénti 41 krajcár átlaggal. Az átlagok elég alacsony voltát mutatja az a körülmény, hogy ugyanakkor Bécsben a fejenkénti átlag 60 forint, Ausztriában 20 forint, Steyerben 5 forint 32 krajcár, Csehországban 4 forint 16 krajcár, Lombardiában 6 forint 45 krajcár.

Ugyanakkor az egész Osztrák-Magyar Monarchiában csakis 4 bankintézet jött számításba: a Nemzeti Bank 159 millió, a Niederösterreichische Escompt Gesellschaft 16 millió, a Kreditanstalt 60 millió és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 2 millió saját tőkével.

Az Osztrák Nemzeti Bankon kívül, mely akkor vezette be a záloglevélkölcönöket, a galíciai Ständische Kreditanstalt foglalkozott jelzáloghitellel. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank jelzálogtárcája ez évben még csak 360.384 forint volt.

A Kassai Takarékpénztár vagyoni helyzetét ebben az időpontban a következő szám adatok világítják meg: saját vagyona volt 15.143 forint, 31 krajcár tartalékalap, betétállománya 737.148 forint, amely öszszegből váltóban 399.387 forint volt elhelyezve, 44.183 pedig kézzizálogokra nyújtott előlegekben. Jelzálogkölcön erről az időről nincs kimutatva.

A gazdálkodás vázolt nehézségei, a hivatalnoki elem szaporítása, a gyermeknevelés, a városi megélhetés könnyebb volta, a föld megkötöttségének megszűnése folytán a birtokosok nyakra-főre adták el ingatlanukat. Kassa város gazdasági hatáskörébe eső területen (Abaúj, Zemplén, Sáros, Szepes) lassúbb volt e folyamat, mint másutt. De itt is találunk községeket,

például hogy csak egy körjegyzőséget vegyünk, Csány, Zsadány, Gecse, Gönyü községekben a 70-es években már senki se volt a régi birtokos családokból. Párhuzamosan haladt ezzel a kisgazda lakosság birtokainak felvásárlása. A mobiltőke jelentőségének emelkedése folytán az új birtokszerzők között a zsidók nagy szerepet játszottak. Ezért 1853 október 2-án az abszolútkormány a zsidók birtokszerzési jogát, amely csak pár évvel előbb adatott meg, megszüntette. A föld gazdaváltozása a földhitel megszervezése a Földhitelintézetnek 1863-ban történt alapítása, az Osztrák Nemzeti Bank jelzálogosztályának létesítése után is folytatódott, azonban ez időben, mint alább látni fogjuk, a parcelázási tevékenységgel és a kivándorlással függött össze.

Az abszolútkorszak alatt Kassán a bankalapítás nem váltott ki nagyobb érdeklődést. 1867-ben az alkotmányosság visszaállítása után létesült az Első Felsőmagyarországi Zálogkölcsonintézet — később *Kassai Hitelbank* — 400.000 névleges és 120.000 forint tényleges befizetett alaptőkével. 1871-ben létesült a *Kassai Népbank* 132.780 frt. alaptőkével, 1873-ban pedig a Szövetkezet, melyből később 1898-ban 500.000 korona tőkével a *Kassai Jelzálogbank* lett.

Ez intézetek közül az első 3 a 70-es évek alapítási láza által elragadtatta magát. Részen ebből kifolyólag, részben pedig a túlzott hitelnnyújtás és agiotáge folytán válságba jutottak. A válság különben országos volt s a vállalkozás jóformán minden ágára kiterjedt. A kassai pénzüzetek kiküldöttei fölmentek Bécsbe az Osztrák Nemzeti Bankhoz támogatást kérni. Ott azonban jótanácsnál egyebet nem kaptak. A válságból az egymásért való kölcsönös felelősségvállalás segítségével lassú és becsületes munkával mégis kibontakoztak. Veszteségeiket rövidebb-hosszabb idő alatt saját erejükkel leírták.

Ebben az időben az intézetek kihelyezéseikben nagy szerepet játszott a jelzálog s a folyószámlahitel. A váltókihelyezés jóformán kizárólag a városi lakosságra szorítkozott. A gazdaember bekebelezés ellenében kapott kölcsönt, aminek egyik oka az volt, hogy az Osztrák Nemzeti Bank s később az Osztrák-Magyar Bank sem látta szívesen a gazda, különösen a kisgazdaváltót. A tőkeszükséglet fedezésében csak kizárólag a betétek játszottak szerepet. Nagyon mérsékelt jelentősége volt a *visszleszámítolási hitelnek*. Másutt, mint az Osztrák-Magyar Banknál, az intézetek alig

vettek visszleszámítolási hitelt igénybe. Így például a kassai intézetek 1889. évi mérlegében nincs visszleszámítolás. Lassanként azonban átalakult a helyzet és habár a betétállomány folyton szaporodott, a fejenkénti országos átlag 1871-ben 11 frt. 91 krajcár, 1880-ban pedig 22 frt. 10 krajcár volt, a kassai összbetétállomány 1908-ban a 22 millió koronát, 1910-ben a 26 milliót meghaladta. 1908-ban az említett 4 intézet visszleszámítolása 22 millió koronás váltótárcából eléri az 5 milliót, 1910-ben pedig 26 milliós váltótárcából a 8·8 milliót. Miután a jelzálogkölcsonök egyrészét is beforgatták az intézetek, nyilvánvalóvá lett a kassai hitelszervezetnek a *fővárossal való szorosabb egybekapcsolódása*.

Érvényesült a *tőkekonzentrálás* folyamata más vonatkozásokban is. 1905-ben a Kassai Jelzálogbankot *affiliálta* a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank. Követte a Kassai Népbank, amelyet 1911-ben az Egyesült Fővárosi *affiliált*. A Kassai Takarékpénztár részvénytöbbségét az 1907. évi válság szanálásának eredményeképpen a Fővárosi Intézetek Szindikátusa szerezte meg, míg a Kassai Hitelbankot az Angol-Magyar Bank *affiliálta*, az Országos Központi Takarékpénztár pedig a Felsőmagyarországi Központi Takarékpénztár létesítése útján szerzett 1907-ben a kassai piacon érdekeltiséget. A Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank fiókja 1902 februárja, a Magyar Általános Hiteibank pedig 1905 óta működött a kassai piacon. Mindez azt mutatja, hogy lényegesen *csökkent a kassai piac régebben vitathatatlan önellátóképessége*. Hiszen megállt itt a tőketermelő ipar s kereskedelem fejlődése. Megszűntek a nagymértékű vállalkozások, út- és vasútépítkezések, csökkent a távolabbi vidékek tőkéjének Kassa felé áramlása s *érvényesült a tőkekonzentráció törvénye*.

Érdekes jelenség az 1900 körüli években, hogy a *cseh nagy pénzüzetek*, az Ustredny s a Zsivnotenska visszleszámítolási ajánlataikkal sűrűn keresték fel a kassai piacot. Bajos ma már megállapítani, hogy ez akciójuk mögött messzebbrejlő célok voltak-e, vagy az csupán a piac jó hírének s a nagy cseh tőkefeleslegeknek eredménye volt-e, de 1912-ben a balkáni háborúk alkalmával ez a tőkeforrás elapadt. Párhuzamosan haladt ez a külföldi, különösen a francia tőkének a Monarchia területéről való visszavonulásával.

Az intézetek kihelyezéseinek jellege a visszleszámítolás jelentőségének emelke-

dése folytán változott. Minden *hitelnyújtás* a továbbadhatás érdekében *váltóformát* öltött. A mobilitás érdekében a kereskedelmi váltó rendkívül előnyös feltételekben részesült s miután a helyi piac nem nyújtott elég anyagot, fölkeresték a kassai intézetek visszleszámítolási ajánlataikkal a Felvidék, Szabolcs, Szatmár, sőt Erdély *kisebb intézeteit is. Értékpapírtárcájukat* is fokozták, hogy válság esetén legyen mihez nyúlniok.

A kassai piac kamattételei elég kedvezőek voltak. Addig, míg a piac önmagát látta el, azokat bizonyos stabilitás jellemezte, úgyhogy néha az országos átlagon alul maradtak. Később az országos átlagokhoz alkalmazkodtak. Természetszerű folyamánya volt ez annak, hogy a piac bekapcsolódott a fővárosi piacba.

Az amerikai *kivándorlás* a 90-es években öltött nagyobb méreteket. Visszahatását megéreztek a pénzüzetek is. Egyik eredménye volt az, hogy a kivándorlottak hazaküldött pénze a pénzüzetek betétállományát nagyon jelentékenyen szaporította. Másik hatása, hogy megindultak a

birtokparcellázások is. A nagybirtokokat egymásután darabolták fel s azok a kisgazdák kezébe jutottak. Ezekből a vételekből folyólag igen nagyméretű hitelgények állottak elő, de kielégítésük nem okozott nagyobb nehézséget, mert a földárak rendkívüli emelkedése dacára is a vevők főleg az Amerikában szerzett keresményükből kölcsöneiket meg tudták fizetni. Ebben a folyamatban a kassai pénzüzetek szerepe elismerésreméltó volt, nem pályáztak a parcellázás külön hasznára, jobbára megelégedtek a normális hitelnyújtás feltételeivel.

A kassai pénzüzetek fejlődése hű képe a magyar tőkepiac fejlődésének. A szervezetlenség helyébe lép a szervezetség, melynek első fázisa a piac önellátása, később a tőkekoncentrációs folyamat eredményeképpen a fővárosi pénzüzetekhez való kapcsolódás, küzdelem a tőkehiánnyal s átalakítása a régebbi hitelnyújtási formáknak a mobilitás szemmel tartásával meghonosított váltóhitelekre.

Nyulászi János dr.

Aranytartalék, bankjegyforgalom és bankkamatláb nemzetközi adatai.

Réserves-or, circulation des billets de banque et taux en banque; données internationales.

Táblázatunknak a Népszövetség közlésén alapuló adatai azt mutatják, hogy 1938-ban a nemzetközi politikai élet mozgalmassága a pénzügyi viszonyokra is erősen kihatott.

Az *arany* áramlása az Egyesült Államokba erős ütemben folytatódott s főleg az év őszén volt nagyarányú. A magyarországi arany és devizakészlet jelentős növekedése részben technikai okoknak tudható be, annak t. i., hogy a korábban az egyéb

követelések között nyilvántartott készletek egy része az arany- és devizakészletbe tételtett át.

A *bankjegyforgalom* általános emelkedését, mely az év szeptember havában kulminált, többhelyütt a háborús készülődések idézték elő. Magyarországon a betételvonások, a katonai kiadások, a felvidéki pénzbeváltás stb. közel kétszeresére duzzasztották a bankjegyforgalmat.

1. Aranytartalék és bankkamatláb.¹⁾

Ország	Aranytartalék			Bankkamatláb			Ország	Aranytartalék			Bankkamatláb		
	1936	1937	1938	1936	1937	1938		1936	1937	1938	1936	1937	1938
	év végén, millió aranypengő			évek átlaga (%)				év végén, millió aranypengő			évek átlaga (%)		
Albánia	6	6	6	7.23	6.13	6.00	Görögország	91	80	91	7.00	6.01	6.00
Am. Egy. Áll.	38.016	43.087	48.999	1.50	1.33	1.00	Japán	1.561	881	555	3.38	3.29	3.29
Argentína	1.692	1.584	1.469	3.50	3.50	3.50	Jugoszlávia	166	172	194	5.00	5.00	5.00
Ausztráliai áll. szövetség	11	11	11	4.25	4.25	4.25	Kanada	640	623	635	2.50	2.50	2.50
Ausztria	154	154		3.50	3.50		Lengyelország	252	280	286	5.00	4.98	4.50
Belgium	2.133	2.018	1.961	2.00	2.00	2.61	Lettország	51	51	57	5.42	5.00	5.00
Brit-India	926	926	926	3.00	3.00	3.00	Litvánia	40	46	34			
Bulgária	69	80	80	6.00	6.00	6.00	Magyarország	84	84	124	4.00	4.00	4.00
Cseh-Szlovákia	309	309	320	3.00	3.00	3.00	Nagy-Britannia	8.742	9.102	9.102	2.00	2.00	2.00
Dánia	183	183	183	3.56	4.00	4.00	Németalföld	1.652	3.139	3.356	2.83	2.00	2.00
Délafrikai Unió	686	640	743	3.50	3.50	3.50	Németország	91	97	97	4.00	4.00	4.00
Egyiptom	183	183	183				Norvégia	263	246	274	3.53	4.00	3.51
Esztország	51	51	51	4.50	4.50	4.50	Olaszország	703	709	709	4.69	4.50	4.50
Finnország	109	91	91	4.00	4.00	4.00	Románia	383	406	452	4.50	4.50	3.84
Franciaország	10.114	8.668	8.205	3.67	3.81	2.76	Svájc	2.213	2.190	2.361	2.30	1.50	1.50
							Svédország	812	823	1.086	2.50	2.50	2.50

¹⁾ A Népszövetség adatai.

dése folytán változott. Minden *hitelnyújtás* a továbbadhatás érdekében *váltóformát* öltött. A mobilitás érdekében a kereskedelmi váltó rendkívül előnyös feltételekben részesült s miután a helyi piac nem nyújtott elég anyagot, fölkeresték a kassai intézetek visszleszámítolási ajánlataikkal a Felvidék, Szabolcs, Szatmár, sőt Erdély *kisebb intézeteit is. Értékpapírtárcájukat* is fokozták, hogy válság esetén legyen mihez nyúlniok.

A kassai piac kamattételei elég kedvezőek voltak. Addig, míg a piac önmagát látta el, azokat bizonyos stabilitás jellemezte, úgyhogy néha az országos átlagon alul maradtak. Később az országos átlagokhoz alkalmazkodtak. Természetszerű folyamánya volt ez annak, hogy a piac bekapcsolódott a fővárosi piacba.

Az amerikai *kivándorlás* a 90-es években öltött nagyobb méreteket. Visszahatását megéreztek a pénzüzetek is. Egyik eredménye volt az, hogy a kivándorlottak hazaküldött pénze a pénzüzetek betétállományát nagyon jelentékenyen szaporította. Másik hatása, hogy megindultak a

birtokparcellázások is. A nagybirtokokat egymásután darabolták fel s azok a kisgazdák kezébe jutottak. Ezekből a vételekből folyólag igen nagyméretű hitelgények állottak elő, de kielégítésük nem okozott nagyobb nehézséget, mert a földárak rendkívüli emelkedése dacára is a vevők főleg az Amerikában szerzett keresményükből kölcsöneiket meg tudták fizetni. Ebben a folyamatban a kassai pénzüzetek szerepe elismerésreméltó volt, nem pályáztak a parcellázás külön hasznára, jobbára megelégedtek a normális hitelnyújtás feltételeivel.

A kassai pénzüzetek fejlődése hű képe a magyar tőkepiac fejlődésének. A szervezetlenség helyébe lép a szervezetség, melynek első fázisa a piac önellátása, később a tőkekoncentrációs folyamat eredményeképpen a fővárosi pénzüzetekhez való kapcsolódás, küzdelem a tőkehiánnyal s átalakítása a régebbi hitelnyújtási formáknak a mobilitás szemmel tartásával meghonosított váltóhitelekre.

Nyulászi János dr.

Aranytartalék, bankjegyforgalom és bankkamatláb nemzetközi adatai.

Réserves-or, circulation des billets de banque et taux en banque; données internationales.

Táblázatunknak a Népszövetség közlésén alapuló adatai azt mutatják, hogy 1938-ban a nemzetközi politikai élet mozgalmassága a pénzügyi viszonyokra is erősen kihatott.

Az *arany* áramlása az Egyesült Államokba erős ütemben folytatódott s főleg az év őszén volt nagyarányú. A magyarországi arany és devizakészlet jelentős növekedése részben technikai okoknak tudható be, annak t. i., hogy a korábban az egyéb

követelések között nyilvántartott készletek egy része az arany- és devizakészletbe tételét át.

A *bankjegyforgalom* általános emelkedését, mely az év szeptember havában kulminált, többhelyütt a háborús készülődések idézték elő. Magyarországon a betételvonások, a katonai kiadások, a felvidéki pénzbeváltás stb. közel kétszeresére duzzasztották a bankjegyforgalmat.

1. Aranytartalék és bankkamatláb.¹⁾

Ország	Aranytartalék			Bankkamatláb			Ország	Aranytartalék			Bankkamatláb		
	1936	1937	1938	1936	1937	1938		1936	1937	1938	1936	1937	1938
	év végén, millió aranypengő			évek átlaga (%)				év végén, millió aranypengő			évek átlaga (%)		
Albánia	6	6	6	7.23	6.13	6.00	Görögország	91	80	91	7.00	6.01	6.00
Am. Egy. Áll.	38.016	43.087	48.999	1.50	1.33	1.00	Japán	1.561	881	555	3.38	3.29	3.29
Argentína	1.692	1.584	1.469	3.50	3.50	3.50	Jugoszlávia	166	172	194	5.00	5.00	5.00
Ausztráliai áll. szövetség	11	11	11	4.25	4.25	4.25	Kanada	640	623	635	2.50	2.50	2.50
Ausztria	154	154		3.50	3.50		Lengyelország	252	280	286	5.00	4.98	4.50
Belgium	2.133	2.018	1.961	2.00	2.00	2.61	Lettország	51	51	57	5.42	5.00	5.00
Brit-India	926	926	926	3.00	3.00	3.00	Litvánia	40	46	34			
Bulgária	69	80	80	6.00	6.00	6.00	Magyarország	84	84	124	4.00	4.00	4.00
Cseh-Szlovákia	309	309	320	3.00	3.00	3.00	Nagy-Britannia	8.742	9.102	9.102	2.00	2.00	2.00
Dánia	183	183	183	3.56	4.00	4.00	Németalföld	1.652	3.139	3.356	2.83	2.00	2.00
Délafrikai Unió	686	640	743	3.50	3.50	3.50	Németország	91	97	97	4.00	4.00	4.00
Egyiptom	183	183	183				Norvégia	263	246	274	3.53	4.00	3.51
Esztország	51	51	51	4.50	4.50	4.50	Olaszország	703	709	709	4.69	4.50	4.50
Finnország	109	91	91	4.00	4.00	4.00	Románia	383	406	452	4.50	4.50	3.84
Franciaország	10.114	8.668	8.205	3.67	3.81	2.76	Svájc	2.213	2.190	2.361	2.30	1.50	1.50
							Svédország	812	823	1.086	2.50	2.50	2.50

¹⁾ A Népszövetség adatai.

2. Bankjegyforgalom.¹⁾

O r s z á g	A pénzegység megnevezése	Bankjegyforgalom az oldalt megnevezett millió pénz- egységben			A valuták aranyértékének változása 1929 = 100		
		1936	1937	1938	1936	1937	1938
é v v é g é n							
Albánia	Frank	11	11	11	100·2	100·2	101·1
Amerikai Egyesült Államok	Dollár	6.543	6.550	6.856	59·1	59·1	59·1
Argentína	Aranypesó	1.302	1.359	1.328	45·5	46·4	43·3
Ausztráliai Államszövetség	Fontsterling	47	50	49	47·5	48·3	45·2
Belgium	Belga	4.540	4.308	4.398	71·8	72·2	71·5
Brit-India	Rupia	1.899	1.854	1.880	60·0	61·0	56·4
Bulgária	Leva	2.571	2.569	2.800	99·1	100·2	98·0
Cseh-Szlovákia	Cseh korona	6.478	6.902	6.950	70·2	70·0	68·2
Dánia	Dán korona	399	417	441	48·3	49·2	45·9
Délafrikai Unió	Fontsterling	17	18	19	58·9	60·1	56·1
Egyiptom	Egyipt. f. sterling	23	21	20	59·6	60·6	56·7
Esztország	Eszt márka	45	49	52	60·0	61·1	57·1
Finnország	Finn márka	1.630	2.052	2.086	50·7	51·8	48·2
Franciaország	Francia frank	89.342	93.837	110.935	70·4	51·2	39·7
Görögország	Drachma	6.203	6.776	7.239	40·8	41·7	39·0
Ir szabad állam	Fontsterling	15	16	17			
Japán	Yen	1.790	2.155	2.755	33·8	34·5	32·2
Jugoszlávia	Dinár	5.409	5.834	6.921	77·1	77·6	76·4
Kanada	Dollár	191	207	206	59·1	59·0	58·5
Lengyelország	Zloty	1.462	1.497	1.866	99·3	99·7	99·3
Lettország	Lat	85	108	125	59·0	60·6	56·7
Litvánia	Lita	110	117	142	99·4	99·7	99·2
Magyarország	Pengő	436	466	863	99·4	99·8	98·5
Nagy-Britannia	Fontsterling	467	505	505	59·6	60·6	56·7
Németalföld	Holland frt.	793	869	993	80·2	81·7	79·9
Németország	Márka	5.348	5.884	8.605	99·8	99·9	99·4
Norvégia	Norv. kor.	429	449	477	54·3	55·3	51·7
Olaszország	Lira	16.525	17.468	18.956	59·0	59·0	59·0
Románia	Leu	25.663	29.391	34.902	71·9	72·6	72·2
Svájc	Svájci frank	1.482	1.531	1.751	70·4	70·8	69·2
Svédország	Svéd korona	893	980	1.061	55·8	56·8	53·0

¹⁾ A Népszövetség adatai.

SZELLEMI, ERKÖLCSI ÉLET

Kassa közoktatási és közművelődési intézményei.

Les établissements scolaires et culturels de Kassa.

Résumé. La ville autonome de Kassa a toujours été le centre culturel de la Haute-Hongrie, jouant un rôle important pour l'extension de la culture intellectuelle (enseignement, littérature, théâtre) hongroise. Pendant les 20 années du régime tchèque d'après-guerre, nos frères de race de Kassa (les $\frac{3}{4}$ de la population) ont tout fait pour conserver, contre les efforts anti-hongrois extrêmement violents des Tchèques, et dont ils ont tant souffert, leurs vieux facteurs culturels, et leur lutte ne fut pas vaine. Ayant gardé intact leur sentiment national, ils ont, après la libération de Kassa, vers la fin de 1938, rétabli, autant que possible, dans l'administration des établissements scolaires et culturels, la situation d'autrefois, recommençant, animés d'un vif patriotisme, à les

développer encore sur leurs vieilles bases hongroises.

A la veille de la guerre, il existait à Kassa 35 établissements scolaires, représentant presque tous les genres d'école. Il y avait là notamment une de nos maternelles les plus anciennes (fondée en 1840), une école primaire plus vieille encore (créée vers 1700), une école d'apprentis et un établissement pour élèves instituteurs (tous les deux datant du XVIIIe siècle), un gymnase fondé au XVIIe siècle. Dans la seconde moitié du XIXe siècle, on y a créé une école dite bourgeoise (primaire supérieure), une école normale primaire pour femmes (1860), une école appelée „réale” (1858), une école dite supérieure de jeunes filles, une école supérieure de commerce, plusieurs écoles

2. Bankjegyforgalom.¹⁾

O r s z á g	A pénzegység megnevezése	Bankjegyforgalom az oldalt megnevezett millió pénz- egységben			A valuták aranyértékének változása 1929 = 100		
		1936	1937	1938	1936	1937	1938
é v v é g é n							
Albánia	Frank	11	11	11	100·2	100·2	101·1
Amerikai Egyesült Államok	Dollár	6.543	6.550	6.856	59·1	59·1	59·1
Argentína	Aranypesó	1.302	1.359	1.328	45·5	46·4	43·3
Ausztráliai Államszövetség	Fontsterling	47	50	49	47·5	48·3	45·2
Belgium	Belga	4.540	4.308	4.398	71·8	72·2	71·5
Brit-India	Rupia	1.899	1.854	1.880	60·0	61·0	56·4
Bulgária	Leva	2.571	2.569	2.800	99·1	100·2	98·0
Cseh-Szlovákia	Cseh korona	6.478	6.902	6.950	70·2	70·0	68·2
Dánia	Dán korona	399	417	441	48·3	49·2	45·9
Délafrikai Unió	Fontsterling	17	18	19	58·9	60·1	56·1
Egyiptom	Egyipt. f. sterling	23	21	20	59·6	60·6	56·7
Esztország	Eszttárka	45	49	52	60·0	61·1	57·1
Finnország	Finn tárka	1.630	2.052	2.086	50·7	51·8	48·2
Franciaország	Francia frank	89.342	93.837	110.935	70·4	51·2	39·7
Görögország	Drachma	6.203	6.776	7.239	40·8	41·7	39·0
Ir szabad állam	Fontsterling	15	16	17			
Japán	Yen	1.790	2.155	2.755	33·8	34·5	32·2
Jugoszlávia	Dinár	5.409	5.834	6.921	77·1	77·6	76·4
Kanada	Dollár	191	207	206	59·1	59·0	58·5
Lengyelország	Zloty	1.462	1.497	1.866	99·3	99·7	99·3
Lettország	Lat	85	108	125	59·0	60·6	56·7
Litvánia	Lita	110	117	142	99·4	99·7	99·2
Magyarország	Pengő	436	466	863	99·4	99·8	98·5
Nagy-Britannia	Fontsterling	467	505	505	59·6	60·6	56·7
Németalföld	Holland frt.	793	869	993	80·2	81·7	79·9
Németország	Márka	5.348	5.884	8.605	99·8	99·9	99·4
Norvégia	Norv. kor.	429	449	477	54·3	55·3	51·7
Olaszország	Lira	16.525	17.468	18.956	59·0	59·0	59·0
Románia	Leu	25.663	29.391	34.902	71·9	72·6	72·2
Svájc	Svájci frank	1.482	1.531	1.751	70·4	70·8	69·2
Svédország	Svéd korona	893	980	1.061	55·8	56·8	53·0

¹⁾ A Népszövetség adatai.

SZELLEMI, ERKÖLCSI ÉLET

Kassa közoktatási és közművelődési intézményei.

Les établissements scolaires et culturels de Kassa.

Résumé. La ville autonome de Kassa a toujours été le centre culturel de la Haute-Hongrie, jouant un rôle important pour l'extension de la culture intellectuelle (enseignement, littérature, théâtre) hongroise. Pendant les 20 années du régime tchèque d'après-guerre, nos frères de race de Kassa (les $\frac{3}{4}$ de la population) ont tout fait pour conserver, contre les efforts anti-hongrois extrêmement violents des Tchèques, et dont ils ont tant souffert, leurs vieux facteurs culturels, et leur lutte ne fut pas vaine. Ayant gardé intact leur sentiment national, ils ont, après la libération de Kassa, vers la fin de 1938, rétabli, autant que possible, dans l'administration des établissements scolaires et culturels, la situation d'autrefois, recommençant, animés d'un vif patriotisme, à les

développer encore sur leurs vieilles bases hongroises.

A la veille de la guerre, il existait à Kassa 35 établissements scolaires, représentant presque tous les genres d'école. Il y avait là notamment une de nos maternelles les plus anciennes (fondée en 1840), une école primaire plus vieille encore (créée vers 1700), une école d'apprentis et un établissement pour élèves instituteurs (tous les deux datant du XVIIIe siècle), un gymnase fondé au XVIIe siècle. Dans la seconde moitié du XIXe siècle, on y a créé une école dite bourgeoise (primaire supérieure), une école normale primaire pour femmes (1860), une école appelée „réale” (1858), une école dite supérieure de jeunes filles, une école supérieure de commerce, plusieurs écoles

professionnelles. On y trouvait encore une „Académie“ (école supérieure) de droit, fondée à la fin du XVIIIe siècle; une haute école de théologie datant du début du XIXe; une école supérieure d'agriculture (ouverte en 1875).

Les Tchèques, en prenant le pouvoir en 1919, y ont supprimé les 3 Ecoles supérieures, ainsi que beaucoup d'autres établissements scolaires. Il est vrai qu'ils ont créé quelques écoles (par exemple, une grande école d'apprentis). Mais dans la plupart des établissements scolaires, ils ont supprimé le hongrois comme langue d'enseignement. Sous leur régime, à Kassa on n'enseignait en hongrois (ou en partie en hongrois) que dans 3 maternelles, dans 3 écoles primaires, dans l'école d'apprentis dont nous venons de parler, dans 3 écoles du second degré, dans l'école supérieure de théologie et à un cours professionnel, soit dans 12 établissements scolaires sur 44. De sorte que, quoique les $\frac{3}{4}$ des habitants fussent de langue maternelle hongroise, $\frac{1}{4}$ seulement des élèves pouvaient faire leurs études en hongrois.

Lors de la libération de Kassa, la plupart des établissements scolaires fondés par les Tchèques ont cessé de fonctionner et leur personnel étranger trop nombreux (des Tchèques, des Moraves, des Slovaques) a quitté la ville. Pendant le semestre écoulé depuis, on a réadapté en gros, à Kassa, l'enseignement au système hongrois et à l'esprit de notre race (voyez le tableau 2, indiquant les derniers chiffres). A l'heure actuelle, le slovaque comme langue d'enseignement y est employé dans une proportion conforme et même supérieure à celle de la minorité slovaque (16%). On y trouve, en dehors des écoles purement hongroises, un gymnase où l'enseignement est donné uniquement en slovaque, et 10 établissements scolaires enseignant en hongrois et en slovaque.

Parmi les établissements culturels de Kassa, les plus célèbres sont le Muséum Rákóczi, créé en 1872, la Bibliothèque municipale composée des livres de l'Ecole supérieure de droit et du Muséum, le Théâtre National, fondé à la fin du XVIIIe siècle et reconstruit en 1899, et l'Ecole de musique de la ville, créée en 1793, réorganisée en 1874. — Kassa est également riche en monuments artistiques (églises, maisons particulières, statues), dont les plus célèbres sont la cathédrale Sainte-Elisabeth (appelée dâme) avec une tour et une chapelle connexes. C'est dans cette cathédrale, bâtie au XIVE siècle, que se trouve le caveau où reposent le prince François II de Rákóczi et ses compagnons d'exil.

*

Kassa sz. kir. város Felső-Magyarországnak a központja, mondhatni metropolisa volt; harcokkal telt viharos századokat élt át, de a XVIII. század első felétől kezdve, amikor békésebb idők köszöntöttek a városra, egyre nagyobb áldozatokat

hozott a művelődés érdekében és később, a nemzeti újjászületés idején, a magyar művelődésnek egyik előharcosává vált. A szabadságharc után a város különösen gyors fejlődésnek indult, művelődési intézményei egyre szaporodtak, úgyhogy a világháború előtt a Felvidéknek valóban művelődési központjává fejlődött. A 20 éves cseh uralom alatt Kassa minden erejével, rendkívül sok szenvedés árán igyekezett megvédeni magyar mivoltát, műveltségének rég megszerzett eszközeit.

Kétségtelen, hogy a cseh uralom is igyekezett ennek a jelentős és szépen fejlődő városnak a közoktatásügyét fejleszteni, de ez a törekvés teljesen magyarelletlen volt. Régi hatalmas gyökérszálakat igyekezett az idegen uralom elválni és helyébe saját kultúrájának idegen virágait ültetni. Abban a fejlődésben, amely a város közoktatásügyének terén a 20 éves cseh uralom alatt végbement, a magyarságnak kevés öröme telhetett. Hasonló arányú fejlődést a csonkaország többi nagy városainál is észlelhettünk, mivel a háború utáni újjászervezés általában minden kultúrország közoktatásügyére szükségszerű feladatokat rótt. Ebben a tekintetben az új uralom sem maradhatott el. Eltekintve azonban attól, hogy a közoktatás átszervezését ez az uralom teljesen a magyar szempontok figyelmen kívül hagyásával, sőt a magyarság érdekei ellen végezte, a közoktatás irányát is igyekezett más mederbe terelni és azt más, a saját érdekeinek és eszmekörének megfelelő alapokra fektetni.

Kassa város újabb művelődésének az íróira mindenesetre nehéz feladatot fog róni az idevonatkozó adatok összegyűjtése és az események pártatlan ismertetése; ezen a téren elsősorban meg kell találni azokat a szálakat, amelyek a város művelődését a multhoz fűzik s ezenkívül hűségesen meg kell rögzíteniök azt a rendkívül sokféle változást, amelyen a város ebből a szempontból újabban keresztülment. Kétségtelen azonban, hogy a város művelődéstörténetének *kimagasló fejezete* lesz a közoktatás szerepe, hiszen az elszakított részek ezen az alapon őrizték meg magyar mivoltukat s továbbra is csak ezen az úton tartathatják azt meg.

Ezeket a szempontokat tekintve, igyekszünk statisztikai nézőpontból is megvilágítani Kassa város közoktatásügyének háború előtti állapotát, majd annak a cseh

1. Kassa tjv. tanintézetei a háború előtt (1913/14).

Etablissements scolaires dans la ville autonome de Kassa avant la guerre (1913—14).

Megnevezés — Spécification	Jelleg Catégories	A tanerők Membres du personnel enseignant	A tanulók Elèves	
		száma — nombres abs.		
Óvóintézetek — <i>Maternelles</i> (5)	2 községi — <i>communales</i> 2 róm. kat. — <i>cathol. rom.</i> 1 társulati <i>d'association</i> —	7	515	
Elemi iskolák — <i>Écol. prim. élément.</i> (9)	5 állami — <i>d'Etat</i> 3 róm. kat. — <i>cathol. rom.</i> 1 izraelita — <i>israélite</i>			80
<i>Ecoles d'ap- prentis</i> { Iparostanonc-iskola — <i>d'industrie</i>	községi — <i>communale</i>	31	723	
{ Kereskedőtanonc-iskola — <i>de commerce</i>	társulati — <i>d'association</i>			
<i>Ecole primaire supérieure</i> { Polgári fiúiskola — <i>de garçons</i>	állami — <i>d'Etat</i>	15	610	
	" leányiskola ¹⁾ — <i>de j. filles</i> ¹⁾	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	13	277
	" " ²⁾ " " " ²⁾	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	4	186
	" " " " "	evang. — <i>luthérienne</i>	7	251
<i>Ecole nor- male</i> { Tanítóképző-intézet — <i>primaire d'instituteurs</i>	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	11	70	
	{ Tanítónőkészítő-intézet ¹⁾ — <i>primaire d'institutrices</i> ¹⁾	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	12	164
Főgimnázium ³⁾ — <i>Gymnase</i> ³⁾	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	19	533	
Főreáliskola — <i>Ecole „réale“</i>	állami — <i>d'Etat</i>	20	382	
Felsőbb leányiskola ⁴⁾ — <i>Ecole dite supér. de j. filles</i> ⁴⁾	" "	19	357	
Felső kereskedelmi iskola — <i>Ecole de commerce dite supérieure</i>	állami — <i>d'Etat</i>	17	188	
Női kereskedelmi tanfolyam ⁵⁾ — <i>Cours de commerce pour femmes</i> ⁵⁾	" "	.	50	
Női gazdasági tanintézet ¹⁾ — <i>Etablissem. scol. d'agriculture pour femmes</i> ¹⁾	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	12	49	
Felső ipariskola — <i>Ecole d'industrie dite supér.</i>	állami — <i>d'Etat</i>	12	190	
Vízmeisteri iskola — <i>Ecole de maîtres d'eau</i>	" "	6	51	
Bábakészítő-intézet — <i>Ecole de sages-femmes</i>	" "	3	32	
Jogakadémia — „ <i>Académie</i> “ (<i>école supér.</i>) <i>de droit</i>	állami — <i>d'Etat</i>	14	158	
Gazdasági akadémia — „ <i>Académie</i> “ (<i>école supér.</i>) <i>d'agricult.</i>	" "	17	67	
Püspöki hittudományi főiskola — <i>Ecole supér. de théologie de l'évêché</i>	róm. kat. — <i>cathol. rom.</i>	5	40	
Községi közigazgatási tanfolyam — <i>Cours d'administrat. com- munale</i>	állami — <i>d'Etat</i>	23	86	
Összesen — Total (35 tanintézet — établissements scol.)	—	347	9.051	

¹⁾ Orsolya-rendi. — *des Ursulines.* — ²⁾ Domonkos-rendi. — *des Dominicains.* — ³⁾ Jászói premontrai-rendi. — *des prémontrés de Jászó.* — ⁴⁾ Mint községi polgári iskola alakult; 1892-ben lett felsőbb leányiskola. — *Avant 1892, école prim. supér. communale; depuis 1892, école dite supér. de j. filles.* — ⁵⁾ A felsőbb leányiskolával kapcsolatban. — *Annexe de l'école dite supér. de j. filles.*

uralom alatt szenvedett változásait s végül a felszabadulás után beállott legújabb helyzetét.

A háború előtt (1913/14-ben) a város területén 35 tanintézet állott fenn (l. az 1. sz. táblát) és a tanintézetek sorában csaknem mindegyik iskolafaj szerepelt,

úgyhogy a fennálló intézmények nemcsak magának a városnak, hanem a messze vidéknek kulturális igényeit is kielégítették. Kassa lakossága, eltekintve a régi idők hagyományait őrző iparos (és kisebbrészt kereskedő) népességétől, tehát a tulajdonképpeni polgárságtól, nagyobbrészt a köztisztviselők és egyéb értelmi foglalkozásúak köréből került ki. (Az 1910. évi népszámlálás szerint — a katonatiszteket, a tisztviselői nyugdíjasokat, a tőkepénzeseket stb. ideszámítva — a lakosságnak kb. $\frac{1}{3}$ része ebbe a társadalmi rétegbe tartozott.) Az értelmiségi osztálynak ez a nagy szerepe kiemeli Kassát a többi hasonló vidéki városok sorából s mintegy Sopronnal helyezi egy színvonalra. Hogy Kassa közoktatásügyi intézményei már a háború előtti időkben magas fejlettségi fokot értek el, annak okát a város és általában a Felvidék népességének összetételében, erős értelmiségi osztály kifejlődésében s annak magas műveltségében kell keresnünk.

Közoktatásának nem csak fejlettségére, hanem régi eredetére is méltán büszke lehetett Kassa város. Etekintetben is kevés olyan várost találunk, amely a múlt században (sőt a XVIII. században) létrejött ilyenmű, különféle fokozatú intézményeknek, ily nagy számát tudná felmutatni.

Kassán áll fenn egyik legrégebbi kisdedővő-intézetünk; ezt a jótékony nőegylet állította fel 1840-ben a Szt. Flórián-utcában; ugyancsak régi intézet a Fröbel-kerti kisdedővő, melyet a „Fröbel nőegylet” 1874-ben nyitott meg, valamint a Domonkos-rendiek óvóintézete (1892-ben nyílt meg) és a Tábor külvárosi községi kisdedővő (1895-ben nyílt meg).

Az elemi oktatás kezdete természetesen igen régi időkre vezethető vissza; a középkori lakosság részben Rajna-vidéki betelepített szászokból állott, akik a nyugati műveltséget magukkal hozták s gondot fordítottak gyermekeik tanítására. Írott okmányok igazolják, hogy a XV. században egy magyar és egy német elemi iskola állott fenn. Az 1868-i népoktatási törvény létrejöttéig természetesen csak felekezeti iskolák állottak fenn. A legrégebbi ilyenmű iskola, amelynek keletkezési ideje az egyik Krónika szerint megállapítható, az Orsolya-rendi apácáknak az 1700. év körül létesült zárdai elemi iskolája. Ugyancsak régi iskola volt az evangélikus elemi iskola is; ez azonban még a háború előtt megszűnt. A községi iskolák közül legrégebbi (1869-ben alakult)

a Kovács-utcai elemi iskola (1909-től állami jelleggel). A Ferenc József-téri és Hunyadi-utcai elemi iskolák szintén mint községi iskolák alakultak a 90-es években s a háború előtt (1909-ben, ill. 1910-ben) állami iskolákká alakultak át. A háború előtt (1910-ben) alakult ezenkívül még két állami elemi iskola és a Domonkos-rendi szerzetesek Rákóczi-körúti iskolája (1911-ben), valamint az izraelita hitközség Frangepán-utcai elemi iskolája, amely még 1868-ban nyílt meg a „Fekete Sas” épületében. (A felsorolt elemi iskolákon kívül még egy róm. kat. elemi iskola állott fenn; ez azonban később szintén állami jellegű lett. Az 1913/14. tanévben eszerint összesen 9 elemi iskola állott fenn Kassán.)

Régi keletű iskola Kassán az iparostanonciskola, mely eredetileg a Mária Terézia által kiadott új iskolai szervezet alapján 1776-ban létesült; a kereskedőtanonciskolát a kereskedelmi társulat szervezte 1872-ben; a tanonciskolák újabb átszervezése 1884-ben történt meg az akkori ipartörvény alapján.

Az állami polgári fiú- és leányiskola 1873-ban alakult; 1892-ben mindkét iskola állami jellegűt kapott s a polgári leányiskola ettől kezdve mint „felsőbb leányiskola” folytatta működését. Az Orsolya-rendi polgári leányiskola a századforduló idején (1900-ban), a Domonkos-rendi polgári leányiskola pedig 1912-ben keletkezett. A háború előtt ezenkívül egy evangélikus polgári iskola is fennállott; az evangélikus elemi iskolához hasonlóan azonban ez az intézet is megszűnt.

A tanítóképzés Kassán szintén rendkívül régen vette kezdetét, természetesen felekezeti (róm. kat.) alapon. A Kovács-utcában fennállott ilyenmű intézet keletkezése 1778-ra vezethető vissza; ez a jezsuitarend régi kollégiumában állott fenn. (Schola regia candidatorum ad magisteria.) A női képzőintézet ennél újabb keletű, de szintén elég régi; 1860-ban nyílt meg az Orsolya-rendi apácák vezetése alatt.

Kassa s általában az ország tanintézetei közt egyike a legrégebbieknek a premontrei-rendi gimnázium; ezt a tanintézetet a XVII. században (az intézet szerint 1654-ben) Kisdy Benedek jászói prépost, majd egri püspök alapította a jezsuiták vezetése alatt s a nagyszombati egyetem mintájára teológiai és bölcsészeti tanfolyamokkal is kiegészítette. I. Lipót 1660-ban megadta az intézetnek azokat a kiváltsá-

gokat, amelyekkel a németbirodalmi egyetemek is fel voltak ruházva. A jezsuitarend eltörlése után (1787-ben) 6 osztályú főgimnázium lett világi és egyházi tanerőkkel; 1802-ben a jászói premontrei-rend vette át az intézetet, de a tanítást abban csak 1811-ben kezdte meg; 1835-ben a jezsuiták volt Fő-utcai rendházába költözött az intézet s itt volt a nemes ifjak konviktusa is. Az 1851/52. tanévtől kezdve mint nyolc osztályos főgimnázium működött, mivel a jogi tanfolyammal egybekötött bölcséleti kar ekkor megszűnt, illetőleg ennek helyébe filozófia propedeutika-tanfolyam lépett. Ezután lépett életbe az érettségi vizsgálat is. Az intézet mellett felállított konviktus jóideig szünetelt s csak 1886-ban nyílt meg ismét.

A volt állami főreáliskola az 1858. évben nyílt meg, egyelőre 3 osztállyal. Ebben az időszakban — úgy mint a gimnáziumé is — német volt az iskola tanítási nyelve. Előbb mint községi iskola működött; 1882-től állami jellegű.

A felsőbb leányiskola, mint említettük, a községi polgári iskolából alakult 1892-ben s ebből fejlődött a ma is fennálló leánygimnázium. Az 1892. év óta női kereskedelmi tanfolyam is működött az intézet mellett.

Az állami felső kereskedelmi iskola az 1897/98. tanévben nyílt meg, az állami felső ipariskola pedig már az 1872. évben. Az utóbbi tanintézet 1886-ban költözött új helyiségébe. A felső ipariskolával kapcsolatosan több szaktanfolyam is működött: így az építőipari tanfolyam (1891 óta), a kazánfűtői és gépkezelői tanfolyam, a vasárnapi iparrajz-tanfolyam.

A többi fennállott szakiskolák közül középfokú volt a Női gazdasági tanintézet és a bábaképző-intézet. Az előbbi intézet az Orsolya-rendi apácák vezetése alatt 1905-ben nyílt meg s valóban mintaszerűen rendezett intézet volt 4 évfolyamos iskolával, bentlakásos internátussal, nagy gyakorló gazdasági kerttel. (A cseh megszállás alkalmával az intézet kénytelen volt működését megszüntetni.) A bábaképző-intézet 1907-ben kezdte meg működését a városi kórházban. Alsófokú szakiskola volt az 1879 óta fennállott állami vízmesteri iskola, mely a kultúrmérnökök mellett működő műszaki segédszemélyzet szakszerű kiképzését szolgálta.

A fentebb említett szerzetesrendi középfokú tanintézetek mellett mindenütt bent-

lakással egybekötött köztartás is működött. Így a két szerzetesrendi polgári leányiskolának, a férfi és női tanítóképző-intézetnek, a főgimnáziumnak és az Orsolya-rendi Női gazdasági tanintézetnek külön-külön konviktusa volt.

A felsorolt alsó- és középfokú iskolákon kívül az 1881. év óta még egy katonai alreáliskola is fennállott Kassán; ez az intézet az 1904. évtől kezdve mint hadapródiskola működött.

A felsőoktatás céljait a háború végéig négy tanintézet szolgálta: a kir. jogakadémia, a róm. kat. püspöki hittudományi főiskola, a m. kir. gazdasági akadémia és a m. kir. községi közigazgatási tanfolyam. Eszerint három állami és egy felekezeti jellegű főiskola állott fenn. A jogakadémia eredetét tulajdonképpen az 1777. évre viszi vissza, midőn az akkori kir. akadémia mellett két évre terjedő jogi tanfolyamot szerveztek. Szervezete sok változáson ment keresztül. (Megemlíthetjük itt, hogy a statisztika már az 1811/12. tanévben szerepelt az akadémia tantárgyai között.) A jogakadémia az 1859. évtől kezdve működött önállóan, mint 3 évfolyamos külön tanintézet s így alapítási évéül is ez az esztendő vehető. Az 1874. év óta 4 évfolyamos volt. Új épületébe 1894-ben költözött. A hittudományi főiskola (hittani intézet) a múlt század elején — 1804-ben — alakult; az előadások az intézetben azonban csak 1909-ben kezdődtek el egy évfolyammal s innen kezdve egészült ki az intézet négy évfolyamúvá. A három évfolyamú gazdasági akadémia 1875-ben kezdte meg működését, a községi közigazgatási tanfolyam pedig 1900-ban. A gazdasági akadémiában 1894/95-től kezdve szeszfőzői tanfolyamot is tartottak.

Végül az emberbaráti intézetek sorában megemlékezhetünk az 1903-ban alapított állami gyermekmenhelyről, amely a háború előtt évente közel 3 ezer növendékről gondoskodott és az 1902-ben létesült m. kir. javítóintézetről, amelynek évente kerek-számban 700 növendéke volt.

*

Amikor Kassa városa 1919-ben cseh-szlovák uralom alá került, az új rendszer néhány év alatt gyökerestől megváltoztatta a közoktatás rendszerét, tanítási nyelvét s ezzel együtt igyekezett lehetőleg a szellemét is megváltoztatni. Új iskolákat is állított fel az új kormány, de emellett napirenden volt

2. Kassa tjv. tanintézetei (1939. IV.).

Sorszám	Iskolafaj	A tanintézetek			Tanítási nyelv — <i>Langue de l'enseignement</i>								Nombre des		
		száma — <i>Nombre</i>	alapítási éve <i>Année de fondation</i>	jellege — <i>Caractère</i>	a cseh-szlovák uralom alatt — <i>sous le régime tchéco-slovaque</i>				jelenleg <i>actuellement</i>				Az évfolyamok <i>années d'étude</i>	A tantermek <i>salles scolaires</i>	
					szlovák <i>le slovaque</i>	magyar <i>le hongrois</i>	német <i>l'allemand</i>	vegyes <i>plusieurs langues</i>	magyar <i>le hongrois</i>	szlovák <i>le slovaque</i>	német <i>l'allemand</i>	magyar és szlovák <i>le hongrois et le slovaque</i>			száma
1	Óvóintézetek	—	—	6 áll. — <i>d'Etat</i>	5	1	—	—	6	—	—	—	} 1	11	
		—	—	2 r. k. — <i>cath. rom.</i>	1	1	—	—	2	—	—	—			3
		—	—	1 ev. — <i>luthér.</i>	—	1	—	—	1	—	—	—			1
		—	—	1 magán - <i>privée</i>	—	—	1	—	—	1	—	—			1
	Összesen . . .	10	—	—	6	3	1	—	9	—	1	—	—	16	
2	Elemi iskolák	—	—	7 áll. — <i>d'Etat</i>	6	1	—	—	3	—	—	4	} 5	87	
		—	—	2 r. k. — <i>cath. rom.</i>	1	—	—	1	2	—	—	—			10
		—	—	1 izr. — <i>israélite</i>	—	—	—	1	1	—	—	—			8
		—	—	1 egyes. - <i>d'assoc.</i>	—	—	1	—	—	1	—	—			3
	Összesen . . .	11	—	—	7	1	1	2	6	—	1	4	—	108	
3	Iparostanonc-iskola	1	1884	áll. — <i>d'Etat</i>	—	—	—	1	—	—	—	1	4	14	
	Külön tagozat ¹⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Kereskedőtanonc-iskola	1	1872	áll. — <i>d'Etat</i>	—	—	—	1	1	—	—	—	2	2	
	Összesen . . .	2	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	16	
4	Polgári főiskola	1	1873	áll. — <i>d'Etat</i>	³⁾ 1	—	—	—	—	—	—	1	4	22	
	Polgári leányiskola	1	1923	áll. — <i>d'Etat</i>	³⁾ 1	—	—	—	—	—	—	1	4	17	
	Orsolya-rendi polgári leányiskola	1	1900	r. kat. — <i>cath. rom.</i>	—	1	—	—	1	—	—	—	3	3	
	Külön tagozat ²⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Összesen . . .	3	—	—	2	1	—	—	1	—	—	2	—	42	
5	Orsolya-rendi tanítónő-képző int. (leányliceum)	1	1860	r. kat. — <i>cath. rom.</i>	1	—	—	—	1	—	—	—	1	14	
6	Premontrei-rendi gimn. Szlovák tannyelvű gimnázium	1	1654	áll. — <i>d'Etat</i>	1	—	—	—	1	—	—	—	8	20	
	M. kir. leánygimnázium	1	1858	áll. — <i>d'Etat</i>	1	—	—	—	—	1	—	—	8	10	
	Orsolya-rendi leánygimnázium	1	1873	áll. — <i>d'Etat</i>	³⁾ 1	—	—	—	—	—	—	1	8	24	
	Összesen . . .	4	—	—	4	—	—	—	2	1	—	1	—	68	
7	Felső kereskedelmi iskola	1	1897	áll. — <i>d'Etat</i>	³⁾ 1	—	—	—	1	—	—	—	4	12	
8	Felső ipariskola (gépészeti)	1	1872	áll. — <i>d'Etat</i>	—	—	—	1	—	—	—	1	4	11	
9	Egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam	1	1912	r. kat. — <i>cath. rom.</i>	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	
	Kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam	1	1892	áll. — <i>d'Etat</i>	1	—	—	—	1	—	—	—	2	2	
10	Püspöki hittudományi főiskola	1	1804	r. kat. — <i>cath. rom.</i>	—	—	—	1	—	—	—	1	5	3	
	Mindössze } szám	36	—	—	22	6	2	6	23	1	2	10	—	293	
	} %	100.0	—	—	61.1	16.7	5.5	16.7	63.9	2.8	5.5	27.8	—	—	

¹⁾ A felső ipariskola iparostanoncokat képző tagozata. Az oktatást a nevezett iskola tanerői látják el. — ²⁾ Az egyesületi német elemi iskola felső tagozata. Az oktatást a nevezett iskola tanerői látják el. — ³⁾ Cseh és szlovák. — ⁴⁾ A többi tanerő azonos a tanítónőképző-intézet (liceum) tanári személyzetével. — ⁵⁾ Az oktatást a felső kereskedelmi iskola tanárai látják el.

Etablissements scolaires dans la ville autonome de Kassa (en avril 1939).

száma — leur nombre	A tanulók — Elèves											A tanerők Nombre des membres du personnel enseign.		Genres d'école	Numéros d'ordre	
	vallása — suivant la religion						anyanyelve ayant pour langue matern.					száma — au total	közül nő dont femmes			
	róm. kat. cath. rom.	gör. kat. gréco-cath.	református calvinistes	evangélikus luthériens	izraelita israélites	egyéb autres	magyar le hongrois	német l'allemand	szlovák le slovaque	rutén le ruthène	egyéb une autre langue					
653	449	53	27	24	99	1	549	9	91	1	3	9	9	Maternelles	1	
138	119	9	8	2	—	—	123	—	15	—	—	2	2			
18	6	—	4	8	—	—	18	—	—	—	—	1	1			
5	2	—	—	1	2	—	4	1	—	—	—	1	1			
814	576	62	39	35	101	1	694	10	106	1	3	13	13	Totaux		
4.007	2.933	370	190	135	370	9	3.236	29	734	1	7	82	42	Ecoles primaires élém.	2	
504	457	34	9	4	—	—	443	2	59	—	—	11	10			
504	—	—	—	—	503	1	478	19	7	—	—	10	5			
41	29	—	2	10	—	—	2	35	4	—	—	4	2			
5.056	3.419	404	201	149	873	10	4.159	85	804	1	7	107	59	Totaux		
889	592	86	50	26	131	4	668	14	197	2	8	27	4	Ecole d'apprentis d'ind. Section spéciale ¹⁾	3	
17	11	4	1	—	1	—	4	—	13	—	—	—	—	Ecole d'apprentis de commerce		
76	33	1	3	3	36	—	67	3	6	—	—	6	—			
982	636	91	54	29	168	4	739	17	216	2	8	33	4	Totaux		
1.057	753	95	59	31	119	—	798	6	252	—	1	28	5	Ecole pr. sup. de garçons	4	
814	514	71	38	28	160	3	601	17	187	—	9	27	26	Ecole prim. sup. de j. filles		
144	125	11	6	—	2	—	142	—	2	—	—	8	7	Ecole prim. supér. appar- tenant aux Ursulines		
9	8	—	—	1	—	—	9	—	—	—	—	—	—	Section spéciale ²⁾		
2.024	1.400	177	103	60	281	3	1.550	23	441	—	10	63	38	Totaux		
46	40	4	1	1	—	—	44	—	2	—	—	7	6	Ecole norm. prim. des Ur- sulines (lycée de j. filles)	5	
873	514	59	59	32	208	1	824	25	24	—	—	37	—	Gymnase des prémontrés	6	
340	257	46	9	3	24	1	40	8	289	3	—	19	1	Gymnase de langue slov.		
698	407	42	50	28	170	1	547	7	138	4	2	40	33	Gymnase royal hongrois p. j. filles		
91	70	7	4	1	9	—	81	2	7	—	1	4) 1	1	Gymnase des Ursulines, pour j. filles		
2.002	1.248	154	122	64	411	3	1.492	42	458	7	3	97	35	Totaux		
183	123	8	14	11	27	—	155	8	20	—	—	11	2	Ecole de commerce, dite supérieure	7	
313	217	24	28	15	26	3	224	2	87	—	—	27	—	Ecole d'industr. dite sup. (pour élèves mécaniciens)	8	
40	30	1	—	5	4	—	39	1	—	—	—	5	3	Cours professionn. de com- merce pour femmes (durée des études : 1 année)	9	
71	35	8	2	3	23	—	54	—	17	—	—	5) —	—	(d. des études : 2 années)		
16	14	2	—	—	—	—	9	—	7	—	—	6	—	Ecole supér. de théologie de l'évêché	10	
11.547	7.738	935	564	372	1.914	24	9.159	188	2.158	11	31	369	160	nombres abs. } Total général		
100,0	67,0	8,1	4,9	3,2	16,6	0,2	79,3	1,6	18,7	0,1	0,3	100,0	43,4	%		

1) Section pour apprentis de l'école dite supér. d'industrie. Elle a pour professeurs ceux de cette école.

2) Section supérieure de l'école primaire de l'Association allemande. Elle a pour instituteurs ceux de cette école. — 3) Tchèque et slovaque. — 4) Les autres membres du personnel enseignant sont des personnes enseignant à l'école normale primaire d'institutrices (lycée). — 5) L'enseignement est donnée par les professeurs de l'école dite supér. de commerce.

a régi, neves tanintézetek bezűntetése, át-szervezése, az új szellemi irány szolgálá-tába állítása. A 20 év alatt végbement vál-tozások szemléltetésére alább vázoljuk a közoktatásnak azt az állapotát, amely a jelen tanév első felében (a cseh uralom megszűntéig) még fennállott s amelyről az uralomváltozás után (1938 november II. felében) végrehajtott helyszíni adatgyűjtésünk révén is tudomásunk van.

Ami az *óvóintézeteket* illeti, a cseh uralom alatt az intézetek egyrésze megszűnt vagy állami jellegű lett s ezenkívül új intézetek nyíltak meg és pedig 3 állami intézet (1920-ban, 1924-ben, 1932-ben), egy Orsolya-rendi róm. kat. intézet (1932-ben), egy evangélikus intézet (1935-ben) és egy Montessori-rendszerű, német tanítási nyelvű magánintézet (1932-ben). Egy állami intézetben, az Orsolya-rendi intézetben és az evangélikus intézetben a csehek meghagyták a magyar foglalkoztatási nyelvet, a többi 6 intézetben ellenben szlovák nyelven folyt a gyermekek foglalkoztatása.

Elemi iskolák is nyíltak meg az új éra alatt és pedig 2 állami iskola (1924-ben és 1932-ben), egy államsegélyes (!) ortodox izraelita iskola és ezenkívül egy egyesületi, német tanítási nyelvű elemi iskola (1933-ban) szintén állami támogatással, a Deutscher Kulturverband vezetése alatt. Ezekkel együtt tehát 12 elemi iskola működött; *tisztán magyar tanítási nyelvet azonban egyedül a Hunyadi-utcai állami iskolában engedélyeztek*; ezenkívül párhuzamos (szlovák és magyar) tanítás folyt az Orsolya-rendi iskolában és az izraelita hitközség iskolájában. Eszerint 7 iskola szlovák tanítási nyelvű volt! Természetes, hogy ehhez képest a magyar anyanyelvű tanerőket is szlovák anyanyelvűekkel igyekeztek felcserélni, ami — legalább is az állami iskolákban — 1938 szeptemberéig nagyrészt meg is történt.

A *tanoncoktatásra*, mint általában a szakoktatásra, különös gondot fordított a cseh közoktatás. Az iparos- és kereskedő-tanonc-iskolát a hozzátartozó továbbképző tanfolyamokkal egységes vezetés alatt „Körzeti iparos továbbképző szakiskolák” címen államosították és nagyszabású intézettel fejlesztették, amelyben a különféle szakcsoportok körében összesen 56 osztály működött 25 tanerővel s közel 800 tanulóval. A tanítási nyelv szlovák és magyar volt. A tanerők közt a szlovák anyanyelvűeken kívül igen sok cseh anyanyelvű

volt. A tanonciskolák számára végül a cseh állam új, nagyszabású, rendkívül modern és mintaszerű épületet is emelt (14 tanteremmel, 16 műhellyel), amelyet 1938 szeptember 1-én adtak át rendeltetésének. A körzeti szakiskolán kívül iparostanonc-iskolai oktatás folyt a felső ipariskola megfelelő tagozatán, valamint a javítóintézetben is.

A *polgári* iskolák közül csak az evangélikus iskola szűnt meg; az állami fiúiskola megmaradt mint *cseh és szlovák* tanítási nyelvű iskola s 1923-ban ugyanilyen tananyelvű új polgári iskola létesült a leányok számára is. A két iskolának együtt 28 tanterme volt s a tanulók zöme (jóval több, mint 2.000 tanuló) ebbe a két intézetbe járt. Ezenkívül tovább működött az Orsolya-rendi és a Domonkos-rendi polgári iskola, az előbbi magyar, az utóbbi pedig szlovák tanítási nyelvvel. Az állami magyar iskola helyébe 1925-ben állítottak egy magyar tanítási nyelvű koedukációs polgári iskolát a megszüntetett jogakadémia épületében.

A *képzőintézetek* sorában a következő változások történtek: felállítottak egy szlovák tanítási nyelvű óvónőképző-intézetet a Domonkos-rendi nővérek vezetése alatt. Ennek az intézetnek legutóbb 25 tanítványa volt; tanárai morva anyanyelvű apácák voltak. A tanítóképző- és tanítónőképző-intézet megmaradt, természetesen szlovák tanítási nyelvvel. A tanítóképzőt államosították és a reáliskola épületében helyezték el, majd 1935-ben megszüntették, illetőleg Eperjesre helyezték át.

A *középiszkolát* szintén a saját céljai szolgálatába állította a cseh uralom. Az ősi premontrei gimnázium, a reáliskola és az állami leánygimnázium, mint magyar iskolák megszűntek s helyükbe más rendszerű és szlovák tanítási nyelvű iskolák kerültek. A gimnázium reálgimnáziummá, a reáliskola 7 osztályos reáliskolává, a leánygimnázium reform-leánygimnáziummá lett (az utóbbi cseh és szlovák tanítási nyelvvel); a tanári személyzetet természetesen szintén kicserélték. Később (1936-ban) ezenkívül egy új, Orsolya-rendi leánygimnázium is alakult, amelyben ugyancsak szlovák volt a tanítási nyelv. A magyarság hosszas erőfeszítése után végül sikerült egy új állami, magyar tanítási nyelvű reálgimnázium felállítása az egyik régi elemi iskola épületében.

A felső kereskedelmi iskola cseh és szlo-

vák tanítási nyelvvel működött tovább. Tanárai többnyire cseh anyanyelvűek voltak.

A szakiskolák közül megmaradt a felső ipariskola vegyes (szlovák és magyar) tanítási nyelvvel, a vízmesteri iskola, a bábaképző-intézet (utóbbi kettő szlovák tanítási nyelvvel) és a róm. kat. egyházközség női kereskedelmi tanfolyama (magyar tanítási nyelvvel). Megszüntették (még 1919-ben) a Női gazdasági tanintézetet s épületét fiú-internátus céljaira foglalták le; ezzel szemben megnyílt egy 4 évfolyamos (felsőbbfokúnak nevezett, de tulajdonképpen középfokú) gazdasági iskola (földművesiskola) a bezűntetett gazdasági akadémia helyiségében, amelynek laboratóriumát a csehek még 1919-ben elvitték; ennek tanítási nyelve cseh és szlovák volt; megnyílt továbbá egy államilag segélyezett községi jellegű, 3 évfolyamos felsőbb (női) háztartási iskola szlovák tanítási nyelvvel; ezenkívül a Domonkos-rendi nővérek megnyitottak egy kézimunka-tanítónőképző és egy egyéves kereskedelmi tanfolyamot. Mindkettő szlovák tanítási nyelvű volt, tanerői pedig nagyjából morva anyanyelvűek voltak.

Ami a felsőfokú oktatást illeti, az új uralom azt hamarosan megszüntette, a 4 főiskola közül csupán az 5 évfolyamos róm. kat. hittudományi főiskola (püspöki papnevelde) működhetett tovább szlovák, magyar és latin tanítási nyelvvel.

Az emberbaráti intézetek sorában megmaradt a javítóintézet. Ezenkívül megnyílt egy egyesületi elemi szakiskola siketnémák részére. A foglalkoztatási nyelv mindkettőben szlovák volt.

Az iskolák tanítási nyelvét számbavéve, a fentiek alapján azt látjuk, hogy 3 magyar foglalkoztatási nyelvű óvóintézet és 1 magyar, valamint 2 vegyes tanítási nyelvű elemi iskolán kívül mindössze egy róm. kat. polgári leányiskola, egy róm. kat. női kereskedelmi tanfolyam és a később megnyílt reálgimnázium, amely inkább tagozatként működött a szlovák gimnázium mellett, voltak magyar tanítási nyelvűek; ezenkívül a szlovák mellett magyar tagozatú, illetőleg vegyes tannyelvű volt a tanonciskola, a felső ipariskola és a róm. kat. hittudományi főiskola. A cseh uralom végén működött 45 tanintézet (tanfolyam) közül eszerint mindössze csak 12 tanintézetben volt egészben vagy részben magyar a tanítási nyelv. Számításunk sze-

rint a tanulóknak alig $\frac{1}{4}$ része részesült így anyanyelvének megfelelő oktatásban, ami — tekintettel a város $\frac{3}{4}$ részben magyar lakosságára — valóban természetellenes állapot és a legnagyobb igazságtalanság volt.

*

A város felszabadulása után, amennyire ezt a viszonyok megengedték, a közoktatás terén is gyökeres és gyors változtatások történtek. A tanintézetek igyekeztek azonnal a magyar tanítási rendszerhez alkalmazkodni s elsősorban visszatérni a magyar tanítási nyelvhez, ott, ahol a tanulók többsége tényleg magyar.

Az átmeneti időszak alatt (1938 november havában) 2 óvóintézet, 1 elemi iskola (t. i. az ortodox izraelita), a Domonkos-rendi polgári iskola, az óvónőképző, a tanítónőképző, a Domonkos-rendi leánygimnázium, valamint az összes szakiskolák bezűntették a működésüket. Ugyancsak szűnetelt ekkor a javítóintézet és a siketnémaintézet működése is. Ezek közül azután csak a 2 óvóintézet, a tanítónőképző, a felső ipariskola, a róm. kat. kereskedelmi tanfolyam és a javítóintézet folytatta tovább működését. A többi iskola megszűnt s nagyrészt idegenből hozott tanerők is eltávoztak; a középfokú iskolákból a berendezést is többnyire elszállították. Ugyancsak nagyszámmal távoztak el a többi, még működő intézetek kötelékéből is a cseh uralom alkalmazta olyan tanerők, akik idegen anyanyelvűek voltak s működésük most már feleslegessé vált.

Mivel a novemberi átmeneti viszonyok közt végrehajtott statisztikai adatgyűjtés óta a közoktatás állapota is nagymértékben változott és a magyar közoktatási rendszerhez igazodó elrendezkedés már nagyjában megtörtént, a statisztikai hivatal legutóbb Kassa város közoktatási adatait a helyszínen újból egybegyűjtötte. Ennek a soron kívüli adatgyűjtésnek a fontosabb eredményeit a 2. sz. táblán közöljük. Eszerint jelenleg (az óvóintézetekkel együtt) 36 tanintézet és 2 iskolai tagozat működik a városban. A tanintézetek sora a már elmondott történeti előzmények alapján alakult ki; így az iskolák nagyobb része megmaradt állami jellegűnek (23 intézet); ezenkívül 9 róm. kat., 2 egyéb felekezeti és 2 más jellegű tanintézet működött. Az elemi iskolák egyelőre megmaradtak 5 osztályosoknak; a koedukációs polgári iskola

megszűnt, illetőleg beolvadt az állami fiú- és állami leányiskolába; mindkét iskola mellett szlovák tagozat is működik. A premontrei gimnáziumot átmenetileg az állam kezeli; a cseh uralom alatt felállított állami magyar reál-gimnázium ez utóbbi intézetbe olvadt bele. A 7 osztályos reáliskola természetesen szintén gimnáziummá lett és pedig tisztán *szlovák tanítási nyelvel*, a volt szlovák állami gimnázium és szlovák reáliskola megmaradt tanulói részére. Az Orsolya-rendi leánygimnázium jelenleg három osztállyal működik s tanári személyzete azonos az egyelőre egy évfolyammal működő leányliceummal (az azelőtti tanítónőképzővel). A felső ipariskola egyelőre megmaradt 4 évfolyamosnak s műszaki érettségi vizsgát is tart. Az első két évfolyama mint magyar tagozat működik; a többi tagozat (így a mesterképző és a tanonciskola is) szlovák tanítási nyelvű.

Az összes iskolák közül eszerint egy gimnázium tisztán szlovák tanítási nyelvű maradt, 10 tanintézetben pedig szlovák tagozat is áll fenn, illetőleg vegyes (magyar és szlovák) a tanítási nyelv.

Jelentős változás ment végbe a tanszemélyzet létszámában is; a nagy számban eltávozott tanerőket közoktatási igazgatásunknak újakkal kellett pótolnia s az erre vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a mostani tanszemélyzet 76%-a újonnan alkalmazott tanerőkből, 18%-a a 20 éves cseh uralom alatt, 6%-a pedig még az 1919. évi elszakítás előtt alkalmazott tanerőkből áll.

Érdekes annak megállapítása is, hogy a háború előtt a polgári lakosságnak 22·3%-a tartozott (mint növendék, tanuló, hallgató) a tanintézetek kötelékébe, a legújabb adat szerint pedig ez az arányszám 19·9%, tehát kevésbé kedvező. Valószínű, hogy az átmeneti viszonyok okozta nehézségek idézték elő a mondott aránynak ezt a csökkenését; a következő tanévben azonban feltétlenül számítanunk kell a tanulók számának növekedésére.

Tekintetbe kell vennünk, hogy ha az alsófokú iskoláknál a cseh uralom feladása alkalmával nem is történtek nagyobb károsodások, a többi iskolák jelentékeny károkat szenvedtek. (Így a javítóintézet, a hábaképző-intézet felszerelése teljesen hiányzott.) A felszerelés pótlása tehát több tanintézetnél még szintén időt vesz igénybe.

Kétségtelen az is, hogy Kassa közoktatásügyére, amely jelenleg még átszervezés

alatt áll, a jövőben még nagy feladatok várnak. Kassa régebben kir. főigazgatóság-nak volt székhelye s valószínűleg ezután is az lesz. Számos régi tanintézet, mint lát-tuk, megszűnt a cseh uralom alatt s azok-nak visszaállítása nemcsak városi, hanem nemzeti érdek. Különösen a csehek által megszüntetett felsőoktatás vár új átszervezésre. Erre nézve eddigelé egy tervet említhetünk meg, amely a műegyetem vegyész-mérnöki osztályának Kassára, a volt gazdasági akadémia épületébe való áthelyezéséről szól.

*

A visszacsatolt északi terület közművelődési intézményeire nézve (közgyűjtemények, műemlékek, közkönyvtárak, színház, mozgófénykép, rádió, zeneiskola, időszaki sajtó, nyomdászat, kulturális egyesületek) rendszeres adatok egyelőre még nem állnak rendelkezésünkre, mivel az említett (novemberi) adatgyűjtés csupán magukat az egyes intézményeket vette számba, hogy a további részletadatokat a jövőben ennek az alapján tudakolja. Kassa város néhány jellegzetes kultúrintézményét (kultúrtényező-jét) — a város kultúrképének nagybanegészen való kiegészítése végett — mégis felsoroljuk itt, hogy ezzel is jelezzük a város kulturális erejét és fontos művelődési szerepét, amely a közoktatási adatok ismerete alapján is már nagyrészt megállapítható volt.

A vidéki városok közgyűjteményei közt előkelő helyet foglal el s művészi kivitelével mint középület is kiemelkedik a felsőmagyarországi Rákóczi-múzeum, amelynek alapjait a négy Klimkovits-testvér vetette meg 1872-ben. Jelenlegi székháza 1899-ben készült el; a múzeum korábban a Bocskay-házban volt elhelyezve. Az oszlopcsarnokon kívül 14 teremben vannak a múzeum tárgyai kiállítva.

Kassa város műemlékekben rendkívül gazdag; három legfőbb műemléke a XIV. századból való, de többször újjáépült Szent Erzsébet-székesegyház, a Szent Mihály-kápolna és az Orbán-torony. Többi templomai közül a Domonkos-rendi, a szeminárium (Ferences-rendi), a premontrei (volt jezsuita), az Orsolya-rendi, az evangélikus és a református templom említhető. Egyéb műemlékek: az Immaculata-szobor 1722-ből, a Rozália sírkert temploma 1715-ből, a Lőcsei Ház, a Fekete Sas-épület, a Parancsnoki ház (Rákóczi fejedelmi szállása), a régi városháza, a vármegyeháza, a püspöki palota, a Balassa-

konviktus stb. A Belváros régi házai, a régi várfalak maradványai, a régi Rondella stb. szintén műemlékek. Az ország műemlékeiről rendszeres statisztikai felvételünk még nincs, de talán éppen a Felvidék ilyenmű kincsekben való gazdagsága adhatna ösztönzést a műemlékek rendszeres számbavételének megkezdésére.

A város könyvtárainak sorában a Városi közkönyvtárat kell kiemelni, amely a kir. jogakadémia és a Rákóczi-múzeum könyvtárának összevonása és városi kezelésbe való átvétele révén jött létre 1919-ben. A két utóbb említett könyvtár volt Kassa két legnagyobb könyvtára. Legrégibb könyvtár viszont a Domonkos-rendi könyvtár (az Anjouk korából), amelynek kéziratái nagyrészt szétszóródtak. Ezenkívül a püspöki könyvtár (számtalan kézirattal, régi emlékek stb.), a premontrei gimnázium, a papnevelő intézet s több más tanintézet könyvtára, valamint a társadalmi egyesületek könyvtárai említhetők. A Városi közkönyvtár könyvállománya 1932-ben meghaladta a 60 ezer kötetet; a könyvtárat a jelzett évben 84 ezer olvasó vette igénybe 200 ezret meghaladó kötet-számmal. Rendkívül jellemző, hogy — a könyvtár által vezetett s kétségtelenül hiteles statisztika szerint — a cseh uralom alatt is a látogatók 80%-a magyar könyvet olvasott.¹⁾

Egyik nagyobb, régi és igen számottevő művelődési tényezőként említhetjük meg Kassa város nemzeti színházát. A mostani épület 1899-ben létesült; a régi színház épülete azonban már 1790-ben fennállott s abban 1816-ban tartottak először magyarul előadást. Ettől fogva Kassának a magyar színművészet fejlesztésében vezető szerepe volt. A cseh uralom alatt természetesen a magyar színeszetnek csak mostoha-szerep juthatott.

A város zenei életében fontos szerepe van a rendkívül régi (tulajdonképen 1793-ban keletkezett s 1874-ben újjászervezett) városi zeneiskolának. A zeneiskola, amelynek a háború előtt évente közel 200 tanulója volt, a cseh uralom alatt is működött (szlovák és magyar tagozattal). Ugyancsak működött a „Kassai zenekedvelők koszorus dalegylete“ is, amely a régi Magyarországnak is egyik legkiválóbb dalköre volt.

A város magyar kultúregyesületeire

nézve megemlíthetjük, hogy a cseh uralom alatt 6 ilyen társadalmi jellegű egyesület működött, köztük a „Kassai polgári társas-kör“ a Lőcsei Házban. Ezek az egyesületek kultúrelőadásaikkal és egyéb tevékenységeikkel állandóan ébren tartották a cseh uralom alatt a magyar szellemi életet.

A többi művelődési tényezőre (időszaki sajtó, könyvtermelés, mozgófényképüzemek, rádió) nézve jelenleg még alig rendelkezünk adatokkal s azért ezeket illetőleg várunk kell rendszeres adatfelvételeink megtörténteig. Ehelyütt legfeljebb megemlíthetjük, hogy novemberi adatgyűjtésünk a könyvnyomdákat is tudakolta s 9 ilyen üzemet vett számításba a város területén.

A közoktatásnak és a közművelődésnek újabb feladatai méltán lelkesíthetik nemcsak Kassa városát, amely művelődését bizonyára a régi szintre akarja felemelni és azon tovább fejleszteni, hanem az egész magyarságot, amely büszkén és megelégedéssel tekint vissza Kassa multjára. Még nemrég, talán egy évvel ezelőtt, Kassa város egyik ismertetője¹⁾ ilyen zárószóval bocsátotta útnak kis könyvét: „Lassankint berendezkedik a város magyarsága a kisebbségi életre, lassan-lassan elülnek a nagy változás válságának tragikus hullámai s visszatér a lemondás során szerzett megbékültség, a sorsba való beletörődés. A szellemiség, a kultúrelét, a magyar szó megbecsülése, a magyar gondolat életben tartása, a *Vesta-oltár tüzének szítása a város magyar társadalmának legnagyobb gondja*. Élünk, dolgozunk, hogy átadhassuk fiainknak azt a magyar kultúrvagyont, melyet apáinktól kaptunk.“ Ha ezeket a szavakat *ma* olvassuk, a megkönnyebbülés érzése mellett arra kell gondolnunk, hogy Kassa városa az átélt szenvedésekért és a magyar kultúrának a legnehezebb körülmények közt való fenntartásáért méltán megérdemli, hogy a legnagyobb gonddal karoljuk fel további kultúrális haladásának az ügyét. Az a harc, amelyet Kassa a magyar kultúra érdekében megvívott, nem is maradt eredménytelen s remélhető, hogy az ezen a téren elszenvedett erőszakosságokat a város mihamarább kiheveri s folytathatja annak a magyar művelődésnek további építését, amelynek alapjait a mult időben annyi lelkesedéssel és szeretettel vetette meg.

Asztalos József dr.

¹⁾ L. Sziklay Ferenc: Kassa, 1938. Révai-kiadás.

¹⁾ L. Sziklay idézett művét.

A könyvtermelés nemzetközi és hazai adatai.

Données internationales et hongroises sur la production du livre.

Résumé. Notre tableau 1 présente, pour les 10 dernières années, la production internationale du livre d'après le *Droit d'Auteur*, bulletin du Bureau de l'Union internationale pour la protection des oeuvres littéraires et artistiques. Des données publiées par le *Droit d'Auteur*, nous avons éliminé, autant que c'était possible, conformément à la méthode suivie en Hongrie, et afin de donner une idée de la publication des livres proprement dits, les chiffres concernant les autres imprimés (publications musicales, cartes, ouvrages par l'image), et cette élimination ayant été faite pour ces imprimés suivant la même pondération, le tableau peut être considéré comme assez exact. On voit, par les chiffres présentés par nous, que la publication internationale du livre a, après la crise, augmenté lentement en 1935 et bien fort en 1936 pour baisser légèrement en 1937, dernière année considérée.

Notre tableau 2, fait, comme dans les années précédentes, par la Bibliothèque de l'Office Central R. Hongrois de Statistique, indique pour 1938 et les 2 années antérieures, la production du livre en Hongrie d'après le bulletin de bibliographie (*Magyar Könyvészet*) de la Confédération des Éditeurs et Libraires de Hongrie.

Enfin, nous donnons, d'après la même source, dans le tableau 3, pour 1938, les chiffres dépouillés concernant les livres publiés à Budapest.

*

Külföld.

A Bernben székelő Nemzetközi Szerzőjogvédelmi Iroda évről-évre közzéteszi a *Droit d'Auteur* c. folyóiratában a fontosabb országok sajtótermelésére vonatkozó adatokat. Mint ahogy a múltban is, ezúttal is ennek a folyóiratnak közlései alapján állítottuk össze — természetesen a magyar adatgyűjtés módszere követelményeinek figyelembevételével — a nemzetközi könyvtermelés legfrissebb adatait. Mivel a magyar adatgyűjtés a tiszta könyvtermelést veszi számba, azért a nemzetközi könyvtermelési adatok megállapításánál is figyelmen kívül hagytuk a forrásunk adatai közt legtöbbször szereplő, de a szorosabb értelemben vett könyvtermelésnél számba nem vehető zene-műveket, térképeket és képes ábrázolásokat. E miatt nemzetközi adataink nem is egyeznek legtöbbször a forrásunkban közzétett adatokkal. A *Droit d'Auteur* közleményei alig lehetnek figyelemmel az egyes országok adatgyűjtési módszereinek különböző vol-

tára, azért is adatai átfogóbbak és inkább a nyomtatványtermelésre vonatkoznak, míg a mieink a tiszta könyvtermelésről adnak csupán képet. Ez a kép azonban meglehetősen megbízható és pedig nemcsak az utolsó évet illetően, hanem az azzal záruló decenniumra vonatkozóan is, mert a nemzetközi tiszta könyvtermelés megállapításánál követett módszerünkben mindig egyöntetűen és azonos mérlegelés alapján jártunk el.

Az 1. számú táblázatban mutatjuk be a nemzetközi tiszta könyvtermelés utolsó 10 évre visszatekintő adatait, melyekből az tűnik ki, hogy a válság után 1935-ben megindult könyvtermelés-növekedés az utolsó — 1937 — év folyamán ismét megtorpant. 17 ország könyvtermelési adata áll rendelkezésünkre 1937-ről; e 17 ország közül csak 6-nak — az Amerikai Egyesült Államoknak, Lengyelországnak, Nagy-Britanniának, Németországnak, Romániának és Svájcnak — a könyvtermelése mutat növekedést az előző éviével szemben. Mivel azonban ezek az országok könyvtermelés szempontjából a fontosabbak, a világ 1937. évi könyvtermelése végeredményében csak lényegtelen visszaesést mutat annak ellenére is, hogy sokkal több országban csökkent az előállított könyvek száma az előző évben előállítottak számával szemben.

Legjelentősebb emelkedést Svájc könyvtermelése mutat fel (7.0%), majd Németországé (7.2%), míg a csökkenés Franciaországban volt a legszámottevőbb (13.2%). Az egyes országok irodalomkultúrájáról csak kevés tájékoztatót nyújtó eme nyers könyvtermelési számoknál többet mondók a táblázatunk utolsó rovatában látható könyvtermelési arányszámok, melyek azt mutatják, hogy az egyes országok 10.000 lelkére hány könyv esik. Ezek szerint 1937-ben is Dánia áll a vezető helyen (9.5), Dániát ezúttal Cseh-Szlovákia követi (7.2), majd Németalföld (6.8). Magyarország 3.6-os arányszámával most is jó közepes helyet foglal el; legkevesebb könyvet népszámához viszonyítva pedig Brit-India (0.5), majd az Amerikai Egyesült Államok (0.8) termel.

Magyarország.

A hazai könyvtermelés legújabb, 1938. évi statisztikáját ezúttal is a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egye-

1. Egyes államok könyvtermelése. — *Production du livre en quelques pays.*

O r s z á g P a y s	A megjelent könyvek száma — <i>Nombre des livres parus</i>										10.000 lélekre utolsó adat szerint <i>Pour 10.000 ha- bitants, d'après des données récentes</i>
	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	
1. Amerikai Egyesült Államok ¹⁾ — <i>Etats-Unis</i>	10.354	10.187	10.027	10.307	9.035	8.092	8.198	8.766	10.436	10.912	0·8
2. Ausztria — <i>Autriche</i>									1.510	1.489	2·2
3. Brit-India — <i>Empire de l'Inde</i>	17.147										0·5
4. Bulgária — <i>Bulgarie</i>	2.775	2.595	2.696	2.407	2.488	2.077	⁶⁾ 2.009	⁶⁾ 2.269	⁶⁾ 2.505	2.491	3·9
5. Cseh-Szlov. — <i>Tchéco-Slov.</i>					7.233	⁵⁾ 10.077	⁵⁾ 9.958	⁵⁾ 9.218	⁵⁾ 11.467	⁵⁾ 10.994	7·2
6. Dánia — <i>Danemark</i>	2.893	3.257	3.241	3.138	3.142	3.306	3.188	3.243	3.541	3.423	9·5
7. Észtország — <i>Estonie</i>	450	598									5·3
8. Finnország — <i>Finlande</i>				1.563	1.466	1.529	1.661	1.772	1.416	1.337	3·7
9. Franciaország ²⁾ — <i>France</i>	11.548	11.096	9.176	9.822	12.170	12.842	11.998	10.268	16.679	14.479	3·4
10. Japán — <i>Japon</i>	19.880	21.111	22.476	23.110	22.104	24.025		39.050	42.570	41.732	5·9
11. Lengyelország ³⁾ — <i>Pologne</i>				5.657	5.399	5.692	6.683	7.460	7.971	8.006	2·3
12. Magyarország ²⁾ — <i>Hongrie</i>	3.438	2.982	3.403	3.169	2.842	2.563	3.920	3.246	3.392	3.328	3·6
13. Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>	14.399	14.086	15.393	14.688	14.834	15.022	15.628	16.110	16.572	17.286	3·5
14. Németalföld — <i>Pays-Bas</i>	5.006	5.259	5.496	6.041	5.598	5.463	5.829	6.118	6.100	5.896	6·8
15. Németország ⁴⁾ — <i>Allemagne</i>	27.794	27.002	26.961	24.074	21.452	21.601	20.852	23.212	23.654	25.361	⁴⁾ 3·4
16. Norvégia — <i>Norvège</i>	1.155	1.425	1.607	1.593	1.817	1.831	1.961	1.922			6·6
17. Olaszország ²⁾ — <i>Italie</i>	5.962	6.829	9.426	10.067	10.199	10.428	10.344	10.484	10.060	9.999	2·3
18. Oroszország ²⁾ — <i>Russie</i>							43.587	42.698	43.348		2·4
19. Palesztina — <i>Palestine</i>	417										4·0
20. Portugália ³⁾ — <i>Portugal</i>	1.322	1.199	2.162	2.709	2.228	3.079	3.149				4·4
21. Románia ²⁾ — <i>Roumanie</i>			4.292	4.594	3.988	4.025	4.550	5.698	6.204	6.305	3·2
22. Spanyolország ²⁾ — <i>Espagne</i>	2.180	2.322	2.427	2.436	2.448	3.194	2.566	3.246			1·3
23. Svájc — <i>Suisse</i>	1.922	2.009	2.095	2.049	2.444	1.967	1.965	1.952	1.979	2.119	5·0
24. Svédország — <i>Suède</i>	2.723	2.637	2.660	2.643	2.505	2.600	2.784	2.869	2.886	2.834	4·5
25. Törökország — <i>Turquie</i>							1.468	1.618			1·0
26. Uruguay	907										4·8

¹⁾ A külföldről behozott művekkel együtt. Azok nélkül 1928: 8.692, 1929: 8.393, 1930: 8.393. A későbbi évekből a részletezés hiányzik. 1929 óta kiterjedelmű füzetek nélkül, amelyek száma évente ezerre tehető. — *Y compris les ouvrages importés de l'étranger. Sans ces ouvrages-là, les données sont indiquées dans la deuxième phrase du texte hongrois de cette note. A partir de 1930, on n'a pas de chiffres détaillés. A partir de 1929, non compris les petites brochures, dont le nombre peut être évalué à mille par an.*

²⁾ Megállapíthatóan zeneművek nélkül. — *Non compris les ouvrages de musique.*

³⁾ Megállapíthatóan térképek, metszetek, stb. nélkül. — *Non compris les cartes, gravures, etc.*

⁴⁾ A Németországon kívül német nyelven megjelent könyveket is beleszámítva; a 10.000 lélekre eső arányszám ezért — amely csupán Németország lélekszáma alapján számított — nagyobb a valóságos arányszámmal. — *Y compris les livres de langue allemande parus à l'étranger. C'est pourquoi la proportion calculée pour 10.000 habitants, d'après la population de l'Allemagne, dépasse la proportion réelle.*

⁵⁾ Zeneművekkel, míg 1932-ben zeneművek nélkül. — *Y compris les compositions musicales (à partir de 1933).*

⁶⁾ Helyesbített adatok. — *Chiffres rectifiés.*

⁷⁾ Megközelítő adat. — *Chiffre approximatif.*

sülete által kiadott Magyar Könyvészet című bibliográfiai folyóirat közlése alapján készítette el a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára. Ennek az adatgyűjtésünknek módszertani hibáira utaltunk már többször, legbővebben az 1936. évi könyvtermelési statisztikai eredmények ismertetésénél a Magyar Statisztikai Szemle 1937. évi 6. számában, azért itt csak annyit jegyzünk meg, hogy ha forrásunk teljességre törekvése ellenére sem nyújthatja számunkra a hiánytalan magyar könyvtermelést, a számbavett közléseiről készített feldolgozásunk eredményei a magyar könyvtermelés keresztmetszetéről mégis megbízható képet adnak, mert annak részleteire, viszonyaira és fejlődési irányára fényt vetnek.

Említett forrásunkban az 1938. év folyamán regisztrált könyvek feldolgozásának eredményeit az előző két év eredményeivel egyetemben a 2. számú táblázat tartalmazza. Ebből látható, hogy a magyar könyvkiadók és könyvkereskedők közlönye 1938. évben

3.136 művet vett számba 454.868 oldal terjedelemben, míg a korábbi évben 3.328 művet 486.412 lapszám terjedelemmel. Forrásunk teljességét mindkét évben azonos mértékűnek tételezve fel, megállapíthatjuk, hogy az utolsó évi magyar könyvtermelés a megelőző évihez képest csökkenést mutat, még pedig darabszám szerint 5·8%-ost, oldalszám terjedeleme szerint pedig 6·5%-ost. Fontosságot a különben sem jelentős csökkenésnek nem tulajdoníthatunk, mert eredetét — a mondott okok folytán — nem állapíthatjuk meg cáfolhatatlanul. Az, hogy az utolsó évi darabszámnál a lapszámterjedeleme valamivel nagyobb arányban csökkent, annak tudható be, hogy ebben az évben a könyvek átlagos oldalterjedelme valamivel kisebb volt (145), mint a megelőző évben (146).

E táblázat eredményeit tovább elemezve azt látjuk először is, hogy az 1938. évi könyvtermelés tárgyi megoszlás tekintetében a megszokott képet mutatja. Nagyobb

2. Magyarország könyvtermelése tárgy szerint a Magyar Könyvészet alapján.
Production du livre en Hongrie, par matières, d'après le „Magyar Könyvészet“.

T á r g y M a t i è r e s	Év — Années	Művekössz. — Ouvrages parus, au total				A z ö s s z e s m ű v e k b ől — D o n t													
		szám szerint en nombres		terjedelem szerint - suivant les pages y contenues		ouvrages publiés			ouvrages					eredeti — ouvrages originaux	más nyelvről fordított - traductions	első kiadás premieres éditions	önálló művek (különlev. nélküli) ouvr. indépend. (sans les tirages à part)	48 oldalon felüli comprenant plus de 48 pages	
		mű Ouvrages	o/o	lapszám Pages	o/o	Budapest à Budapest	vidéken en province	külföldön à l'étranger	magyar en hongr.	német en allem.	egyéb — en d'autres lang.	több — en plusieurs lang.	nyelvű						
													kiadott művek száma-en nombr.						nyelvű
Általános és vegyes munka — Ouvrages généraux et mixtes	1936	118	3·5	24.496	5·1	96	17	5	109	3	6	—	114	4	116	117	98		
	1937	119	3·6	29.876	6·1	100	15	4	110	3	2	4	118	1	106	119	97		
	1938	61	1·9	15.373	3·4	53	7	1	57	—	3	1	59	2	59	61	50		
Bölcsélet — Philosophie . . .	1936	45	1·3	5.646	1·2	35	10	—	44	1	—	—	42	3	45	39	26		
	1937	40	1·2	5.434	1·1	31	9	—	37	1	—	2	35	5	37	39	24		
	1938	30	0·9	5.526	1·2	24	6	—	29	—	1	—	29	1	29	30	23		
Vallás — Religion	1936	384	11·3	39.295	8·2	257	115	12	375	6	3	—	338	46	363	380	201		
	1937	331	9·9	35.294	7·3	209	108	14	319	8	2	2	284	47	305	321	165		
	1938	261	8·4	31.214	6·9	186	69	6	257	3	—	1	235	26	243	256	143		
Társadalomtudomány, jog, köz- igazgatás — Sociologie, droit, administration publique . . .	1936	319	9·4	43.672	9·1	252	61	6	306	8	5	—	312	7	300	292	173		
	1937	385	11·6	55.190	11·4	292	86	7	369	8	5	3	373	12	363	371	208		
	1938	470	14·9	58.126	12·8	391	69	10	459	5	1	5	459	11	451	444	224		
Hadügy — Art militaire . . .	1936	32	0·9	6.348	1·3	22	9	1	32	—	—	—	32	—	26	32	23		
	1937	42	1·3	5.179	1·1	33	8	1	41	—	1	—	41	1	39	42	25		
	1938	34	1·1	4.333	0·9	30	4	—	33	—	—	1	33	1	31	32	14		
Tankönyv, nevelés — Manuels scolaires; pédagogie	1936	216	6·4	23.818	5·1	156	58	2	211	2	3	—	214	2	190	201	129		
	1937	208	6·2	23.251	4·8	144	64	—	198	3	1	6	206	2	163	201	132		
	1938	201	6·4	21.794	4·8	163	38	—	185	7	6	3	193	8	165	194	133		
Közgazdaság, mezőgazdaság — Économie politique et agricul- ture	1936	184	5·4	21.794	4·5	146	38	—	177	4	3	—	184	—	173	175	90		
	1937	182	5·5	19.313	4·0	131	46	5	173	6	3	—	181	1	173	175	98		
	1938	158	5·1	18.794	4·1	129	27	2	149	4	1	4	157	1	147	140	79		
Ipar, kereskedelem, közlekedés Industrie, commerce, transports et voies de communic.	1936	194	5·7	22.909	4·8	173	21	—	187	4	3	—	193	1	183	184	101		
	1937	163	4·9	22.150	4·6	139	23	1	154	2	2	5	162	1	154	161	100		
	1938	165	5·2	17.095	3·8	147	18	—	132	4	4	5	161	4	153	156	88		
Nyelvészet, irodalom — Lin- guistique et littérature . . .	1936	144	4·2	15.688	3·3	91	46	7	128	3	13	—	141	3	134	121	80		
	1937	152	4·6	18.154	3·7	109	34	9	136	5	5	6	149	3	136	147	115		
	1938	150	4·8	20.741	4·5	113	32	5	118	4	9	19	146	4	139	140	99		
Természettudomány — Sciences naturelles	1936	68	2·0	5.586	1·1	50	17	1	63	5	—	—	65	3	67	62	25		
	1937	97	2·9	12.007	2·5	71	25	1	82	6	2	7	90	7	91	92	40		
	1938	60	1·9	9.056	2·0	48	12	—	54	2	1	3	55	5	57	60	37		
Technológia — Technologie . . .	1936	32	0·9	3.670	0·8	29	3	—	29	3	—	—	31	1	31	32	18		
	1937	27	0·8	10.654	2·1	25	2	—	27	—	—	—	26	1	21	25	20		
	1938	23	0·8	5.205	1·1	20	3	—	23	—	—	—	22	1	17	19	16		
Orvostudomány, közegészség- ügy — Médecine et hygiène pu- blique	1936	97	2·9	15.957	3·3	81	16	—	92	3	2	—	90	7	85	93	62		
	1937	105	3·2	14.944	3·1	90	12	3	103	2	—	—	104	1	92	102	65		
	1938	64	2·1	10.188	2·2	56	8	—	61	3	—	—	59	5	56	63	41		
Művészet — Arts	1936	72	2·2	6.801	1·4	61	9	2	71	—	1	—	68	4	70	71	41		
	1937	87	2·6	8.984	1·9	72	11	4	67	3	11	6	81	6	85	85	51		
	1938	81	2·6	11.853	2·6	73	6	2	71	1	3	6	76	5	80	81	69		
Sport, szórakozás — Sports; divertissement	1936	43	1·3	5.033	1·1	33	9	1	41	2	—	—	42	1	41	42	32		
	1937	28	0·8	2.456	0·5	22	6	—	27	—	1	—	28	—	26	28	17		
	1938	32	1·0	3.708	0·9	24	8	—	28	4	—	—	31	1	27	30	21		
Szépirodalom — Belles-lettres . .	1936	1.075	31·7	180.656	37·7	948	96	31	1.069	4	2	—	643	432	1.027	1.075	975		
	1937	999	30·0	166.288	34·2	873	102	24	992	2	4	1	606	393	937	999	908		
	1938	947	30·1	163.601	35·9	870	62	15	934	3	3	7	646	301	879	947	847		
Ifjúsági irodalom — Ouvrages pour la jeunesse	1936	79	2·3	10.324	2·1	70	8	1	79	—	—	—	61	18	79	79	59		
	1937	105	3·2	14.506	2·9	97	7	1	105	—	—	—	88	17	92	105	89		
	1938	106	3·3	12.360	2·8	88	17	1	105	—	1	—	92	14	97	105	78		
Történelem, életrajz — Histoire; biographies	1936	162	4·8	27.690	5·8	118	38	6	154	2	6	—	145	17	156	159	105		
	1937	144	4·3	26.125	5·3	90	45	9	123	7	10	4	131	13	138	140	90		
	1938	180	5·8	28.922	6·4	124	51	5	157	3	9	11	172	8	177	169	115		
Földrajz, utazás — Géographie; voyages	1936	128	3·8	19.696	4·1	96	28	4	112	5	11	—	107	21	122	120	88		
	1937	114	3·4	16.607	3·4	80	30	4	106	2	5	1	104	10	102	112	85		
	1938	113	3·7	16.979	3·7	85	22	6	102	4	4	3	106	7	101	108	71		
Összesen — Total	1936	3.392	100·0	479.079	100·0	2.714	599	79	3.279	55	58	—	2.822	570	3.208	3.274	2.326		
	1937	3.328	100·0	486.412	100·0	2.608	633	87	3.169	58	54	47	2.807	521	3.060	3.264	2.333		
	1938	3.136	100·0	454.868	100·0	2.624	459	53	2.974	47	46	69	2.731	405	2.908	3.035	2.148		
%	1936	100	—	100	—	80·1	17·6	2·3	96·7	1·6	1·7	—	83·2	16·8	94·6	96·5	68·5		
	1937	100	—	100	—	78·4	19·0	2·6	95·2	1·7	1·7	1·4	84·3	15·7	91·9	98·6	70·1		
	1938	100	—	100	—	83·7	14·6	1·7	94·8	1·5	1·5	2·2	87·0	13·0	93·0	96·8	68·5		

3. Budapest könyvtermelése tárgy szerint a Magyar Könyvészet 1938. évfolyama alapján.

Production du livre à Budapest, par matières, d'après l'année 1938 du „Magyar Könyvészet“.

T á r g y M a t i è r e s	Művek összesen Ouvrages parus, au total				A z ö s s z e s m ű v e k b ől — D o n t												
	szám szerint en nombres		terjedelem szerint suivant les pages y contenues		ouvrages					eredeti — ouvrages originaux	más nyelvből fordí- tott — traductions	első kiadás premières éditions	újabb kiadás nouvelles éditions	önálló művek ouvr. indépendants	különlenyomatok tirages à part	48 old. felüli - com- prenant plus de 48 pages	48 old. aluli - compr. moins de 48 pages
	mű Ouvrages	%	lapszám Pages	%	magyar en hongrois	német en allemand	egyéb — en d'autres lang.	több — en plu- sieurs lang.	nyelvű								
Általános és vegyes munka — Ouvrages géné- raux et mixtes	53	2.0	14.031	3.5	49	—	3	1	51	2	52	1	52	1	46	7	
Bölcselet — Philosophie	24	0.9	4.751	1.2	23	—	1	—	23	1	23	1	24	—	19	5	
Vallás — Religion	186	7.1	22.348	5.6	183	3	—	—	165	21	174	12	181	5	97	89	
Társadalomtudomány, jog, közigazgatás — Sociologie, droit, administration publique	391	14.9	50.112	12.3	385	2	1	3	384	7	374	17	370	21	190	201	
Hadügy — Art militaire	30	1.2	4.113	1.0	30	—	—	—	29	1	28	2	28	2	13	17	
Tankönyv, nevelés — Ma- nuels scolaires, pédagogie	163	6.2	18.409	4.6	148	6	6	3	155	8	131	32	160	3	116	47	
Közgazdaság, mezőgazda- ság — Économie politique et agriculture	129	4.9	16.222	4.0	123	2	1	3	128	1	119	10	112	17	65	64	
Ipar, kereskedelem, közle- kedés — Industrie, com- merce, transports et voies de communic.	147	5.6	15.785	3.9	135	3	4	5	143	4	136	11	138	9	78	69	
Nyelvészet, irodalom — Linguistique et littérature	113	4.3	16.837	4.2	89	1	6	17	109	4	104	9	105	8	83	30	
Természettudomány — Sciences naturelles	48	1.8	7.662	1.9	44	2	1	1	43	5	45	3	48	—	30	18	
Technológia — Technologie	20	0.8	5.089	1.2	20	—	—	—	19	1	14	6	17	3	15	5	
Orvostudomány, közegész- ségügy — Médecine et hygiène publique	56	2.1	9.562	2.3	54	2	—	—	51	5	48	8	55	1	37	19	
Művészet — Arts	73	2.8	10.804	2.7	64	1	3	5	68	5	73	—	73	—	63	10	
Sport, szórakozás — Sports; divertissement	24	0.9	3.360	0.8	23	1	—	—	23	1	19	5	23	1	17	7	
Szépirodalom — Belles-lettres	870	33.2	155.718	38.4	859	2	2	7	576	294	805	65	870	—	797	73	
Ifjúsági irodalom — Ouvra- ges pour la jeunesse	88	3.3	11.023	2.7	87	—	1	—	75	13	80	8	88	—	68	20	
Történelem, életrajz — Histoire, biographies	124	4.7	24.453	6.0	104	2	8	10	116	8	121	3	116	8	85	39	
Földrajz, utazás — Géographie, voyages	85	3.3	14.676	3.7	77	4	4	—	80	5	76	9	81	4	32	53	
Összesen — Total	2.624	100.0	404.955	100.0	2.497	31	41	55	2.238	386	2.422	202	2.541	83	1.851	773	
%	—	—	—	—	95.2	1.2	1.5	2.1	85.3	14.7	92.3	7.7	96.8	3.2	70.5	29.5	

eltolódás most sem mutatkozik a könyvek tárgyi megoszlásában a korábbi évekhez viszonyítva. Ezúttal is a szépirodalom a legnagyobb szakcsoport a művek száma szerint is (30.1%), meg azok lapterjedelménél is (35.9%). Hogy a szépirodalmi szakcsoport az összes könyvek lapterjedelméből nagyobb arányban részesedik most is, mint azok darabszámából, annak az a magyarázata, hogy e szakcsoportba tartozó művek terjedelmesebbek az átlagosnál. Az 1938. évi könyvtermelés egy darabjának átlagos terjedelme 145 oldal, míg a szép-

irodalmi csoportban 172. Legterjedelmesebbek azonban az általános és vegyes csoport munkái; ebben a csoportban szereplő munkák egy darabjára 252 oldalszám esik. A legnagyobb könyv számmal és oldalterjedelemmel szereplő szépirodalmi szakcsoportot mindkét vonatkozásban most is a társadalomtudományi csoport követi, ezt pedig a vallásos művek csoportja. Úgy látszik, hogy a vallási csoportot a korábbi második ranghelyéről a társadalmi szakcsoport véglegesen a harmadik helyre szorította vissza, ami természetes következ-

ménye a tömegek felfokozott társadalmi és politikai érdeklődésének.

Az elmúlt évi könyvtermelés 83,7%-át Budapesten, 14,6%-át vidéken, 1,7%-át pedig külföldön, nagyjából a megszállt területen adták ki. Budapest részesedése az 1938. évi könyvtermelésben mind a vidék, mind a külföld rovására jelentősen emelkedett.

Az 1938. évben termelt könyvek nyelvi arányában alig van változás, a többnyelvű könyvek arányszáma emelkedett valamelyest valamennyi egynyelvű kategória rovására. A fordított művek arányszáma évről-évre csökkenő tendenciát mutatva, 1938-ban könyvtermelésünknek csak 13,0%-át tette. Az első kiadású művek, valamint a könyvkereskedői forgalomba került különnyomatok arányszáma emelkedett és pedig az előbbie 91,9%-ról 93,0%-ra, az utóbbié pedig 1,4%-ról 3,2%-ra, míg a 3 ívnél terjedelmesebb munkák arányában ismét csökkenés mutatkozik.

Most már harmadik éve dolgozzuk fel a Magyar Könyvészet által budapesti kiadásúakként regisztrált munkákat. Az 1938.

évi feldolgozásunk eredményeit a 3. számú táblázatba foglaltuk. Ha ennek adatait összevetjük az országos eredményekkel, azt látjuk, hogy Budapest könyvtermelése nagyjából ezúttal is megfelel az országos könyvtermelési viszonyoknak. A Budapesten kiadott könyvek közül is mind darabszám, mind terjedelem tekintetében legtöbb esett 1938-ban is a szépirodalmi szakcsoportra, majd a társadalmi és vallási kategóriákra. Jóval nagyobb arányban részesedik Budapest az ország könyvtermelésében terjedelem szerint (89,0%), mind darabszám szerint (83,7%). Ez pedig annak a következménye, hogy a Budapesten kiadásra került könyvek átlagos terjedelme nagyobb (154 oldal) az országos átlagterjedelemtől (145 oldal). Csak természetesen, hogy ezért a három íven felüli munkák budapesti aránya is nagyobb (70,5%), mint az országosé (68,5%). A többi vonatkozásban, tehát a nyelvi megoszlásban, a fordítások, valamint a kereskedelmi forgalomba került különnyomatok arányában nem mutat számottevő eltérést, illetve különbséget a könyvtermelés fővárosi és országos táblázatának egybevetése.

Gombás Géza dr.

IRODALMI SZEMLE

Könyvismertetések. — *Chronique de livres.*

(C'est le Journal de la Société Hongroise de Statistique qui rend compte en français, dans sa „revue des publications hongroises“, des ouvrages statistiques publiés en Hongrie.)

Weis István: **Államformák — kormányformák.**

Etienne Weis: Formes de l'Etat et du gouvernement.

Kincsestár. A Magyar Szemle Társaság kiskönyvtára, 126. sz.

„Kincsestár“. *Petite Bibliothèque de la Société de la Revue de la Hongrie, no 126.*

Budapest, 78 l. — pages.

Szerző kitűnő kritikai érzékkel mutat rá az állam- és kormányformákat elemző és osztályozó politikai elméletek hibáira, homályosságaira. Mintha az alapot lerakó Aristoteles óta a tudomány a lényegét illetően alig tett volna haladást. Ami nem is csoda: „Minden államformának nevezhető jelenség annyira összetett és annyi elemet rejt magában más elvek alapján felépített államokból, hogy ma már államformáról a szó tudományos értelmében alig beszélhetünk... új és hatalmas uralmi rendszerek alakultak ki, amelyeket az eddig ismert államformák egyikével sem azonosíthatunk“. A nép és nemzet életére döntőbb jelentőségűek a kor-

mányformák. Bár a törvényhozói hatalmat rendszerint a parlamenttel azonosítják, a törvényhozás nem főtevékenysége a parlamentnek, amely a végrehajtó hatalom gyakorlásában is erősen részt vesz. Másrészt a törvényhozói hatalmat gyakorolhatja egyetlen ember is. A végrehajtó hatalom működésének is csak kis részét teszi a jogszabályok végrehajtására irányuló tevékenység, minden közfeladat megoldása, minden közszükséglet kielégítése ide tartozik. A harmadik államhatalom az államfői, amelynek főfeladata a törvényhozás és a végrehajtás irányítása. Az államhatalmak szétválasztása nem feltétlen követelmény. Közömbös, hogy az egyes államhatalmi funkciókat ki látja el, vagy hogyan egyesít kezében több államhatalmi feladatot. Helyes Hitler ama megállapítása, hogy az államformák üres formsággá süllyedtek, a kormányformák ellenben élő valóságok, amelyek a nagy állami érdekekhez s a nemzet-tömegek ösztöneihez alkalmazkodnak.

ménye a tömegek felfokozott társadalmi és politikai érdeklődésének.

Az elmúlt évi könyvtermelés 83,7%-át Budapesten, 14,6%-át vidéken, 1,7%-át pedig külföldön, nagyjából a megszállt területen adták ki. Budapest részesedése az 1938. évi könyvtermelésben mind a vidék, mind a külföld rovására jelentősen emelkedett.

Az 1938. évben termelt könyvek nyelvi arányában alig van változás, a többnyelvű könyvek arányszáma emelkedett valamelyest valamennyi egynyelvű kategória rovására. A fordított művek arányszáma évről-évre csökkenő tendenciát mutatva, 1938-ban könyvtermelésünknek csak 13,0%-át tette. Az első kiadású művek, valamint a könyvkereskedői forgalomba került különnyomatok arányszáma emelkedett és pedig az előbbie 91,9%-ról 93,0%-ra, az utóbbié pedig 1,4%-ról 3,2%-ra, míg a 3 ívnél terjedelmesebb munkák arányában ismét csökkenés mutatkozik.

Most már harmadik éve dolgozzuk fel a Magyar Könyvészet által budapesti kiadásúakként regisztrált munkákat. Az 1938.

évi feldolgozásunk eredményeit a 3. számú táblázatba foglaltuk. Ha ennek adatait összevetjük az országos eredményekkel, azt látjuk, hogy Budapest könyvtermelése nagyjából ezúttal is megfelel az országos könyvtermelési viszonyoknak. A Budapesten kiadott könyvek közül is mind darabszám, mind terjedelem tekintetében legtöbb esett 1938-ban is a szépirodalmi szakcsoportra, majd a társadalmi és vallási kategóriákra. Jóval nagyobb arányban részesedik Budapest az ország könyvtermelésében terjedelem szerint (89,0%), mind darabszám szerint (83,7%). Ez pedig annak a következménye, hogy a Budapesten kiadásra került könyvek átlagos terjedelme nagyobb (154 oldal) az országos átlagterjedelemtől (145 oldal). Csak természetesen, hogy ezért a három íven felüli munkák budapesti aránya is nagyobb (70,5%), mint az országosé (68,5%). A többi vonatkozásban, tehát a nyelvi megoszlásban, a fordítások, valamint a kereskedelmi forgalomba került különnyomatok arányában nem mutat számottevő eltérést, illetve különbséget a könyvtermelés fővárosi és országos táblázatának egybevetése.

Gombás Géza dr.

IRODALMI SZEMLE

Könyvismertetések. — *Chronique de livres.*

(C'est le Journal de la Société Hongroise de Statistique qui rend compte en français, dans sa „revue des publications hongroises“, des ouvrages statistiques publiés en Hongrie.)

Weis István: **Államformák — kormányformák.**

Etienne Weis: Formes de l'Etat et du gouvernement.

Kincsestár. A Magyar Szemle Társaság kiskönyvtára, 126. sz.

„Kincsestár“. *Petite Bibliothèque de la Société de la Revue de la Hongrie, no 126.*

Budapest, 78 l. — pages.

Szerző kitűnő kritikai érzékkel mutat rá az állam- és kormányformákat elemző és osztályozó politikai elméletek hibáira, homályosságaira. Mintha az alapot lerakó Aristoteles óta a tudomány a lényegét illetően alig tett volna haladást. Ami nem is csoda: „Minden államformának nevezhető jelenség annyira összetett és annyi elemet rejt magában más elvek alapján felépített államokból, hogy ma már államformáról a szó tudományos értelmében alig beszélhetünk... új és hatalmas uralmi rendszerek alakultak ki, amelyeket az eddig ismert államformák egyikével sem azonosíthatunk“. A nép és nemzet életére döntőbb jelentőségűek a kor-

mányformák. Bár a törvényhozói hatalmat rendszerint a parlamenttel azonosítják, a törvényhozás nem főtevékenysége a parlamentnek, amely a végrehajtó hatalom gyakorlásában is erősen részt vesz. Másrészt a törvényhozói hatalmat gyakorolhatja egyetlen ember is. A végrehajtó hatalom működésének is csak kis részét teszi a jogszabályok végrehajtására irányuló tevékenység, minden közfeladat megoldása, minden közszükséglet kielégítése ide tartozik. A harmadik államhatalom az államfői, amelynek főfeladata a törvényhozás és a végrehajtás irányítása. Az államhatalmak szétválasztása nem feltétlen követelmény. Közömbös, hogy az egyes államhatalmi funkciókat ki látja el, vagy hogyan egyesít kezében több államhatalmi feladatot. Helyes Hitler ama megállapítása, hogy az államformák üres formássá süllyedtek, a kormányformák ellenben élő valóságok, amelyek a nagy állami érdekekhez s a nemzet-tömegek ösztöneihez alkalmazkodnak.

Az alapján politikai tanulmány érdekli a statisztikust is, hiszen a politikai statisztika meglehetősen feltöretlen területe a statisztikának. A tanulmány éles disztingválásának s az újabb fejlődésre is tekintettel levő meglátásainak sok hasznát veszi, aki a politikai statisztikát továbbépíteni akarja.

E. D. dr.

Vass Klára dr.: A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történelmi vonatkozású irodalom 1935.

Dresse Claire Vass: Bibliographie hongroise des sciences morales. Ouvrages concernant le passé 1935.

Budapest, 1938. 225 l. — pages.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete szakrendes bibliográfiájának bevezetése e könyv, melynek előszavában Fitz József elnök nemzeti könyvészetünk multja s jövőbeli munka-

terve felől nyújt tájékoztatást. Vass Klára az 1935. évben megjelent magyarnyelvű vagy tárgyú, 4000 történelmi vonatkozású könyv és folyóiratcikk címét dolgozta fel tizedes rendszerben, a könyvek ismertetéseit is felsorolva. Örömmel tölthet el mindenkit az, hogy ily gazdag, egyetlen év magyar szellemtörténeti irodalma s elismerést érdemel az a buzgóság, amivel Vass Klára dr. ezt a nagy anyagot a betűredes jegyzékbe foglalt több mint 200 folyóirat, évkönyv, almanach, iskolai értesítő és gyűjteményes munka feldolgozásával összegyűjtötte és rendszerezte. A könyvet könnyen kezelhetővé teszi a nagy gondossággal összeállított többféle mutató, mely a címanyag tárgyát, a szerzők és ismertetők nevét, továbbá a címben szereplő helyeket és egyéneket külön-külön betűrendbe foglalja. A nagyközönség kitűnően használhatja e munkát s érdeklődéssel várja annak évenkénti folytatását.

K Ü L Ö N F É L E

Magyar Statisztikai Társaság.

Société Hongroise de Statistique.

Előadóülések. — *Séances d'études.*

Résumé. Dans la séance d'études du 23 mai 1939, présidée par M. Jules de Konkoly Thege, président de la Société, M. Georges Szombatfalvy, membre ordinaire, prononça son discours de réception portant pour titre: Considérations de politique scolaire à l'occasion de la loi sur les Juifs.

*

A Társaság kiadványai. — *Publications de la Société.*

A Magyar Statisztikai Társaság kétféle nyomtatvánnyal jelentkezik a könyvpiacra: egyrészt a Magyar Statisztikai Társaság kiadványai c. sorozat rendszertelen időközökben magyar, vagy valamelyik külföldi nyelven megjelenő köteteivel, másrészt teljesen idegen nyelven szerkesztett folyóiratával. Mindkét közleménysorozat kibővült legutolsó beszámolónk¹⁾ óta.

„A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai“ c. sorozat a mult év közepéig összesen 11 számból (kötetből) állott, ú. m. 8 magyar-, 2 német- és 1 angolnyelvű kiadványból.²⁾ Az elmúlt egyesü-

A Társaság 1939 május 23-án Konkoly Thege Gyula elnöklésével lefolyt előadóülésén Szombatfalvy György r. tag tartotta meg „Iskolapolitikai szempontok a zsidótörvénnyel kapcsolatban“ címen székfoglaló előadását, amelyet alkalmilag közlünk.

Konkoly Thege Gyula elnök köszönetet mondott a magyar sorsot annyira érdeklő és sok szomorú igazságot tartalmazó rendkívül érdekes előadásért. Üdvözölte előadót, aki székfoglaló előadásával a teljes jogú tagok sorába lépett.

leti évben a következő magyarnyelvű művel gazdagodott ez a kiadványsorozat:

12. sz. A nemzeti jövedelemszámítás és az adóstatisztika problémái. Budapest, 1938. 144 l.

A „*Journal de la Société Hongroise de Statistique*“ c. folyóirat évi négy számban jelenik meg. Célja nemcsak a tudomány művelése, hanem Magyarország viszonyainak rendszeres feltárása és a magyar statisztikai tevékenység állandó ismertetése. Ezért nem magyarul, hanem a nemzetközi statisztikai életben leginkább elterjedt francia nyelven kerül közlésre; de tanulmányait egyre gyakrabban tarkítják német-, olasz- és angolnyelvű dolgozatok is. A nagyobb cikkeken kívül minden egyes száma rendszeres külön rovatokban számol be a Magyar Statisztikai Társaságról és a Nem-

¹⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 305. l.

²⁾ Az egyik magyar kiadvány egy németnyelvű tanulmányt is felölelt.

Az alapján politikai tanulmány érdekli a statisztikust is, hiszen a politikai statisztika meglehetősen feltöretlen területe a statisztikának. A tanulmány éles disztingválásának s az újabb fejlődésre is tekintettel levő meglátásainak sok hasznát veszi, aki a politikai statisztikát továbbépíteni akarja.

E. D. dr.

Vass Klára dr.: A szellemtudományok magyar bibliográfiája. A történelmi vonatkozású irodalom 1935.

Dresse Claire Vass: Bibliographie hongroise des sciences morales. Ouvrages concernant le passé 1935.

Budapest, 1938. 225 l. — pages.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete szakrendes bibliográfiájának bevezetése e könyv, melynek előszavában Fitz József elnök nemzeti könyvészetünk multja s jövőbeli munka-

terve felől nyújt tájékoztatást. Vass Klára az 1935. évben megjelent magyarnyelvű vagy tárgyú, 4000 történelmi vonatkozású könyv és folyóiratcikk címét dolgozta fel tizedes rendszerben, a könyvek ismertetéseit is felsorolva. Örömmel tölthet el mindenkit az, hogy ily gazdag, egyetlen év magyar szellemtörténeti irodalma s elismerést érdemel az a buzgóság, amivel Vass Klára dr. ezt a nagy anyagot a betűredes jegyzékbe foglalt több mint 200 folyóirat, évkönyv, almanach, iskolai értesítő és gyűjteményes munka feldolgozásával összegyűjtötte és rendszerezte. A könyvet könnyen kezelhetővé teszi a nagy gondossággal összeállított többféle mutató, mely a címanyag tárgyát, a szerzők és ismertetők nevét, továbbá a címben szereplő helyeket és egyéneket külön-külön betűrendbe foglalja. A nagyközönség kitűnően használhatja e munkát s érdeklődéssel várja annak évenkénti folytatását.

K Ü L Ö N F É L E

Magyar Statisztikai Társaság.

Société Hongroise de Statistique.

Előadóülések. — *Séances d'études.*

Résumé. Dans la séance d'études du 23 mai 1939, présidée par M. Jules de Konkoly Thege, président de la Société, M. Georges Szombatfalvy, membre ordinaire, prononça son discours de réception portant pour titre: Considérations de politique scolaire à l'occasion de la loi sur les Juifs.

*

A Társaság kiadványai. — *Publications de la Société.*

A Magyar Statisztikai Társaság kétféle nyomtatvánnyal jelentkezik a könyvpiacra: egyrészt a Magyar Statisztikai Társaság kiadványai c. sorozat rendszertelen időközökben magyar, vagy valamelyik külföldi nyelven megjelenő köteteivel, másrészt teljesen idegen nyelven szerkesztett folyóiratával. Mindkét közleménysorozat kibővült legutolsó beszámolónk¹⁾ óta.

„A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai“ c. sorozat a mult év közepéig összesen 11 számból (kötetből) állott, ú. m. 8 magyar-, 2 német- és 1 angolnyelvű kiadványból.²⁾ Az elmúlt egyesü-

A Társaság 1939 május 23-án Konkoly Thege Gyula elnöklésével lefolyt előadóülésén Szombatfalvy György r. tag tartotta meg „Iskolapolitikai szempontok a zsidótörvénnyel kapcsolatban“ címen székfoglaló előadását, amelyet alkalmilag közlünk.

Konkoly Thege Gyula elnök köszönetet mondott a magyar sorsot annyira érdeklő és sok szomorú igazságot tartalmazó rendkívül érdekes előadásért. Üdvözölte előadót, aki székfoglaló előadásával a teljes jogú tagok sorába lépett.

leti évben a következő magyarnyelvű művel gazdagodott ez a kiadványsorozat:

12. sz. A nemzeti jövedelemszámítás és az adóstatisztika problémái. Budapest, 1938. 144 l.

A „*Journal de la Société Hongroise de Statistique*“ c. folyóirat évi négy számban jelenik meg. Célja nemcsak a tudomány művelése, hanem Magyarország viszonyainak rendszeres feltárása és a magyar statisztikai tevékenység állandó ismertetése. Ezért nem magyarul, hanem a nemzetközi statisztikai életben leginkább elterjedt francia nyelven kerül közlésre; de tanulmányait egyre gyakrabban tarkítják német-, olasz- és angolnyelvű dolgozatok is. A nagyobb cikkeken kívül minden egyes száma rendszeres külön rovatokban számol be a Magyar Statisztikai Társaságról és a Nem-

¹⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1938. évf. 305. l.

²⁾ Az egyik magyar kiadvány egy németnyelvű tanulmányt is felölelt.

zetközi Népeştudományi Uniónak a Társaság kebelében tevékenykedő Magyarországi Csoportjáról, a magyar statisztikai élet személyi vonatkozású és egyéb eseményeiről, a hazai statisztikai s rokon irodalom termékeiről (önálló művekről és folyóirat-cikkekről); a magyar közállapotokat évi helyzetjelentésben és jelzótáblában vetíti a külföldi olvasó elé, a Magyarországot és a magyar problémát taglaló külföldi szakirodalmat (könyveket, cikkeket) pedig „La Hongrie vue de l'étranger” megnevezésű rovatában veszi bonckés alá; végül kegyelettel adózik elhunyt bel- és külföldi tagjai emlékének. A Journal cikkeit és helyzetjelentési anyagát táblázatokon kívül grafikonok és kartogramok is díszítik.

Legutolsó közlésünk óta a „Journal”-nak négy újabb száma (két egyes és egy összevont szám, tehát három füzet) hagyta el a sajtót:

XVI. (1938.) évf. 1. sz. *Hacker* Ervin: Les méthodes de la statistique comparée de la criminalité. — *Mombert* Paul (Stuttgart): Die Zunahme der Lebensdauer in ihrem Einfluss auf Wirtschaft und Gesellschaft. — *Goldziher* Károly: Materialsammlung zur Untersuchung des Verhältnisses der männlichen zur weiblichen Sterblichkeit.

XVI. (1938.) évf. 2—3. sz. *Surányi-Unger* Tivadar: Béla Földes, nonagénaire. — *Földes* Béla: Un index d'immunité criminelle relative. — *Thirring* Gusztáv: Die Bevölkerung Ungarns zur Zeit

Josephs II. Die Hauptergebnisse der Zählungen von 1784—1787. — *Elekes* Dezső: Le système de la statistique intellectuelle. — *de Vergottini* Mario (Róma): Développement de la population italienne de 1931 à 1936. — *Thirring* Lajos: Les rapports entre les professions et la fécondité des mariages d'après une statistique hongroise. — *Szél* Tivadar: Corrélations des phénomènes démographiques à plusieurs variables, représentables géométriquement dans l'espace. — *Theiss* Ede: La corrélation statistique et la loi de la demande. — *Varga* István: Mouvement de la population et conjonctures. — Enquête sur les problèmes du revenu national et les problèmes connexes, en particulier sur ceux de la statistique fiscale.

XVI. (1938.) évf. 4. sz. *Julin* Armand (Bruxelles): Une lettre inédite de Ernst Engel à Adolphe Quetelet. — *Szél* Tivadar: Une nouvelle enquête hongroise sur le cancer et les résultats récents des statistiques relatives à cette maladie. — *Pálffy* Ilona: La statistique historique. — *Vacchini* Alfredo (Róma): Aspects des phénomènes démographiques en Italie.

Külön is említést érdemel, hogy a nemzetközi statisztikai élet jelesei egyre gyakrabban keresik fel tanulmányaikkal a világszerte igen megbecsült „Journal”-t. Így a legutóbbi szám cikkírói között *Julin*, a Nemzetközi Statisztikai Intézet jelenlegi elnöke is helyet foglalt.

A Nemzetközi Népeştudományi Unió Magyarországi Csoportja a Magyar Statisztikai Társaság kebelében.

Comité hongrois, au sein de la Société Hongroise de Statistique, de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population.

Résumé. Dans la séance du 2 mai 1939, présidée par le Dr Charles Balás, le Dr Gabriel Doros a fait une conférence intitulée *les Moyens pratiques de la politique démographique dite quantitative et qualitative.*

*

A Csoport ülései.

A Csoport 1938/39. évi harmadik (a sorrendben a tizenegyedik) ülése a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal üléstermében 1939 május 2-án folyt le a Csoport elnökének *Balás* Károly dr. elnöklése alatt szépszámban megjelent tagjai és meghívottai jelenlétében.

Az ülésen *Doros* Gábor dr. „A mennyiségi és minőségi népesedéspolitika gyakorlati eszközei” címen tartott átfogó előadást. Fejtegetései során rámutatott arra, hogy amióta a demográfia adataiból kétséget kizáró következtetéseket lehet vonni

az egyes nemzetek életerejére és emberanyagának jövő fejlődésére, az államhatalomnak és a társadalomnak fokozott kötelessége, hogy a szükséghez mérten megkeresse és felhasználja a népesedéspolitika gyakorlati eszközeit. A magyarságnak életbevágó érdeke a népesedéspolitika terén a megelőzés alkalmazása, mert bár a magyar születések száma és a magyarság természetes szaporodása a nagymérvű születéscsökkenés dacára is kedvezőbb a nyugateurópai népeknél, viszont sokkal kedvezőtlenebb keleti és déli szomszédainkénál, ami a népszaporodás ütemének különbözete által bekövetkező erőeltolódás mindenáron való megelőzését teszi szükségessé. A magyar születéscsökkenés oda vezetett, hogy míg 50 évvel ezelőtt ezer lakosra évente 45 magyar gyermek született, ma már csak 20 ezrelékes élveszületéssel kell beérnünk. A születéscsökkenést kisebb mértékben az akaratlan meddőség, túlnyomó többségben azonban az akaratlagos születéskorlátozás idézi elő.

zetközi Népeştudományi Uniónak a Társaság kebelében tevékenykedő Magyarországi Csoportjáról, a magyar statisztikai élet személyi vonatkozású és egyéb eseményeiről, a hazai statisztikai s rokon irodalom termékeiről (önálló művekről és folyóirat-cikkekről); a magyar közállapotokat évi helyzetjelentésben és jelzótáblában vetíti a külföldi olvasó elé, a Magyarországot és a magyar problémát taglaló külföldi szakirodalmat (könyveket, cikkeket) pedig „La Hongrie vue de l'étranger” megnevezésű rovatában veszi bonckés alá; végül kegyelettel adózik elhunyt bel- és külföldi tagjai emlékének. A Journal cikkeit és helyzetjelentési anyagát táblázatokon kívül grafikonok és kartogramok is díszítik.

Legutolsó közlésünk óta a „Journal”-nak négy újabb száma (két egyes és egy összevont szám, tehát három füzet) hagyta el a sajtót:

XVI. (1938.) évf. 1. sz. *Hacker* Ervin: Les méthodes de la statistique comparée de la criminalité. — *Mombert* Paul (Stuttgart): Die Zunahme der Lebensdauer in ihrem Einfluss auf Wirtschaft und Gesellschaft. — *Goldziher* Károly: Materialsammlung zur Untersuchung des Verhältnisses der männlichen zur weiblichen Sterblichkeit.

XVI. (1938.) évf. 2—3. sz. *Surányi-Unger* Tivadar: Béla Földes, nonagénaire. — *Földes* Béla: Un index d'immunité criminelle relative. — *Thirring* Gusztáv: Die Bevölkerung Ungarns zur Zeit

Josephs II. Die Hauptergebnisse der Zählungen von 1784—1787. — *Elekes* Dezső: Le système de la statistique intellectuelle. — *de Vergottini* Mario (Róma): Développement de la population italienne de 1931 à 1936. — *Thirring* Lajos: Les rapports entre les professions et la fécondité des mariages d'après une statistique hongroise. — *Szél* Tivadar: Corrélations des phénomènes démographiques à plusieurs variables, représentables géométriquement dans l'espace. — *Theiss* Ede: La corrélation statistique et la loi de la demande. — *Varga* István: Mouvement de la population et conjonctures. — Enquête sur les problèmes du revenu national et les problèmes connexes, en particulier sur ceux de la statistique fiscale.

XVI. (1938.) évf. 4. sz. *Julin* Armand (Bruxelles): Une lettre inédite de Ernst Engel à Adolphe Quetelet. — *Szél* Tivadar: Une nouvelle enquête hongroise sur le cancer et les résultats récents des statistiques relatives à cette maladie. — *Pálffy* Ilona: La statistique historique. — *Vacchini* Alfredo (Róma): Aspects des phénomènes démographiques en Italie.

Külön is említést érdemel, hogy a nemzetközi statisztikai élet jelesei egyre gyakrabban keresik fel tanulmányaikkal a világszerte igen megbecsült „Journal”-t. Így a legutóbbi szám cikkírói között *Julin*, a Nemzetközi Statisztikai Intézet jelenlegi elnöke is helyet foglalt.

A Nemzetközi Népeştudományi Unió Magyarországi Csoportja a Magyar Statisztikai Társaság kebelében.

Comité hongrois, au sein de la Société Hongroise de Statistique, de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population.

Résumé. Dans la séance du 2 mai 1939, présidée par le Dr Charles Balás, le Dr Gabriel Doros a fait une conférence intitulée *les Moyens pratiques de la politique démographique dite quantitative et qualitative.*

*

A Csoport ülései.

A Csoport 1938/39. évi harmadik (a sorrendben a tizenegyedik) ülése a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal üléstermében 1939 május 2-án folyt le a Csoport elnökének *Balás* Károly dr. elnöklése alatt szépszámban megjelent tagjai és meghívottai jelenlétében.

Az ülésen *Doros* Gábor dr. „A mennyiségi és minőségi népesedéspolitika gyakorlati eszközei” címen tartott átfogó előadást. Fejtegetései során rámutatott arra, hogy amióta a demográfia adataiból kétséget kizáró következtetéseket lehet vonni

az egyes nemzetek életerejére és emberanyagának jövő fejlődésére, az államhatalomnak és a társadalomnak fokozott kötelessége, hogy a szükséghez mérten megkeresse és felhasználja a népesedéspolitika gyakorlati eszközeit. A magyarságnak életbevágó érdeke a népesedéspolitika terén a megelőzés alkalmazása, mert bár a magyar születések száma és a magyarság természetes szaporodása a nagymérvű születéscsökkenés dacára is kedvezőbb a nyugateurópai népeknél, viszont sokkal kedvezőtlenebb keleti és déli szomszédainkénál, ami a népszaporodás ütemének különbözete által bekövetkező erőeltolódás mindenáron való megelőzését teszi szükségessé. A magyar születéscsökkenés oda vezetett, hogy míg 50 évvel ezelőtt ezer lakosra évente 45 magyar gyermek született, ma már csak 20 ezrelékes élveszületéssel kell beérnünk. A születéscsökkenést kisebb mértékben az akaratlan meddőség, túlnyomó többségben azonban az akaratlagos születéskorlátozás idézi elő.

A városi néprétegek, valamint az egykezű agrár néprétegek születéskorlátozásának okairól szóló nézetének kifejtése után előadó rátért a szükséges tennivalók ismertetésére. Az elméleti népesedéspolitika gyakorlatba való átültetése tulajdonképpen nem egyéb, mint a: családvédelem. A törvényes családvédelem eszközeit három fejezetbe osztotta, ú. m. szociális családvédelmi intézkedésekre, születéscsökkenés megelőzésére szolgáló intézkedésekre és születésfokozásra ösztönző intézkedésekre, amelyeket behatóan részletezett. A Magyar Családvédelmi Szövetség 1935-ben összeállított programja szerint ezek az intézkedések a következők lehetnek:

I. Szociális családvédelmi intézkedések:

- a) A közalkalmazottak családi fizetésrendszerének bevezetése;
- b) A nem közalkalmazott nőtlenek, gyermektelenek és kevés gyermekűek megadóztatása;
- c) Sokgyermekesek törvényes anyagi támogatása;
- d) A sokgyermekesek törvényes előnyeinek megállapítása;
- e) Az állami juttatások elsőbbségének a sokgyermekesek részére való fenntartása;
- f) Ipari családbiztosítás és családi munkabérendszere;
- g) Mezőgazdasági családbiztosítás és családi munkabérendszere;
- h) Családvédelmi földbirtokreform;
- i) Családvédelmi lakáspolitikai;
- j) Családvédelmi közlekedési politika;
- k) Családvédelmi közüzemi politika;
- l) Családvédelmi tanügyi politika.

II. Születéscsökkenést megelőző intézkedések:

- a) Az urbanizációs népáramlás feltartóztatása;
- b) A sokgyermekes kivándorlottak visszatelepítése;
- c) Sokgyermekes családok telepítése az egykés vidékekre.

III. Születésfokozásra ösztönző intézkedések:

- a) Az egykés községek terméketlen lakosaitól a hatósági kedvezmények megvonása;
- b) Az örökösödési rendszer megváltoztatása;
- c) Prémiumos belső telepítési akció megindítása;
- d) Prémiumos házassági kölcsönök folyósítása.

Ezután a társadalmi családvédelem gyakorlati eszközeiről, a propagandáról, a missziókról, az intézményekről és a társadalmi segélyező munkásságról szolt a következő tagolásban foglalva össze az idevágó kérdéseket és feladatokat:

I. Propaganda:

- a) Népesedéspolitikai felvilágosítások;
- b) Előadások;
- c) Szövetségi folyóirat;
- d) Propaganda kiadványok; ábrák, térképek;
- e) Állandó kiállítás;
- f) Vándorkiállítások;
- g) Propaganda-film;
- h) Rádió-propaganda;
- i) Iskolakötelesek, leventék, katonák kioktatása;
- j) Népművelési akciók;
- k) A sajtó megszervezése;
- l) A politikusok megnyerése.

II. Missziók:

- a) Képzett missziós pártfogónők munkássága;
- b) Önkéntes társadalmi munkaerők felhasználása;
- c) Egyéb szociális munkaerők bevonása.

III. Intézmények:

- a) Szociális tanácsadás;
- b) Jogi tanácsadás;
- c) Fajegészségügyi tanácsadás;
- d) Szexuális tanácsadás;
- e) Lelki tanácsadás.

IV. Segélyezés:

- a) Többgyermekes szülők erkölcsi támogatása;
- b) Sokgyermekes családok anyagi segélyezése;
- c) Házassági kelengyék és segélyek folyósítása.

Végül a minőségi népességvédelem fontosságát emelte ki, rámutatva a kontraszelekció jelenségeire. Hangsúlyozta, hogy ennek az a következménye, hogy miközben a magyarság a folytonos születéscsökkenés miatt számbelileg tért veszít, minőségileg is fokozottan gyengül. A baj feltartóztatására a pozitív fajnemesítés irányelvét kell alkalmazni, amely az erősebbek és egészségesebbek kiválasztása és felsegítése által kívánja a minőségileg kedvezőbb népszaporodást elősegíteni. A fajnemesítés negatív eszközei közül gyakorlatilag nagyon jól bevált a házassági szelekció, a házasság-előtti tanácsadás módszerével. Sokkal radikálisabb, de még nem teljesen kiforrott eljárás a sterilizáció. Mindezen gyakorlati eszközök célja és lényege az, hogy a házasságból kizárjuk a káros öröklési és fertőzősi anyagot és ezáltal az utódoknak, a magyarságnak ne csak a szükséges mennyiségét, hanem minőségi kiválóságát is biztosítsuk.

A nagy tetszést keltő előadás után Balás Károly dr. elnök a Csoport köszönetét tolmácsolta az igen érdekes és tanulságos fejtegetésekért. Az előadáshoz kapcsolódóan megemlítette, hogy a Cso-

port nevében a Miniszterelnök Úrhoz szándékozik fordulni, a birtokpolitikai törvénytervezet olyan módosítását javasolva, mely hangsúlyozza, hogy minden földhözjuttatott családnak legalább három élő (felnevelt) gyermeke kell, hogy legyen. Ennél a követelménynél azért kell nem a megszületett,

hanem az élő, felnevelt gyermekek számából kiindulni, mert ezáltal népünket a fokozott gyermekápolásra, a gyermekkel való minél odaadóbb törődésre is rá lehet nevelni. Három élő gyermekre pedig az életerős szaporodás biztosítása céljából van szükség.

Személyi hírek. — Nouvelles.

A Magyar Tudományos Akadémia 1939 május 10-i nagygyűlésén két legkiemelkedőbb jutalmával a statisztikával kapcsolatos, ill. kifejezetten statisztikai munkát tüntetett ki. Az 1939. évi Nagyjutalmat ugyanis, melyre ezúttal jogtudományi munka hozatott javaslatba, *Erekly Károly* dr. egyetemi ny. r. tanár, az Akadémia rendes tagjának „Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata” c. kétkötetes — az „Önkormányzat az Északamerikai Egyesült Államokban” c. munkájával kiegészített — művének ítélte oda; a mű Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatalának „Statisztikai Közlemények” c. sorozatában jelent meg.

A Marcibányi-mellékjutalmat pedig, mint közgazdasági és statisztikai munka, *Thirring Gusztáv* dr.-nak, Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala ny. igazgatójának, az Akadémia rendes tagjának „Magyarország népessége II. József korában” c., az Akadémia kiadásában napvilágot látott könyve nyerte el. — Ugyanakkor a Chorin Ferenc-jutalommal *Kováts Ferenc* dr. egyetemi ny. r. tanár az Akadémia levelező tagjának „Adalék a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez” c., történeti statisztikai vonatkozásokban bővelkedő gazdaságtörténelmi munkáját tüntette ki az Akadémia nagygyűlése.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

1939. április hó. — Avril 1939.

Népmozgalom. — Munkapiac. — Termelés. — Kereskedelem és közlekedés. — Áralakulás. — Pénz és hitel.

Gazdasági jelzőtábla.

Rajzok a gazdasági jelzőtáblához.

Mouvement de la population. — Marché du travail. — Production. — Commerce et transports. — Mouvement des prix. —

Monnaie et crédit.

Tableau économique.

Graphiques au tableau économique.

Résumé. Nous présentons les chiffres d'avril 1939:

Le nombre des mariages (sur le territoire selon le traité de Trianon 5.911, et dans la Hongrie agrandie du fait de l'arbitrage de Vienne, 6.439) a dépassé les chiffres d'avril précédent et il en a été de même du taux de nuptialité (7.8 pour 1.000, respectivement 7.9‰, contre 7.4‰ en avril 1938). Le nombre des naissances vivantes a été de 17.000 (sur le territoire dit „de Trianon”, 14.719) et leur proportion, de 19.8‰, contre 20.8‰ en avril précédent. Les décès (12.445, dont sur le territoire dit de Trianon 11.180) ont fort baissé par rapport à l'année dernière, et la proportion en est tombée sur le territoire de Trianon de 16.5‰ à 15.0‰. Le nombre des décès de nourrissons (2.459 dans la Hongrie agrandie, 2.213 sur le territoire dit de Trianon) et leur proportion (15%) ont dépassé les chiffres d'un an auparavant, car en avril précédent sur le territoire de Trianon il n'y eut que 1.849 décès de cette catégorie (12%). Mais pour les autres décès (à l'âge de 1 an et au-dessus), on constate une diminution, ainsi que pour la mortalité par tuberculose. Le nombre des décès ayant

plus baissé que celui des naissances vivantes, l'accroissement naturel (3.974, soit 4.8‰ dans la Hongrie agrandie et 3.539 sur le territoire dit de Trianon) a dépassé les chiffres d'avril précédent (sur le territoire de Trianon, 3.225, soit 4.3‰).

La production de charbon, diminuant pour des causes saisonnières, a été de 833 mille q (—68 mille q, soit —7.6% par rapport à mars, +11 mille q et +1.4% par rapport à avril 1938). — La production de lignite, représentant 6.7 millions de q, a baissé de 1.4 million comparativement à mars précédent (—17.2%), et augmenté de 1 million de q par rapport à avril de l'année dernière (+18.8%). Depuis la reprise économique, c'est au mois d'avril de cette année que la production de charbon a été la plus considérable. Pour la production de minerai de fer (485 mille q), on constate par rapport à mars une régression de 21.6% et par rapport au mois d'avril précédent un accroissement de 121.2%, dû à la réincorporation de la zone nord.

Les importations, représentant 39.1 millions de pengős, ont dépassé celles d'avril précédent (35.6 millions), et ç'a été dû à l'augmentation des achats de matières premières étrangères. L'exporta-

port nevében a Miniszterelnök Úrhoz szándékozik fordulni, a birtokpolitikai törvénytervezet olyan módosítását javasolva, mely hangsúlyozza, hogy minden földhözjuttatott családnak legalább három élő (felnevelt) gyermeke kell, hogy legyen. Ennél a követelménynél azért kell nem a megszületett,

hanem az élő, felnevelt gyermekek számából kiindulni, mert ezáltal népünket a fokozott gyermekápolásra, a gyermekkel való minél odaadóbb törődésre is rá lehet nevelni. Három élő gyermekre pedig az életerős szaporodás biztosítása céljából van szükség.

Személyi hírek. — Nouvelles.

A Magyar Tudományos Akadémia 1939 május 10-i nagygyűlésén két legkiemelkedőbb jutalmával a statisztikával kapcsolatos, ill. kifejezetten statisztikai munkát tüntetett ki. Az 1939. évi Nagyjutalmat ugyanis, melyre ezúttal jogtudományi munka hozatott javaslatba, *Erekly Károly* dr. egyetemi ny. r. tanár, az Akadémia rendes tagjának „Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata” c. kétkötetes — az „Önkormányzat az Északamerikai Egyesült Államokban” c. munkájával kiegészített — művének ítélte oda; a mű Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatalának „Statisztikai Közlemények” c. sorozatában jelent meg.

A Marcibányi-mellékjutalmat pedig, mint közgazdasági és statisztikai munka, *Thirring Gusztáv* dr.-nak, Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala ny. igazgatójának, az Akadémia rendes tagjának „Magyarország népessége II. József korában” c., az Akadémia kiadásában napvilágot látott könyve nyerte el. — Ugyanakkor a Chorin Ferenc-jutalommal *Kováts Ferenc* dr. egyetemi ny. r. tanár az Akadémia levelező tagjának „Adalék a pozsonyi zsidóság későközépkori gazdaságtörténetéhez” c., történeti statisztikai vonatkozásokban bővelkedő gazdaságtörténelmi munkáját tüntette ki az Akadémia nagygyűlése.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

1939. április hó. — Avril 1939.

Népmozgalom. — Munkapiac. — Termelés. — Kereskedelem és közlekedés. — Áralakulás. — Pénz és hitel. Gazdasági jelzőtábla.

Rajzok a gazdasági jelzőtáblához.

Mouvement de la population. — Marché du travail. — Production. — Commerce et transports. — Mouvement des prix. —

Monnaie et crédit.

Tableau économique.

Graphiques au tableau économique.

Résumé. Nous présentons les chiffres d'avril 1939:

Le nombre des mariages (sur le territoire selon le traité de Trianon 5.911, et dans la Hongrie agrandie du fait de l'arbitrage de Vienne, 6.439) a dépassé les chiffres d'avril précédent et il en a été de même du taux de nuptialité (7.8 pour 1.000, respectivement 7.9‰, contre 7.4‰ en avril 1938). Le nombre des naissances vivantes a été de 17.000 (sur le territoire dit „de Trianon”, 14.719) et leur proportion, de 19.8‰, contre 20.8‰ en avril précédent. Les décès (12.445, dont sur le territoire dit de Trianon 11.180) ont fort baissé par rapport à l'année dernière, et la proportion en est tombée sur le territoire de Trianon de 16.5‰ à 15.0‰. Le nombre des décès de nourrissons (2.459 dans la Hongrie agrandie, 2.213 sur le territoire dit de Trianon) et leur proportion (15%) ont dépassé les chiffres d'un an auparavant, car en avril précédent sur le territoire de Trianon il n'y eut que 1.849 décès de cette catégorie (12%). Mais pour les autres décès (à l'âge de 1 an et au-dessus), on constate une diminution, ainsi que pour la mortalité par tuberculose. Le nombre des décès ayant

plus baissé que celui des naissances vivantes, l'accroissement naturel (3.974, soit 4.8‰ dans la Hongrie agrandie et 3.539 sur le territoire dit de Trianon) a dépassé les chiffres d'avril précédent (sur le territoire de Trianon, 3.225, soit 4.3‰).

La production de charbon, diminuant pour des causes saisonnières, a été de 833 mille q (—68 mille q, soit —7.6% par rapport à mars, +11 mille q et +1.4% par rapport à avril 1938). — La production de lignite, représentant 6.7 millions de q, a baissé de 1.4 million comparativement à mars précédent (—17.2%), et augmenté de 1 million de q par rapport à avril de l'année dernière (+18.8%). Depuis la reprise économique, c'est au mois d'avril de cette année que la production de charbon a été la plus considérable. Pour la production de minerai de fer (485 mille q), on constate par rapport à mars une régression de 21.6% et par rapport au mois d'avril précédent un accroissement de 121.2%, dû à la réincorporation de la zone nord.

Les importations, représentant 39.1 millions de pengős, ont dépassé celles d'avril précédent (35.6 millions), et ç'a été dû à l'augmentation des achats de matières premières étrangères. L'exporta-

tion a représenté 49·0 millions de p. (+7·4 millions comparativement au mois d'avril précédent). L'excédent de la balance commerciale (9·9 millions de p.) a dépassé celui du mois d'avril de l'année passée (6 millions).

Parmi les marchandises importées, le bois a occupé, cette fois aussi, le premier rang. Toutefois, on y voit au point de vue de la quantité une régression de 32·9% pour les bois de construction et d'oeuvre et une diminution sensible — 7·9% — pour les bois équarris et sciés. Les importations de fonte brute et de ferraille ont représenté 681 wagons, baissant notablement par rapport au mois d'avril précédent (965 wagons). Celles de minerai de fer (6.379 wagons) ont dépassé de 43·8% les chiffres d'avril de l'année passée; par rapport à ce mois-là, celles de métaux bruts ont augmenté de 90·3% en quantité; celles de houille (2.919 wagons) ont monté de 51·0%; celles de coke (3.802 wagons), de 33·3%. Ont progressé encore: les importations de soie artificielle et de peaux à fourrure, celles de machines et appareils (+ 42·9% au point de vue de la valeur), celles d'automobiles et de châssis d'automobile (en valeur, + 55·4%).

Parmi les marchandises exportées, c'est pour le maïs qu'on constate la plus forte diminution (— 82%). Les exportations de bêtes à cornes, représentant seulement 1·3 million de pengős, ont baissé à 3.151 unités (— 56·4%).

Ces régressions ont été largement compensées par l'exportation de porcs (39.759 unités, + 191·9%). Pour les exportations de froment (6.449 wagons, 6·7 millions de pengős), on constate une progression de 313%. Celles de farine — 822 wagons — ont monté considérablement (+ 173·6%); il en est de même de celles de malt (102·9%), de bauxite (4.906 wagons, + environ 100%) et de saindoux (en valeur, + 154·4%).

Le trafic ferroviaire, du fait de l'augmentation du territoire national, a monté par rapport à avril précédent de 18·6% pour la quantité des marchandises (1·6 million de tonnes). Le nombre des voyageurs, montant de 1·2 million, a dépassé 8 millions (+ 16·9% par rapport à mars, + 25·3% par rapport au mois d'avril précédent).

Le trafic postal, comparativement au mois d'avril de l'année dernière, a progressé de 21·8% pour le nombre des correspondances, de 17·5% pour le nombre des colis, de 19·6% pour celui des mandats-poste, de 30·7% pour celui des télégrammes. Le nombre des postes téléphoniques principaux a monté à 126.354 (+ 11.840 en un an). Celui des concessionnaires des postes récepteurs radiophoniques, y compris la zone nord réincorporée, s'est élevé à 467.997 (+ 72.305 par rapport au chiffre d'un an auparavant).

Le nombre des véhicules à moteur en circula-

tion (36.578 unités) a progressé de 1.221 (+ 3·5%) par rapport à mars et de 3.547 (+ 10·7%) comparativement au mois d'avril de l'année passée. A la fin d'avril de l'année en cours, l'effectif comprenait 16.887 voitures pour le transport des personnes, 3.767 camions et 11.252 motocyclettes.

Le prix en gros des produits d'origine animale a baissé, celui des produits végétaux a monté, celui des articles industriels a en général grandi. L'indice des prix de gros a été de 86·2, contre 86·0 en mars et 86·9 en avril précédent. L'indice de l'agriculture et de l'élevage s'est élevé à 76 (+ 0·4 point comparativement à mars, — 1·6 point par rapport au mois d'avril précédent); celui „des autres industries“ a été de 92·0, baissant de 1·8 point comparativement à la situation d'un an auparavant.

L'indice du coût de la vie est monté à cause de la hausse des vivres à 105·8 (+ 0·5 point par rapport à mars, mais — 4·4 points par rapport au mois d'avril précédent).

Selon les chiffres de la Banque Nationale, la circulation des billets de banque et le portefeuille commercial ont été légèrement supérieurs à l'état de mars. L'encaisse métallique, augmentant fort, a représenté 226·3 millions de pengős (+ 14·9 millions par rapport à mars, + 63 millions par rapport au mois d'avril de l'année passée).

Les dépôts en banque, montant à 1.400·4 millions, s'élevèrent légèrement comparativement à mars. Par rapport à la situation d'avril précédent, ils ont baissé de 3·1 millions.

A la Bourse de Budapest, les cours, ayant baissé en mars, se sont mis à monter en avril, et l'indice des actions s'est élevé à 88·3 (+ 4 points). Le nombre des actions vendues a dépassé à peine 62 mille, chiffre le plus bas noté ces derniers temps.

Le nombre des nouvelles insolvabilités a été inférieur de 15 à celui de mars et supérieur de 9 à celui d'avril précédent. Les passifs des concordats privés et judiciaires ont été de 2·8 millions de pengős (— 0·9 million par rapport à mars, + 0·6 million par rapport au mois d'avril de l'année passée). Le nombre et le montant des lettres de change protestées ont diminué comparativement à mars (— 7·4% et — 3·3%); en comparaison du mois d'avril précédent, le nombre en a augmenté de 9·3%.

*

Népmozgalom.

1939 áprilisában a házasságkötések aránya valamivel magasabb volt, mint az előző év áprilisában. Csökkent az elveszületési arányszám. Mint-hogy azonban a halálozási arányszám csökkenése nagyobb volt, a természetes szaporodás jelzője emelkedett.

Népmozgalmi adatgyűjtésünk a visszatért Kárpátaljára még nem terjeszkedik ki. A trianoni terület és az 1938 novemberében visszacsatolt

északi határsáv adatait alábbi kis összeállításunk részletezi:

	Trianoni terület	Visszacsatolt északi terület ¹⁾	Együtt ¹⁾
Házasságkötés	5.911	528	6.439
„ ezer lélekre	7·9	6·2	7·8
Élveszületés	14.719	1.700	16.419
„ ezer lélekre	19·8	19·9	19·8
Halálozás	11.180	1.265	12.445
„ ezer lélekre	15·0	14·8	15·0
Egy éven aluli elhalt	2.213	246	2.459
Egy éven aluli elhalt száz élveszületésre	15·0	14·5	15·0
Gümőkórban elhalt	1.319	145	1.464
„ „ ezer lélekre	1·77	1·70	1·76
Természetes szaporodás	3.539	435	3.974
Természetes szaporodás ezer lélekre	4·8	5·1	4·8

¹⁾ Kárpátalja nélkül.

Magyarországnak a bécsi döntéssel megnagyobbodott területén áprilisban a házasságkötések gyakorisága meglehetősen magas volt (7·8‰); az élveszületési arányszám azonban még az „egykehatárnak“ tekintett 20‰-et sem érte el (19·8‰), a halálozás gyakorisága pedig (15‰) — bár önmagában nem mondható egészen kedvezőtlennek — az élveszületési arányszámhoz viszonyítva mégis magas. Ennek következtében a természetes szaporodás csupán 4·8‰ volt, ami már *népesedésünk erőtlenségét bizonyítja*.

Az 1938 novemberében *visszacsatolt északi területen a házasságkötések* arányszáma jelentősen *alacsonyabb*, mint a *trianoni területen*; az élveszületési arányszám azonban egy árnyalattal magasabb volt és a halálozás gyakorisága is kedvezőbben alakult. Ugyancsak kedvezőbb volt a visszacsatolt északi területen a csecsemő és gümőkóros halálozás is. Mindezek következtében a természetes szaporulat is valamivel meghaladta a trianoni terület adatát.

A trianoni területen a *házasságkötések* száma (5.911) és arányszáma (7·9‰) magasabb volt, mint egy évvel korábban (5.457 ill. 7·4‰); az *élveszületések* számában azonban jelentős csökkenés mutatkozik: 14.719 az 1938 áprilisi 15.433-mal szemben; az ezer lélekre számított *élveszületési gyakoriság* pedig csupán 19·8 volt, az előző év áprilisában észlelt 20·8‰-kel szemben. Örvendetes azonban, hogy a *halálozások száma* erősebben hanyatlott, 1939 áprilisában 11.180 halálozás történt, míg az előző évben 12.208, a *halálozás arányszáma* pedig 1938 áprilisának 16·5‰-éről 15·0‰-re csökkent. A *csecsemőhalálozás* (2.213 halott, 15%) *emelkedett* úgy az előző hónaphoz (2.112 halott, 13·2%), mint 1938 áprilisához képest (1.849 halott,

12·0%). Az 1—6 éves és 7 évnél idősebb halottak száma (551 ill. 8.416) azonban *jelentékeny csökkenést* mutat az előző hónappal (585 ill. 9.328), valamint az előző év áprilisával szemben (784 ill. 9.575). Ugyancsak alacsonyabb lett a *gümőkórban* elhaltak száma is. Minthogy a halálozási arányszám 1939 áprilisában erősebb mértékben javult, mint amilyen mértékben romlott az élveszületési gyakoriság, a *természetes szaporodás* (3.539 fő, 4·8‰) *némileg kedvezőbb* volt, mint az előző év áprilisában (3.225 fő, 4·3‰).

Termelés.

Mind a kőszén, mind pedig a barnaszén termelése április hó folyamán évszaki behatásokra ugyan jelentős százalékos arányú visszaesést szenvedett, az ipari termelés fokozódása folytán azonban a múlt évihez képest főleg a barnaszén termelése emelkedett. Az 1934. év végével megindult új gazdasági fellendülésben az április havi barnaszéntermelés az idén érte el a legmagasabb szintet.

A kedvezőtlen évszaki erők a vasérc és vasalak április havi termelésében is erősen éreztették hatásukat. A termelés közel 22%-os hanyatlást mutat az előző havinhoz képest, de a visszacsatolt fevidéki részen folyó erőteljes termelés folytán a tavalyival szemben 121%-os növekedés mutatkozik.

Jóllehet az április havi széntermelés az előző havinhoz képest visszaesett, a tavalyihoz képest 74%-os gyarapodás következett be.

A széntermelés idényszerű hanyatlása a március havi átmeneti jellegű emelkedés után tovább folytatódott s úgy a kőszén, mint a barnaszén április havi termelése lényegesen alacsonyabban állott az előző havinál. A kedvezőtlen évszaki behatások különösen a barnaszéntermelés hanyatlásában jutottak kifejezésre. Mivel a visszacsatolt fevidéki rész csákányházai bányájának termelése az összes barnaszéntermelés mennyiségéhez képest elenyésző, a múlt évvel szemben való összehasonlításának nincsen különösebb akadálya. Ami már most az április havi széntermelési adatokat illeti, *kőszénből* 833 ezer q-t termeltünk, 68 ezer q-val kevesebbet, mint a megelőző hónapban, de 11 ezer q-val többet, mint a múlt év ugyanazon hónapjában (—7·6% +1·4%). A *barnaszén* termelése 1·4 millió q-val 6·7 millió q-ra esett, a múlt évihez képest ellenben valamivel több, mint 1 millió q-s gyarapodás mutatkozik (—17·2%, +18·4%). Az április havi évszaki jellegű lényeges visszahanyatlás ellenére is megállapítható, hogy Magyarország széntermelése az ipar erőteljesebb foglalkoztatottsága folytán igen magas szinten mozog. Az év eddig lefolyt időszakában a termelt barnaszén mennyisége minden hónapban magasabb volt a múlt évinél. Az új gazdasági fellendülésben 1933 óta az április havi széntermelés az idén érte el a legmagasabb szintet.

A vastermelésre vonatkozó adatok közül csupán a *vasérc* és *vassalak* április havi adatai állanak rendelkezésre. Ez a számsor a visszatartott felvidéki rész gazdag vasércbányáinak termelését is magában foglalja. A tárgyalat hó folyamán vasérc és vassalakból 485 ezer q-t termeltünk, mely mennyiség 133 ezer q-val maradt el a március havi termelés mögött (—21·6%). Az április havi csökkenés főleg évszaki okokra vezethető vissza. Az évnek ebben a szakában az ország vasérc-termelése általában véve mindig hanyatlik. A múlt évihez képest, a visszatartott területen folyó intenzív termelés folytán, 266 q-s többlet mutatkozik (+121·2%).

Szesztermelés. Április hó folyamán 42 ezer hl. szeszt termeltünk, 8·6 ezer hl.-rel kevesebbet, mint az előző hóban, de 17·9 ezer hl.-rel többet, mint tavaly. Az év eddig lefolyt időszakában a termelt szesz mennyisége minden hónapban jelentős százalékos arányban múlta felül a tavalyit. Az elmúlt másfél évtizedben az április havi szesztermelés az idén érte el a legmagasabb szintet s ekkor az 1927. évi 41·3 ezer hl.-nél is magasabb volt.

Kereskedelem és közlekedés.

A nyersanyagok beszerzésének fokozódása folytán a behozatal a tavalyi szint fölé emelkedett. A kiviteli érték még nagyobb arányban emelkedett az export-élénkülés folytán. Főleg a búza, liszt, sertés kivitele mutat lényeges növekedést.

A vasuti áruforgalomban a kedvezőtlen évszaki erők alig éreztették hatásukat. Az utasforgalom az idény megindultával jelentősen megduzzadt. Mind az áru-, mind a személyfoglalomra vonatkozó számsorok a múlt évihez képest nemcsak a terület megnagyobbodása, de a viszonyok javulása folytán is jelentős arányú emelkedést értek el.

A postaforgalmi számsorok legnagyobb része évszaki behatásokra ugyan hanyatlást szenvedett, a múlt évihez képest ellenben jelentős arányú növekedés mutatkozik. Ennek megítélésénél azonban a területi növekedésre is tekintettel kell lenni.

A magyarországi gépjároműállomány április hó végén 36.578-cal újabb tetőpontot ért el. A gyarapodás üteme főleg a személykocsik terén mutatkozik.

Külkereskedelem. Áprilisban a behozatali érték 39·1 millió pengőt tett, a kiviteli érték pedig az export élénkülése folytán 49·0 millió pengőre rúgott, a múlt évi 35·6, illetve 41·6 millióval szemben. Az előző havhoz képest a behozatali érték 4·2 millióval csökkent, a kiviteli ellenben 6·2 millió pengővel emelkedett. Így a külkereskedelmi mérleg 9·9 millió pengős aktív egyenleggel zárult, a március havi félmillió passzívummal és a tavalyi 6 millió aktívummal szemben. A külkereskedelmi forgalom az év eddig lefolyt időszakában sokkal élénkebb volt a tavalyinál.

Behozatal. Jóllehet a behozott fa értéke 800 ezer pengővel 3 millió pengőre esett, a behozatal

tételei közül még mindig a fa áll első helyen. A nyers épület- és szerfából behozott mennyiség (1.511 vg.) —32·9%-os, a bárdolt és fűrészelt fa mennyisége pedig (2.363 vg.) 7·9%-os csökkentést mutatott a múlt évvel szemben. Csökkent még a nyers ásványolaj importja is (986 vg.), mely mindössze 783 ezer pengőt tett a tavalyi (1.570 vg.) 1·2 millió pengős értékkel szemben. Számottevő hanyatlást szenvedett a nyers- és ócskavas behozatala is, amelyből 681 vg.-t hoztunk be 749 ezer pengő értékben, a tavalyi 965 vg.-t kitevő 1 millió felüli értékkel szemben. Igen erőteljes volt ellenben a vasérc behozatala (6.379 vg.), mely 43·8%-kal emelkedett a tavalyi fölé. A 300 vg.-t kitevő nyers fémek behozatala 90·3%-kal haladta meg a tavalyit. Az importált kőszén (2.919 vg.) 51·0%-kal, a kokszt behozatala pedig (3.802 vg.) 33·3%-kal nőtt. A behozott nyers pamut értéke 1·9 millióra rúgott s 35·7%-kal haladta meg a tavalyit. Műselyemnél az értéknövekedés 63·4%-ot tett, a kikészített prém-bőrnél pedig 275%-ra rúgott. A gépek és készülékek importjának értékénél 42·9%-os növekedés következett be. A behozott automobil és automobilalváz értékénél 55·4% volt az emelkedés. A papíros importja (294 vg.) 1·1 millió pengő értéket képviselt s 200 ezer pengővel haladta meg a múlt évit. A behozott vasárúk mennyisége csaknem megkétszereződött s 624 ezer pengőt képviselt. Nyersbőrből 185 vg.-t hoztunk be a tavalyi 156 vg.-nal szemben.

Kivitel. A kivitel tételei közül a tengerinél látunk (523 vg.) a múlt évvel szemben 82%-os mennyiségi hanyatlást. A kivitt tengeri értéke nem érte el a 800 ezer pengőt sem, a tavalyi 3·6 millióval szemben. Kedvezőtlenül alakult a szarvasmarha kivitele is, melyből mindössze 3.151 darabot exportáltunk a tavalyi 7.220 darabbal szemben (—56·4%). A kiviteli értékcsökkenés 1·3 millió pengőt tett. Ezt azonban teljesen ellensúlyozta a fokozódó sertés-kivitel. 39.759 darab sertést exportáltunk, 26.136 darabbal többet, mint tavaly (+191·9%). Igen eredményes volt a búza kivitele is. A 6·7 millió pengős kiviteli érték több mint 100%-os növekedést mutat. Összesen 6.449 vg. búzát exportáltunk. A mennyiségi növekedés pedig a múlt évihez képest 313% volt. Fokozódott még és pedig jelentős arányban a liszt-kivitel is (822 vg.), mely 173·0%-os emelkedést ért el. A maláta exportja (540 vg.) 102·9%-kal nőtt. A kivitt bauxit mennyisége pedig (4.906 vg.) 100%-os növekedést mutat. Számos tételnél találunk még a múlt évihez képest mérsékelt gyarapodást, így a vasárúk mennyisége (341 vg.) 11·2%-kal nőtt. A kivitt villamos gépek és készülékek 2·1 millió pengőt kitevő értékénél több mint félmillió pengős gyarapodás mutatkozik (+34·4%). A kivitt disznósír értéke 2·4 millió pengőt tett és 154·4%-

kal múlta felül a tavalyit. Az 1·2 millió pengős tollexportnál 35%-os, a 2·7 millió pengőt kitevő tojás exportnál pedig 79·1%-os gyarapodás észlelhető.

Vasúti forgalom. A tárgyalt hóban a kedvezőtlen évszaki erők a vasúti áruforgalomban alig éreztették hatásukat. A forgalom csaknem az előző havi szinten mozgott. Összesen 1.591 ezer tonna áru került szállításra, szemben az előző havi 1.599 ezer tonnával (—0·5%), a múlt évihez képest ellenben 249 ezer tonna növekedés mutatkozik. (+18·6%). Ez a növekedés azonban a területgyarapodással áll összefüggésben. Az árutonnakilométer alakulása még kedvezőbb képet mutat. Évszaki hanyatlás helyett itt áprilisban is emelkedés következett be. Az április havi eredmény (235·4 millió km.) 17·9 millió km-rel haladta meg az előző havit és kereken 56 millió km-rel múlta felül a tavalyit. (+8·2%, +31·1%). A megrakott teherkocsik száma 1.101-gyel 113.447-re emelkedett. A múlt évihez képest 17.526 volt a növekedés (+1·0%, +18·3%). Április hóban a szállított utasok száma erősen megnövekedett, 8 millió fölé emelkedett. (+16·9%). Az évszaki behatásokra jelentkező növekedés jóval meghaladta a szokásos idényszerű kereteket s így a tavalyi csak a csonka ország személyforgalmát feltüntető adattal szemben 1·6 millió volt a növekedés (+25·3%). Az utaskilométer számsorának alakulása szintén kedvező. Az április havi 276·4 millió km az előző havit 91·3 millió km-rel, a tavalyit pedig 78·1 millió km-rel múlta felül. (+49·3%, 39·4%).

Postaforgalom. A postaforgalmi számsorok legnagyobb része a tárgyalt hóban kedvezőtlen évszaki befolyásokra jelentős arányú hanyatlást szenvedett. A feladott *közönséges és ajánlott levelek* darabszáma 4·5 millióval 50·8 millióra (—8·2%), a *csoomagküldeményeké* 16.200-zal 987.300-ra (—1·6%) esett. A *postautalványok* számánál 31.800 volt a hanyatlás s a feladott utalványok száma alig valamivel haladta meg az 1·1 milliót. A *táviratok* számánál, mely 293 ezerre rúgott, 5·4%-os csökkenés jött létre. A múlt évihez képest a *levélküldemények darabszáma* 9·1 millióval, a *csoomagküldeményeké* 147 ezer darabbal, a *postautalványok* darabszáma 183 ezer darabbal, a *táviratoké* pedig 69 ezer darabbal nőtt. (+21·8%, 17·1%, 19·%, 30·7%). Csak a *postautalványok összege* és a *budapesti helyi beszélgetések* száma nem szenvedett hanyatlást a tárgyalt hóban. Ennél a két számsornál azonban a bekövetkezett emelkedés jelentéktelen. (+1·0%, +10·0). A múlt évihez képest az előbbi adatsor 13·1%-os, az utóbbi pedig csak 0·8%-os javulást ért el. A *távbeszélő főállomások* száma egy hó leforgása alatt 1.078-cal 126.354-re emelkedett, a múlt év ugyanazon időpontjához képest azonban 11.840 volt a növekedés. A *rádióvevő-engedélyesek*

száma a hó végén 467.997-re rúgott, 2.487-tel haladta meg az egy hó előtti létszámot és 72.305-tel állott magasabban, mint egy évvel azelőtt. Ebben a növekedésben azonban a visszacsatolt felvidéki rész rádióvevőberendezései is bentfoglaltatnak. Budapesten április hóban 149.471 rádióvevőengedélyes volt az előző havi 149.067-tel és az egy év előtti 139.141-gyel szemben.

Gépjárműállomány. Magyarországon a tárgyalt hó végén összesen 36.578 gépjármű volt forgalomban, 1.221-gyel több, mint március hó végén (+3·5%) és 3.547-tel több, mint egy évvel azelőtt (+10·7%). A budapesti gépjárművek száma 17.521-re rúgott, egy hó leforgása alatt a gyarapodás 640 (+3·8%), egy év leforgása alatt pedig 1.019 (+6·2%) volt. Az április havi elég jelentős, 1.221-et kitevő emelkedésből a személykocsik állományára 775 esett. Így a hó végén Magyarországon összesen 16.887 személykocsi volt forgalomban. A személykocsik száma ezzel újabb tetőpontot ért el. A személykocsik számának a növekedése főleg az utolsó két évben gyorsult meg jelentékenyen. Egy év leforgása alatt a személykocsiknál 2.388 volt a növekedés (+16·5%). A teherkocsik száma ellenben április hóban igen szerény arányokban, mindössze 38-cal, 3.767-re emelkedett (+1·0%). De egy év leforgása alatt is mindössze csak 262 volt a növekedés. (+7·5%). A motorkerékpárok száma a hó végéig 350-nel 11.252-re nőtt (+3·2%). A múlt évihez képest 858 volt a gyarapodás (+8·3%).

Áralakulás.

Sem a mezőgazdasági termékek, sem az iparcikkek áralakulása nem volt egyöntetű. Az állati eredetű termékek árhanyatlását a növényi eredetűeké teljesen ellensúlyozta. A nyersanyagok árának irányzata továbbra is enyhén emelkedő, a gyártmányok árszintje ellenben stagnál.

Az ipari és a mezőgazdasági árszínvonal között a diszparitás csökkenése, illetve az agráröllő-összébzáródása tovább folytatódott.

A hó végén a nagykereskedelmi árnívó árnyalatilag állott magasabban, mint egy hónappal azelőtt. Az új mérlegelt nagykereskedelmi árindex főátlagá április hó végén 86·2-en állott, az előző havi 86·0 és a múlt évi 88·9-cel szemben. Az egy év előtti színvonalhoz képest tehát a nagykereskedelmi árindex 2·7 ponttal hanyatlott. Az árszínvonalnak április havi árnyalati emelkedését egyes mezőgazdasági termékek kedvező áralakulása idézte elő. A „mezőgazdaság és állattenyésztés“ indexe április folyamán 0·4 ponttal 76-ra emelkedett, de a múlt évinél 1·6 ponttal állott alacsonyabban. A mezőgazdasági termékek áralakulása egyébként nem volt egyöntetű, mert az állati eredetű termékek ára hanyatlott, a növényi eredetűeké ellenben emelkedett. E két csoportindex a hó végén 63·9-en, illetve 81·5-n állott, az előző havi 64·1, illetve

80·8-del szemben. A múlt évihez képest mindkét csoportindex visszaesést szenvedett. Egy év leforgása alatt az állati eredetű termékeknél az index 2·5, a növényi eredetűeknél pedig 1·2 pontot hanyatlott. A „gyarmatárúk” indexe több hónap óta változatlanul 122·2-en állt. A tavalyihoz képest pedig árnyalati 0·3 pontos növekedés jött létre. Az ipari termékek árszínvonala is stagnációs képet mutat az év eddig lefolyt időszakában. Az „egyéb ipar” indexe egy év leforgása alatt 1·8 ponttal 92·0-ra süllyedt. Az ipari anyagok két nagy csoportjánál, a nyersanyagoknál és gyártmányoknál szintén nem volt egyöntetű az áralakulás. A nyersanyagoknál az év eleje óta lassú emelkedés észlelhető, amely a tárgyalt hóban is folytatódott. A gyártmányok árszínvonala ellenben stagnál. Az egy év előttihez képest a nyersanyagok csoportindexénél csak árnyalati, 0·4, a gyártmányok csoportindexénél pedig 2·1 pontos hanyatlás következett be. Az ipari és a mezőgazdasági termékek árszintje közötti különbség az év eleje óta fokozatosan csökkent. A két árszínvonal közötti diszparitás már csak 16·4%, szemben az előző havi 16·8 és a múlt évi 16·6%-kal. Az agrárrolló tehát fokozatosan összeforródik.

Megélhetési költségek indexe. A budapesti kiskereskedelmi árak alapján számított megélhetési költségek indexe árnyalatilag 0·6 ponttal 105·8-re emelkedett. Az egy év előtti állásához képest azonban az élelmezési cikkek kiskereskedelmi árának lemorzsolódása folytán 4·4 pontos hanyatlás következett be. Az „élelmezés” csoportindexe a hó végén 91·8-en állott, az előző havi 90·9 és a múlt évi 97·8-del szemben. A többi csoportindexek az előző havi szinten állottak. A múlt évihez képest is csak a „ruházati” cikkek indexénél jött létre némi hanyatlás.

Pénz és hitel.

Úgy a jegyforgalom, mint a váltótárca április hó folyamán mérsékelt arányú növekedést ért el. A devizák és valuták állagának gyarapodása folytán az érckészlet tovább emelkedett.

A március havi átmeneti visszaesés után a betétállomány ismét lassú emelkedésnek indult. A takarékbetétek, a folyószámlabetétek állaga mérsékelten emelkedett. Az április havi betétgyarapodás azonban nem kielégítő, mert az összes betétek állományánál egy év leforgása alatt 3 millió pengős hanyatlás mutatkozik.

A budapesti értéktőzsdén áprilisban javuló irányzat kerekedett felül. Az árfolyamjavulásokat azonban igen szűk tőzsdei forgalom kísérte, úgy annyira, hogy az eladott részvények darabszáma és a szállítások és átvételek összege a jelenlegi tőzsdei besszperiódus folyamán a tárgyalt hóban érte el a legmélyebb szintet.

A hitelbiztonsági viszonyok az előző havihoz képest javultak. Mind a fizetésképtelenségek, mind a váltóóvások száma csökkent.

A Magyar Nemzeti Bank jegyforgalma a tárgyalt hó végéig 7·1 millióval 895·6 millióra emelkedett. A múlt évihez képest részben az időközben bekövetkezett területi növekedés folytán is természetesen lényeges emelkedés mutatkozik. A váltótárcaállománya 512·3 millió pengőre rúgott, az előző havi 505·6 és a múlt évi 471·4 millióval szemben. Az aranytartalék változatlan, 124·1 millió pengőt tett ki. Az összes érckészlet ellenben, a devizák és valuták állagában bekövetkezett növekedés folytán, 14·9 millióval 226·3 millióra emelkedett. Egy év leforgása alatt az összes érckészlet 63 millió pengős gyarapodást ért el. A fedezeti arány változatlanul az egy hó előtti 25·1-en állott. A múlt évi április hó végén, amikor a régi módszer szerint nyert kiszámítást, 24% volt. A kamattételek továbbra is változatlanok.

Betétállomány. A március havi átmeneti hanyatlás után áprilisban a betétállomány ismét emelkedni kezdett. A Postatakarékpénztárnál és a PK.budapesti pénzügyintézetinél elhelyezett takarékbetétek állaga 3·9 millióval 690·7 millióra emelkedett. Az egy év előttihez képest azonban még így is 37·5 millió pengős hanyatlás mutatkozik. A folyószámlabetétek állománya 4·8 millió pengővel 709·7 millióra nőtt s a tavalyinál is 34·3 millióval állott magasabban. Az összes betétek állagában 8·7 millió pengős gyarapodás jött létre s a betétállomány a hó végén 1.400·4 millió pengőre rúgott. Egy év leforgása alatt a betétállományban 3·1 millió pengős hanyatlás mutatkozik.

Tőzsde. A március hóban megindult nagyarányú árfolyamhanyatlások áprilisban megállottak s a hó folyamán elég számottevő árfolyam-emelkedés következett be. Az árfolyamjavulások révén az 1926 = 100 alapra számított hivatalos részvényindex 4 ponttal 88·3-re emelkedett. Az április havi árfolyamjavulások azonban igen szűk forgalmi keretek között következtek be. Az eladott részvények darabszáma alig valamivel haladta meg a 62 ezret, ezzel a jelenlegi tőzsdei besszperiódusban elérte legmélyebb állását. A múlt év áprilisában még kereken 336 ezer részvény cserélt kezét. A forgalom összezsugorodása folytán természetesen a szállítások és átvételek összege is 4·6 millió pengővel mélypontot ért el.

Hitelbiztonság. A március havi hitelbiztonsági feszültség a tárgyalt hó folyamán lényegesen engedett erejéből. Április hóban az összes új fizetésképtelenségek száma 77 volt, 15-tel kevesebb (—16·3%), mint az előző hóban, de 9-cel több (+13·2%), mint a múlt év azonos hónapjában. A hitelbiztonsági feszültség enyhülése folytán a tárgyalt hóban a magán- és kényszeregyességek passzívái is 0·9 millió pengővel 2·8 millió pengőre szállottak alá (—24·5%). A tavalyihoz képest azonban a fizetésképtelenségek számának emelkedése

Gazdasági jelzőtábla.*)

Megnevezés	Egység	1937	1938	1937		1939					
		átlag ¹⁾ Moyennes ¹⁾		nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	június Juin
Népmozgalom.											
1 Házasságkötés	szám	6.613	6.107	10.799	5.949	5.675	8.728	3.979	5.457	7.769	5.652
2 Házasságkötés 1000 lélekre	"	8·8	8·2	14·6	7·8	7·4	12·5	5·2	7·4	10·1	7·7
3 Élveszületés	"	14.818	14.728	13.339	13.740	15.071	14.307	15.835	15.433	15.046	14.296
4 Élveszületés 1000 lélekre	"	19·8	19·6	18·1	18·0	19·6	20·6	20·6	20·8	19·6	19·4
5 Halálozás	"	10.566	10.759	9.296	10.452	12.472	10.917	12.728	12.208	11.669	10.056
6 Halálozás 1000 lélekre	"	14·1	14·3	12·6	13·7	16·2	15·7	16·6	16·5	15·2	13·6
7 Egy éven aluli elhalt	"	1.999	1.972	1.581	1.720	2.019	2.027	2.393	1.849	2.058	1.737
8 Egy éven aluli elhalt 100 élveszülöttre	"	13·4	13·3	11·9	12·5	13·4	14·2	15·1	12·0	13·7	12·1
9 Gümőkórban elhalt	"	1.082	1.033	854	965	1.186	1.089	1.307	1.398	1.341	1.143
10 Gümőkórban elhalt 1000 lélekre	"	1·45	1·38	1·16	1·26	1·55	1·57	1·70	1·89	1·75	1·55
11 Természetes szaporodás	"	4.252	3.969	4.043	3.288	2.599	3.390	3.107	3.225	3.377	4.240
12 Természetes szaporodás 1000 lélekre	"	5·7	5·3	5·5	4·3	3·4	4·9	4·0	4·3	4·4	5·8
13 Kivándorolt	"	128	134	208	134	120	120	176	118	146	96
14 Visszavándorolt	"	40	19	24	31	13	27	28	29	39	11
Munkapiac.											
15 Társadalombiztosító szervek taglétszáma	1.000	—	—	1.129·6	1.038·9	1.043·8	1.067·4	1.132·2	1.158·0	1.170·5	1.152·7
Ebből:											
16 Férfi	"	—	—	747·8	672·2	674·7	694·1	743·4	769·8	776·6	761·0
17 Nő	"	—	—	381·8	366·7	369·1	373·3	388·8	388·2	393·9	391·7
Munkanélküli:											
18 Szociáldem. szakszervezeti összesen	szám	14.279	16.703	13.840	16.163	19.108	18.142	17.486	18.476	18.767	19.191
19 Szociáldem. szakszervezeti Budapesten	"	8.030	9.861	8.353	9.199	10.271	10.181	9.876	10.164	10.299	10.915
20 Ker. szoc. szakszervezeti Budapesten	"	945	1.093	1.116	1.211	1.270	1.211	1.150	1.061	1.022	1.214
21 Szakszervezeti munkanélküli együtt	"	15.224	17.796	14.956	17.374	20.378	19.353	18.636	19.537	19.789	20.405
Hatósági és ingyenes magánközvetítés:											
22 Munkahely	szám	18.106	17.380	16.393	13.117	14.104	14.881	18.566	16.836	16.638	15.378
23 Munkakereső	"	48.359	47.425	36.968	46.132	49.832	50.442	50.850	47.423	46.445	45.415
24 100 munkahelyre esett munkakereső	"	269	283	226	352	353	339	274	281	279	295
25 Munkaközvetítés	"	14.356	13.649	13.046	10.992	11.665	12.180	14.402	13.414	13.310	12.505
26 100 munkahelyre esett közvetítés	"	79·4	87·7	79·6	83·8	82·7	81·8	77·6	79·7	80·0	81·3
Felajánlott órabérek:											
27 Bádogos	Pengó	0·58	0·63	0·64	0·59	0·57	0·60	0·55	0·60	0·60	0·62
28 Asztalos	"	0·51	0·55	0·55	0·53	0·51	0·53	0·53	0·53	0·56	0·56
29 Szabó	"	0·55	0·61	0·55	0·55	0·58	0·61	0·54	0·61	0·62	0·58
30 Kőműves	"	0·63	0·71	0·66	0·67	0·66	0·65	0·68	0·65	0·65	—
31 Napszámos	"	0·35	0·42	0·40	0·36	0·38	0·36	0·38	0·36	0·34	0·36
32 Gyári munkásnő	"	0·23	0·24	0·19	—	0·21	0·22	0·19	0·25	0·24	0·25
33 Napszámosnő	"	0·28	0·35	0·22	0·29	0·32	0·34	0·33	0·39	0·30	0·34
Termelés.											
34 Kőszén	1.000 q	764·2	868·4	861·6	865·9	905·3	817·1	901·5	821·3	849·7	781·6
35 Barnaszén ⁴⁾	"	6.712·6	6.921·5	8.536·8	8.069·9	8.508·4	6.789·3	6.331·7	5.658·8	5.630·7	5.300·7
36 Vasérc és vassalak ⁴⁾	"	241·3	248·0	240·4	277·2	230·0	240·2	279·5	219·3	227·2	252·1
37 Finomításra való nyers vas	"	298·3	279·1	289·9	318·4	269·3	281·4	362·9	232·5	271·6	300·4
38 Szesz	1.000 hl.	38·7	27·8	76·6	77·7	51·6	39·0	31·9	24·2	20·2	6·4
39 Cukor ⁴⁾	1.000 q	92·5	93·1	364·1	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0
Budapest Szföv. Elektromos művei:											
40 Villamosáram ⁵⁾	1.000 kw. óra	28.851	30.004	32.912	33.078	32.046	29.157	30.176	27.539	27.306	25.282
41 Motorikus célra elosztott áram ³⁾	"	13.485	13.975	14.230	13.358	13.412	12.516	12.858	13.593	13.387	12.918
42 Magánvilágítási célra elosztott áram ³⁾	"	5.765	5.942	6.026	7.779	8.934	8.430	6.942	6.293	5.452	4.899
43 Egyéb célokra elosztott áram ³⁾	"	3.918	4.211	4.930	4.645	4.520	4.140	4.180	3.800	3.694	3.629
44 Elektromosáramfogyasztók	szám	—	—	264.226	266.807	268.026	268.272	268.422	268.506	266.637	266.717

*) A közölt adatsorok részletes magyarázata a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi 10. számának mellékletében található. (Gazdaságstatisztikai adatok 1926—32). — ¹⁾ Az évi átlagok ideiglenes jellegűek. Az 1939 január havi népmozgalmi adatokban a visszacsatolt felvidéki rész adatai is bennfoglaltatnak. — ²⁾ A budapestkörnyéki városok fogyasztása nélkül. — ³⁾ A budapestkörnyéki városok fogyasztása is bennfoglaltatik. — ⁴⁾ 1939 január havától a visszacsatolt felvidéki rész termelésével együtt. 1938. november és december havában a visszacsatolt felvidéki bányák termelése barnaszénből 118·3 ezer q, vasérből 723·7 ezer q volt. — ⁵⁾ A vásárolt árammennyiséggel együtt.

Tableau économique.*)

9 3 8						1939				Unités	Désignation	
július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril			
Mouvement de la population.												
3.870	5.125	6.171	7.089	7.658	6.114	7.207	9.159	5.120	6.439	nombre	Mariages	1
5·0	6·7	8·3	9·2	10·3	8·0	8·4	11·8	6·0	7·8	"	Mariages pour 1000 habitants	2
14.980	14.901	15.272	14.455	13.360	13.777	16.750	15.359	17.814	16.419	"	Nés vivants	3
19·5	19·4	20·6	18·8	18·0	17·9	19·5	19·7	20·7	19·8	"	Nés vivants pour 1000 habitants	4
10.082	10.802	9.475	9.759	8.946	10.231	15.285	13.012	13.312	12.445	"	Décès	5
13·1	14·1	12·8	12·7	12·1	13·3	17·8	16·7	15·5	15·0	"	Décès pour 1000 habitants	6
1.988	2.559	1.986	1.942	1.444	1.603	2.056	2.034	2.330	2.459	"	Décédés au-dessous d'un an	7
13·3	17·2	13·0	13·4	10·8	11·6	12·3	13·2	13·1	15·0	"	Décédés au-dessous d'un an, pour 100 enf. nés viv.	8
958	865	748	797	726	847	1.375	1.346	1.546	1.464	"	Décès par tuberculose	9
1·25	1·13	1·01	1·04	0·98	1·10	1·60	1·73	1·80	1·76	"	Décès par tuberculose pour 1000 habitants	10
4.898	4.099	5.797	4.696	4.414	3.546	1.465	2.347	4.502	3.974	"	Accroissement naturel	11
6·4	5·3	7·8	6·1	5·9	4·6	1·7	3·0	5·2	4·8	"	Accroissement naturel pour 1000 habitants	12
110	141	188	118	137	143	173	210	184	.	"	Émigrés	13
19	18	11	10	8	20	15	7	13	.	"	Émigrés rentrés	14
Marché du travail.												
1.160·6	1.196·5	1.196·6	1.218·4	1.225·5	1.151·4	1.166·6	1.189·8	.	.	1.000	Nombre des membr. des caiss. d'assur. soc.	15
773·9	806·0	793·7	810·5	814·5	761·1	771·6	788·6	.	.	"	Dont.	
386·7	390·5	402·9	407·9	411·0	390·3	395·0	401·2	.	.	"	Sexe masc.	16
								.	.	"	Sexe féminin.	17
Chômeurs:												
19.134	15.534	12.889	12.664	12.953	16.103	20.965	20.929	20.122	.	nombre	Aux syndicats soc.-démocrates de Hongrie	18
10.834	10.140	8.175	7.677	8.043	9.758	11.830	11.656	11.505	.	"	Aux syndicats soc.-démocrates de Budapest	19
1.205	1.115	946	891	990	1.041	1.087	1.090	1.146	884	"	Aux syndicats soc. chr. de Budapest	20
20.339	16.649	13.835	13.555	13.943	17.144	22.052	22.019	21.268	.	"	Chômeurs syndiqués au total	21
Bureaux de placem., offc. et privés grat.:												
15.174	18.645	24.571	21.799	15.969	14.010	13.069	13.533	16.970	.	nombre	Offres d'emploi	22
45.454	47.659	47.413	45.328	43.631	49.216	54.262	57.418	58.107	.	"	Demandes d'emploi	23
299	255	192	207	273	352	414	424	342	.	"	Demandes pour 100 offres d'emploi	24
11.998	15.082	18.085	16.411	12.667	12.078	11.031	11.182	13.714	.	"	Placements	25
79·1	80·8	73·6	75·3	79·3	86·2	84·4	82·6	80·8	.	"	Placem. pour 100 offres d'emploi	26
Salaires horaires offerts												
0·66	0·64	0·65	0·66	0·67	0·65	0·62	0·65	0·55	0·62	pengós	Ferblantiers	27
0·54	0·54	0·57	0·55	0·55	0·57	0·56	0·48	0·51	0·53	"	Menuisiers	28
0·60	0·65	0·63	0·68	0·65	0·68	0·58	0·62	0·62	0·66	"	Tailleurs	29
0·70	0·68	0·70	0·77	0·78	0·78	0·78	.	.	0·78	"	Maçons	30
0·38	0·39	0·45	0·46	0·41	0·41	0·39	0·42	0·46	0·40	"	Journaliers	31
0·24	0·24	0·24	0·24	0·25	0·25	0·26	0·26	0·29	0·27	"	Ouvrières de fabrique	32
0·31	0·31	0·38	0·34	0·34	0·30	0·34	0·31	0·30	0·35	"	Journalières	33
Production.												
836·1	819·0	876·4	942·4	934·5	935·6	887·4	800·0	901·1	832·7	1.000 q	Houille	34
5.581·8	6.240·3	7.280·5	8.495·8	8.715·1	8.525·2	9.253·6	7.896·4	8.090·6	6.701·4	"	Lignite ⁴⁾	35
259·0	232·2	295·6	241·3	279·3	220·0	493·7	494·1	618·5	485·1	"	Minerai de fer et scorie de fer ⁴⁾	36
277·6	292·3	326·2	172·1	285·7	276·9	284·1	332·7	401·4	.	"	Fonte à affiner	37
3·8	12·1	0·5	18·6	53·2	72·3	72·6	57·9	50·7	42·1	1.000 hl	Alcool	38
0·0	0·0	1·2	562·0	543·6	109·2	0·0	0·0	0·0	0·0	1.000 q	Sucre ⁴⁾	39
Usines Electr. de la V. de Budapest:												
26.486	27.956	29.810	33.055	35.019	36.215	35.563	31.160	33.415	.	1.000 kWh	Energie électrique ⁵⁾	40
13.459	14.189	14.935	15.610	15.509	15.316	15.099	14.892	13.716	.	"	Energie él. d. comme force motrice ²⁾	41
3.992	3.344	3.938	5.180	5.966	7.932	8.528	8.688	7.644	.	"	Energie él. distr. pour l'éclairage privé ²⁾	42
3.818	3.400	4.016	4.454	5.024	5.257	5.191	4.612	4.970	.	"	Energie él. distribuée à d'autres fins ³⁾	43
266.616	267.456	268.544	269.536	271.711	273.597	273.972	274.174	274.567	.	nombre	Consommateurs d'énergie électrique	44

*) Pour l'explication détaillée des séries de données ci-dessous, voir le supplément du no d'oct. 1932 de cette Revue (Données de statistique économique de Hongrie, 1926-1932). — ¹⁾ Les moyennes annuelles sont provisoires. Les chiffres du mouvement de la population comprennent, pour janvier 1939, ceux de la zone septentrionale rétrocedée. — ²⁾ Sans les villes situées aux environs de Budapest. — ³⁾ Y compris les villes situées aux environs de Budapest. — ⁴⁾ A partir de janv. 1939, y compr. le territoire septentr. rétrocedé. En nov. et déc. 1938, on a produit sur ce territoire 118·3 mille q de lignite et 723·7 mille q de minerai de fer. — ⁵⁾ Y compr. le courant acheté.

Megnevezés	Egység	1937	1938	1937								
		átlag ¹⁾ Moyennes ¹⁾		nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	június Juin	
Kereskedelem és közlekedés.												
Külkereskedelem:												
45	Behozatal összesen	1,000.000 P	34·9	40·3	42·3	46·7	27·6	32·1	36·1	35·6	34·5	34·4
E b b ő l :												
46	Nyers és megmunkált fa	1.000 q	779·0	905·6	1.133·8	1.110·9	840·6	918·2	672·2	637·7	923·5	1.078·0
47		1.000 P	4.212	5.056	6.143	6.071	2.833	3.740	3.563	3.775	5.504	6.217
48	Szén	1.000 q	436·4	482·7	540·1	578·7	481·1	462·9	526·8	478·7	460·1	449·6
49		1.000 P	1.234	1.380	1.532	1.653	1.384	1.329	1.511	1.355	1.292	1.265
50	Papiros és papírosárak	q	52.079	57.585	64.251	82.899	29.029	46.095	44.473	53.056	51.005	55.261
51		1.000 P	1.826	2.353	2.445	2.426	1.169	1.656	1.787	1.843	1.752	2.009
52	Nyers pamut	q	22.267	22.009	26.099	29.874	31.173	18.749	25.339	17.030	13.077	20.036
53		1.000 P	1.895	2.257	2.266	2.531	2.607	1.531	2.086	1.428	1.135	1.710
54	Gépek és készülékek	q	5.300	6.126	5.861	17.449	4.575	4.127	6.087	4.418	6.922	5.756
55		1.000 P	1.434	1.642	1.717	3.733	1.331	1.412	1.878	1.506	2.090	1.692
56	Nyers bőr	q	13.174	13.198	10.801	8.886	11.226	12.361	11.066	15.630	13.303	12.198
57		1.000 P	1.688	2.462	1.760	1.489	1.690	1.884	1.693	2.107	1.666	1.555
58	Nyers dohány	q	1.297	1.059	23	419	436	717	2.184	2.392	1.997	5.211
59		1.000 P	523	399	10	233	194	326	970	945	1.053	1.710
60	Selyem és selyemfonal	q	2.012	3.236	2.785	2.761	1.439	2.151	2.121	1.702	1.468	1.372
61		1.000 P	721	1.060	1.053	946	524	747	772	667	529	548
62	Ásványolaj	1.000 q	174·6	233·4	335·7	273·8	157·6	127·0	209·5	189·2	240·6	135·1
63		1.000 P	1.345	1.698	2.573	2.018	1.204	984	1.842	1.524	1.794	1.000
64	Pamutzövet	q	474	586	691	716	270	412	561	450	379	349
65		1.000 P	299	373	511	457	178	288	456	309	307	272
66	Kivitel összesen	1,000.000 P	43·5	49·0	50·6	60·2	43·4	43·2	47·0	41·6	39·9	36·5
E b b ő l :												
67	Szarvasmarha	1.000 P	1.960	3.138	2.055	2.311	3.243	2.007	2.487	2.872	2.690	2.398
68	Baromfi	q	20.948	21.769	40.403	65.919	26.311	20.638	13.247	8.200	7.748	8.209
69		1.000 P	2.200	2.139	3.813	6.190	2.851	2.193	1.360	862	927	981
70	Búza	1.000 q	363·4	299·0	127·8	350·7	109·4	209·0	177·6	156·2	108·7	40·7
71		1.000 P	5.692	5.191	2.401	6.336	2.021	3.541	2.983	3.130	2.231	851
72	Liszt	1.000 q	29·3	48·6	131·6	43·7	13·8	30·7	20·8	30·1	10·3	59·8
73		1.000 P	692	1.189	3.860	1.039	309	688	488	759	233	1.312
74	Villamos gépek és készülékek	q	2.230	2.549	3.583	3.512	2.447	2.510	1.810	1.724	1.826	1.395
75		1.000 P	2.121	2.371	2.911	3.020	2.343	1.950	1.693	1.554	1.781	1.519
76	Sertés	drb	19.075	13.774	24.923	14.788	13.344	18.076	13.364	13.623	21.419	21.252
77		1.000 P	2.874	2.028	3.556	2.105	1.958	2.534	1.925	1.901	3.072	3.101
78	Prémbőr, kikészített	q	332	395	229	110	147	260	354	440	354	404
79		1.000 P	592	856	417	243	312	454	571	832	744	539
80	Tojás	q	11.736	9.551	4.938	3.035	1.699	26.599	24.627	24.591	26.348	17.494
81		1.000 P	882	767	430	274	188	2.174	1.594	1.530	2.063	1.418
82	Toll	q	2.132	2.650	2.181	3.243	2.742	2.801	2.973	1.938	1.525	1.104
83		1.000 P	1.097	1.539	1.363	1.984	1.818	1.444	1.459	922	548	464
84	Friss gyümölcs	1.000 q	25·6	32·6	2·9	1·4	0·4	0·1	0·1	0·1	0·0	6·0
85		1.000 P	816	805	78	43	15	9	5	4	1	384
86	Behozatali (—) v. kiviteli (+) többlet	1,000.000 P	+ 8·6	+ 8·7	+ 8·3	+ 13·5	+ 15·8	+ 11·1	+ 10·9	+ 6·0	+ 5·4	+ 2·1
Vasúti forgalom:^{1) 4)}												
87	Szállított áru ^{2) 3)}	1.000 t.	1.642	1.668	1.957	1.599	1.486	1.357	1.446	1.342	1.482	1.390
88	Árutonna-kilométer ^{2) 3)}	1,000.000 km	218·8	220·1	254·3	218·0	189·6	170·5	189·2	179·5	196·5	183·4
89	Megrakott teherkocsi ²⁾	szám	113.891	108.445	116.561	97.935	93.855	88.124	102.836	95.921	101.751	98.187
90	Szállított utas ²⁾	1.000	6.702·3	6.274·1	6.599·5	6.844·1	5.994·2	5.731·5	6.024·4	6.896·3	6.828·9	6.896·0
91	Utaskilométer ^{2) 3)}	1,000.000 km	204·8	191·0	186·8	193·7	155·8	149·0	156·6	198·3	211·7	213·8

¹⁾ 50 q-n alul. — ²⁾ 500 pengón alul. — ³⁾ Az évi átlagok ideiglenes jellegűek. — ⁴⁾ Az adatok csak fizetőteljesítményekre vonatkoznak. — ⁵⁾ Az utolsó 13 hónap adatai ideiglenesek. — ⁶⁾ 1938 november havától a vizs-
szácsoló felvidéki rész forgalmával együtt.

9 3 8						1939				Unités	Désignation	
július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril			
Commerce et transports.												
Commerce extérieur:												
34.8	32.0	31.5	33.7	40.9	45.0	39.4	39.3	43.3	39.1	1,000.000 p	Importations totales	45
Dont:												
984.1	717.9	714.4	372.1	828.1	661.1	587.7	972.6	668.4	679.4	1.000 q	Bois bruts et ouvrés	46
5.718	4.265	3.459	2.285	5.131	4.031	2.986	3.856	2.921	2.970	1.000 p	Charbon	47
456.6	441.5	406.9	145.9	338.1	587.1	660.8	954.8	844.6	679.1	1.000 q	Papier et articles en papier	48
1.277	1.225	1.102	486	978	1.654	1.872	2.782	2.516	1.987	1.000 p	Coton brut	49
60.213	59.547	33.169	40.927	74.070	78.107	33.208	65.761	46.751	54.609	q	Machines et appareils	50
2.178	2.055	1.239	1.431	2.317	2.473	1.007	2.069	1.708	1.934	1.000 p	Peaux brutes	51
17.462	13.907	16.793	28.744	34.325	30.565	30.938	20.391	22.934	23.757	q	Tabacs bruts	52
1.470	1.127	1.470	2.420	3.003	2.757	2.767	1.618	1.920	1.938	1.000 p	Soie et fils de soie	53
3.625	7.357	4.443	4.331	3.936	8.079	3.568	4.478	4.203	5.720	q	Huile minérale	54
1.405	2.107	1.646	1.617	1.351	2.772	1.424	1.751	1.609	2.153	1.000 p	Tissus de coton	55
13.638	12.556	16.404	14.028	11.086	14.596	13.297	12.737	14.249	18.460	q	Exportations totales	56
1.592	1.465	1.862	1.719	1.410	1.614	1.477	1.441	1.623	1.968	1.000 p	Dont:	57
707	—	137	942	271	573	532	377	242	14	q	Bêtes à cornes	58
304	—	13	488	159	78	247	195	29	4	1.000 p	Volaille	59
2.242	2.164	2.217	2.367	2.718	2.249	2.458	2.392	3.122	2.542	q	Froment	60
857	782	733	796	948	771	755	785	1.050	1.046	1.000 p	Farine	61
215.3	222.5	185.8	138.9	112.5	161.7	92.6	216.7	227.8	129.4	1.000 q	Machines et appareils électriques	62
1.592	1.570	1.344	1.057	946	1.284	699	1.699	1.663	1.056	1.000 p	Porcs	63
498	461	443	499	748	623	308	487	660	643	q	Pelletteries apprêtées	64
247	244	279	303	379	326	184	304	439	409	1.000 p	Oeufs	65
38.2	46.8	56.6	44.1	40.1	44.5	50.1	49.6	42.8	49.0	1,000.000 p	Excédent des imp. (—) ou des exp. (+)	66
5.421	3.230	2.154	2.047	1.659	1.773	3.251	2.723	2.710	3.151	tête	Trafic des chemins de fer: 1) 2)	67
2.449	1.549	1.023	1.045	844	910	1.723	1.514	1.564	1.572	1.000 p	Marchandises transportées ³⁾ , ⁴⁾	68
7.632	9.210	14.640	28.786	44.450	62.142	21.888	17.159	12.284	8.062	q	Tonnes kilom. ³⁾ , ⁴⁾	69
867	1.033	1.574	3.036	4.720	5.990	2.497	1.952	1.370	859	1.000 p	Wagons chargés ³⁾	70
19.8	571.7	1.542.1	863.3	424.7	141.1	372.4	770.1	461.8	644.9	1.000 q	Voyageurs transportés ³⁾	71
415	8.250	24.274	13.081	5.841	1.745	5.087	12.405	6.531	6.729	1.000 p	Voyageurs-kilomètres ³⁾ , ⁴⁾	72
2.7	2.9	5.4	31.7	78.5	66.8	18.2	22.6	40.4	82.2	1.000 q		73
55	52	83	716	1.980	1.665	439	574	1.042	2.066	1.000 p		74
1.715	2.099	2.295	3.236	2.264	3.439	1.367	1.268	931	1.614	q		75
1.850	2.045	2.226	3.092	2.387	3.048	1.852	1.746	3.566	2.088	1.000 p		76
30.896	26.270	9.978	13.304	15.923	31.452	46.099	27.096	28.305	39.759	tête		77
4.510	3.963	1.459	2.126	2.617	5.315	7.659	4.547	4.760	6.708	1.000 p		78
520	460	434	451	253	212	132	146	273	366	q		79
734	838	808	744	465	531	252	382	709	913	1.000 p		80
6.684	1.990	3.043	951	3.055	3.745	1.430	18.425	24.091	27.662	q		81
566	155	258	71	324	240	116	1.840	1.744	2.740	1.000 p		82
1.913	1.941	1.207	2.031	1.918	3.489	4.072	2.906	3.753	2.471	q		83
839	857	601	1.050	1.139	2.022	2.013	1.153	1.431	1.245	1.000 p		84
33.4	147.3	90.6	26.6	1.2	0.8	0.6	0.7	0.2	0.1	1.000 q		85
1.871	3.830	2.836	695	61	82	73	104	20	11	1.000 p		86
3.4	14.8	25.1	10.4	0.8	0.5	10.7	10.3	0.5	9.9	1,000.000 p		87
1.468	1.827	2.098	2.277	1.974	1.594	1.606	1.524	1.599	1.591	1.000 t.		88
188.1	250.1	288.6	284.6	264.3	222.9	224.0	210.4	217.5	235.4	1,000.000 km		89
04.855	129.665	145.256	158.940	135.305	111.996	109.237	101.543	112.346	113.447	nombre		90
351.4	6.842.5	7.191.6	7.462.7	7.200.5	7.255.4	6.799.6	6.738.9	6.856.0	8.016.5	1.000		91
222.3	239.5	251.7	209.0	208.8	210.4	183.6	182.0	185.1	276.4	1,000.000 km		92

*) Au-dessous de 50 q. — **) Au-dessous de 500 pengós. — 1) Les moyennes annuelles sont provisoires. — 2) Les chiffres ne se rapportent qu'au trafic payant. — 3) Pour les 13 derniers mois, chiffres provisoires. — 4) A partir de nov. 1938, y compr. le territoire septentr. rétrocedé.

Megnevezés	Egység	1937	1938	1937		1939					
		átlag ¹⁾ Moyennes ¹⁾		nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	június Juin
Postaforgalom:²⁾											
93 Levélküldemény ³⁾	1.000 db	39.197	42.779	39.982	49.949	38.637	36.884	44.905	41.657	39.099	36.111
94 Csomagküldemény ³⁾	"	817·9	889·4	875·7	1.151·1	758·9	736·9	847·5	843·3	768·9	773·0
95 Postautalvány ³⁾	1.000 db	870·1	907·9	833·2	990·6	850·0	819·9	846·9	934·5	864·4	830·8
96 Postautalvány ³⁾	1.000 P	59.534	64.055	57.491	67.996	58.903	57.243	58.105	63.019	56.308	60.228
97 Távirat ³⁾	1.000 db	235·0	262·5	228·5	238·8	211·6	199·1	228·5	223·9	251·7	262·9
98 Budapesti helyi beszélgetések ³⁾	1.000	10.706	11.168	11.576	11.073	11.396	11.079	10.369	11.622	11.080	11.519
99 Helyközi beszélgetés ³⁾	"	401·3	461·2	417·2	404·5	391·2	365·8	389·3	404·7	412·5	454·7
100 Távbeszélő főállomás	szám	—	—	110.733	111.780	112.545	113.329	114.020	114.514	114.987	115.976
101 Rádióvevőberendezések Magyarországon	"	—	—	378.797	383.505	389.056	392.251	394.711	395.692	396.220	395.175
102 Rádióvevőberendezések Budapesten	"	—	—	132.710	134.465	136.708	137.719	138.741	139.141	139.135	138.880
Gépjárművek:											
103 Gépjárműállomány Budapesten	szám	—	—	15.518	15.125	14.980	15.237	15.845	16.502	16.967	17.106
104 Gépjárműállomány Magyarországon	"	—	—	31.462	30.770	30.072	30.410	31.602	33.031	34.048	34.846
E b b ó l:											
105 Személykocsi	"	—	—	13.450	13.225	13.037	13.217	13.842	14.499	14.953	15.374
106 Bérautó	"	—	—	3.235	3.226	3.168	3.195	3.211	3.204	3.251	3.218
107 Autobusz	"	—	—	596	596	587	595	607	636	669	670
108 Teherkocsi	"	—	—	3.551	3.486	3.351	3.374	3.439	3.505	3.568	3.587
109 Egyéb gépkocsi	"	—	—	765	762	752	755	773	793	799	809
110 Mótorkerékpár	"	—	—	9.865	9.475	9.177	9.274	9.730	10.394	10.808	11.188
Benzinkutak forgalma:											
111 Kimért benzin	1.000 lit.	87·6	74·6	56·2	49·6	46·1	44·4	52·0	59·4	74·8	92·7
112 Kimért benzinszeszkeverék	"	2.525·7	2.796·8	2.408·0	2.273·1	1.971·1	2.042·7	2.384·1	2.651·7	2.847·4	3.231·2
Áralakulás.⁶⁾											
Nagykereskedelmi árindex:											
113 Főátlag	1929 = 100	86·3	86·8	86·9	87·5	86·6	86·1	86·2	88·9	89·3	87·7
114 Mezőgazdaság és állattenyésztés termékei	"	69·0	73·4	70·1	71·7	70·0	69·7	70·4	77·6	77·8	74·3
115 Állati eredetű termékek	"	68·5	65·6	71·0	70·9	68·0	67·6	67·3	66·4	64·0	59·8
116 Növényi eredetű termékek	"	69·2	76·9	69·6	72·1	70·9	70·6	71·8	82·7	84·2	80·9
117 Mezőgazdasági ipar termékei	"	106·2	103·0	106·6	107·6	107·4	104·8	104·8	105·1	110·6	109·6
118 Gyarmatárak	"	118·6	122·1	121·9	121·9	121·9	121·9	121·9	121·9	121·9	121·9
119 Ipari anyagok és termékek	"	95·2	93·3	95·4	95·0	94·6	94·5	94·1	93·8	93·1	93·0
120 Nyersanyagok	"	99·3	99·7	102·9	102·5	101·9	101·7	100·7	99·7	98·3	99·2
121 Gyártmányok	"	94·4	92·5	94·2	93·8	93·4	93·4	93·2	93·0	92·4	92·1
122 Tüzelő anyagok	"	103·4	103·8	103·9	103·9	103·9	103·9	103·9	103·9	104·0	103·6
123 Agrárállás ³⁾	"	26·9	20·6	25·6	23·6	25·1	25·4	24·5	16·6	15·8	19·3
Megélhetési index:											
124 Összesen lakbérrel	1913 = 100	102·5	103·1	103·2	103·8	104·7	103·7	103·8	104·5	104·5	102·7
125 Összesen lakbér nélkül	"	107·6	108·4	108·6	109·4	110·5	109·2	109·3	110·2	110·2	107·9
126 Élelmezés	"	93·9	95·4	95·2	96·4	98·2	96·3	96·4	97·8	97·8	94·8
127 Ruházat	"	136·6	135·0	136·7	136·7	136·2	136·2	136·0	136·0	136·0	134·1
128 Fűtés, világítás	"	137·5	138·1	138·1	138·1	138·1	138·1	138·1	138·1	138·1	138·1
129 Lakás	"	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3	86·3
Nagykereskedelmi árak:											
130 Búza, tiszavidéki 78 kg-os	P/q	20·42	21·24	20·53	21·10	21·03	20·95	21·00	22·28	23·98	23·28
131 Rozs, pestvidéki elsőrendű	"	18·94	16·58	18·65	19·05	18·95	18·85	18·70	18·80	18·45	16·55
132 0.ás liszt	P/kg	0·39	0·38	0·38	0·39	0·39	0·38	0·38	0·38	0·40	0·41
133 2-es "	"	0·38	0·37	0·37	0·38	0·38	0·37	0·37	0·37	0·39	0·40
134 6-os "	"	0·30	0·31	0·30	0·31	0·30	0·30	0·30	0·31	0·33	0·35
135 Tengeri, dunántúli származású	P/q	11·89	15·43	11·65	12·60	12·45	12·70	12·90	14·70	15·60	17·00
136 Marhahús, elsőrendű, hátulja	P/kg	1·85	1·66	2·16	2·16	2·00	2·01	1·95	1·85	1·64	1·49
137 Borjú	P/kg élőszuly	1·07	0·97	1·09	1·11	1·14	1·11	0·99	0·95	0·86	0·79
138 Sertés, fiatal nehéz, 300 kg-on felül	"	1·11	1·06	1·08	1·12	1·11	1·11	1·12	1·10	0·99	0·86
139 Sertézsír	P/kg	1·69	1·60	1·64	1·62	1·62	1·62	1·62	1·62	1·62	1·60
140 Tojás, friss teatojás	P/kg	1·41	1·39	1·88	1·79	1·70	1·13	1·01	1·23	1·13	1·20
141 Borjúbőr	P/kg	2·54	1·75	1·90	1·90	2·00	2·00	2·00	1·80	1·70	1·60

¹⁾ Az évi átlagok ideiglenes jellegűek. — ²⁾ Az ajánlott küldemények is bentfoglaltatnak. — ³⁾ A mezőgazdasági és állattenyésztési termékek és az ipari gyártmányok ára közötti diszparitást jelzi. — ⁴⁾ 1938 november havától a visszacsatolt felvidéki rész forgalmával együtt. — ⁵⁾ Az utolsó 13 hónap adatai ideiglenesek. — ⁶⁾ Új mérlegelt nagykereskedelmi árindex.

9 3 8						1939				Unités	Désignation	
július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril			
Trafic postal :¹⁾												
38.350	39.124	43.945	44.664	50.241	59.729	46.979	43.083	55.267	50.757	1.000 unités	Correspondances ²⁾	93
784.4	816.9	950.5	1.001.6	1.020.4	1.368.9	915.0	894.3	1.003.5	987.3	"	Colis ³⁾	94
915.1	909.8	889.9	1.023.8	929.9	1.098.5	1.008.9	1.003.4	1.149.2	1.117.4	1.000 unités	} Mandats-poste ⁵⁾	95
63.049	66.688	65.675	72.593	67.822	79.024	61.877	67.701	70.590	71.268	1.000 p		96
268.3	301.3	320.1	293.9	287.7	301.7	276.9	246.0	309.5	292.7	1.000	Télégrammes ⁵⁾	97
10.910	10.091	10.878	11.924	11.626	11.527	12.183	11.621	10.663	11.720	1.000	Conversations locales à Budapest ⁵⁾	98
513.8	448.0	580.7	574.3	497.9	501.3	476.1	452.7	510.6	548.2	"	Conversations interurbaines ⁵⁾	99
116.374	116.804	117.748	118.552	121.617	123.584	124.145	124.491	125.276	126.354	nombre	Postes téléphoniques principaux	100
393.490	393.540	395.159	402.244	411.468	419.215	452.651	461.959	465.510	467.997	"	Postes récept. de T. S. F. en Hongrie	101
138.136	137.685	138.011	140.192	142.854	145.316	147.605	148.981	149.067	149.471	"	Postes récept. de T. S. F. à Budapest	102
Effectif des véhicules à moteur :												
17.327	17.532	17.367	17.065	16.973	16.598	16.354	16.401	16.881	17.521	nombre	Véhicules à moteur à Budapest	103
35.711	36.282	36.428	35.854	35.602	35.045	34.325	34.358	35.357	36.578	"	Véhicules à moteur en Hongrie	104
Dont :												
15.824	16.140	16.285	16.078	15.979	15.746	15.480	15.504	16.112	16.887	"	Automob. de ville et de tourisme	105
3.246	3.250	3.262	3.205	3.180	3.150	3.115	3.090	3.098	3.114	"	Autom. de louage	106
682	685	677	661	666	668	659	662	663	689	"	Autobus	107
3.633	3.685	3.759	3.795	3.888	3.803	3.652	3.635	3.729	3.767	"	Camions automobiles	108
827	831	834	837	852	841	833	836	853	869	"	Autres automob.	109
11.499	11.691	11.611	11.278	11.037	10.837	10.586	10.631	10.902	11.252	"	Motocyclettes	110
Distributeurs d'essence :												
107.7	122.7	102.9	66.0	65.1	61.7	55.8	56.3	59.6	.	1.000 l.	Essence débitée	111
3.476.6	3.498.8	3.451.2	2.897.8	2.646.9	2.462.2	2.100.0	2.159.0	2.450.0	.	"	Mélange d'essence et d'alcool débité	112
Mouvement des prix.⁶⁾												
Indice des prix de gros :												
85.8	86.1	87.4	87.0	85.2	85.0	85.1	85.2	86.0	86.2	1929 = 100	Moyennes générales	113
71.8	73.3	76.4	75.3	71.8	72.1	72.8	73.3	75.6	76.0	"	Produits de l'agriculture et de l'élevage	114
62.2	65.4	67.1	68.1	66.1	64.9	64.6	65.4	64.1	63.9	"	Produits d'origine animale	115
76.2	76.9	80.6	78.6	74.4	75.4	76.5	76.9	80.8	81.5	"	Produits végétaux	116
101.8	100.0	100.4	100.1	96.7	95.3	95.4	95.0	95.0	94.8	"	Produits de l'industrie agricole	117
122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	122.2	"	Denrées coloniales	118
92.9	92.7	92.9	92.9	92.9	92.6	92.2	92.1	92.0	92.0	"	Matières nécess. à l'indust. et prod. industr.	119
99.2	98.9	99.2	99.6	99.4	99.1	98.8	99.2	99.0	99.3	"	Matières premières	120
92.1	91.8	92.1	92.1	92.1	91.8	91.3	91.0	90.9	90.9	"	Objets fabriqués	121
103.5	103.4	103.8	103.9	103.9	103.9	103.6	103.5	103.5	102.7	"	Combustibles	122
22.0	20.2	17.0	18.2	22.0	21.5	20.3	19.5	16.8	16.4	"	Ciseaux agricoles ³⁾	123
Indice du coût de la vie :												
101.6	101.7	103.0	102.6	102.4	102.1	101.4	100.9	100.7	101.1	1913 = 100	Au total, y compris le loyer	124
106.4	106.6	108.2	107.8	107.4	107.1	106.1	105.5	105.2	105.8	"	Au total, non compris le loyer	125
92.7	92.9	95.3	94.6	94.2	93.7	92.2	91.3	90.9	91.8	"	Alimentation	126
134.1	134.1	134.3	134.3	134.3	134.3	134.3	134.3	134.3	134.3	"	Vêtement	127
138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	138.1	"	Chauffage et éclairage	128
86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	"	Logement	129
Prix de gros :												
20.23	20.25	20.50	20.68	20.38	20.40	20.50	20.50	20.90	20.75	1 q, en pengós	Froment de la rég. de la Tisza, de 78 kg	130
15.65	14.78	14.95	14.95	14.30	14.10	14.05	13.85	14.78	14.60	"	Seigle de 1er ordre, de la rég. de Pest	131
0.38	0.37	0.37	0.38	0.37	0.37	0.37	0.37	0.37	0.37	1 kg, en pengós	Farine No 0	132
0.37	0.36	0.36	0.37	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	0.36	"	" No 2	133
0.31	0.30	0.31	0.30	0.30	0.29	0.30	0.30	0.29	0.29	"	" No 6	134
18.58	19.25	19.13	16.95	13.10	12.80	13.95	14.43	16.40	17.05	1 q, en pengós	Mais, de Transdanubie	135
1.38	1.52	1.63	1.56	1.49	1.42	1.53	1.50	1.58	1.57	1 kg, en pengós	Viande de boeuf, 1re qual., partie postér.	136
0.82	1.07	0.94	1.00	1.00	0.93	0.89	0.92	0.79	0.82	1 kg de poids vif, en p.	Veaux	137
0.99	1.08	1.11	1.13	1.08	1.05	1.02	0.99	1.00	1.01	"	Porcs, jeunes, lourds, au-dessus de 300 kilos	138
1.55	1.55	1.74	1.55	1.55	1.55	1.54	1.50	1.50	1.49	1 kg, en pengós	Saindoux	139
1.27	1.37	1.54	1.57	1.79	1.75	1.53	1.25	1.15	1.15	1 kg, en pengós	Oeufs frais dits à thé	140
1.60	1.60	1.65	1.67	1.67	1.67	1.70	1.70	1.70	1.75	1 kg, en pengós	Cuir de veau	141

¹⁾ Les moyennes annuelles sont provisoires. — ²⁾ Y compris les lettres recommandées. — ³⁾ Indique la disparité entre les prix agricoles, y compris les produits de l'élevage, et les prix industriels. — ⁴⁾ A partir de nov. 1938, y compris le territoire septentr. rétrocédé. — ⁵⁾ Pour les 13 derniers mois, chiffres provisoires. — ⁶⁾ Nouvel indice pondéré de prix de gros.

Megnevezés	Egység	1937	1938	1937							
		átlag <i>Moyennes</i>		nov. <i>Nov.</i>	dec. <i>Déc.</i>	január <i>Janvier</i>	február <i>Février</i>	márc. <i>Mars</i>	április <i>Avril</i>	május <i>Mai</i>	június <i>Juin</i>
142 Marhabőr	P/kg	1.53	1.14	1.10	1.10	1.20	1.10	1.10	1.10	1.10	1.10
143 Nyers gyapjú	"	2.10	1.91	1.90	1.94	1.94	1.94	1.94	1.94	1.90	1.90
144 Nyers pamut, amerikai	"	1.86	1.50	1.51	1.52	1.50	1.60	1.54	1.54	1.40	1.53
145 Barnaszén, hazai	P/q	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22	3.22
146 Kőszén, porosz	"	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80	6.80
147 Vörösréz	P/kg	1.60	1.23	1.20	1.20	1.20	1.20	1.15	1.20	1.10	1.17
148 Ólom	"	0.72	0.48	0.58	0.54	0.50	0.50	0.57	0.54	0.40	0.38
149 Ón	"	6.53	5.15	6.00	5.50	5.50	5.50	5.00	4.80	4.50	4.80
Pénz és hitel.											
Magyar Nemzeti Bank:											
150 Jegyforgalom	1,000.000 P	—	—	430.8	466.2	436.9	444.5	547.0	585.4	583.6	581.1
151 Leszámitolt váltók és előlegek	"	—	—	422.0	449.7	385.7	384.6	456.8	471.4	470.3	438.8
É r c k é s z l e t :											
152 Arany	1,000.000 P	—	—	84.1	84.1	84.1	84.1	84.1	84.1	84.1	84.1
153 Deviza és valuta	"	—	—	56.4	58.5	58.2	61.1	65.9	70.7	72.7	71.9
154 Összesen	"	—	—	147.7	149.4	153.0	156.1	159.7	163.3	165.0	155.9
155 Fedezeti arány	%	27.4	25.9	26.7	25.1	28.4	29.7	24.1	24.0	24.1	27.1
156 Leszámitási kamatláb	"	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0
157 Elsőrendű üzleti váltók kamattétele	"	4.0-6.50	4.25-6.50	4-6.5	4-6.5	4-6.5	4-6.5	4.25-6.5	4.25-6.5	4.25-6.5	4.25-6.5
158 Betéti kamatláb 3 havi lekötésre	"	3.0	3	3	3	3	3	3	3	3	3
159 Betéti kamatláb lekötés nélkül	"	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2
Betétállomány:											
T a k a r é k b e t é t :											
160 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	127.8	127.4	136.5	139.9	133.2	131.2	128.1	125.2
161 A PK. budapesti pénzügyintézeténél ³⁾	"	—	—	643.3	660.7	665.7	666.3	606.1	597.0	588.6	619.0
162 Összesen ³⁾	"	—	—	771.1	788.1	802.2	806.2	739.3	728.2	716.7	744.2
F o l y ó s z á m l a b e t é t :											
163 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	57.1	53.4	49.4	58.1	56.0	49.5	60.9	56.5
164 A PK. budapesti pénzügyintézeténél ³⁾	"	—	—	651.7	658.3	635.4	635.8	631.7	625.9	632.7	644.4
165 Összesen ³⁾	"	—	—	708.8	711.7	684.8	693.9	687.7	675.4	693.6	700.9
B e t é t e k e g y ü t t :											
166 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	184.9	180.8	185.8	198.0	189.2	180.7	189.1	181.7
167 A PK. budapesti pénzügyintézeténél ³⁾	"	—	—	1.295.0	1.319.0	1.301.2	1.302.1	1.237.8	1.222.8	1.221.2	1.263.4
168 Összesen ³⁾	"	—	—	1.479.9	1.499.8	1.487.0	1.500.0	1.427.0	1.403.5	1.410.3	1.445.2
169 A 30 legn. vidéki pénzügyint. betétállománya	"	—	—	116.3	119.4	119.4	119.4	117.9	114.9	113.1	115.5
T ő z s d e :											
170 Részvényindex ⁴⁾	1926 = 100 szám	162.4	111.1	147.3	143.4	140.1	130.6	100.9	97.7	113.2	113.3
171 Eladott részvény	"	356.512	195.908	146.728	155.756	125.908	191.647	275.674	335.974	217.973	177.159
172 Szállítások és átvételek összege	1,000.000 P	25.4	12.3	11.8	12.6	9.4	12.4	17.4	18.7	12.3	11.2
Hitelbiztonság:											
173 Csőd ⁵⁾	szám	3	3	2	1	5	5	9	4	1	2
174 Magán- és kényszeregyesség ⁶⁾	"	61	76	77	116	94	62	59	64	83	97
175 Össz. új fizetésképtelenségek Magyarorsz.	"	64	79	79	117	99	67	68	68	84	99
E b b ő l :											
176 Új fizetésképtelenség Budapesten	"	20	25	22	30	31	25	21	25	31	19
177 Magán- és kényszeregyesség aktíva	1.000 P	1.274	1.833	2.386	1.810	2.162	2.092	1.067	1.405	2.050	1.888
178 Magyarországon passzíva	"	2.024	2.888	3.788	3.112	3.815	2.929	1.718	2.202	3.314	3.149
179 Magán- és kényszeregyesség aktíva	"	574	963	1.434	610	1.352	1.687	505	1.040	1.090	548
180 Budapesten passzíva	"	929	1.568	2.155	1.010	2.387	2.261	859	1.596	1.783	933
181 Óvatolt váltók Magyarországon	szám	2.838	3.342	2.876	2.994	2.913	2.226	2.765	3.009	3.209	3.433
182 Óvatolt váltók Magyarországon	1.000 P	1.426	1.448	1.570	1.520	1.448	933	1.114	1.820	1.459	1.240
183 Óvatolt váltók Budapesten	szám	1.355	1.432	1.333	1.343	1.346	1.017	1.230	1.357	1.391	1.472
184 Óvatolt váltók Budapesten	1.000 P	774	748	783	952	763	489	600	1.126	817	636
Z á l o g h á z i f o r g a l o m :											
185 Zálogfelvétel Budapesten	1.000 tétel	255	255	273	251	280	246	277	257	271	275
186 Zálogfelvétel Budapesten	1.000 P	5.157	5.123	5.420	5.054	5.540	4.981	5.456	5.070	5.451	5.607
187 Zalogkiváltás Budapesten	1.000 tétel	249	261	261	262	237	228	270	247	264	244
188 Zalogkiváltás Budapesten	1.000 P	5.052	5.262	5.553	5.342	5.106	4.764	5.316	4.923	5.270	5.034
189 Zalogálladék Budapesten	1.000 tétel	—	—	1.353	1.342	1.385	1.402	1.409	1.420	1.427	1.458
190 Zalogálladék Budapesten	1.000 P	—	—	27.738	27.450	27.884	28.101	28.242	28.389	28.570	29.142
191 Kényszerárverésre került Budapesten	tétel	7.455	8.219	7.394	5.151	9.595	6.752	8.113	6.593	8.124	7.993

1) 1938 június hótól váltópénzkészlet nélkül. — 2) 1938 június hótól havi átlag. — 3) Az 1936. évi május havától közölt új sorozat a Pénzügyintézet Központ kötelekébe tartozó budapesti pénzügyintézeteknél elhelyezett betétállományt jelzi. — 4) Csak 18 részvény alapján számítva. — 5) Csak azok az esetek vannak feltüntetve, amelyeket más eljárás nem előzött meg. 6) A visszacsatolt felvidéki rész fizetőeszközével együtt.

1938						1939				Unités	Désignation	
július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril			
1-10	1-15	1-20	1-20	1-20	1-15	1-20	1-20	1-20	1-28	"	Cuir de boeuf	142
1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	1-90	"	Laine brute	143
1-51	1-48	1-43	1-50	1-52	1-49	1-47	1-50	1-46	1-49	"	Coton brut, américain	144
3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	1 q, en pengós	Lignite, indigène	145
6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	6-80	"	Houille, prussienne	146
1-25	1-23	1-31	1-35	1-30	1-30	1-25	1-25	1-25	1-25	1 kg, en pengós	Cuivre	147
0-42	0-42	0-50	0-50	0-50	0-48	0-48	0-48	0-48	0-48	"	Plomb	148
4-90	4-90	5-00	5-60	5-60	5-60	5-60	5-60	5-60	5-60	"	Étain	149
Monnaie et crédit.												
Banque Nationale de Hongrie :												
581-8	606-8	853-4	793-5	806-5	863-4	831-1	816-3	888-5	895-6	1,000.000 p	Circulation des billets de banque	150
391-1	398-8	567-3	479-2	462-2	511-4	470-7	466-8	505-6	512-3	"	Effets escomptés et avances	151
Encaisse métallique :												
84-1	84-1	84-1	84-1	94-1	124-1	124-1	124-1	124-1	124-1	1,000.000 p	Or	152
78-6	75-6	135-0	114-8	100-5	96-5	94-0	88-0	87-4	102-2	"	Devises et monnaies	153
157-7	159-7	219-1	198-8	194-5	220-6	218-1	212-1	211-4	226-3	"	Total	154
27-2	26-5	25-0	25-1	25-0	25-0	26-5	26-4	25-1	25-1	%	Proportion de la couverture	155
4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	4-0	"	Taux d'escompte	156
4-25-6-5	4-25-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	4-5-6-5	"	Taux d'effets de comm. de prem. ordre	157
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	"	Taux de dépôts à préavis de 3 mois	158
2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	"	Taux de dépôts à vue	159
Effectif des dépôts :												
Dépôts d'épargne :												
129-7	130-9	106-7	107-3	113-9	121-8	124-8	131-4	132-0	131-9	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	160
619-5	618-9	506-8	522-9	545-3	563-7	567-0	576-0	554-8	558-8	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F. ³⁾	161
749-2	749-8	613-0	630-2	659-2	685-5	691-8	707-4	686-8	690-7	"	Total ³⁾	162
Dépôts en compte courant :												
51-6	61-4	64-3	70-9	80-7	83-6	76-9	78-1	83-8	78-8	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	163
681-0	675-9	663-3	685-7	681-9	664-1	647-0	633-6	621-1	630-9	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F. ³⁾	164
712-6	737-3	727-6	756-6	762-6	747-7	723-9	711-7	704-9	709-7	"	Total ³⁾	165
Ensemble des dépôts :												
181-2	192-3	171-1	178-2	194-7	205-4	201-7	209-5	215-9	210-7	1,000.000 p	Caisse d'épargne postale	166
1.280-5	1.294-8	1.169-5	1.208-6	1.227-2	1.227-8	1.214-0	1.209-5	1.175-8	1.189-7	"	Etablissem. membres de l'I. C. S. F. ³⁾	167
1.461-7	1.437-1	1.340-6	1.386-8	1.421-9	1.433-2	1.415-7	1.419-0	1.391-7	1.400-4	"	Total ³⁾	168
116-4	119-2	105-3	109-6	113-1	117-9	117-1	117-5	116-0	115-7	"	Dép. dans les 33 princ. établ. de c. de prov.	169
Bourse :												
106-8	105-6	116-7	123-0	102-7	82-8	91-0	94-7	84-3	88-3	1926 = 100	Indice des actions ⁴⁾	170
171.781	85.335	140.250	207.281	196.227	225.717	198.782	113.350	88.495	62.112	nombre	Actions vendues	171
12-9	6-3	8-6	12-1	13-2	12-6	9-2	6-0	5-9	4-6	1,000.000 p	Montant des livraisons et des récept.	172
Sécurité du crédit :												
4	—	3	2	1	4	1	4	3	3	nombre	Faillites ⁵⁾	173
60	57	87	83	82	111	69	88	74	74	"	Concordats privés et judiciaires ⁶⁾	174
64	57	90	85	83	115	70	92	77	77	"	Nouvelles insolvabilités en Hongrie	175
Dont :												
30	15	32	28	26	32	22	31	18	18	"	Nouv. insolvabilités à Budapest	176
2.623	934	2.444	2.646	1.786	1.798	1.788	2.911	1.612	1.612	1.000 p	Concord. privés et judiciaires { actifs	177
1.514	4.153	1.549	3.525	3.785	3.007	2.984	2.829	3.743	2.827	"	en Hongrie { passifs	178
2.046	354	1.030	776	861	614	1.116	693	663	663	"	Concord. privés et judiciaires { actifs	179
3.399	801	1.525	1.463	1.482	1.075	1.709	1.201	1.268	1.268	"	à Budapest { passifs	180
1.507	3.932	4.460	3.691	3.560	3.204	2.665	3.553	3.290	3.290	nombre	} Lettres de change protest. en Hongrie	181
1.433	1.489	1.959	1.615	1.446	1.614	1.235	1.780	1.721	1.721	1.000 p		182
1.371	1.535	1.654	1.742	1.505	1.557	1.470	1.270	1.581	1.424	nombre	} Lettres de change protest. à Budapest	183
673	743	887	1.012	718	702	875	689	1.014	946	1.000 p		184
Mouv. des monts-de-piété :												
238	244	236	232	222	247	215	227	245	245	1.000 reconn.	} Engagem. aux monts-de-piété de Bpest	185
5.099	4.971	4.778	4.712	4.501	4.847	4.266	4.639	4.713	4.713	1.000 p		186
230	262	263	262	263	252	232	245	234	234	1.000 reconn.	} Dégagem. aux monts-de-piété de Bpest	187
4.971	5.066	6.251	5.839	5.269	5.334	5.435	4.771	4.888	4.416	1.000 p		188
1.471	1.469	1.412	1.346	1.317	1.275	1.271	1.254	1.236	1.246	1.000 reconn.	} Effect. des gages aux m.-de-p. de Bpest	189
2.514	29.518	28.238	27.176	26.619	25.786	25.199	24.694	24.445	24.712	1.000 p		190
10.000	8.993	9.476	8.905	8.957	5.069	9.817	6.905	7.259	6.029	reconnais.	Ventes par contr. aux m.-de-p. de Bpest	191

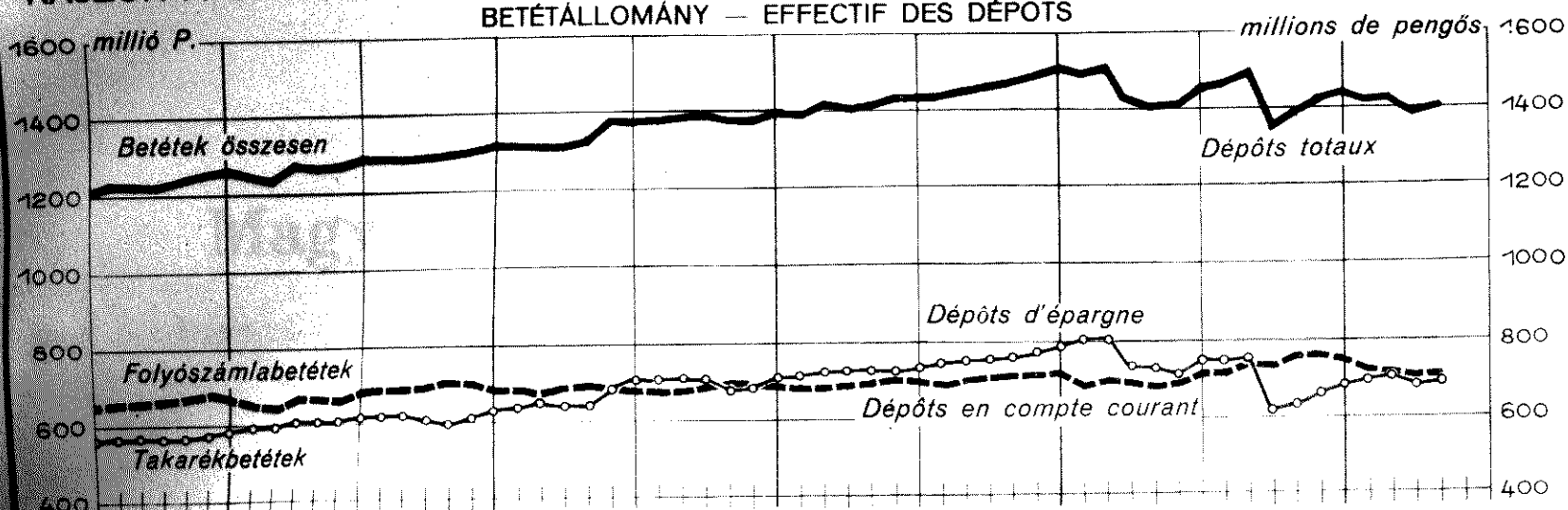
¹⁾ Depuis juin 1938, sans le stock de monnaies divisionn. — ²⁾ Depuis juin 1938, moyenne mensuelle. — ³⁾ A partir de mai 1936, série relative aux dépôts placés dans les établissements budapestois membres de l'Institut Central des Sociétés Financières. — ⁴⁾ Seulement d'après les cours de 18 actions cotées en ce moment. — ⁵⁾ Cas n'ayant pas été précédés d'autres procédures. — ⁶⁾ Y compr. le territoire septentr. rétrocédé.

folytán 0·6 millió pengős (+28·4%) emelkedés mutatkozik. Az óvatolt váltók száma 3.290-et tett, az előző havi 3.553-mal és a múlt évi 3.009-cel szemben (−7·4%, +9·3%). A váltóvások összege 1·7 millió pengőre rúgott s úgy az előző havihoz, mint a múlt évihez képest hanyatlást mutat (−3·3%, −5·4%).

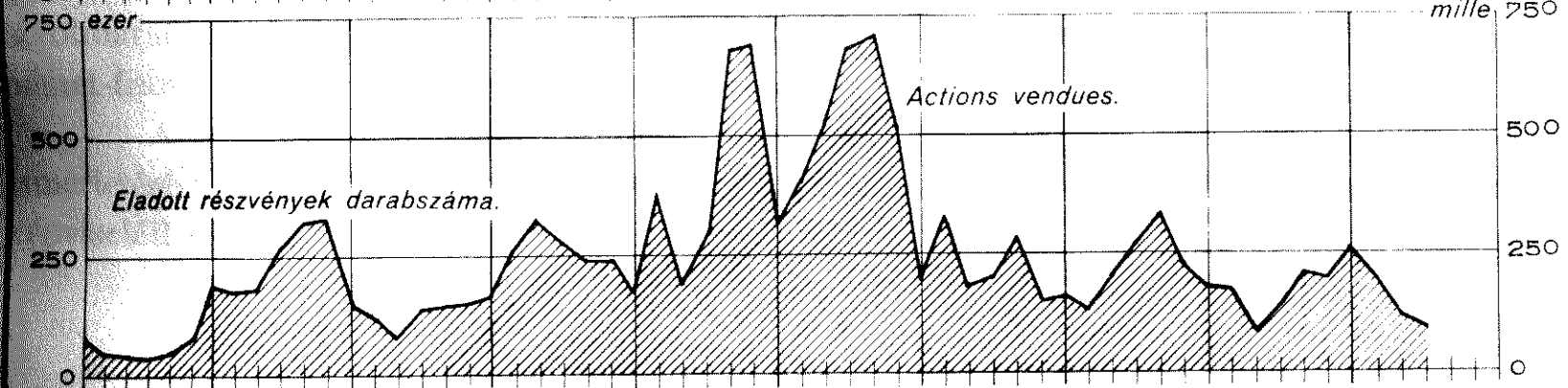
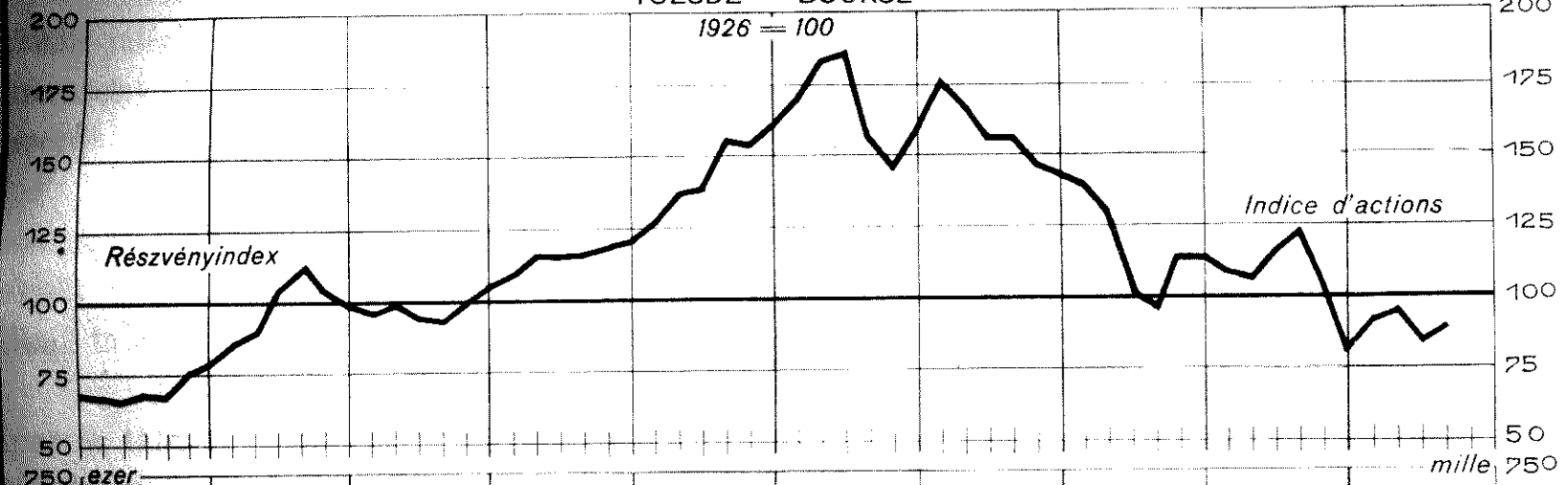
Zálogházi forgalom. A Postatakarékpénztár kötelékébe tartozó zálogházakban április hó folyamán összesen 245 ezer tétel került elzálogosításra, 18 ezerrel több, mint a megelőző hónapban, de 12 ezerrel kevesebb, mint a múlt év azonos hónapjában. Az elzálogosított tárgyakra folyósított összeg 4·7 millió pengőt tett, szemben az előző havi 4·6 és a tavalyi 5·1 millióval. A zálogkiváltások tétel-száma úgy az előző havihoz, mint a múlt évihez

képest hanyatlott. A kiváltások tétel-száma 234 ezerre rúgott az előző havi 245 és a tavalyi 247 ezerrel szemben. Természetesen a zálogkiváltások összege is süllyedt s mindössze csak 4·4 millió pengőt tett. Az előző hónapban 4·9 millió, a múlt évi április hónapban pedig ugyancsak 4·9 millió pengő volt a zálogkiváltások összege. A zálogálladék tétel-száma 1·2 millió volt. A zálogálladék összege pedig 24·7 millió pengőt tett, az előző havival szemben 267 ezer pengős növekedés, a múlt évihez képest ellenben 3·7 millió pengős csökkenés következett be. A zálogálladék, mely a múlt év augusztusának végén 29·5 millió pengővel kulminált, azóta hónapról-hónapra fokozatosan hanyatlak.

RAJZOK A GAZDASÁGI JELZÓTÁBLÁHOZ — GRAPHIQUES AU TABLEAU ÉCONOMIQUE
 BETÉTÁLLOMÁNY — EFFECTIF DES DÉPÔTS

TŐZSDE — BOURSE

HITELBIZTONSÁG — SÉCURITÉ DE CRÉDIT

